BERÄTTELSER

UR

SVENSKA HISTORIEN.

TRETTIONDESJUNDE DELEN.

FREDRIKS REGERING.

SJUNDE HÄFTET.

TIDEN FRÅN 1743 TILL 1751.

TILL UNGDOMENS TJENST UTGIFVEN

AF

AND. FRYXELL.

STOCKHOLM,
PÅ L. J. HIERTAS FÖRLAG.
1868.

STOCKHOLM,
TRYCKT HOS JOH. BECKMAN,
1868.

INNEHÅLL.

Kap.				Sid.
1.	Adolf Fredrik före ankomsten till Sverge			1.
2.	Adolf Fredriks ankomst till Sverge			6.
3.	Adolf Fredriks första år i Sverge			8.
4.	Adolf Fredriks förmälning med Lovisa Ulrika			13.
5.	Det unga hofvet 1744 och 1745			26.
6.	Det unga hofvet öfvergår till Hattpartiet			39.
7.	Förslag till konunga-magtens utvidgande 1744—1746			47.
8.	Förberedelser åren 1745 och 1746 till ett förbund med Preussen			48.
9.	Brytningen mellan Adolf Fredrik och Elisabet			54.
10.	Riksdagen 1746—1747.		Beslutet om riksdag	60.
11.	D:o	d:o	Mössornas förberedelser	62.
12.	D:o	d:o	Hattarnas förberedelser	66.
13.	D:o	d:o	Valet af landtmarskalk och Hemligt Utskott	71.
14.	D:o	d:o	Rysslands upprepade försök att skrämma Adolf Fredrik och att aflägsna Tessin	77.
15.	D:o	d:o	Frågan om efterräkning med Hatt- och om upprättelse åt Möss-partiet	84.
16.	D:o	d:o	Öfversigt af tronföljare- och Hatt-partiets mot mössorna rigtade plan	92.
17.	D:o	d:o	Hattpartiet skaffar sig öfvervigt inom rådkammaren	93.
18.	D:o	d:o	Adolf Fredrik blifver kansler öfver Uppsala högskola	99.
19.	D:o	d:o	Adolf Fredrik blifver generalissimus öfver krigsmagten	104.
20.	D:o	d:o	Första försöken att vinna bondeståndet för tronföljare- och Hattpartierna	105.
21.	D:o	d:o	Förbundet med Preussen afslutes	109.
22.	D:o	d:o	Rättegången mot Hedman	117.
23.	D:o	d:o	Rättegången mot Springer	124.
24.	D:o	d:o	Rättegången mot Blackwell	131.

Kap.				Sid.
25.	Riksdagen 1746—1747.		Planer att sommaren 1747 förmå konung Fredrik till nedläggande af kronan	145.
26.	D:o	d:o	Förberedelser till ett allmänt angrepp mot Mösspartiet	153.
27.	D:o	d:o	Förföljelsen mot Samuel Åkerhielm	162.
28.	D:o	d:o	Fortsatta förföljelser mot Mösspartiet	178.
29.	D:o	d:o	Tessin blifver kanslipresident	191.
30.	D:o	d:o	Planer till konungamagtens framtida utvidgning, uppgjorda vid slutet af riksdagen 1746—1747	194.
31.	D:o	d:o	Riksdagens slut och partibelöningar	203.
32.	Tvisternas fortsättning under åren 1748 och 1749			211.
	Nya försök att förmå Fredrik nedlägga kronan			212.
	Förberedelser till konunga-magtens utvidgning			215.
	Ovänskapen med Ryssland			220
	Ovänskapen med Danmark 1748			228.
33.	Upptäkten 1749 af de 1747 fattade men hemlighållna besluten			231.
34.	Försoningen med Danmark 1749			236.
35.	Sednare tvister mot Ryssland och Adolf Fredriks nya försäkrings-skrift			242.
36.	Brytningen mellan det unga hofvet och Hattpartiet 1748—1751			247.
	Brytningen mellan tronföljare-paret och Tessin			250.
	D:o d:o d:o och Frankrike			253.
	D:o d:o d:o och rådet			254.
	Tvisten om Fredrik Axel v. Fersens utnämning till general-major			256.
	Tvisterna om förlofningen mellan svenska prinsen Gustaf och danska prinsessan Sofia Magdalena			258.
37.	Det unga hofvet och Hattpartiet vid tidpunkten af konung Fredriks död			264.

FREDRIKS REGERING

SJUNDE HÄFTET.

TIDEN FRÅN 1743 TILL 1751.

FÖRSTA KAPITLET.

ADOLF FREDRIK FÖRE ANKOMSTEN TILL SVERGE 1743

Adolf Fredriks föräldrar voro furst-biskopen af Lübeck, administratorn af Holstein-Gottorp, hertig Kristian August samt dess gemål Albertina Fredrika. Fadren, ofta omtalad i historien om Karl den tolfte [1]) var en obetydlig personlighet och afled redan 1726. Modren åtnjöt större anseende. Född markgrefvinna af Baden-Durlach, härstammade hon från Sverges konung Karl den nionde, och det var med anledning häraf, som Adolf Fredrik blef sedermera till svensk tronföljare utkorad. [2]) (Se nästa sida.)

Bemälte furstepar hade ej mindre än tolf barn. Bland dem märka vi 1:o) *Karl,* född 1706, efter fadern furst-biskop i Lübeck och vid samma tid förlofvad med ryska, dåvarande storfurstinnan, sedermera kejsarinnan Elisabet; han afled dock redan 1727. — 2:o) *Adolf Fredrik* sedermera konung i Sverge. —

[1]) 25 del. 13—15 kap.

3:o) *Fredrik August,* vanligen kallad blott August, född 1711 och sedermera administrator af Holstein-Gottorp, biskop af Lübeck och sist hertig af Oldenburg och Delmenhorst samt fader till konung Karl den trettondes drottning. 4:o) *Johanna Elisabet* född 1712, hvilken genom sin tilltagsenhet och sitt skarpsinne hade mycket välde öfver Adolf Fredrik. Hon förmäldes 1727 med en furste af Anhalt-Zerbst och blef moder till den sedermera ryktbara kejsarinnan Katarina den andra af Ryssland.

Adolf Fredrik föddes den 14 Maj 1710 på slottet Gottorp. Till följd af holsteinska furstehusets

---

²)

Karl 9:e, konung i Sverge, g. m. 1. Ma

1. Katarina, g. m. Johan Kasimir af Pfalz-Zweibrücken.

Kristina Magdalena, g. m. Fredrik af Baden-Durlach.

Fredrik Magnus af Baden-Durlach, g. m. Augusta Maria af Holst.-Gottorp. — Johanna Elisabeth, g. m. Johan Fredrik af Brandenburg-Anspach.

Albertina Fredrika, g. m. Kristian August af Holst.-Gottorp. — Dorotea Fredrika, g. m. Johan Reinhard af Hanau-Lichtenberg.

Adolf Fredrik, kon. i Sverge, g. m. Lovisa Ulrika af Preussen. — Charlotta Kristina Mag Ludvig af Hes

Gustaf 3:e, kon. i Sverge, g. m. Sofia Magdalena af Danmark. — *Karl 13:e,* kon. i Sverge, g. m. Hedvig Elisabeth Charlotta af Holstein-Oldenburg. — Georg Wilhelm, g. m.

Maria Wilhelmina Augus

Augusta Amalia, g. m.

Gustaf 4:e Adolf, kon. i Sverge, g. m. Fredrika Wilhelmina Dorotea af Baden. — Josefina Maximiliana Eugenia Napo

Karl 15:e, kon. i Sverge, g. m. Wilhelmina

förbindelse med hofvet i Stockholm hade äldre brodern erhållit det svenska konunga-namnet Karl, och nu och vid Adolf Fredriks döpelse blef Karl den tolfte inbjuden till fadder, hvilken uppmärksamhet besvarades medelst en den nyfödde fursten tillskickad fullmagt på en officers-plats i svenska hären.

Genom äldre broderns död blef furst-biskopsstiftet Lübeck år 1727 ledigt. Enligt dittills gällande öfverenskommelse skulle till platsens innehafvare alltid en herre af holstein-gottorpska huset väljas.. Tiden för denna arfsrätt var dock i och med hertig Karls död tilländalupen, och stiftet egde således full

ria af Pfaltz. 2. Kristina af Holstein.

2. *Gustaf 2:a Adolf,* kon. i Sverge, g. m. Maria Eleonora af Brandenburg.

Karl 10:e Gustaf, kon. i Sverge, g. m. Hedvig Eleonora af Holstein. — *Kristina,* drottning i Sverge.

Karl 11:e, kon. i Sverge, g. m. Ulrika Eleonora af Danmark.

Karl 12:e. kon. i Sverge. — *Ulrika Eleonora,* drottning i Sverge, g. m. Fredrik af Hessen-Kassel.

dalena Johanna, g. m.
sen-Darmstadt.

Maria Albertina Lovisa af Leiningen.

ta, g. m. *Maximilian Josef,* kon. i Bäjern.

Eugene af Leuchtenberg.

leona, g. m. *Oskar 1:e,* kon. i Sverge.

Fredrika Alexandra Anna Lovisa af Holland.

frihet att till efterträdare utkora, hvem det ville.[1]) Men Albertina Fredrika och hennes många barn befunno sig i jemnförelsevis torftiga omständigheter; Adolf Fredriks, den äldste sonens, årsinkomster utgjorde 6000, de yngres blott 4- eller 2000 riksdaler. Enkehertiginnan bad fördenskull konungen i Danmark genom sitt inflytande laga så, att Adolf Fredrik blefve till den lediga platsen utkorad, på det han måtte erhålla större inkomster och derigenom sättas i tillfälle att stödja sin fattiga slägt. Konung Kristian efterkom hennes bön, och Adolf Fredrik, ehuru blott 17 år gammal, blef till den lediga platsen utnämnd.

I sin ungdom företog denne furste en resa genom Tyskland, Holland och Frankrike och knöt derunder vänskap med den jemnårige Ludvig den femtonde samt inhämtade hvarjehanda kunskaper. Mest var han dock road af musik, och sysselsatte sig emellanåt också med egna tonsättningar. Till en hos modern tjenstgörande hoffröken vid namn Aderkas, hvilken var utmärkt för sin vackra sång, fattade han ock en böjelse så liflig, att fråga väcktes om formligt äktenskap, hvilket likväl afböjdes. Han lär ock såväl förut som efteråt hafva underhållit några olofliga kärleksförbindelser.

Adolf Fredrik var i sig sjelf en välmenande och fromsint, men derjemnte tämligen obetydlig personlighet, och till en viss grad trög och tråkig. Af denna kanske ock af andra orsaker, stod han mindre väl hos regerande hertigen af Holstein-Gottorp, den ofta omtalade Karl Fredrik. Oviljan gick slutligen så långt, att han 1739 och vid känslan af dödens annalkande lät i testamentet utnämna till sin

---

[1]) Enligt Kobbe, Schleswig Holst. Geschicht. s. 116. Erdebesch. Büsching 3. 3,616 säger, att tiden för arfsrätten ej var tilländalupen förr än med Adolf Fredriks eller broderns Fredrik Augusts val. Berch. Adolf Fredriks histor. s. 34 antager den sednare åsigten.

sons, Karl Peter Ulriks, förmyndare och till administrator öfver Holstein-Gottorp, icke Adolf Fredrik, utan dennes yngre broder August, hvilken, ehuru något inskränkt och småaktig, dock i det hela åtnjöt mer anseende. Adolf Fredrik egde likväl såsom äldre broder företrädesrätt till platsen. Han hade ock fått spaning om Karl Fredriks afsigt och beslöt, eggad af sina gunstlingar Holmer och Plessen, att tillintetgöra verkningarna deraf. För sådant ändamål utsattes spejare kring hertigens sotsäng, och så snart ilbud med underrättelse om dödsfallet ankom, skyndade Adolf Fredrik till stället, hvarest han, det var klockan 4 på morgonen, uppbröt den aflidne hertigens schatull och kastade det jemnte testamentet på en i rummet sprakande eldbrasa. Derefter, och åtföljd af Plessen, åkte han genast till Kiel och bemägtigade sig regeringen. August kände visserligen testamentet och dess innehåll; men blef öfverraskad och ansåg bäst vara att hylla Adolf Fredrik såsom landets administrator och regent.[1]) Men från denna tid herrskade mellan båda bröderna en ovilja, som blef af icke ringa inflytande på sednare tiders händelser.

Såsom numera administrator af Holstein-Gottorp, erhöll Adolf Fredrik större både inkomster och magt. Under hans förvaltningstid blefvo dock hertigdömets angelägenheter ledda hufvudsakligen af en från förra regeringen qvarstående ämbetsman, von Westphalen. Men vid Adolf Fredriks sida stodo dessutom tvänne hans förtrogna vänner, Plessen och Holmer, på hvilka liksom på andra gunstlingar han slösade stora gåfvor, och skötte i allmänhet ären-

---

[1]) Så har von Saldern berättat för Voltemat, och uppgiften tyckes bekräftad af Lynar, Staatsschriften I. 471. Franska ministern Lanmary säger (den 29 April 1746), att Karl Fredriks testamente blef såsom olagligt af Adolf Fredrik öfverklagadt och af den kejserliga domstolen upphäfdt.

derna så, att skatterna blefvo ökade, några säga fördubblade. [1])

Huru han troddes hafva 1741 påskjutit Karl Peter Ulriks flyttning till Ryssland, och det i afsigt att kunna sedermera sjelf tillegna sig hertigdömet Holstein-Gottorp; — och huru han 1743 blef utkorad till tronföljare i Sverge; — dessa tilldragelser äro redan i föregående delar berättade.

ANDRA KAPITLET.

ADOLF FREDRIKS ANKOMST TILL SVERGE.

Knappt hade Adolf Fredrik blifvit utkorad till svensk tronföljare, förrän flere personer skyndade sig att hylla den framtida herrskaren, och i smickrande sånger liknade man honom vid sjelfva Gustaf Wasa. Bland dem, som hastade till hans möte, voro också Stenflycht och Erl. Broman den sednare för att i god tid bevaka fröken Taubes fördelar. I Stockholm höllo emellertid rådet och ständerna täta öfverläggningar, under hvilka å ena sidan man bestämde kronprinsens årsunderhåll [2]); men å den

---

[1]) Vi hafva redan tillförene vid några tillfällen anmärkt, huru holsteinska furstehusets historia varit i Sverge föga känd under holstein-gottorpska konungaättens regering, ett förhållande, som äfven sedermera fortfarit. Mycket af hvad här ofvan berättats, grundar sig på Voltemats anekdoter, befintliga i Kongl. Vetenskapsakademiens bibliotek i Stockholm. Som sagesman härutinnan har Voltemat vanligtvis åberopat von Saldern, troligtvis Kasper von Saldern, en mycket ansedd och i Holsteins öden djupt ingripande herre, i hvilkens namn äfven en *Histoire de la Vie de Pierre III.*, tryckt 1802, utkommit. Af denna orsak, och emedan den samtidige Schönberg, som läst besagde anekdoter, förklarat dem i allmänhet trovärdiga, hafva vi upptagit detta och åtskilligt annat af deras innehåll.

[2]) 220,000 d. s. m., d. v. s. omkring 290,000 rdr rmt.

andra uppsatte den försäkran, han skulle underteckna innan resan till Sverge finge anträdas. Med denna skrift utskickades riksråderna Löwen och Erik Wrangel. De blefvo väl mottagna och erhöllo hvardera en gåfva af tusen dukater och tillika hertigens underskrift på den medföljande uppsatsen.

Adolf Fredrik tillkännagaf sin önskan, att färden till Stockholm måtte företagas med så ringa ståt och kostnad som möjligt; och mente sig dertill icke behöfva mer än en enda jakt. Men regeringen i Stockholm skickade fem örlogsfartyg, vare sig för hederns och anseendets skull, eller af försigtighet; ty ryktet ville veta, att konungen af Danmark ämnade låta under öfverfarten bortsnappa denne sin sons medtäflare. Beledsagad af nämnde flotta seglade alltså Adolf Fredrik från Stralsund till Karlskrona, hvarifrån resan till Stockholm skulle fortsättas landvägen, och enligt första förslaget öfver Örebro; för att genom denna omväg kunna för så många landsorter som möjligt visa den nye tronföljarens person och således vederlägga de vanrykten, som genom Danmarks anhängare blifvit om honom utspridda. Men i anseende till sen årstid och svårt väglag öfvergaf man nämnde plan och for rakt till Stockholm, dit Adolf Fredrik anlände i medlet af Oktober 1743. Här blef han mottagen på det vanliga sättet, medelst tal och verser, parader och kanonsalfvor, och fick sjelf inför konungen, rådet och några ombud, som ständerna qvarlemnat, aflägga sina trohetseder, såsom numera Sverges lagligt antagne kronprins. Den glädje, med hvilken hvarje ny furste esomoftast mottages, uppenbarade sig visserligen också denna gång, likväl i mindre grad än vanligt. Många, t. o. m. de flesta hade ursprungligen önskat en annan person, och alla kände ganska djupt, att Adolf Fredriks af Ryssland påtvin-

gade tronföljare-skap innebar en för svenska folket smärtande förödmjukelse.

TREDJE KAPITLET.

ADOLF FREDRIKS FÖRSTA ÅR I SVERGE.

Ehuru i början icke serdeles välkommen, lyckades dock Adolf Fredrik att snart nog vinna både tillgifvenhet och förtroende. Det var en följd af hans milda och behagliga utseende, hans ordentliga iakttagande af bönestunder och gudstjenster, hans efter hitkomsten ådagalaggda sedliga uppförande och enkla lefnadssätt, och i synnerbet af hans ifriga bemödande att taga kännedom om allt, som hörde till landet och dess förvaltning; ty han bevistade flitigt rådets sittningar och besökte ofta kollegiernas arbetsrum, samt mottog hvarje Mån- och Torsdags-eftermiddag formlig undervisning i alla vigtigare regeringsärender. Många prisade ock den försigtighet, med hvilken han, ehuru misstroende en och annan bland Hattarnas ledare, likväl undvek att på något mer afgörande sätt blanda sig i partiernas strider, utan t. ex. i fråga om kammarherrar valde lika många från Hatt- som Möss-sidan. Vintern 1744 företog han ock en resa till Uppsala, Gefle och Dalarna, isynnerhet för att i sistnämnde landsort söka genom personligt uppträdande öfvervinna den motvilja, som dervarande allmoge hyste. Vid det höga besöket ådagalade dock bönderna en viss benägenhet att hålla sig på afstånd, och han tyckes icke hafva lyckats att vinna någon serdeles tillgifvenhet. Äfven från andra håll höjdes tadlande röster, t. ex. mot hans tråkighet i umgängeslifvet; — mot hans starka kärlek för musik och isynnerhet för dans, i hvilket sistnämnde hänseende han betedde sig, hette det,

mer som en ung kammarjunkare än som en kronprins. Andra ville hos honom upptäcka anlag till långsinthet och hämndlystnad. Hvad dock mest klandrades, var, att han här liksom i hemorten lät sig ledas af gunstlingar; och emedan dessa tillika voro utländningar, de två holsteinarne Plessen och Holmer, blef missnöjet så mycket starkare, och Lagercrantz med sin vanliga fritalighet skall hafva uppmanat honom att *bortskicka tyskarna; ty sådana herrar hade alltid varit en pest för Sverge.* Adolf Fredrik bibehöll likväl Holmer ännu ett par år vid sin sida och i sitt förtroende, och äfven Plessen blef tidtals åter inkallad och använd. Oaktadt dessa enskilda föremål för klander, lyckades dock, som sagdt är, kronprinsen att under sitt första år vinna mer och mer förtroende och tillgifvenhet, och detta bland både höga och låga.

Förhållandet till konungen stördes likväl snart nog af några mindre behagliga omständigheter. Vi hafva berättat, huru under de sednare åren Fredrik i sitt hjerta önskade fördröja utnämnandet af tronföljare; emedan han befarade, att en sådan herre skulle fördunkla, kanske undantränga honom sjelf. Redan före Adolf Fredriks ankomst hördes ock spridda röster påstå, det Fredrik kunde numera gerna nedlägga regeringen. Men i början visade sig dock förhållandet mellan honom och kronprinsen ganska godt. Fredrik mente t. o. m. att för besparingens och trefnadens skull borde konungen och kronprinsen hafva gemensam boning och gemensamt bord. Första tiden såg man honom ock med märkbar efterhängsenhet söka kronprinsens sällskap; vare sig af tillgifvenhet eller, som de flesta trodde, af längtan efter ombyte och efter något nytt sätt att fördrifva sin sysslolösa och långsamma dag. I början lånade sig ock Adolf Fredrik härtill, och ådagalade mycken uppmärksamhet, mycken eftergifvenhet för hvarje af konungen yttrad önskan. Belåtenhe-

ten tycktes ömsesidig; och när Adolf Fredrik vid något tillfälle besökt och berömt Ulriksdal, öfverlemnade honom konungen detta lustslott till begagnande. Men förtroligheten varade icke länge. Redan efter ett par månader började den gamle att känna till och med att visa någon afund öfver den växande tillgifvenhet, hvarmed kronprinsen blef omfattad, och han sökte hindra de resor, denne till stärkande af sådana tänkesätt ville i landsorterna företaga. Misstroendet växte, sedan prinsen genom sin förlofning med en preussisk prinsessa vunnit än mer styrka och anseende. Våren och sommaren 1744 talades äfven om en i samråd med Elisabet uppgjord plan, nämligen att genom stora underhållssummor förmå Fredrik nedlägga regeringen, och många trodde honom beredvillig härtill och ämna i så fall återvända till Kassel. Andra deremot försäkrade, att han ingalunda ville afsäga sig kronans glans och inkomster, och att han blef till deras bibehållande ytterligare uppmanad dels af vinningslystna gunstlingar, hvilka önskade så länge möjligt få åtnjuta de rika gåfvorna af en *konungslig* frikostighet; — dels af regeringslystna rådsherrar, hvilka hällre ville hafva att göra med en gammal och förslöad, än med en ung och raskare konung; — dels af den regeringslystne brodren i Hessen, hvilken ingalunda ville afträda sin der innehafda magt. Förslaget, ehuru ofta omtaladt, tyckes dock hafva bestått mer i lösa gissningar och önskningar än i någon verklig plan. Hvarje hopp om dess framgång måste ock försvagas, när man tog i betraktande alla de nyss uppräknade motstånds-krafterna.

Vid tidpunkten af Adolf Fredriks utväljande till kronprins, voro Hattarna för tillfället mycket nedslagna och medgörliga, hvarför det ock blef Mössorna, som hufvudsakligen bestämde dåtidens regeringsbeslut. De rådsherrar, som till kronprinsens möte utskickades, blefvo för den skull Mössan Erik

Wrangel och Mössan eller medelvägs-mannen Axel Löwen; och den flotta, som skulle från Stralsund föra honom till Karlskrona, ställdes under befäl af den fordna Mössan E. D. Taube. Det påstås ock, att under denna beskickningstid har Wrangel ingifvit kronprinsen mycket ofördelaktiga tankar om Hattarna, hvarföre också denne vid ankomsten till Stockholm visade för flere medlemmar af Mösspartiet och isynnerhet för Sven Lagerberg större uppmärksamhet än för andra sidans herrar. Mot en och annan bland dessa sednare ådagalade han t. o. m. en påfallande köld. Karl Gyllenborg mottog väl den unge fursten med täta uppvaktningar och smickrande verser, och sökte äfven ställa sig in hos Löwen, hvilken för tillfället åtnjöt stort förtroende; men alltsammans förgäfves. Adolf Fredrik afvisade flere Gyllenborgs besök och sågs stundom vid offentligare tillfällen undvika hvarje samtal med honom och med hans vänner. Oviljan gick så långt, att franska sändebudet tillät sig några föreställningar; men förgäfves. Det var nu, som Gyllenborg, orolig och uppskrämd, sökte betrygga sin ställning genom en närmare förbindelse med Ryssland, såsom i föregående del berättadt är [1].

Adolf Fredriks nu ådagalaggda tänkesätt inneburo dock mindre en benägenhet för Möss- än en obenägenhet mot Hattpartiet. Det tyckes dock som några personer velat begagna omständigheterna till genomförandet af betydliga statshvälfningar. I Januari 1744 omtalades en plan, hvilken dock aldrig kom till mognad, men som åsyftade, att helt och hållet störta Hattarna och att i deras ställe insätta Mössorna samt utvidga konungamagten. Förslaget troddes vara gynnadt af England, Ryssland, konungen och kronprinsen, hvilken sednare skulle för dess utförande söka vinna Stockholms borger-

[1]) 36. 201.

skap. Men Hattarna å sin sida ämnade möta våld med våld och räknade dervid på understöd af officerarna vid gardet och artilleriet, af de förut omtalade adliga fritropparna, hvilka Rosen skulle samla och ordna, samt af Stockholms lägsta befolkning, hvilken Stenflycht skulle uppegga och leda. Spänningen var hotande nog; men det våldsamma utbrottet förekoms genom flere omständigheter; dels den samtidiga förlikningen med Danmark[1]), hvilken lugnade sinnena; dels fruktan för Ryssland, hvilken skrämde till enighet; dels Bielkes, Bondes och Åkerhielms kärlek till det fria statsskicket; dels Adolf Fredriks och samma herrars ovilja mot allt, som liknade inbördes krig, hvarföre de ock af många sina anhängare beskylldes för *feghet*; dels derigenom, att hvarken Rosen eller Stenflycht lyckades samla någon större mängd krigare eller anhängare[2]). Tänkesätten och planerna begynte ock att vid denna tid taga en annan rigtning, till följe af såväl Mössornas uppförande som Tessins slughet. Sina råd om försigtighet och hushållning tilläto sig de förras ledare och isynnerhet Åkerhielm att uttala med en torrhet, en uppriktighet, som icke synnerligen smickrade kronprinsens stolthet och önskningar. Samma herrar hade derjemnte hösten 1743 yrkat, och det tämligen envist, att prinsen till biläggande af tvisterna med Danmark, borde välja en bland konung Kristians prinsessor till gemål, hvilket han sjelf deremot ville undvika, till följe af sin ärfda holsteinska ovilja mot hofvet i Köpenhamn. Tessin och

---

[1]) 36. 195-200.

[2]) Uppgiften om dessa stämplingar är förnämligast grundad på danska sändebudet Carstens berättelser, hvilka dessutom innehålla åtskilligt om Danmarks då förehafda underhandlingar med de missnöjde i Sverge, ur hvilka uppsatser mycket kan till vidare utredning af dessa ämnen hämtas af dem, som vill med monografisk utförlighet behandla ifrågavarande tidehvarf.

hans vänner voro genast färdiga att begagna dessa gynnsamma omständigheter. De framkastade ogillande ord om Mösspartiets njugghet i afseende på anslag och envishet i afsende på danska äktenskapsförbindelsen. Huru man trodde, att Tessin, enligt Adolf Fredriks önskningar, ställde i hemlighet så till, att sistnämnde förslag omintetgjordes, detta är redan berättadt. [1]) I dylika sina sträfvanden erhöllo Hattarna understöd såväl af franska sändebudet, som af prinsens gunstling Holmer, hvilken numera ansågs hafva blifvit för sådant ändamål vunnen. Deras gemensamma ansträngningar blefvo ej helt och hållet fruktlösa; men Adolf Fredrik undvek ännu hvarje närmare förbindelse med något bland partierna, utan höll sig mest till personer af förmedlande åsigter, t. ex. Löwen, Nolcken, Piper och Ungern Sternberg m. fl. och han uttalade sin önskan att, sålänge konung Fredrik lefde, bibehålla denna afvaktande ställning. Sådant var i allmänhet förhållandet, när prinsessan Lovisa Ulrika sommaren 1744 anlände till Sverge. [2])

FJERDE KAPITLET.

ADOLF FREDRIKS FÖRMÄLNING MED LOVISA ULRIKA.

Knappt hade man börjat tala om Adolf Fredrik såsom blifvande tronföljare i Sverige, förrän man ock började tala om hans blifvande förmälning. Flere furstinnor kommo i fråga, en engelsk, en mecklenburgisk, en hessisk och två danska; för den

---

[1]) 36. 196, 197.

[2]) Rådsprot. samt dansk. fransk. preuss. och österr. min. bref. Säfstaholm. Fol. Riksdagshandlingar 2, 1727—1748 N:o 89 en anonym uppsats från Mars 1747.

hessiska talade till en tid Åkerhielm troligen för att såmedelst främja enighet mellan konung och kronprins; och för de danska talade det stora parti, som alltjemnt ifrade för union med Danmark. Men Adolf Fredrik tyckes hafva redan i förväg bestämt sig för preussiska prinsessan Lovisa Ulrika, och ett dock obevisadt rykte ville veta, att han vid något tillfälle sett och förälskat sig i hennes person. Säkert är, att hans syster, furstinnan af Anhalt-Zerbst, har antingen först ingifvit, eller sedermera gillat och stadfästat sådana hans önskningar. Redan från medlet af 1743 upptäckes ock ett och annat derhän syftande spår. I början vågade likväl Adolf Fredrik icke påyrka, icke låta öppet påskina några sådana tankar; emedan det ojemnförligt största antalet svenskar önskade förbindelsen med Danmark. Men sedan detta förslag fallit, vände han sig genast till preussiska hofvet. Han blef till denna omkastning uppmuntrad också af Hattarna [1]), hvilka å ena sidan fruktade danska hofvets efterräkningar för uppträdena 1743; och å den andra och såsom sjelfva anhängare af Frankrike önskade kronprinsens förbindelse med detta lands dåvarande vän Preussen. I afsigt att för nämnde plan vinna allmänna tänkesättet, började man ock tala om fördelarna af Preussens vänskap; om prinsessans utmärkta egenskaper; om det för svenskarna kära drottnings-namnet Ulrika; och man erinrade sig, huru vid den preussiska prinsessans döpelse den svenska drottningen Ulrika Eleonora hade blifvit både inbjuden till fadder och uppkallad till ena namnet, huru hon vid samma tillfälle hade liksom profeterande, liksom önskande, omtalat, huru den nyfödda furstinnan kunde en gång blifva drottning i Sverge. Tillgifvenheten hade gått

---

[1]) Hösten 1743 sägas dock både Gyllenborg och Tessin hafva talat för en dansk prinsessa. Kassel Geheim. Ark. Gehebas br. d. 18 Okt. 1743.

än längre. Ulrika Eleonora, efter ett femårigt äktenskap ännu barnlös, anhöll, att den unga preussiska prinsessan måtte skickas till Stockholm för att hos sin gudmor uppfostras, ett förslag, som dock hofvet i Berlin afböjde.

Lovisa Ulrika var född år 1720. Fadren, konung Fredrik Wilhelm den förste, var bekant för sitt allvar, sin sparsamhet, sitt ordnings-sinne och sitt råa umgängessätt; hos den stora allmänheten dock allra mest genom sina tobaks-kollegier och genom sin vurm för långa soldater. Modren, Sofia Dorotea, var dotter af konung Georg den förste i England och af den Sofia Dorotea af Lüneburg-Celle, som sedermera blef från sin make skild till följe af en kärlekshandel med Filip Königsmarck. Lovisa Ulrikas barndom och första ungdom vårdades af modern och af en fru Blaspiel[1], för hvilken prinsessan allt framgent yttrade mycken tillgifvenhet. Bland sina många syskon älskade hon företrädesvis den ett par år yngre, milde och medgörlige August Wilhelm. För den åtta år äldre brodern, den sedermera ryktbare konung Fredrik den andre, hyste hon, oaktadt allt sitt mod och allt sitt sjelfförtroende, dock en viss grad af skygghet, till och med af fruktan, likväl blandade med förtjusning öfver hans stora egenskaper och lysande bragder.

Genom sin faders bemedling och uppoffrande af 10,000 riksdaler blef Lovisa Ulrika redan vid 18 års ålder utvald till coadjutrice i stiftet Quedlinburg, en syssla, som lemnade goda inkomster, men för hvars åligganden hon icke visade någon böjelse.

För en person med hennes lynne kunde ej heller fadrens enformiga och tarfliga hof vara rätt angenämt. Men knappt hade denne fallit undan, förrän sonen, konung Fredrik den andre, kallade

---

[1]) Andra nämna en madame Val de Rocoulles. Månne samma person?

till sin sida en mängd snillen, vetenskapsmän och konstnärer, och bland andra äfven Voltaire, då förtiden Europas mest ryktbare skriftställare; och hofvets sysselsättningar och nöjen fingo snart en med sådana personers tänke- och umgängessätt öfverensstämmande rigtning. Detta blef en verld att lefva i för Lovisa Ulrika, med hennes skönhet, qvickhet och lifliga tycke för vitter sysselsättning, sköna konster och muntert sällskapslif. Hon deltog i alla dylika förströelser och afhörde eller uppläste dikter samt beträdde sjelf skådebanan, det ena som det andra med både behag och bifall. Till hennes ära skref man ock serskilda skådespel, och Voltaire likaledes smickrande verser, hvilka sednare hon och brodern, konungen, äfven besvarade. Ryktet om hennes utmärkta personlighet flög kring Europa. Som friare anmälde sig sedermera blifvande konungen Karl den tredje i Spanien; men prinsessans då ännu lefvande fader, hvilken höll strängt på sin protestantiska renlärighet, afböjde en förbindelse, som skulle medfört dotterns öfvergång till katolska läran. Några år derefter ämnade kejsarinnan Elisabet begära hennes hand åt sin systerson, den ofta omtalade Karl Peter Ulrik. Men prinsessans broder, den dåvarande konungen i Preussen afböjde förslaget, och gaf Elisabet i stället anvisning på en dotter af Adolf Fredriks nyssnämnde syster, furstinnan af Anhalt-Zerbst. Förslaget antogs och det var på detta sätt, som till Ryssland kom den sedermera blifvande kejsarinnan Katarina den andra. En tredje friare var pfaltsgrefven Kristian af Birkenfeld, Adolf Fredriks medtäflare också om svenska tronföljden, men äfven detta anbud rönte ingen framgång. Af en och annan omständighet ser det ut, som den nu tjugufyra-åriga Lovisa Ulrika börjat efter dessa uppträden betrakta sig som snart stående på öfverblifna kartan. I bref till den förtrogne brodern kallade hon sig hans

gamla syster, och lät understundom förstå, att hon aldrig ämnade ingå någon äktenskaplig förbindelse.

Nya friare kunde dock ännu väntas. Prinsessans utseende var fördelaktigt och utmärkte sig i synnerhet genom slägtens kännetecken, de s. k. brandenburgska ögonen, stora, klara, lifliga och med uttryck af snabb uppfattning och bestämd vilja; hvilken sistnämnde också uttalade sig i hela hennes väsende. Hon var derjemnte qvick, i visst fall till- och med snillrik, och ville gerna som sådan anses. Med verklig kärlek omfattade hon vetenskaper, vitterhet och sköna konster samt egde mycken beläsenhet och många, kanske dock mindre väl ordnade kunskaper. Hon älskade praktfulla och ståtliga uppträden och visade sig vid dylika tillfällen med en lycklig förening af värdighet och behag. Dessa framstående egenskaper måst allt fortfarande tilldraga sig beundrande blickar.

Men olyckligtvis förefunnos äfven andra och mindre prisvärda egenskaper. Lovisa Ulrika var stolt och befallande af naturen; men kunde ock, när så behöfdes, vara smidig och smeksam. Uppригtig till skenet, men icke i verkligheten, lofvade hon mer, än hon kunde och någon gång mer än hon ämnade hålla, hvarföre hon ock vanligtvis både snart vann och snart förlorade menniskors tillgifvenhet. Liflig och orolig, fordrade hon jemn sysselsättning och täta förändringar; men derjemnte i hög grad egenkär, visade hon stundom allt för mycken envishet i genomdrifvandet af sina föresatser. Vanligtvis voro dock dessa icke mognade frukter af besinning och eftertanke, utan omogna alster af snillets hugskott och lynnets öfverilningar, och till deras genomdrifvande tillgrepos stundom medel af föga berömlig art. Drag af godhet framträdde likväl, och icke sällan; men vanligtvis såsom följder mer af lynnets ögonblickligt uppflammande låga, än af hjertats fortfarande värme. Hon liknade för öfrigt ingalunda

sin fader i sparsamhet, utan hade redan som prinsessa åsamkat sig besvärliga skulder. — Sådan beskrefs Lovisa Ulrika, när hon vid 24 års ålder fick anbud af Adolf Fredriks hand, och sådan förblef hon ock under hela den återstående delen af sin lefnad.

Redan i December 1743 kunde man förutse, att underhandlingen om danska prinsessan skulle afbrytas, hvarföre Adolf Fredrik och svenska regeringen vände sig till Preussen och dervarande sändebudet Rudenskiöld erhöll i uppdrag att höra sig före. Konung Fredrik den andre önskade väl en närmare förbindelse med Sverige, men med lika ovanlig som berömvärd uppriktighet afrådde han från frieriet till Lovisa Ulrika, bland annat också derföre, att han trodde hennes lynne mindre passande för svenska folket och svenska statsförfattningen. Han befallde t. o. m. en bland sina ministrar säga Rudenskiöld rent ut, att denne *icke borde låta förvilla sig af Lovisa Ulrikas lysande yttre egenskaper; att konungen kände sina systrar ganska väl och vore, ehuru broder, ingalunda blind för deras fel*; och att *Lovisa Ulrika vore högdragen, häftig och ränkfull*[1]). Derjemnte anmärktes, att hon troligen icke ville gifta sig, ock ej heller skulle underkasta sig den förändring af trosbekännelse, som Sverge för sådant ändamål fordrade. Konungen rådde för den skuld Adolf Fredrik att i stället vända sig till yngre systern Amalia, hvilken, ehuru till både kropps- och själsegenskaper mindre utmärkt, likväl genom ett mildare och medgörligare lynne vore mera passande till drottning i det fria Sverge; och han var så fast i sitt beslut och så säker om dess framgång, att han började låta åt sistnämnda

[1]) Altière, emportée et intrigante. Enligt Memoire de Valery 2. 26. hade Fredrik sagt, att Lovisa Ulrika var »tracassière» (en krångel-makerska) och skulle sluta med att déplaire au suedoises, (väcka svenskarnas motvilja.)

sin syster meddela undervisning i lutherska bekännelsen. Några trodde orsaken till ett dylikt råd vara den, att, emedan Lovisa Ulrika redan blifvit såsom coadjutrice af Quedlinburg tillräckligen försörjd, önskade brodren, att genom svenska giftermålet trygga äfven den yngres framtid[1]). Vida troligare är dock, att Fredrik, kännande Lovisa Ulrikas lynne, förutsåg, att hennes upphöjelse till drottning i Sverige skulle föranleda mångahanda ledsamheter och olyckor, och att han ville från sådana förskona både henne och sig sjelf. Dessa åsigter, af Rudenskiöld inberättade till Stockholm, förorsakade hos regeringen mycken tveksamhet, mycket bryderi, och till en början befallde man honom skicka begge prinsessornas porträtter. De kommo; men prinsen vidhöll sitt tycke för den af så många andra beprisade Lovisa Ulrika; också derföre, att hon fortfarande förordades af furstinnan af Anhalt-Zerbst; och tillika såsom äldre syster egde närmare arfsrätt till preussiska kronan, ifall någon sådan skulle komma i fråga. Men, i händelse dessa hans önskningar mötte oöfverstigliga hinder, ville både han och svenska regeringen åtnöjas med prinsessan Amalia, och Rudenskiöld befalldes härom öppna tjenliga underhandlingar. Denne råkade i stor förlägenhet; ty lätt kunde förutses, att minsta aning om ett dylikt dubbelfrieri skulle uppreta så den ena som andra prinsessan och möjligtvis från bådas läppar framkalla ett harmfullt *nej!* Men Rudenskiöld trodde sig veta, att oaktadt allt, hvad man talade om Lovisa Ulrikas obenägenhet för äktenskap, ämnade hon dock med *ja!* besvara frieriet, ifall det verkligen framställdes; ty hon ville ogerna blifva af sin yngre syster förbigången, hvarförutan äfven hennes mor, enkedrottningen, talade för saken. Den del af uppdraget,

---

[1] Amalia var dock redan utnämnd prostinna af Quedlinburg

som rörde prinsessan Amalia, blef fördenskull af Rudenskiöld helt och hållet förtegad, och han framförde i stället Adolf Fredriks anhållan om Lovisa Ulrikas hand, hennes och ingens annans; och både hon, hennes mor och hennes bror, konungen, gåfvo nu dertill sitt bifall och saken var afgjord [1]). I följd af sin tacksamhets-förbindelse till kejsarinnan Elisabet, hade Adolf Fredrik underrättat henne om förslaget och i ett egenhändigt bref omtalat, hur hjertligt han önskade dess verkställighet, hvarpå Elisabet svarade, att hon mot dessa hans afsigter hade ingenting att invända [2]).

Sedan förslaget sålunda blifvit af båda parterna antaget, skred man till de närmare förberedelserna. En bland dessa visar, huru stora de farhågor voro,

---

[1]) Köpenh. Geh. ark. Bref från danska sändebudet i Berlin till hofvet i Köpenhamn den 14 Mars 1744 innehåller, att prinsessan Amalia, som icke ville ändra trosbekännelse, var öfver sin tillämnade förbindelse med Adolf Fredrik så missnöjd, att hon hvarken kunde äta eller sofva; men att hon, sedan förlofningen med Lovisa Ulrika blifvit afgjord, återfick sin förra liflighet. Andra, (Rancke. Preuss. Gesch. 3, 131) säga, att hon fästat sig vid äktenskaps-förslaget och sörjde, när det blef omintetgjordt; men att brodren, konungen, sökte medelst uppmärksamhet och deltagande ställa henne tillfreds.

[2]) Att Adolf Fredrik vände sig från danska till preussiska prinsessan har (med stöd af G. Bondes uppgift i Sverge under Ulr. Eleon. och Fredrik, tr. 1821 s. 221.) blifvit kalladt hans första afsteg från ryska systemet. Detta är ett misstag. Hvarje Sverges förbindelse med Danmark var tvärtom missbaglig för Ryssland i allmänhet, ty den kunde leda till en nordisk union; och för Elisabet isynnerhet till följe af hennes holstein-gottorpska ovilja mot nämnde rike. På många ställen i den tidens diplomatiska brefvexlingar omtalas ock, huru Elisabet och Ryssland ogillade danska, men gillade preussiska frieriet. Rancke (preuss. Gesch, 3. 130), m. fl. berättar t. o. m., att det var ryska hofvet, som föreslog Adolf Fredriks förmälning med en preussisk prinsessa. Brytningen mellan Preussen och Ryssland inträdde först något sednare. Öfvergången från danska till preussiska frieriet utgjorde deremot Adolf Fredriks första märkbara närmande till Hattpartiet.

som i Berlin hystes för Lovisa Ulrikas lynne. Hennes hofmästarinna, fru Blaspiel, begärde, att Tessin skulle i en serskild uppsats meddela prinsessan åtskilliga underrättelser om Sverge och dess förhållanden, och tillika om nödvändigheten att i detta fria land lägga band på det stolta och befallande umgängessätt, prinsessan hade af naturen, och hvilket sedermera blifvit än mer utbildadt genom exemplen och furstevanorna i det enväldigt styrda Preussen. En skrift, innehållande allmänna derhän syftande anmärkningar, men öfversockrade af mycket beröm för prinsessans person, blef verkligen af Tessin uppsatt och af fru Blaspiel henne föreläst, med hvad ringa verkan hafva tyvärr sednare tider ådagalaggt [1]).

En annan vigtig förberedelse angick prinsessans religionsförändring. I sin tronföljare-försäkran hade Adolf Fredrik lofvat taga till gemål en prinsessa af luthersk-evangelisk, och icke af någon annan bekännelse. Men Lovisa Ulrika, uppfostrad i den reformerta, ville till en början ingalunda *köpa en krona genom att sälja sin tro,* som det hette; och preussiska regeringen mente, att sådant ej heller behöfdes, och den åberopade i ty fall exemplet af Gustaf den andre Adolfs drottning, Maria Eleonora. Svenska regeringen deremot kunde icke afvika från ständernas uttryckliga önskan och från det i Adolf Fredriks försäkran tydligt inryckta villkoret; dock ville man medgifva, att trosförändringen skedde med så föga högtidlighet och uppseende som möjligt. Efter något prutande fram och åter föreslogs, att den preussiske själasörjare, som undervisade prinsessan i lutherska läran, skulle aflåta ett formligt ämbetsintyg om hennes öfvergång till sistnämnde bekännelse. Men Lovisa Ulrika ville icke medgifva ens denna åtgerd, denne slags formliga afsägelse, utan mente det vara

[1]) Uppsatsen finnes bland tessinska handlingarne i arkivet på Trolle-Ljungby.

nog, om hon inför sin moders lutherska hofpredikant och i Rudenskiölds närvaro aflade sin trosbekännelse och beginge nattvarden, båda delarna enligt lutherska lärans innehåll och föreskrifter. Rudenskiöld inberättade förslaget och rådde till dess antagande; ty *eljest torde hela underhandlingen blifva afbruten.* Men liksom förut, så fordrade äfven nu både Åkerhielm och Lagerberg, att trosförändringen skulle ske mera formligt och bestämdt. Karl Gyllenborg och hans vänner deremot talade för prinsessans förslag, hvilket ock blef af Adolf Fredrik och af rådets flertal antaget, och på detta sätt var det, som Lovisa Ulrika öfvergick från reformerta till lutherska bekännelsen.

En annan förberedande fråga angick de gåfvor, de prydnader, som skulle åt Lovisa Ulrika i egenskap af Sverges kronprinsessa öfverlemnas. Tessin ville hafva dem lysande och dyrbara; men Åkerhielm och Lagerberg yrkade på sparsamhet; *ty,* hette det, *Sverge vore fattigt och skuldsatt; man borde ej ådraga det ny gäld och nya räntor; utan kunde till ifrågavarande behof taga sådana juveler och perlor, som förefunnos i husgeråds-kammaren.* Adolf Fredrik instämde dock med Tessin och ville, att gåfvorna skulle vara *"hederliga"*; och man föreslog att köpa nya prydnader till ett värde af 50-, 60,000 riksdaler bankosedlar. Lagerberg och Åkerhielm tyckte summan för hög, och vidhöllo sitt förra förslag; men Tessin påstod, att, *om Sverges kronprins komme med obetydliga och mindre passande gåfvor, skulle sådant hos den stora hopen alstra förakt för Sverge och för svenska folket samt stöta bruden och hennes broder konungen i Preussen; och tillika nedsätta holstein-gottorpska husets ära, hvilket skulle harma dettas beskyddarinna och anförvandt kejsarinnan Elisabet.* Slutet blef, att, enligt konungens, kronprinsens och flertalets önskan, juveler m. m. infat-

tade efter den tidens bruk skulle för besagde ändamål uppköpas till ett värde af 60,000 riksdaler[1]).

Andra likartade tvister föreföllo ock rörande andra af det furstliga äktenskapet föranledda utgifter. Några rådsherrar, anförda af Åkerhielm och Lagerberg, ville inskränka tiden för den kostsamma beskickning, som skulle afgå till Berlin, och likaledes summan af de penningemedel, som skulle anslås åt Adolf Fredrik för hans resa till den furstliga brudens möte, — och likaledes antalet af de skepp, som skulle till hennes öfverförande utrustas; allt under förnyade påminnelser om rikets nyss iråkade stora olycka och stora skuld, och vanligtvis med understöd af Jakob Cronstedt, Posse, Anton Wrangel och någon gång af Johan Gyllenborg. Andra sidan, bestående af Cedercreutz, Cederström, Ehrenpreus och Rosen m. fl. under anförande af Karl Gyllenborg och i synnerhet af Tessin yrkade och genomdrefvo de större anslagen; *emedan*, hette det, *Sverges och Adolf Fredriks heder så fordrade, och dennes anförvandt Elisabet så önskade.* Tvisten om fartygens antal slutade så, att till prinsessans öfver-

---

[1]) Medel till de nya juvelernas inköp tyckas hafva åtminstone till någon del erhållits genom försäljning af gamla i husgeråds-kammaren förvarade dyrbarheter af samma slag. De nya skulle tillhöra kronan och således efter Lovisa Ulrikas död tillbakalemnas. Men vid äktenskaps-kontraktets uppsättande i Juli 1744, tillerkändes åt henne alla de dyrbarheter, hon till skänks bekommit af Adolf Fredrik och af andra personer. Det tyckes, som Tessin icke velat meddela den för henne obehagliga underrättelsen, att ifrågavarande juveler vore egentligen kronans och icke hennes. Följden blef, att hon i öfvertygelse om det sednare förhållandet, ansåg sig hafva laglig rättighet att efter eget behag använda och således äfven pantsätta dem; — en omständighet, som kastar nytt ljus öfver den sednare och mycket beryktade juvel-saken. (Se rådsprot. i April 1744 samt Lovisa Ulrikas bref d. 26 Maj 1756 till hennes bror August Wilhelm, de sednare befintliga i grefve Manderströms samlingar och af honom i denna punkt upplysta genom utdrag ur F. A. v. Fersens memoirer, förvarade i fersiska arkivet. Jemnför äfven Gjörwell: Svenska Mercurius 1765, sid. 45.

förande skulle 5 linie-skepp[1]) och två fregatter utrustas. Åkerhielm och Lagerberg hade ansett 4 vara nog.

I dessa rådets öfverläggningar tycker man sig upptäcka en bland orsakerna, hvarför det unga hofvet snart nog vände sig och sin ynnest från de med Åkerhielm och Lagerberg liksinnade Mössorna och till Tessin och dennes vänner.

Det furstliga parets vigsel skulle förrättas i Berlin och, per procuratorem, hvarvid prinsessans broder August Wilhelm fick i uppdrag att å Adolf Fredriks vägnar uttala de föreskrifna löftesorden och det jakande svaret. Till högtidlighetens öfvervarande skulle från Sverge en stor beskickning afsändas. Först och enligt eget anbud var riksrådet Cedercreutz dertill i fråga; men konungen i Preussen tillkännagaf sin önskan att göra Tessins bekantskap, hvarför ock det lysande uppdraget blef åt denne sednare anförtrodt och med ett dagligt underhåll af 50 dukater. Beskickningen utmärkte sig ock genom prakt och dyrbarheter och ej minst genom de deri deltagande personligheterna; främst Tessin och hans grefvinna, begge mönster af behag och artighet; dernäst deras slägtinge, den utmärkt sköna och älskvärda fröken Charlotta Fredrika Sparre[2]) och derjemnte ett stort antal unga svenska ädlingar, en Brahe, Fersen, Horn, Liewen, Taube och Wrangel, alla lysande genom personliga egenskaper, hög börd och utsökt prakt; resan skall hafva kostat hvar och en bland dem omkring 1,000 dukater. Förmälnings-högtidligheterna blefvo af preussiska hofvet firade med flere dagars nöjen och lysande till-

---

[1]) Spår finnas, att det större antalet stod i sammanhang med några tillämnade krigsrustningar.

[2]) Född 1719, sedermera gift med C. R. v. Fersen, och moder till grefvinnan Löwenhielm, en af de s. k. tre gracerna vid konung Gustaf den tredjes hof.

ställningar, och af Tessin med en fest, hvars like i smak och dyrbarhet Berlin sällan skådat[1].

Oaktadt sina fel var Lovisa Ulrika genom slägt- och sällskaps-förhållanden och genom utmärkta personliga egenskaper kär för många bland sina slägtingar och ungdoms-bekanta. Den förestående skiljsmessan frampressade fördenskull både hennes och andras tårar, och brodern, konungen, helsade henne med några för tillfället skrifna afskedsvers. Slutligen nästan ryckte hon sig ur slägtingarnas armar och kastade sig i den väntande vagnen, hvilken genast ilade bort och mot norden.

Resan öfver Östersjön skulle ske från Stralsund och till Karlskrona. Men för att så mycket möjligt förkorta sjöfarten och dess obehag, ville prinsessan, enligt råd af grefven och grefvinnan Tessin, taga landvägen öfver Rügen och att först der och vid Perth stiga ombord. Så skedde ock. Men när öfver ställets långgrunda strandvatten prinsessan skulle ro ut till den väntande flottan, uppkommo så häftiga vindstötar, att hon, liksom hennes sällskap, fick sina kläder öfverstänkta, nästan öfversköljda af vatten. Vid ankomsten till örlogsskeppet blefvo ock de flesta bland fruntimren, bleka och förskräckta, nedförda hvar i sin hytt; men Lovisa Ulrika stannade en stund på däcket och betraktade med glad och hurtig uppsyn fartyget och dess rörelser, innan hon slutligen sjelf gick ned för att ömsa kläder. Under öfverfarten led hon väl af den starka sjögången; men var efter ankomsten till Karlskrona snart återställd. Här mötte Adolf Fredrik, hvarefter de tillsammans reste landvägen norrut och till Drottningholm. På detta lustslott firades bilägret redan den

---

[1]) Tessin säger sjelf, att den kostade 8,000 riksdaler konventions mynt. Sacks strödda anekdoter i Bergshammars arkiv säga 15.000 Hamburger banko.

18 Augusti; men ej förr än den förste Oktober höll prinsessan sitt högtidliga intåg i hufvudstaden [1]).

FEMTE KAPITLET.

DET UNGA HOFVET ÅREN 1744 OCH 1745.

Den nu i Sverge uppträdande Lovisa Ulrika var vid sidan af Fredrik och Adolf Fredrik en så framstående personlighet, att hon måste genast och företrädesvis ådraga sig allas blickar och på ärendernas gång utöfva mycket inflytande, hvartill ock hennes lynne visade stor benägenhet. Tvärtemot de varningar, fru Blaspiel och Tessin kunnat gifva, uppträdde hon genast med den mest befallande öfverlägsenhet; och detta till följe icke blott af medfödda anlag, utan ock i öfvertygelse om rigtigheten af ett sådant förfarings-sätt. Redan under första färden från Karlskrona till Stockholm, beskref hon för brodern sitt uppförande sålunda: *Jag är artig mot alla, men slaf under ingen. Jag använder också rätt ofta orden: "je le veux"* [2]), *och ingen vågar motsäga mig. Kommen i enrum, skrattar jag rätt godt åt dessa uppträden; men så skola svenskarna behandlas, eljest får man snart repet om halsen.* Hon införde genast i hofordningen några förändringar, som skulle för enhvar tydligen ådagalägga, huru stort hon ansåg afståndet vara mellan regenthuset

[1]) Danska, franska, preuss. och österr. min. br. — Lovisa Ulrikas bref till kon. Fredrik 2:e, förvarade Kön. Haus-Archiv i Berlin. — Lovisa Ulrikas bref till sin broder Aug. Wilhelm, förvarade i grefve Manderströms samlingar. — Rådsprot. — Sack's strödda anekdoter, befintliga på Bergshammar. — Tersmedenska slägt-registret. — Rudenskiölds autobiografi, förvarad i Upps.-Bibl.

[2]) Jag vill det så.

och dess undersåtare. Morgonen efter hennes biläger på Drottningholm kommo riksrådinnorna på uppvaktning. Men hon afvisade deras besök och bad dem återkomma på aftonen och tillsammans med hof-fruntimren; en nedsättning, som väckte så mycket mer ovilja, som man fick veta, att gunstlingen, grefvinnan Tessin, blef mottagen på samma gång, som hennes kamrater bortvisades. Det hade ock vid flere hoffester varit brukligt, att riksrådinnorna haft sittplatser; men nu befallde Lovisa Ulrika, att de skulle liksom alla öfriga fruntimmer, förblifva stående. Det ena med det andra var ett försök att nedsätta deras och tillika deras männers, riksrådens, anseende och anspråk. Det missnöje, som genom dylika åtgerder föranleddes, blef likväl för tillfället nedtystadt af den fruktan, prinsessans hvassa tunga och hvassa blickar injagade; och tillika öfverröstadt, dels af den förtjusning, hennes ungdomliga fägring och lifliga umgängessätt väckte; — dels af den hänförelse, hvarje furstlig person vid sitt första uppträdande vanligtvis framkallar; — dels ock af den skadeglädje, hvarmed lägre samhällsklasser ofta betrakta hvarje förödmjukelse, som drabbar de högre.

Förhållandet mellan Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika var och förblef ganska godt. Man hade visserligen i förväg varnat för hennes tilltagsenhet och tofflor, men förgäfves. Med sitt blyga, tröga och obeslutsamma lynne, kände prinsen genast sin personliga underlägsenhet, och det så tydligt och eftertryckligt, att han icke ens försökte göra sin gemål väldet stridigt. Hon å sin sida genomskådade förhållandet lika tydligt, och det genast. Redan efter första mötet i Karlskrona beskref hon för sin broder, *huru Adolf Fredrik hade ett ganska godt hjerta; men huru han vore allt för blyg och försagd, och huru hon derföre hade ett par gånger uppmanat honom till mera mod och sjelfkänsla.* Om nu Adolf

Fredrik efterkommit uppmaningen, också med hänsyn till henne sjelf, skulle säkerligen hafva dem emellan uppstått strider, både oupphörliga och olycksbringande. Men just höjden af hans eftergifvenhet blef på sätt och vis en lycka för dem båda; ty derigenom förekommos alla svårare tvister och brytningar. Lovisa Ulrikas bref, åtminstone intill 1751, innehålla ock mycket beröm öfver prinsens goda hjerta och ständigt visade ömhet, och hon liknade honom ofta vid sin mest älskade broder, prins August Wilhelm. Det är dock troligt nog, att hon stundom erfarit en känsla af ovilja, kanske af förakt för en så svag och lättböjd personlighet. Men preussiska sändebudet Finckenstein hade uppmanat henne att i denna punkt iakttaga mycken varsamhet, och han hade t. o. m. berättat, huru man varnat både Adolf Fredrik och svenskarna för hennes herrsklystna sinnelag, Såvidt varningen rörde gemålen, rättade sig prinsessan derefter, och oaktadt hennes hetta och öfvermod, vet man icke att omtala ett enda drag af vanvördnad eller förakt mot Adolf Fredrik. Hon hade för mycken klokhet för att genom någonting sådant nedsätta jemnte sin gemål äfven sig sjelf och det konungsliga både huset och väldet; och det är ej heller otroligt, att hans nästan gränslösa eftergifvenhet antog i hennes ögon egenskaperna af en gränslös kärlek, ett gränslöst förtroende till hennes person, och derföre alstrade en beskyddarinnas motsvarande och verkliga tillgifvenhet.

Det unga hofvet bodde om somrarna på Drottningholm eller Ulriksdal och om vintrarna på Riddarholmen bredvid Kungshuset, i hvilket Fredrik sjelf hade sin boning; ty det nya slottet var ännu icke färdigt. I skarp motsats till konungens, utmärkte sig tronföljare-parets lefnadssätt genom lysande fester, baler, konserter och skådespel, och genom en liflighet, till och med en ysterhet, hvilken i synnerhet på lustslotten gick så långt, att den

erinrade om Kristinas sista och Karl den tolftes första regeringsår.

Själen i dessa nöjen, näst prinsessan sjelf, var Tessin, hvilken blef det unga hofvets allt i alla, tillställaren af dess lustbarheter, vårdaren af dess hushållning, ledaren af dess planer. Hans grefvinna, Ulrika Lovisa Sparre, vann äfven för sin person prinsessans tillgifvenhet, och det anmärktes, att öfverensstämmelsen i dopnamn tycktes hafva förebådat den blifvande vänskaps-förbindelsen. Oaktadt alla bevis af nåd och förtroende, och ehuru blott 49 år gammal, yttrade dock Tessin hösten 1744 sin önskan att taga afsked och söka lugnet. Men Lovisa Ulrika ville nödvändigt behålla vid sin sida både honom och hans grefvinna, och framkastade redan då den planen att undantränga öfverste-marskalken Åkerhielm, och att i hans ställe till nämnde värdighet, den svarade mot nutidens riksmarskalk, upphöja Tessin och såmedelst muta denne att stanna qvar. Men Åkerhielm ville icke taga afsked. och Adolf Fredrik prutade emot hvarje derhän syftande tvångs-åtgerd, och ville i stället utnämna Tessin till sin, till tronföljare-parets öfverhofmästare. Tessin var dock ingalunda nöjd med en sådan tittel, hvarföre Lovisa Ulrika öfvertalade kronprinsen att gifva honom den dubbla benämningen af *öfver-hofmästare* eller *öfver-hofmarskalk,* hvilken sednare satte honom, som man tyckte, i värdighet liksom i benämning nära intill öfverste-marskalken, hvilkens tittel han också någon gång fick mottaga. Af denna eller andra orsaker gaf sig Tessin numera till freds och stannade qvar. Den ynnest, hvarmed han och hans grefvinna fortfarande smickrades, var ock ganska stor. Julaftonen 1745 kommo både kronprinsen och kronprinsessan förklädda till hans boning, utdelade der julklappar, försedda med berömmande inskrifter, samt qvarstannade till qvällsvarden. Med grefvinnan underhöll Lovisa Ulrika en mycket vän-

skaplig brefvexling ända till 1751, då brytningen mellan Tessin och det unga hofvet öfvergick nära nog till förbittring.

Utom grefven och grefvinnan Tessin och den redan omtalade Holmer, hade det unga hofvet två andra framstående gunstlingar, syskonen Hans Henrik och Henrika Juliana v. Liewen, barn af den Liewen, som 1714 skickades till Demotika för att öfvertala Karl den tolfte återvända till Sverge. Den äldre bland dem, brodern, hade redan tillförene haft flere vigtiga uppdrag sig anförtrodda, och ansågs af många vara klok, duglig och redlig; men af andra hämndlysten, opålitlig och ränkfull. Vi kunna ej afgöra, om beskyllningarna voro grundade på verkligheter eller på den afund och det hat, som ofta följer utmärkta personer och i synnerhet gunstlingar i spåren. Systern är redan omtalad som en bland Hatt- och krigs-partiets ifrigaste förspråkarinnor[1]) under åren 1737—1741, och äfven såsom gerna sedd af prins Wilhelm af Hessen m. m.[2]) Hon var behaglig, glad och snillrik, men äfven stolt och häftig. Straxt efter ankomsten till Sverge lät Lovisa Ulrika förstå sin önskan att till första hoffröken bekomma grefvinnan Tessins slägtinge, den nyss omtalade Charlotta Fredrika Sparre. Fröken Sjöblad, äldst bland de vid hofvet tjenstgörande fruntimren, vek frivilligt undan; men Henrika Liewen, som derefter följde i ordningen, ville ingalunda följa exemplet. Sina motsägelser, sina åsigter förstod hon dock att inför Lovisa Ulrika framställa så klokt och lyckligt, att samtalet slutade med att göra henne till prinsessans gunstling, och sedermera till kammarfröken och handsekter vid den förtroliga brefvexlingen. Inom hofvet hade hon stort anseende, och kallades stundom Henriette Sylvie de Molière,

[1]) 34. 88.
[2]) 31. 199. 34. 14.

med anledning af sin beundran för ett bland denne författares arbeten, under hvilket namn hon också fick sig tillegnad en skådepenning, som Tessin låtit till hennes beröm prägla. Samtidens omdömen öfver fröken Liewen voro mildare än öfver brodern, dock någon gång af motsatt innehåll. Också finner man efter henne handlingar af motsatt beskaffenhet, förtjenta stundom af klander, stundom af beröm, och det var härutinnan en viss likhet mellan henne och Lovisa Ulrika sjelf. Längre fram, och vid 38 års ålder blef hon gift med den ifrige Hatten och utmärkte konstkännaren och ämbetsmannen Karl Hårleman.

Det unga hofvets förhållande till den gamle konungen var aldrig rätt godt. Berättadt är, huru en viss grad af misstroende hade redan förut uppstått mellan honom och Adolf Fredrik. Efter Lovisa Ulrikas ankomst ökades spänningen. Denna prinsessa iakttog sjelf sedlighetens bud och hyste mycken ovilja mot personer af utsväfvande lefnadsvanor och således äfven mot konung Fredrik; ett tänkesätt, som hon uttalat redan före sin afresa från Preussen, och som torde hafva kommit till svenska hofvets kunskap. Såsom alltid ville dock Fredrik äfven nu, och i synnerhet just nu, visa sig uppmärksam och artig mot det täcka könet, och lät derföre på sin bekostnad utrusta och af Hårleman med smakfulla prydnader förse en liten välbyggd jakt, hvilken, enligt konungens förslag, skulle från Stralsunds hamn föra kronprinsessan till de längre ut liggande örlogsskeppen. Hon besåg och berömde fartyget, men begagnade det icke, utan reste landvägen öfver Rügen för att derifrån gå ombord på örlogsskeppen; detta antingen, som berättadt är, för att så mycket möjligt förkorta sjöresan; eller derföre, att på jakten skulle hon mottagas af några Fredriks mindre väl beryktade små-gunstlingar; bland andra också af ryttmästaren Nils Broman, hvilken liksom

brodern Erland var känd som en bland konungens kopplare. Den granna jakten fick alltså obegagnad återvända och detta tillbakavisande af konungens anbud och artighet väckte ej ringa uppseende. Att under Lovisa Ulrikas öfverfart ett bland de dertill afsända örlogs-fartygen, kalladt konung Fredrik, led hafveri, ansågs af tecknatydarne förebåda en blifvande vantrefnad mellan innehafvarne af dessa båda namn. Just vid tiden af prinsessans ankomst till Sverge hade ock den gamle konungen förehaft åtskilliga resor i afsigt att spana upp någon ny älskarinna i stället för den aflidna fröken Taube; resor, hvilka bidrogo mycket att för tillfället än mer nedsätta honom i allmänhetens ögon, och prinsessan företog sig att gäckande kalla honom *"den gamle Pan"*. Å ömse sidor sökte man dock att åtminstone i början hålla god min. Dagen efter bilägret öfverlemnade konungen åt Lovisa Ulrika Drottningholms lustslott, och hon å sin sida sökte genom förekommande artighet vinna hans bifall och förströ hans tid. Men det sednare ville ej lyckas. *Det är omöjligt,* skref hon, *att hafva någon trefnad eller något nöje så länge han är med i sällskapet.* Fredrik sjelf måste snart och tydligt känna, att han icke passade för det unga hofvets umgänges-lif. Derföre och till följe af de fyllda 68 åren började han draga sig tillbaka från de många och ofta tröttsamma lustbarheterna. Härtill kommo nu mellanlöpare, som med sitt sqvaller, sitt ofta lögnaktiga eller åtminstone öfverdrifna sqvaller, retade å ömse sidor; — konungen genom att tala om det unga hofvets och Frankrikes planer att förmå honom till tronafsägelse[1]) — och det unga hofvet genom att tala om någon konungens och Mössornas plan att

[1]) Fransk. min. br. af 9 Juli 1745 säga uttryckligen, att man sökte förmå Fredrik till tronafsägelse, och missiver äfven till andra hof tyckas antyda, att någon sådan plan redan nu varit å bana.

förändra den nyss antagna tronföljden. Oviljan växte å ömse sidor, och i Maj 1745 föreföll mellan konungen och kronprinsessan en ordvexling, i hvilken den sednare skall hafva tillåtit sig rätt skarpa ord. De mönstringsresor, Adolf Fredrik vid samma tid företog, blefvo ock af Fredrik misstänkta såsom bemödanden att vinna härens tillgifvenhet och bistånd vid ett åsyftadt afsättningsförsök. Till någon tid ville ock den sednare verkligen resa till Kassel, vare sig på besök, eller för att der qvarstanna. Men mot besöket och dess kostnader talade å rådets och statskassans vägnar Åkerhielm, — och mot tronafsägelsen likaså alla redan förut uppräknade skäl och personer[1]), och allramest konungens broder prins Wilhelm, hvilken, i händelse förslaget gått i fullbordan, skulle nödgats nedstiga från värdigheten af Hessens regent till den af en Fredriks undersåte. För att afstyra alltsammans begaf han sig derföre till Skåne, hvarest han under ett möte med konung Fredrik öfvertalade denne att stanna i Sverge och att icke ens på besök fara till Kassel, och således blef hela detta förslag omintetgjordt.

Frampå hösten 1745 förekommo nya anledningar till miss-sämja hofven emellan Fredrik hade ändtligen lyckats att i fröken Taubes ställe erhålla en fröken Horn, och ville nu nödvändigt skaffa henne inträde äfven vid det unga hofvet; och icke blott inträde, utan ock en utmärktare mottagning än den, hvarmed andra der föreställda fruntimmer hedrades. Men Lovisa Ulrika nekade i början helt tvärt och förbjöd t. o. m. sina hoffröknar att besöka den nykomna skönheten. Slutligen medgaf hon dock, att denna fick tronföljare-paret föreställas; men blott som ett vanligt vid dess hof infördt fruntimmer, och prinsessan visade henne icke någon serskild uppmärksamhet; ehuru den gamle

[1]) 3:dje Kap.

konungen sjelf infunnit sig för att se efter, hur hans älskarinna skulle mottagas. Det unga hofvet å sin sida tillät sig åtskilliga opassande gäckerier med den gamle konungen. Det begabbande namn, hvarmed han af Lovisa Ulrika belades, hafva vi nyligen berättat. Adolf Fredrik sjelf var härutinnan ingalunda tadelfri. En gång, t. ex. stående bakom konungens stol, satte han på sig en bland dennes peruker och förehade derunder allehanda löjliga åtbörder; men tillika så oförsigtigt, att den gamle fick se det i en midt emot hängande spegel; med hvilka känslor kan enhvar begripa. Spänningen mellan båda hofven blef så häftig, att t. o. m. konungen i Preussen våren 1746 rådde sin svåger och syster till iakttagande af mer saktmod och varsamhet.

Vi hafva redan omtalat, huru Lovisa Ulrika vid sitt första uppträdande i Sverge väckte något missnöje genom den högdragenhet, som visades mot riksrådinnorna; men ock huru och af hvilka orsaker detta förstummades eller öfverröstades, åtminstone för tillfället. Likartadt missnöje vaknade dock snart omigen och nu till större lif och allmänlighet, dels genom den stolthet, hon fortfarande ådagalade mot något hvar, dels och i synnerhet genom det djerfva och sjelfrådiga sätt, hvarpå hon genast blandade sig i statsärendernas gång och sökte leda dem stundom i en rigtning, stridande mot konungens, prinsens och svenska folkets önskningar. Tilltagsenheten härutinnan väckte så mycket mer ovilja, som åsigterna och förslagen ofta nog voro, som nämndt är, alster mer af infall än besinning, mer af personliga än politiska skäl. Man trodde henne också redan nu hafva beslutat så snart möjligt utvidga konungamagten, kanske införa enväldet. Till sistnämnde misstanke förefunnos verkliga anledningar [1]), men äfven inbillade togos. Dagen före bilägret och

[1]) Om hvilka planer mera framdeles.

på en rodd mellan Tyska Botten[1]) och Drottningholm råkade hon bryta sönder sin solfjeder. Den artige brudgummen upptog genast bitarna och utdelade dem åt några närvarande personer såsom ett minne af dagen och af händelsen, och man bildade deraf en s. k. *solfjeders-orden* eller *Ordre de l'Harmonie.* Med anledning af tillfället, visade ordenstecknet en lustjagt på blå botten och bestrålad af nordstjernan, och med anledning af den samtidiga förmälningen, lästes på ena sidan: *"Liaison fait ma valeur*[2]), och på den andra: *"La Division me perd*[3]). Alltsammans var troligtvis blott ett skämt, en lek[4]). Mången ville dock betrakta ordalagen såsom en lösen, och sjelfva stiftelsen såsom ett föreningsband mellan det nya hofvet samt dess och den ökade konungamagtens vänner, och alltsammans såsom en tillställning af Tessin; och med en sådan tydning blef stiftelsen också i utrikes tidningar omtalad. Man upphörde derföre snart med dess utdelande; men när 27 år derefter den aflidne Adolf Fredrik låg på sin paradsäng, sågs bland prydnaderna på hans bröst äfven detta ordenstecken, detta minne från hans glada fästmansdagar.

En annan och verklig anledning till missnöje var den i ögonen fallande partiskhet, med hvilken prinsessan, oaktadt alla varningar, begynte vända sig uteslutande till Hattarna; ty inom kort såg man vid det unga hofvet endast personer hörande till dessas parti. — En tredje var det ystra, det uppsluppna lefnadssätt, som fördes i synnerhet på lustslotten, hvarest nöjena ofta bestodo i upptåg och putslustigheter, hvilka föga öfverensstämde med

---

[1]) Ett ställe på fasta landet midt emot Drottningholm.

[2]) Enighet utgör mitt värde.

[3]) Oenighet utgör mitt förderf.

[4]) Så beskrifves och tolkas uppträdet af Lovisa Ulrika i ett bref till prins August Wilhelm, befintligt i grefve Manderströms samlingar.

den hållning, som mången ville se vid ett furstligt hof iakttagen. Man tyckte ock, att Tessin nedsatte sin värdighet som öfverste-hofmarskalk och som riksråd, då han ofta tillät sig att uppträda som skådespelare, eller som tillställare, ja deltagare i de gyckleríer, hvarmed sällskapet skulle roas; o. s. v. — En fjerde och vigtigare orsak till missnöje bestod i förlustelsernas stora mängd och dryga kostnader. Man tyckte, att tronföljare-paret, som uppväxt, Adolf Fredrik i sin mors torftiga boning, och Lovisa Ulrika i sin fars tarfliga hof, hade begge två bort till lättnad för det fattiga Sverge visa mindre praktlystnad och mer sparsamhet. Detta blef dock, som sagdt är, icke händelsen, och de många och kostsamma tillställningarna förorsakade brist i kassan, anspråk på dess fyllande, motstånd inom rådet och slutligen ömsesidigt missnöje. Några utgifter, som blifvit gjorda för det unga hofvets skull, hade dess räkenskaps-förare sökt öfverflytta på det gamlas stat; men Åkerhielm anmärkte felet och fordrade rättelse. — Till anskaffande af nya möbler i några Lovisa Ulrikas rum. begärdes statsanslag; men Åkerhielm granskade förslaget och nedprutade möblernas både antal och pris. — Genom eftergifvenhet och biträde af Hårleman hade man för det unga hofvets räkning gjort några inköp, hvilka af en och annan betraktades som onödiga; hvarföre sparsamhetens talmän föreslogo, att inga slags inköp skulle för framtiden få göras utan öfverste-marskalkens, Åkerhielms, bifall.[1]) — Hösten 1745 och till följe af ökade penningebehof begärde Lovisa Ulrika att af staten utbekomma ränta på sin brudskatt och på sina s. k. paraphernalier; men Lagerberg satte sig deremot, ehuru flere bland de andra riksråden ville göra henne till viljes.

---

[1]) Rådsprot. Febr. 1745.

Ofvan uppräknade mer eller mindre vigtiga anledningar till missnöje blefvo förstorade och utspridda genom anhängarne af det gamla hofvet och genom Mösspartiet, och ej minst genom den stora mängd personer inom både högre-, medel- och lägre samhällsklasser, hvilka med tanken på en skandinavisk union önskat en dansk prins till tronföljare, eller åtminstone en dansk prinsessa till tronföljarinna; men nu hade i stället fått den af Ryssland påtrugade Adolf Fredrik och vid hans sida en stolt preussisk, i st. f. en dansk och, som man hoppats, mild och kärleksrik kronprinsessa. Lovisa Ulrika vidtog väl en och annan åtgerd, för att, som hon hoppades, vinna allmänhetens tillgifvenhet. Hon eller Tessin lät pregla en skådepenning, som på ena sidan visade hennes namn och å den andra ett af blommor omgifvet hjerta med öfverskrift: *alldeles svensk;* och när några dalkarlar skulle vintern 1745 erhålla företräde vid hofvet, hade hon för detta tillfälle inöfvat några dal-allmogens ord och talesätt[1]). Den kärlek, hon hyste för lärdom, vitterhet och sköna konster, förvärfvade henne väl många och verkliga vänner, men hvarken det ena eller andra hjelpte; hon blef fortfararande af den stora massan misstrodd och förtalad. Ett hennes missfall vintern 1745 påstods vara förorsakadt, enligt ena ryktet af häftig och våldsam dans, enligt det andra af häftig och otyglad vrede[2]). Bönderna i Dalarna och Westmanland hade våren 1745 fått i sitt hufvud, att hon ämnade borttaga deras bränvinspannor och sälja kopparen för att derigenom bekomma medel till underhållande af en fransysk skådespelartrupp, och de misshandlade en af Adolf Fredrik ditsänd värfningsofficer, samt fästade hans fullmagt vid pålen[3]). Den

---

[1]) Sax. min. br. Jan. 1745.
[2]) Detta sednare påstods äfven i bättre underrättade kretsar.
[3]) Danska min. bref. Jan. 1745.

utmärkta ynnest, hvarmed Tessin omfattades, alstrade ock rykten om olofliq förbindelse mellan honom och kronprinsessan[1]; och en vindragare-ålderman[2]) blef våren 1745 anklagad för sådana vid glasen fällda yttranden. Lovisa Ulrika vardt högligen förbittrad, och fordrade sträng bestraffning, och det så envist, att

---

[1]) Dylika rykten omtalades också vid Gustaf den tredjes födelse. Med anledning af någon likhet i både anletsdrag och lynne mellan denne konung och Tessin förekommo de äfven sedermera, men blott sällan. — Bredvid och i fullkomlig motsats till detta lösa sqvaller bör nämnas följande af Gustaf den tredje 1765 efter modrens uppgifter nedskrifna berättelse. *Tessin hade fattat för Lovisa Ulrika en brottslig böjelse, och den så häftig, att han gång på gång förföljde henne med sina kärleksförklaringar, och lät icke hennes föraktfulla bemötande afvisa sig. Hon nödgades slutligen omtala förhållandet för Adolf Fredrik, hvilken derpå lyckades öfverraska Tessin, just när denne kastat sig för Lovisa Ulrikas fötter. Den härvid uppkomna ordvexlingen slutade med Tessins nedläggande af sitt ämbete som prins Gustafs guvernör, och med hans aflägsnande från hofvet.* Afskedet inträffade 1752, då således äfven berörde knäfall skulle egt rum.

Vid dessa rykten och denna berättelse böra nedanstående omständigheter tagas i betraktande. Först, att såväl Lovisa Ulrika som Tessin voro så kända för sedlighet och äktenskaplig trohet, att, med undantag af detta rykte, denna berättelse, ingen dylik fläck hvilar på någonderas minne. — För det andra, att vid Lovisa Ulrikas ankomst till Sverge var hon 24, men Tessin nära 50 år; och att när knäfallet, den sista kärleksförklaringen skulle hafva skett, eller 1752, var Tessin 57 år gammal, och hade dessutom redan minst i två år stått till det unga hofvet och i synnerhet till Lovisa Ulrika i ett förhållande af ömsesidig ovilja, t. o. m. fiendtlighet. (Se 33:e och 37:e kapitlen af denna del!) — För det tredje, att preussiska, fransyska, danska, saxiska och österrikiska minister-brefven från Stockholm under åren 1745—1751 icke, oss veterligen, antyda något sådant förhållande: ehuru de tre sistnämndes författare voro fiendtligt stämda mot både prinsessan och Tessin, och i sina berättelser skonade ingenderas svagheter. Danska minister br. d. 13 Jan. 1747 berättar väl, att dylika vanrykten voro vid prins Gustafs födelse gängse: men förklarar dem vara alldeles falska. Gustaf den tredjes nyss anförda berättelse står till de här ofvan anmärkta omständigheterna i en, som det tyckes, olöslig motsägelse.

[2]) Eller bärare.

det smutsiga målet måste till handläggning upptagas. Man nedsatte ock för sådant ändamål en serskild domstol, hvilken dock måste aflägga tysthetsed. Dess utslag innehöll ock, att mannen fört lasteligt tal mot konungahuset, men icke närmare uppgifter om, hvari detta tal bestått. Han dömdes väl från lifvet; men fick efter häftiga tvister mellan rådsherrarna slippa undan med vatten och bröd samt fästningsarbete på Marstrand[1]). De utförligare handlingarna skulle förseglade förvaras, men kunde 1867 icke återfinnas.

SJETTE KAPITLET.

DET UNGA HOFVET ÖFVERGÅR TILL HATTPARTIET.

Sedan freden 1743 och 1744 blifvit stadfästad, stod Sverge återigen framför det vanliga valet mellan sina två olika framtidsbanor. Under närvarande omständigheter visade de sig i följande gestalter. Den ena var, att, åtminstone för det närvarande, afstå från alla försök såväl till åter-eröfringar från Ryssland, som till verksammare inblandning i de stora europeiska angelägenheterna, och att deremot söka genom fred och sparsamhet återhemta sig från den svaghet och skuldsättning, Karl den tolftes regering och 1741 års krig efterlemnat. För denna åsigt talade flere allmänna skäl, erfarenheten, försigtigheten, svagheten, nästan nödvändigheten, likaså flere personer och personliga drifljedrar, Fredrik och hans ålderdom och trötthet, — Adolf Fredrik och hans stillsamma lynne och tacksamhets-förbindelse till Elisabet, — Mössorna och de-

---

[1]) Danska, franska, preuss. sax. och österr. min. br — Rådsprot. — Lovisa Ulrikas bref till kon. Fredrik den andre. Königl. preuss. Haus-archiv, och till prins Aug. Wilhelm i grefve Manderströms samlingar. — Svea Hofr. protok.

ras städse hysta fredskärlek, och slutligen de flesta svenskarna och deras både öfvertygelse och behof.

Den andra banan var, att, som det hette, upprätta och upprätthålla landets och folkets ära och anseende, och att göra detta genom lysande hofhållning, genom kraftfull inblandning i andra staters angelägenheter, och genom att icke blott afskudda 1743 års förbindelse till Ryssland, utan äfven, och till rätt tydligt ådagaläggande af sin sjelfständighet, att uppträda på ett nästan fiendtligt sätt mot samma magt. För denna åsigt talade modet, stoltheten och rysshatet, det sista än mer uppeggadt genom harmen öfver det påtvingade tronföljare-valet och öfver Rysslands förolämpande anspråk våren 1744[1]). Åsigten öfverensstämde med Hattarnas vanliga tänkesätt, och likaså med Lovisa Ulrikas personliga lynne och med hennes benägenhet att understödja Preussen och sin der regerande broder.

Denne furste och hans planer blefvo nu och för en längre tid af stort inflytande på Sverges öden. Hans hufvudsyfte var att erhålla de europeiska magternas stadfästelse på sina nyss från Österrike gjorda eröfringar. Våren 1744 hoppades han att dervid erhålla understöd af Ryssland. Då rådde ock ett vänskapligt förhållande mellan honom och Elisabet, hvarföre den sednare då för tiden gillade förbindelsen mellan Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika. Men längre fram drog sig Ryssland tillbaka från Preussen och närmade sig till Österrike. Fredrik den andre vände sig följaktligen också han åt annat håll och sökte nu mera betrygga sin ställning genom förbund förnämligast med Frankrike och Sverge. Ett bland målen för hans önskningar blef således att genom Lovisa Ulrika och Hattarna och genom uppkittlande af svenskarnas stolthet och krigslystnad förmå dem att icke allenast slita vänskapsförbindelsen med Ryssland, utan ock

[1]) 36. 200—206.

att med hotande åtbörder söka hindra nämnde magt från hvarje hjelpsändning till Preussens fiende Österrike. Det var alldeles samma spel, som Frankrike dref 1737—1741 och då i afsigt att genom Sverge hindra Ryssland från hvarje hjelpsändning åt samma Österrike, Frankrikes dåvarande fiende. Det nya uppslaget af den gamla planen samt dess företeelser och följder denna gångenskola längre fram utförligare berättas. I detta kapitel sysselsätta vi oss endast med en bland dess förberedelser, näml. med det unga hofvets, eller rättare sagdt, med Adolf Fredriks öfvergång till Hatt- och derigenom ock till fransk-preussiska partiet.

Berättadt är, hur Adolf Fredrik i början sökte hålla sig utanför och öfver båda partierna; dock med någon lutning till Mössorna; men ock, huru dessa sednare sökte nedpruta värdet och antalet af de gåfvor och skepp m. m., som skulle skickas mot hans tillkommande gemål, hvilket jemnte deras ifriga förordande af en dansk brud hade pröfvat hans tålamod och minskat hans tillgifvenhet. Samma omständigheter verkade naturligtvis än mer på den lifliga Lovisa Ulrika, och genast efter sin ankomst till riket visade hon uppenbar ovilja mot nämnde parti och lönades snart med samma känslor tillbaka; häldst Mössorna med sina vanliga åsigter tyckte det unga hofvets lefnadssätt vara alltför bullrande och kostsamt. Vi hafva också berättat, huru Lagerberg, och i synnerhet Åkerhielm motsatte sig flere kronprinsessans anspråk på prydligare bosättning och högre anslag. Spänningen blef derigenom ökad, och gick redan nu så långt, att några bland Mösspartiet ådagalade äfven å sin sida en uppenbar likgilltighet t. o. m. stelhet.

Emedan tronföljare-paret snart råkade i oenighet också med konung Fredrik, tyckes det, som hade ett vänskapligare förhållande mellan denne sednare och Mössorna bort inträda; men genom samma uppriktiga yrkande på sparsamhet, som mot det unga hofvet, hade Mössornas ledare ådragit sig äfven det gamlas

missnöje. Sommaren 1744 ville näml., som berättadt är, konungen företaga en utfart till södra Sverge för att, som han sade, åtfölja Adolf Fredrik på några dennes mönstringsresor; men, som man visste, för att åt sig utvälja en ny älskarinna; och han begärde penninge-anslag till denna så kallade mönstringsresa. Men i rådet talade Åkerhielm mot både resa och respenningar. *Det vore,* mente han, *för konungen opassande att såsom en andra person följa med på en färd, der kronprinsen i egenskap af mönsterherre vore den förnämsta; statskassan behöfde derjemnte förskonas från onödiga utgifter; allmogens hästar likaså från onödiga kungsskjutsar, häldst nu under andtiden.* Konungen var dock envis, och under ett sednare råds-sammanträde, vid hvilket Åkerhielm händelsevis icke infunnit sig, blefvo respenningarna beviljade. Men vid nästa sittning kom han åter tillstädes, och ville då omintetgöra det gifna bifallet, eller åtminstone nedpruta den medgifna summan; dock båda delarna förgäfves. Vid samma tid har han ock såsom öfverste-marskalk gjort konungen några föreställningar om beskaffenheten af dennes beryktade smågunstlingar. Följden af så det ena som andra blef, att äfven Fredrik vände sig från Mössorna. Men emedan Hattarna sällat sig till det nya hofvet, blef han till en tid stående nästan ensam och omgifven af blott enskilda smickrare och gunstlingar. Gemensamt missnöje med Lovisa Ulrika alstrade dock under loppet af åren 1745 och 1746, några försök till försoning mellan honom och Mössorna, dock med föga framgång. Också var han nu mera så förslappad, att han ej kunde fatta något kraftfullare beslut eller blifva föremål för några vigtigare beräkningar, och i alla händelser egde Hattarna i Erland Broman ett starkt band på den mer och mer svage mannen.

Mössorna förblefvo sig lika. Deras parti var talrikt; men kunde ej heller under dessa år uppvisa en enda man, som mägtade ordna och planmessigt

leda dess stridskrafter och företag. Åkerhielm var utmärktaste personligheten; men i visst fall har han mer skadat än gagnat. Med den ärligaste välmening, men ock med den torraste och skoningslösaste upprigtighet uttalade han inför både det gamla och unga hofvet sina åsigter, hvilka, visserligen i sig sjelfva sanna och välgörande, likväl genom tiden, enträgenheten och framställnings-sättet måste väcka ovilja. Han uppretade derigenom mot sig och sina vänner båda hofven; men han gjorde ingen ting för att till en så framkallad strid uppställa, ordna och leda de stridskrafter, som möjligtvis kunnat stå honom och hans åsigter till tjenst. Han, liksom hans vänner, tycktes fortfarande tro, att, blott man öppet uttalade sanningen, skulle hon ock utan allt annat menskligt tillgörande och blott genom egna krafter vinna den afgörande segern.

Hattpartiets plan, uppgjord af Tessin, var att vinna det unga hofvet för att sedermera genom detsamma och måhända genom dess framdeles ökade magt skyddas mot de efterräkningar, som skulle vid riksdagen 1746 och med ledning af Serenii skrift anställas, enligt hvad 1743 beslutadt var[1]). Att Hattarna skulle redan från begynnelsen vara väl anskrifna hos Lovisa Ulrika, det förstås af sig sjelft; de hade talat för henne och mot danska prinsessan, och likaså för frikostighet och mot sparsamhet i fråga om hennes brudgåfvor och öfverresa till Sverge. En deras medlem, Fredrik Gyllenborg, öfvertalade ock banken att skänka henne en der pantsatt förgylld silfverservis, värd 123,735 d. kp. m[2]). Några bland dem

[1]) 36. 171.

[2]) Eller 14,998 lod silfver. Detta skedde i Oktober 1744; se sax. min. br. d. 23 Oktober s. å. Men sedan detta slöseri blifvit klandradt, uppgaf banko-deputationen i sin berättelse till Hemliga Utskottet d. 11 Dec. 1747, att det skedde vid Gustaf den 3:es födelse 1746, och att, liksom andra ämbetsverk det gjort, äfven banken borde vid nämnde tillfälle visa sin vördnad och tacksamhet för kronprinsessan.

smickrade henne ock med förespeglingar om snar tronbestigning och ökad konunga-magt. Detta, jemnfördt med Mössornas envisa sparsamhet och envisa frihetssinne, måste inverka på en personlighet sådan som hennes. Dertill kom nu en redan förut antydd företeelse på den yttre politikens fält. Under året 1744 gick konungen i Preussen öfver från Rysslands till Frankrikes sida och sökte genom sin syster att dertill öfvertala äfven Sverges regering. Lovisa Ulrika var genast villig, och Hattarna likaså tillfölje af deras gamla djupt rotade känslor af ovilja mot Ryssland och välvilja för Frankrike. Stolthet, egennytta, öfverensstämmelse i tycken och önskningar, och derjemnte Tessins tunga, Frankrikes löften och Preussens lockelser, allt bidrog att än mer fästa Lovisa Ulrika vid Hattpartiet, hvilket för tillfället också sjelft antog färg af de franskt-preussiska åsigterna. Enligt vanan visade hon ock sina tänkesätt genast och oförtäckt. Hennes redan hösten 1744 ådagalaggda ovilja mot Mössorna hafva vi berättat, och när vid samma tid Preussen vunnit några betydliga fördelar mot Österrike, lät hon deröfver anställa högtidliga fröjdebetygelser, oaktadt Elisabet, Adolf Fredriks välgörarinna och Österrikes vän, måste känna sig deraf sårad; och hon förklarade Preussens motståndare, Saxare och Österrikare, för ömkliga *hundar, de der borde på knä tigga hennes broder om fred.*

Att deremot leda Adolf Fredrik från Elisabet, hvilken medelst stora uppoffringar hade först genomdrifvit och sedermera upprätthållit hans tronföljareval, och att i stället föra honom till Frankrike, som var denna välgörarinnas fiende, och som tillika motarbetat hans egna planer, detta blef och måste blifva ganska svårt; likaså att förmå honom öfvergifva den neutrala ställning, han dittills intagit. Redan vid Lovisa Ulrikas första ankomst, hade han meddelat henne sitt beslut att, åtminstone så länge den gamle konungen lefde, icke fästa sig vid något bland partierna.

Hon sade sig gilla åsigten i allmänhet; men tyckte likväl, att, emedan Adolf Fredrik varit ett helt år i Sverge, hade han bort lära tillräckligt känna alla förhållanden och således kunna stadga sitt omdöme och göra sitt val. Med tillhjelp af Tessin och preussaren Finckenstein m. fl. sökte hon ock under hela hösten 1744 öfvertala honom till ett sådant val, och framkastade hvarjehanda derhän syftande ord, t. ex. att *han borde veta, hvad han ville; han borde visa sig vara en sjelfständig prins; — att han borde frigöra sig från allt beroende af Ryssland; — att han borde visa svenskarna det han icke vore någon ryssk lydfurste*; o. s. v. Man sökte ock genom ett nytt namn gifva den ifrågavarande öfvergången ett mindre stötande utseende. Finckenstein anmärkte näml. att, om kronprinsen icke ville och kanske ej heller borde öfvergå till något visst *parti*, så borde han dock för sitt uppförande och sina planer uppgöra och följa ett visst *system*. Men Adolf Fredrik var länge envis, t. o. m. obeveklig, till följe dels af tacksamhet mot Elisabet, dels af det sunda och lugna förstånd, hvars omdöme ofta var säkrare än den snillrika men häftiga Lovisa Ulrikas; dels af gammal ovilja mot Hattarna, Birkenfelds fordna anhängare; dels af tänkesättet hos sin omgifning, inom hvilken funnos många Mössor samt många anhängare af Ryssland och England. Serdeles verksam bland sådana och mot Tessins inflytande var den från Holstein medförda gunstlingen Plessen, hvilken Frankrike sökte muta, men förgäfves. Deremot lyckades man slutligen få honom hemskickad, och den andra holsteinska gunstlingen Holmer åter inkallad. Också denne hade i början gillat Mössornas åsigter; men blef, som nämndt är, snart af Lovisa Ulrika med mycket besvär och af Frankrike med mycket penningar vunnen. Adolf Fredrik bestormades emedlertid och allt fortfarande af sin gemål, af Tessin, af Finckenstein och sedermera ock af besagde Holmer, och prinsessan lät om-

gifva, nästan bevaka honom genom sina vänner Liewen och en öfverste Hamilton för att så mycket möjligt afstänga honom från hvarje förtroligare umgänge med andra sidans män. Längre fram och med kännedom af hans personliga anspråk på Sleswig-Holstein, lät också konungen i Preussen förstå, att han ämnade understödja sådana Adolf Fredriks önskningar, i fall denne ville understödja Preussens. Sålunda angripen på alla sidor, och med alla tillgängliga både lockemedel och skäl, gaf prinsen slutligen med sig, och öfvergick i Februari 1745 från sin förut innehafda oberoende ställning till Hatt- och fransk-preussiska partiets sida. Lovisa Ulrika hade segrat och derigenom åt Sverges både inre och yttre statskonst gifvit den rigtning, som sedermera i flere år bibehölls. Följderna skola längre fram visa sig.

Vi hafva berättat, huru Tessin hjelpte till att föra tronföljare-partiet öfver till Hattarnas sida. Mellan honom och sistnämnde partis fordne anförare Karl Gyllenborg hade emedlertid uppstått någon söndring. Till följe af sjuklighet, ålderdom och motgångar, hade Gyllenborg betydligen sjunkit i både mod, kraft och anseende. Från flere håll berättades ock, att Tessin med understöd af Holmer sökte bilda kring det unga hofvet ett nytt parti, skildt från både Mössor och Hattar, och åsyftande att upphöja Adolf Fredrik till regent och Tessin till konseljpresident. Förslaget, kanske blott en lös tanke, blef dock snart öfvergifvet, troligtvis derföre, att Tessin och hans personliga anhang icke var till dess genomförande nog starkt. Det sammansmälte fördenskull omigen med det öfriga Hattpartiet, och det så mycket lättare, som ledningen också af det sistnämnda mer och mer öfvergick från Gyllenborg till Tessin, hvilken inom detsamma fick utan motstånd intaga den främsta platsen [1]).

---

[1]) Danska, franska, preuss., sax. och österr. min. bref.

SJUNDE KAPITLET.

FÖRSLAG TILL KONUNGAMAGTENS UTVIDGANDE 1744—1746.

Redan under brytningarna 1741 omtalades, huru hofvet i Paris började tröttna vid de utgifter och besvär, som erfordrades för att muta och leda en svensk riksdag med dess många medlemmar och mångartade beståndsdelar, och huru samma hof derföre önskade en utvidgning af svenska konungamagten. Det hoppades att efter en dylik statshvälfning kunna med mindre både kostnad och besvär vinna några gunstlingar och statsmän eller kanske sjelfva regenthuset, och att sedermera genom dem styra Sverge. Knappt hade också Adolf Fredrik blifvit till tronföljare utvald, förr än samma plan åter framkastades, och nu till fördel för dennes person; ty, hette det, den gamle konungen var numera alldeles oanvändbar. Huru också en del af Mössorna hösten 1743 tänkte på en dylik statshvälfning, för att derigenom störta de nu vid trenne riksdagar segrande Hattarna; detta lösa och snart tystnande rykte är redan omtaladt. En likartad plan blef dock straxt derefter med mer styrka och allvar återupptagen: men denna gång af det unga hofvet i förening med Hattarna och i rigtning mot Mössorna. Genast vid första ankomsten till Sverge fästade Lovisa Ulrika sina blickar och beräkningar på detta mål. I Oktober 1744 bad hon sin konungslige broder lära Adolf Fredrik den vigtiga konsten att vinna anhängare för att sedermera kunna vinna ökad magt, och dessa hennes åsigter tyckas hafva inom kort blifvit af hennes gemål antagna. Planen fick ock understöd från flere håll; — af Frankrike på grund af nyss anförda beräkningar; — af Hattarna, hvilka sökte ställa sig in hos det nya hofvet

för att sedermera bakom dess rygg och bakom den förstärkta konunga-magten stå skyddade mot Mössornas tillämnade räfster; — af en hop fattiga adelsmän, hvilka omöjligen kunde i egenskap af ombud komma till riksdagen och således ej heller bekomma andel i der utskiftade besticknings-medel, och hvilka derför önskade i stället andel i de befordringar och belöningar, som den ökade konungamagten skulle komma i tillfälle att gifva; — slutligen ock af den icke obetydliga mängd personer, hvilka började tröttna vid Frihets-tidens bråk och bullersamma uppträden. Ofta och serskildt omtalas Tessin såsom den, hvilken med mesta ifvern understödde dylika det unga hofvets planer i beräkning, sade ovännerna, att sjelf blifva allrådande minister under en allrådande konung.

Säkert är, att sådana förslag redan nu icke blott misstänktes, utan verkligen påtänktes, och t. o. m. förehades; ehuru de först något sednare antogo en mera bestämd form[1]).

ÅTTONDE KAPITLET.

FÖRBEREDELSER ÅREN 1745 OCH 1746 TILL ETT FÖRBUND MED PREUSSEN.

Under tiden närmast efter Adolf Fredriks tronföljare-val skulle naturligtvis mellan Sverge och Ryssland råda en fast och förtrolig vänskap. Att den likväl borde genom ett serskildt förbund ytterligare och för framtiden stadfästas, det hade blifvit i sista fredslutet intaget och i och med detsamma också af ständerna gilladt. Utförandet blef likväl under nära två års tid fördröjdt; ty det motarbetades i Ryssland

---

[1]) Danska, franska, preuss., sax. och österr. min. br. samt Lovisa Ulrikas bref till kon. Fredrik i Preussen. — Voltemats anekdoter.

af bröderna Bestuscheff med vänner, och i Sverge af Hattarna och af det unga hofvet, hvilka begge sednare ville häldre sluta sig till Preussen. Men af kärlek till såväl holstein-gottorpska huset som till sitt eget verk, Adolf Fredriks tronföljd, yrkade Elisabet på förbundets afslutande, och i Sverge fördes samma språk af Mössorna med Åkerhielm och Lagerberg i spetsen, hvilka erinrade om rikets behof af tryggad fred och om ständernas och hela folkets dermed öfverensstämmande önskningar. Slutligen måste alltså regeringen gripa sig an dermed, och till Petersburg sändes som vanligt Cedercreutz. Denne lyckades ock att d. 25 Juni 1745 afsluta ett inbördes skyddsförbund, enligt hvilket man skulle till hvarandras understöd lemna, Sverge 10- och Ryssland 16,000 krigare, samt Sverge 8 och Ryssland 12 krigsskepp. Också under denna beskickning fick Cedercreutz mottaga stora ynnestbevis i ordensprydnader och gåfvor, och vid afskedet höll han ett tal, fullt af tacksamhet, värma och beundran; allt med den påföljd, att man i st. f. *riksrådet* började kalla honom *ryssk-rådet* Cedercreutz, Vid samma tid yttrade Elisabet välvilliga tänkesätt mot svenskarna i allmänhet, och serskilda mot Rysslands fordna vedersakare, Gyllenborg och Tessin. Allt tycktes sålunda vara fredligt och godt.

Men i verkligheten var det långt ifrån godt. Hvad som redan tidigt väckte Elisabets missnöje, var det unga hofvets anslutning till Rysslands gamla fiender, Hattarna, och lutning till Rysslands nya fiende, Preussen. Förhållandet till sistnämnde magt och frågan om förbund med densamma blef vid denna tid af så stort inflytande på Sverges öden, att vi för ämnets närmare kännedom och klarare uppfattning meddela nedanstående korta redogörelse.

Redan är omtaladt [1]), hvaruti den s. k. pragmatiska sanktionen bestod, och huru den blef under

[1]) 31, 135.

flere års tid förnämsta föremålet för den europeiska statskonstens beräkningar. Vi hafva likaledes sett, huru djupt den ingripit äfven i Sverges historia, t. ex. under åren 1726 och 1727 i striderna om wienska och hannoveranska förbunden[1]), år 1734 i fråga om polska tronföljare-kriget[2]), år 1739 i Hattarnas seger öfver Mössorna[3]) och år 1741 i krigsförklaringen mot Ryssland[4]). Äfven under nu ifrågavarande tiderymd blef den af stor vigt för vårt fädernesland, så som följande kapitel ådagalägga.

På upphäfvandet af besagde pragmatiska sanktion arbetade Preussen för att rycka till sig Schlesien, och likaså Frankrike för att försvaga den gamla medtäflaren Österrike. På det sistnämndes sida ställde sig dock England och Ryssland för att motarbeta hvar sin granne, Frankrike och Preussen. Personliga driffjedrar tillkommo. Elisabet var uppbragt öfver de stickord, med hvilka Fredrik den andre begabbade hennes svagheter och tillika af ovilja öfver de schlesiska krigen. Med anledning af dessa sednare kallade hon nämnde konung för en *trolös bedragare,* och blef i sådana tänkesätt stärkt genom sin förste minister Bestuschew, hvilken var mutad af Österrike och England och tillika harmsen öfver Frankrikes försök att utverka hans afsättning. Båda partierna ville vinna Sverge; det ryssk-engelska, på det Ryssland måtte utan fruktan för något anfall mot Petersburg kunna skicka sina härar till Österrikes understöd; — och det fransk-preussiska, på det Ryssland tvärtom skulle af fruktan för ett dylikt angrepp icke våga nämnde hjelpsändning, och konungen i Preussen serskildt för att få sina eröfringar från Österrike bekräftade af Fredrik i den tredubbla egenskapen

---

[1]) 31. 135—155.
[2]) 31. 211.
[3]) 34. 44.
[4]) 35. 116.

af konung i Sverge, hertig i Pommern och landtgrefve af Hessen-Kassel[1]).

Inom Sverge förefunnos i detta hänseende två olika åsigter. Den ena hyllades af Mössorna och af största delen bland landets innevånare, hvilka visserligen voro förbittrade öfver fäderneslandets lidna förluster; men till följe af vanmagt och nedslagenhet ville undvika hvarje krig, ja till och med hvarje anledning dertill, och således äfven det preussiska förbundet. Den andra åsigten ville genomdrifva nämnde förbund om ock med fara af ett krig mot Ryssland. På denna sida stodo Lovisa Ulrika af stolthet och af kärlek till brodern och fosterbygden, likaså Hattarna af gammal fiendskap mot Ryssland och af begär att ställa sig in hos det unga hofvet, samt slutligen en inom alla partier befintlig mängd svenskar, hvilka önskade och hoppades genom preussiska förbundet befria sig från det förödmjukande beroendet af Ryssland.

De vigtigaste personerna å båda sidor voro Tessin vid det unga hofvet i Stockholm och Bestuschew vid det kejserliga i Petersburg; en hvar sökande störta den andra, icke blott för att dymedelst genomdrifva sina politiska åsigter och trygga sin egen ställning, utan ock för att tillfredsställa en personlig och ömsesidig fiendskap, hvilken i synnerhet å Bestuschews sida var ganska häftig.

Striden gällde äfven de båda staternas inbördes ställning. Elisabet och i synnerhet Bestuschew ville med stöd af sitt nyss vunna öfvertag behandla Sverge som ett lydrike; Tessin deremot ville befria både sitt

---

[1]) Fersens Hist. skrift 1. 163, 164 uppgifva, att Frankrike *ville genom att stifta ett förbund mellan Sverge, Danmark och Preussen bilda en nordisk motvigt mot Ryssland; men att detta kom till fullkomligt stadgande först efter riksdagen 1747.* Sista uppgiften tyckes dock vara ett misstag. Säkert är åtminstone, att under 1748 och en del af 1749 stod Danmark i vänskapligt förhållande till Ryssland, men i ett ganska fiendtligt till Sverge.

land och sin kronprins från det beroende, hvari båda genom händelserna 1743 hade råkat.

Sådan var planen för det tillämnade preussiska förbundet och sådana de å ömse sidor talande personerna och skälen. Men när saken kom på allvar i fråga, utspriddes derom hvarjehanda rykten och gissningar. Man påstod t. ex. innersta syftemålet vara, att Preussen skulle få svenska Pommern[1], och Sverge i dess ställe sina fordna Östanhafs-länder, och att Frankrike skulle krossa sin arffiende Österrike, och att Danmark skulle genom Holstein mutas till stillasittande; o. s. v. Sannolikt är, att mycken öfverdrift förefanns antingen i dessa planer eller, hvad troligare är, i dessa gissningar. Säkert är dock, att förbundet skulle rigtas mot Österrike och Ryssland. Elisabet betraktade det följaktligen med oblida ögon, och afrådde Sverge från all slags delaktighet deri. Men Lovisa Ulrika rådde tvärtom och med mycken ifver, och hon understöddes af Hattarna, hvilka nu 1745 talade om Preussens stora magt och blifvande kraftfulla biträde med ungefär samma löftesrika ordalag, som de år 1741 talat om Frankrikes eller Turkiets. Adolf Fredrik ville dock ogerna stöta Ryssland för hufvudet. I afsigt att öfvervinna hans betänkligheter började man fördenskull omigen framkasta de vanliga föreställningarna, t. ex. att *han, numera blifven kronprins, icke borde för sin personliga erkänsla mot Elisabet glömma sina politiska pligter mot Sverge, d. v. s. att försvara dettas ära och frihet och att icke tåla något Rysslands förmynderskap.* Tillika anmärktes, *att för återvinnande af sin egen och af Sverges sjelfständighet kunde han ej finna något bättre tillfälle än det nu erbudna preus-*

[1]) Enligt danska min. bref d. 14 Okt. år 1743, hade Karl Gyllenborg då till Berlin afsändt en Stackelberg för att erbjuda någon större eller mindre del af Pommern, i fall Preussen ville medelst penningar och troppar understödja Sverge i ett nytt krig mot Ryssland.

siska förbundet m. m. och när fredspartiet erinrade om fördelen af de dryga underhållspenningar, Ryssland gifvit och gaf, svarades, att dessa voro ämnade endast till *en förgyllning öfver de pålaggda kedjorna.* Sådana Hattarnas föreställningar fingo kraftigt understöd af Rysslands öfvermodiga och förolämpande handlings-sätt vid den tiden, och derföre också af många svenskars verkliga och varma öfvertygelse, och af Adolf Fredriks egen sjelfkänsla samt af instämmande uppmaningar från Lovisa Ulrika och från preussiska både konungen och sändebudet. Den förre befallde ock det sednare att på allt möjligt sätt uppsporra svenskarnas stolthet och att derigenom locka dem fram på skådebanan. När likväl detta bemödande rönte mycket motstånd inom svenska både rådet och folket, blef han mycket harmsen. *Jag är,* skref han, *förvånad öfver svenskarnes undfallenhet för Ryssland. Deras fruktan att misshaga en annan regent eller, rättare sagdt, att misshaga dess minister, antyder det skamligaste beroende, hvari en fri stat någonsin kunnat råka, och är så mycket besynnerligare, som svenskarna tillförene visat för mycket snarare af stolthet än af eftergifvenhet.* Måhända voro dock dessa ordalag mindre ett uttryck af konungens egentliga öfvertygelse, än en anvisning på de skäl, som Finckenstein skulle till svenskarnas uppeggande använda, och som han äfven använde. Förbundet rönte likväl ett ihärdigt motstånd. Bland allmänheten fanns visserligen mycken och rättvis förbittring mot Ryssland, dock än mera trötthet efter kriget. I rådet yttrade sig äfven Åkerhielm, Lagerberg och Cedercreutz mot samma förbund, hvilket, mente de, *skulle snart rycka Sverge in i det öfriga Europas fejder*; en åsigt, som delades af rådets flertal och tillika af den gamle konungen, hvilken i detta liksom i flere fall ställde sig gent emot det unga hofvet. Under en längre tid var detta förbund ämnet för regeringens öfverläggningar, hvilka dock för den gången slutade

så, att det unga hofvet och Hattarna antingen icke kunde eller icke vågade detsamma genomdrifva, åtminstone icke innan ständerna blifvit hörda. Frågan måste således till nästa riksdag uppskjutas.

NIONDE KAPITLET.

BRYTNINGEN MELLAN ADOLF FREDRIK OCH ELISABET.

Vi hafva redan i föregående kapitel sett de första kornen till denna fiendskap, samt af hvem och på hvad sätt de utsåddes. Här skola vi betrakta de uppskjutande broddarna.

Oroad af förslaget om ett svensk-preussiskt förbund, lät Elisabet redan under loppet af 1745 dels genom sitt sändebud, dels genom egna bref påminna Adolf Fredrik om hans förbindelse till henne och derjemnte uppmana honom att aflägsna Tessin, såsom den der stiftade ondt dem emellan. Men Tessin ville stanna, och det unga hofvet ville, att han skulle stanna, och han stannade. Man sökte likväl blidka kejsarinnan genom skrifvelser från Adolf Fredrik och från Lovisa Ulrika, genom serskilda beskickningar af Henning Gyllenborg och Henrik Liewen och genom att bjuda henne till fadder vid den förstfödde prinsens, sedermera konung Gustaf den tredjes dop. Men så stort var Rysslands öfvermod och så djerfva dess anspråk, att dessa höflighetsbetygelser, dessa verkliga förödmjukelser icke gjorde dess stolthet tillfyllest. Dertill kom, att Lovisa Ulrika stundom spetsade sin hvassa tunga till gäckerier öfver Elisabets fel, och det så oförsigtigt, att rykten derom hördes till Petersburg. Emedan nu också det unga hofvet fortfarande gynnade Tessin och arbetade för det preussiska förbundet, blef Elisabets och Rysslands ovilja snarare ökad än minskad.

Den gaf sig dock till en början luft förnämligast i behandlingen af några holsteinska angelägenheter. Bröderna Bestuschew sökte mot Adolf Fredrik uppreta rysska tronföljaren Karl Peter Ulrik; ty de ville genom så anstiftad oenighet försvaga det holstein-gottorpska huset och partiet. Man sade den sistnämnde, att Adolf Fredrik hade våldsamt öfverändakastat det testamente, Karl Peter Ulriks far efterlemnat; — att han tillställt Karl Peter Ulriks resa till Ryssland i den baksluga beräkning att sedermera kunna sjelf bemägtiga sig hela Holstein-Gottorp; — att han sökt vinna Preussens understöd för sistnämnde plan; — att han med försumlighet och egennytta förvaltat administrationen; — och att han ville förlänga den under svepskäl af Karl Peter Ulriks ungdom och öfvergång till grekiska läran, och sistnämnde åsigt blef verkligen framkastad och försvarad i en ströskrift, utgifven af Adolf Fredriks gunstling Holmer[1]). Derjemnte lät rysska regeringen tillkalla Adolf Fredriks yngre bror August, hvilken var förbittrad öfver det sätt, hvarpå han blifvit från den hertigliga administrationen undanträngd[2]), och derföre, ankommen till Petersburg, förde samma språk som Bestuschew. Det ena med det andra verkade, och Karl Peter Ulrik blef mycket uppbragt mot sin i Sverge varande frände. För att ytterligare smickra den förre och såra den sednare, ställde Bestuschew så till, att Karl Peter Ulrik, ehuru blott 17 år gammal, förklarades myndig, och att Adolf Fredrik följaktligen skildes från administrationen af Holstein-Gottorp, och detta utan att derom tillfrågas[3]). Man hotade ock med en undersökning om det sätt, hvarpå samma administration blifvit vårdad; och man påstod, att gunstlingen

[1]) Kassel-Archiv. Gehebes br. d. 2 Jan. 1747.

[2]) 1:a Kapit.

[3]) Från ett annat håll berättas dock, att Adolf Fredrik sjelf begärt denna myndighetsförklaring; men der säges tillika, att den blifvit utfärdad honom oåtspord.

Holmer hade derunder sålt sysslan och begått flere olagligheter, hvarföre ock Karl Peter Ulrik befallde denne egentligen holsteinske ämbetsman att resa till Kiel och der svara på de gjorda beskyllningarna. Egentliga afsigten var dock, dels att såra Adolf Fredrik, dels att från honom aflägsna Holmer, hvilken var just den, som Lovisa Ulrika och Tessin företrädesvis begagnade för att öfvertala Adolf Fredrik till gillande af deras franskt-preussiska planer. Det unga hofvet deremot ville i det längsta skydda sin gunstling och åt honom utverka befrielse från rättegången, eller åtminstone från resan till Holstein. I sådan afsigt blefvo ock egenhändiga och medlande bref från Adolf Fredrik skickade till både Karl Peter Ulrik och till brodren August. Men svaren innehöllo icke blott afslag utan ock tvära och stötande ord, och till och med förebråelser för otacksamhet mot Elisabet och för obroderlighet mot August. Adolf Fredrik blef mycket förtretad; men förmådde hvarken skaffa upprättelse åt sig sjelf eller skydd åt sin gunstling. Såsom undersåte åt Karl Peter Ulrik förklarade sig ock Holmer pligtig att lyda kallelsen, och äfven villig; *ty,* sade han, *jag skulle eljest ådagalägga ett ondt samvete,* och han anträdde verkligen besagde resa. Lovisa Ulrika skref då och bad Fredrik den andre söka skydda den förföljde vännen; men oaktadt alla förböner blef denne vid ankomsten till Kiel kastad i fängelse och der qvarhållen i hela fyra år. Det hade för honom varit lätt att utträda ur Karl Peter Ulriks och inträda i Adolf Fredriks tjenst, och att således stanna i Sverge och undandraga sig både rättegång och förföljelse. Att han ej ville begagna detta medel, och att han ej ville genom en sådan åtgerd öka oenigheten mellan Adolf Fredrik och Karl Peter Ulrik, tyckes ådadalägga, att han hyste ädlare tänkesätt, än hvad motståndarne utspridde; en åsigt, som vinner stöd också deraf, att han vid rättegångens slut blef af holsteinska regeringen nästan helt och hållet frikänd. Att han mottog

penningar af Frankrike och sedermera öfvergick till dess parti, tyckes dock vara säkert.

Under dessa brytningar blef Karl Peter Ulrik våren 1745 angripen af en hotande sjukdom, och genast hörde man hvarjehanda efterträdare-planer omtalas. I händelse af storfurstens frånfälle, ansåg sig Adolf Fredrik vara närmsta arfvingen till hertigdömet Holstein-Gottorp, och han sökte för sådana sina anspråk stöd hos konung Fredrik den andre. Men på motsatta sidan uppträdde Ryssland af ovilja både mot Adolf Fredriks person och mot Sverges förstärkande; och likaså Danmark af fruktan för den klämda och vådliga belägenheten mellan Sverge och Holstein, ifall begge blefve beherrskade af en och samma furste. Såväl Ryssland som Danmark önskade fördenskull i händelse af ledighet förskaffa hertigdömet åt Adolf Fredriks yngre broder, den omtalade August. Men Karl Peter Ulrik tillfrisknade, hvarigenom alla dessa underhandlingar afbrötos. De hade dock, äfven de, framkallat känslor, som än mer ökade förbittringen mellan medlemmarna af holstein-gottorpska ätten.

Oenigheten utbröt snart också mellan sjelfva hufvudstaterna, Sverge och Ryssland. Som sändebud i Stockholm hade Elisabet en tid bortåt haft den sedan Åbo-freden bekante general Luberas. Genom mycken egennytta hade likväl denne ådragit sig både svenskarnas och ryssarnas förakt[1]), och tililka de sednares ovilja för den partiskhet, han, såsom Bestuschew påstod, visade för Sverge. Han blef nu från sin plats afskedad och fick till efterträdare friherre Korff, en häftig och högmodig man, gunstling hos Bestuschew och personlig ovän till Tessin. Derjemnte skref Elisabet sjelf till Adolf Fredrik, och påminte om sina väl-

[1]) Så beskrifves han i danska min. bref. 31 Aug. 1746, och att han vid fredsmötet tog mutor af svenskarna, är redan berättadt. Jfr 36. 99, 100, 162, Tessin och Tessiniana. sid. 114 säger, att han var utmärkt för ärlighet och heder (*plein de probité et d'honneur.*)

gerningar och bad honom aflägsna hennes och Ryss-lands fiende Tessin. För denne herre tycktes en sådan framställning och från sådant håll vara mycket hotande; men den blef i stället mycket fördelaktig genom det kloka sätt, hvarpå han behandlade saken.

Elisabets och Rysslands ovilja blef nämligen af honom tolkad inför det unga hofvet såsom en följd af hans tillgifvenhet för prinsen och prinsessan; — och inför allmänheten såsom en följd af hans kärlek till fäderneslandet och till dess ära och sjelfständighet. Begge tolkningarna, i många hänseenden öfverensstämmande med sanningen, togo fart, och Tessin steg betydligt hos både tronföljare-paret och allmänheten. Äfven Adolf Fredriks beslut att lösgöra sig från förbindelsen med Ryssland och att afvisa dess förödmjukande anspråk vunno öfverallt svenskarnas bifall. Man hörde omigen på källare och kaffehus häftiga utfall mot ryssarna, och sjelfva Misspartiets ledare, med all deras fredskärlek, kunde ej annat än gilla och beprisa den sjelfständighet, det mod, prinsen härutinnan ådagalade. När nu Ryssland icke kunde på ofvannämnde sätt locka eller tvinga Adolf Fredrik, sökte Bestuschew underhålla och öka oenigheten mellan konungen. Rysslands genom Korff framlemnade skrifvelser uttryckte ock vanligtvis ovilja mot den förre och smickrande artighet mot den sednare; och icke utan åsyftad verkan. Man lyckades väl förmå Fredrik att underteckna några bref, i hvilka han för Elisabet förklarade sin tillfredsställelse med det unga hofvet, och sin öfvertygelse om dess oskuld till de gjorda beskyllningarna. Dessa förklaringar voro dock näppeligen å Fredriks sida uppriktiga, och blefvo ej heller som sådana betraktade af Ryssland, hvilket derföre fortfarande framgick på den en gång beträdda banan. Af harm mot det regerande Hattpartiet, lät alltså hofvet i Petersburg stänga Rysslands hamnar för den vanliga spannmåls-utförseln till Sverge. Norrländningarna, som ledo af sädesbrist, bådo då konung

Fredrik utverka åt dem Elisabets tillåtelse att oaktadt nämnde förbud få i ryska hamnar uppköpa sitt behof; och detta beviljades; *ty,* hette det i Petersburg, *ansökningen derom hade kommit från den gamle konungen och icke från Adolf Fredrik eller från Hattregeringen; och understödet var ämnadt åt norrländningarna, hvilka alltid visat sig fredligt sinnade mot Ryssland; men icke åt det medlersta Sverge, som ådagalaggt motsatta tänkesätt.* — Vid ett annat tillfälle medgafs denna spanmåls-utförsel; men med villkor, att den skulle ske endast genom handelsmannen Springer, hvilken var en förklarad fiende till Hattarna. Förbittringen växte och alstrade ömsesidiga beskyllningar och rykten, sanna, halfsanna, falska. Hattarna påstodo, att Ryssland sökte behandla Sverge som en lydstat; och att, emedan Adolf Fredrik icke ville låna sig dertill, ämnade Elisabet låta vid nästa riksdag förklara hans val olagligt och framkalla ett nytt, o. s. v. Andra sidan påstod, att Adolf Fredrik ville afsätta konung Fredrik och förskaffa sig envåldet; att Sverge och Frankrike sökte uppegga Turkiet till krig mot Ryssland; och att Adolf Fredrik för att öfverskyla det brottsliga i sin otacksamhet och för att ställa sig in med de nya landsmännen, oupphörligt prålade och ståtade med sitt *svenska sinnelag* och sin *svenska sjelfständighet,* eller, som man uttryckte sig, *oupphörligen koketterade med sin svenskhet.* Så uppretade man sig å ömse sidor, och måhända hade redan nu krig utbrutit, så framt icke sjelfva regenterna satt sig deremot; Fredrik af kärlek till lugnet och med understöd af Mössorna; och Elisabet af kärlek till sitt verk, det svenska tronföljarevalet; några trodde äfven derföre, att Karl Peter Ulrik, som numera var en bland Adolf Fredriks hätskaste fiender inom Ryssland, hade börjat väcka hennes missbag genom en nästan afgudisk beundran för den af henne hatade preussiska konungen.

På denna punkt stod tvistefrågan mellan Sverge och Ryssland, när riksdagen 1746 öppnades.

TIONDE KAPITLET.

RIKSDAGEN 1746—1747.

BESLUTET OM RIKSDAG.

Enligt sista riksdagsbeslutet skulle ständerna sammanträda i medlet af September 1746 och enligt träffad öfverenskommelse genast och till slutlig behandling företaga de uppskjutna tvänne frågorna om räfst med krigets tillställare, och om upprättelse åt några 1739 och 1741 afsatta ämbetsmän [1]). Begge punkterna voro för Hattpartiet mycket hotande. Mössornas och t. o. m. allmänhetens gamla förbittring hade under sist förflutna år snarare till- än aftagit; emedan Hattarna tycktes förbereda ett nytt krig mot Ryssland, och detta alldeles som 1741, förnämligast till följe af Preussens och Frankrikes gemensamma tillställningar och blott med den skilnad, att det 1741 var Frankrike och 1746 Preussen som i främsta rummet och verksammast arbetade på den åsyftade brytningen. Dertill kom mångas, och isynnerhet allmogens fortfarande missnöje öfver sista riksdagens företeelser, stämplingarna, blodbadet på dalkarlarna, danska prinsens utestängande, den ryska skyddlingens utkorande, o. s. v. Det var klart, att under sådana omständigheter skulle Hattarna söka så länge möjligt uppskjuta det hotande riksmötet. Vid frågans afgörande borde såväl konungen som kanslipresidenten haft mycket att säga; men detta blef icke händelsen. Gyllenborg, af ålder förslappad och af olyckor nedslagen, var tillika högst orolig öfver det försteg, Tessin mer och mer vann inom

[1]) 36. 170, 171.

både Hattpartiet och det unga hofvet. Man påstod t. o. m. att den nu mera gamle kansli-presidenten tidtals ville af sådan orsak gå öfver till konungen och till Mössorna; men att han icke vågade det af fruktan, att Frankrike kunde i ty fall framlägga åtskilliga äldre för honom menliga papper[1]. Förhållandet med den gamle konungen var af ungefär lika art. I sitt hjerta hyste Fredrik bestämd tillgifvenhet för Mössorna; men att med kraft uppträda på deras sida, dertill var han för gammal, för slapp och tillika för rädd; fruktande som vanligt, att Hattarna skulle i ty fall offentligt angripa hans osedliga lefnad, och denna gång hans nya frilla, fröken Horn. Man sökte dock sporra honom till ökad verksamhet. En dag våren 1746 anträffades i den kungliga sängkammaren ett bref, hvari lästes följande varning. *Trogna undersåtare vilja härmedelst säga Eder, att franska partiet ämnar vid nästa riksdag förskaffa kronprinsen konungsligt envälde. Derföre akten eder!* Hvarifrån skrifvelsen kommit, kunde ej utrönas; och afsigten blef ej heller vunnen. Konungen hade numera hvarken själs- eller kroppskrafter nog för att på något verksammare sätt kunna eller ens vilja i händelsernas gång ingripa. Besagde tvänne herrar, ehuru stående på samhällets högsta platser, utöfvade således på riksdagsfrågan liksom på de flesta offentliga angelägenheterna föga inflytande.

Mössorna, understödda af både förra riksdagsbeslutet och allmänna tänkesättet, yrkade emellertid på riksmöte, och det med mycken ifver. Några bland Hattarna talade väl för uppskof och föreburo som skäl, att man inom sex år, haft tre riksdagar, och att man således för denna gång både kunde och borde först efter andra sex år hopkalla en ny sådan. Men detta skäl var så godtyckligt och svagt, att Hat-

---

[1]) Några sådana af större vigt har likväl författaren icke i utrikes arkivet i Paris sett.

tarna icke vågade på detsamma grunda ett afgörande Nej! De vågade ej heller utan ständernas bifall afsluta det preussiska förbundet, hvilket dock Fredrik den andre och Lovisa Ulrika mycket påskyndade. Följden blef, att efter långa tvister för och mot, beqvämade sig ändtligen Hattarna till bifall.

Men då yppades olika åsigter om den stad, der ständerna borde sammanträda. Hattarna önskade Stockholm för att lättare erhålla biträde af sina många anhängare bland hufvudstadens yngre ämbetsmän, och i synnerhet bland dess officerare. Men just af denna orsak talade Mössorna för Norrköping. Hattarnas mening segrade dock; utom de vanliga skälen [1], äfven derföre, att man saknade nödiga medel till betäckande af de kostnader, flyttningen till Norrköping skulle förorsaka. Riksdag blef fördenskull utlyst att öppnas i Stockholm den 15 September 1746 [2].

ELFTE KAPITLET.

RIKSDAGEN 1746—1747.

MÖSSORNAS FÖRBEREDELSER.

Redan genom föregående berättelser känna vi den ovilja, den förbittring, hvarmed en stor del af svenska allmänheten och i synnerhet Mössorna betraktade Hattpartiet, till följe af rådsombytet 1739, krigsförklaringen 1741, krigsolyckorna 1742 samt riksdagsränkorna 1738, 1740, och 1742. Också efter sistnämnde riksdag hade missnöjet växt till följe dels af åtskilliga förordningar rörande rikets bank- och mynt-förhållanden, dels af det nu framträdande förslaget, att till fördel för Preussen och Frankrike inleda Sverge i en ny missämja, kanske i ett nytt krig mot Ryssland. Der-

---

[1] 34. 98.

[2] Danska, sax., österrik. min. bref samt rådsprotok.

till kom förtrytelsen öfver det unga hofvets stolthet, herrsk- och praktlystnad, samt öfver dess uppendagliga partiskhet för Hattarna. Hvad Mösspartiet under dessa omständigheter önskade, var egentligen detsamma, som 1742, nämligen att ur rådkammaren bortvisa Hattarna; att dit återinsätta Bielke och Bonde med liktänkande vänner; att införa sparsamhet; att betala rikets skuld; att främja dess naturliga näringar, och att i sammanhang härmed bibehålla fred med grannarna samt undvika hvarje förbund, som kunde den samma störa. För att i sådan rigtning bearbeta tänkesättet öppnades inom Vetenskaps-Akademien en häftig strid till försvar för jordbrukets företräde framför fabriksyrket, om hvilket uppträde mera framdeles. Tillika utspriddes flere smygskrifter och bland andra en utomlands tryckt uppsats kallad: *En redlig svensks påminnelser till sina landsmän vid närvarande riksdag*[1]). Inom det lilla utrymmet af ett enda ark framlades der de hufvudsakligaste skäl, som kunde åberopas, och de vigtigaste åtgerder, som borde vidtagas. Der blefvo som osvikliga sanningar inpreglade, *att Sverge numera omöjligen kunde från Ryssland återtaga, hvad det under sin olyckstid förlorat och formligen afträdt; — att Ryssland alltid mot Sverge betett sig, som en fredlig nabo och välsinnad vän; — att Sverge fördenskull borde sjelft hålla fred med Ryssland och således icke reta det genom ett med Preussen ingånget närmare förbund; — att svenska folket icke borde låta förvilla sig genom de arga menniskor, hvilka medelst tillställning af det förra kriget ådragit sig ett drygt och fasligt ansvar, och nu aktade föga, om fäderneslandet ånyo störtades i olycka, allenast de sjelfva derigenom kunde afböja en välförtjent räfst. Men,* hette det, *skonom dem icke, kräfvom ur deras brottsliga hän-*

---

[1]) Befintlig i Brokinds arkiv bland Handl. om riksdagen 1738 och 1739 folio.

der våra landsmäns lif, våra kassors fordna behållningar, och vårt fäderneslands fordna välstånd och ära, hvilka alla, det ena som det andra, genom dem gått förlorade. Ja! just dessa herrar äro de, som förorsakat vår både in- och utvertes olycka, och nu, och oaktadt sista riksdagens uttryckliga föreskrift om fredens bibehållande, söka de genom preussiska förbundet inveckla oss i nya vidlyftigheter. Vår egendom, vår frihet, vårt fädernesland stå i största fara, så länge styrelsemagten hvilar i sådana händer. Låtom oss fördenskull aflägsna dem ur rådskammaren och dit återinsätta de prisvärda herrar, som 1739 blefvo offer just för deras välmening och redliga hjertelag mot oss och mot vårt fädernesland. Många i denna skrift förekommande uppgifter och tankeslut voro sanna, bindande och af stor vigt, och borde således på allmänheten göra djupt intryck. Detta blef dock i någon mån försvagadt derigenom, att uppsatsen tillika innehöll en för svensk stolthet motbjudande hotelse om Rysslands magt, och ett sanningsvidrigt och i svenska öron missljudande beröm för Rysslands statskonst och fredskärlek, och derigenom att dessa beståndsdelar liksom åtskilligt annat tycktes antyda ett till någon del ryskt ursprung. Allt detta måste stöta de flesta svenska läsare i synnerhet nu, så nyss efter ryska kriget, och efter ryska hjelptropparnas besök, och just under det, att ryska sändebudet Korff genom ett i hög grad öfvermodigt uppförande retade alla sinnen.

Inom riket hade väl Mössorna på sin sida konungen, dock, som nämndt är, mer till namnet än gagnet.

Bland landets innevånare kunde deremot partiet räkna på flertalet; på en del af adeln, i synnerhet den besutna; på en än större del af presterna och på nästan hela bondeståndet, och i synnerhet på alla finnar, hvilka fortfarande voro mot Hattpartiet mycket förbittrade med anledning af både det förra och det, som man tyckte, nu tillämnade nya ryska kriget. Bland främmande magter räknade

man dels på England, som ock vid riksdagens början försköt 5000 pund sterling, dels och än mera på Ryssland, hvars regering troddes hafva till utdelning skickat 200,000 rubel för adelns och 300,000 för de tre ofrälse ståndens och serskildt 2000 dukater för Ungern Sternbergs räkning. Elisabet lät ock anställa några trupprörelser utefter gränsen för att derigenom skrämma på Hattarna.

Säkert är, att Mössornas åsigter voro af det ojemnförligt största antalet svenskar hyllade, visserligen mer eller mindre medvetet, mer eller mindre öppet; men i allmänhet med öfvertygelse om deras rättvisa och sanning; likaså, att bland denna sidas anhängare funnos många män, utmärkta genom förmögenhet, sjelfständighet, kunskaper och fosterlandskärlek. Att de likväl under riksdagen 1742 och 1743 besegrades, detta hafva vi redan berättat, och tillika orsakerna och äfven följderna; nämligen, att partiet blef genom sitt nederlag försatt i ett tillstånd af slapphet och upplösning. Detta fortfor och till och med ökades under åren 1745 och 1746; ty till de förra ännu fortverkande orsakerna kom en ny, och den af stort inflytande. Genom tidsomständigheternas gång och just genom sin fredskärlek hade nämligen Mösspartiet kommit och måst komma att stå på samma sida som Ryssland, hvilket af förut angifna orsaker likaledes ville undvika krig. Ryska sändebudet hade derigenom blifvit och måst blifva en bland freds- och Mösspartiets ledare; och detta sändebud, friherre Korff, utmärkte sig just under närvarande tid och gång på gång genom en stötande högdragenhet och djerfhet vid framställandet af Rysslands ofta i sig sjelfva förolämpande anspråk. Förhållandet uppretade och måste i hög grad uppreta heders- och sjelfständighets-känslan hos svenskarna i allmänhet, äfven inom Mösspartiet. Ingen bland dess anseddare medlemmar och minst en Bielke, Bonde, Lagerberg eller Åkerhielm ville ingå i kamratskap med en dylik person, ej heller

i bolag med Sverges mest fruktade och hatade granne, i synnerhet sådan som denne 1746 uppträdde. De, som skulle jemnte Korff leda partiet, blefvo fördenskull en Hedman eller en Springer, med sina gelikar, hvilka icke åtnjöto något personligt anseende. Hvarje ädelsinnad, hvarje svensk-sinnad anhängare af Mössornas åsigter drog sig fördenskull, liksom hufvudmännen, ogillande tillbaka från den slags uppenbarelse af fredspartiet, för hvilken en Korff och en Springer stodo i spetsen. I detta nästan oundvikliga förhållande ligger en bland orsakerna till den brist på sammanhållning och kraft, som oaktadt den växande förbittringen mot Hattarna, likväl vid riksdags-förberedelserna 1746 utmärkte Mösspartiet, och sedermera äfven denna gång förberedde dess nederlag[1]). En icke obetydlig förlust var ock, att den högt ansedde Sven Lagerberg just vid riksdagens början afled.

TOLFTE KAPITLET.

RIKSDAGEN 1746—1747.

HATTPARTIETS FÖRBEREDELSER.

Hattarnas närmaste syfte vid denna riksdag blef att om möjligt afböja, och, om detta icke lät sig göra, att försvaga och tillbakaslå Mössornas tillämnade anfall.

I första hänseendet blefvo flere förslag till sammanjemnkning gjorda; mest af Tessin och medelst att vända sig till den medlande Gustaf Bonde, dock förgäfves; emedan Mössorna misstänkte Hattarnas afsigt vara endast den att stifta misstroende och oenighet mellan sina motståndare.

---

[1]) Danska, franska, sax. och österr. min. bref.

Striden kunde således icke undvikas, och det gällde nu att till dess utkämpande skaffa sig rätt många och starka bundsförvandter. Som vigtigast bland alla sådana räknade Hattarna på det unga hofvet, om hvars ynnest och biträde man sökte ytterligare förvissa sig genom löften om påskyndad tronbestigning och ökad konungamagt[1]; — förslag, välkomna i sig sjelfva, och äfven såsom medel att lättare genomdrifva det efterssträfvade preussiska förbundet. Tillika sökte Hattarna bibringa tronföljare-paret den öfvertygelsen, att ett bolag, bestående af det gamla hofvet, Mössorna, Ryssland, Danmark och England, ämnade undantränga Adolf Fredrik och tillställa ett nytt tronföljare-val. Såväl konungen i Preussen som flere andra personer kunde dock omöjligen tro, att Elisabet ville sålunda tillintetgöra sitt eget verk, och sjelf lät hon genom en offentlig förklaring vederlägga hvarje dylikt rykte. Det tyckes dock, som det unga hofvet och i synnerhet Lovisa Ulrika allt framgent hyst sådana misstankar, liksom säkerligen många anhängare af danska partiet ännu hyste sådana åtminstone önskningar. Till följe häraf slöt sig ock det unga hofvet än mera till Hattarna. Dessa trodde sig ytterligare kunna räkna på officerarne vid gardet och artilleriet, på en stor del af den yngre och fattigare adeln, på största delen af borgare-ståndet, i synnerhet riksdags-ombuden från Stockholm, och slutligen och kanske allramest på det allmänna och starka ryss-hatet. Bland utrikes magter räknade man på Preussen och Frankrike, hvilka äfven begge två visade sig verksamma, det förra dock förnämligast med ord, det sednare med både ord och gerningar. Af sådana

[1]) Samtidiga ministerbref omtalade flere gånger, huru en mängd personer trodde, att Hattarna ämnade vid 1746 års riksdag förmå konung Fredrik att nedlägga regeringen; — och danska, fransyska, saxiska och österrikiska sändebud inberättade som säkert, att Hattarna med Tessin i spetsen ämnade förhjelpa den på tronen uppstigande Adolf Fredrik till envälde eller åtminstone till ökad magt.

beståndsdelar sammansatt och af sådana krafter understödt, var det Hattparti, som gick riksdagen 1746 och dess strider till mötes.

Betraktom nu dess förberedande rustningar! De voro hvarken få eller obetydliga. Frankrike, den ena utrikes bundsförvandten, plägade åt sina svenska anhängare utdela 100,000 Ecus de banque för hvarje mellan riksdagarna förflutet år, och 200,000 till hvarje riksdag. Nu och för tillfället skickades betydliga summor mest ämnade åt riddarhusets fattigare medlemmar, och derjemnte 300 (?) oxhufvud vin, deraf 20 åt Plomgren och 20 åt Kierman till begagnande vid dessas parti-gästabud. Den andre bundsförvandten. konungen i Preussen, sände icke penningar, så vidt vi känna, men i stället råd och uppmaningar, i synnerhet till sin syster. Det unga hofvet utvecklade ock mycken verksamhet. För att vinna anhängare, företog det 1745 och än mer nyss före riksdagsmanna-valen 1746 resor genom flere landsorter t. ex. Uppland, Westmanland, Wermland och Westergötland: derunder beledsagade af Klas Ekeblad och Henrika Liewen, hvilka, sade man, skulle meddela upplysningar och råd om bästa sättet att vinna allmänheten. Från dessa resor omtalades ock många dels verkliga, dels diktade ord och handlingar, bland hvilka några ganska väl kunnat vara och säkerligen också voro uttryck af ärlig välmening; men hvilka alla blefvo af motpartiet framställda som lockfogels-toner och skådespelare-knep. Man påstod nämligen, att det unga hofvet sökte under dessa mönstringsfärder locka både soldater och befäl genom en ovanlig grad af välvilja och frikostighet; — att Lovisa Ulrika i samma afsigt stundom medförde och för folket och soldaterna visade den då blott fem månader gamle prins Gustaf, klädd i de blå och gula svenska färgerna; — att hon inöfvade några vanliga ordalag för att sålunda kunna tala svenska med allmogen i landsorterna och med professorerna i Uppsala, hvilka sednare, äfven de, besöktes

och begåfvades; — att hon i sistnämnde stad lofvade på sin bekostnad iståndsätta det förfallna gustavianska grafkoret; — att hon t. o. m. besökte Ungern Sternberg på dennes landtgods och begåfvade honom med en dyrbar snusdosa, ehuru hon ansåg honom för en dålig menniska[1]. Om följden af dessa resor berätta anhängarne, franska sändebudet, att de lyckades förträffligt, och det preussiska, att Lovisa Ulrika *vann många* hjertan; — men motståndaren, saxiska sändebudet, att tronföljare-paret derunder ådrog sig, Adolf Fredrik allmänhetens missaktning genom sina barnsliga och innehålls-tomma samtal, och Lovisa Ulrika allmänhetens ovilja genom sitt högdragna uppförande och sina skarpa ord. Troligtvis ligger någon sanning i båda beskrifningarna. Det unga hofvet nöjde sig för öfrigt icke med dessa åtgerder, utan tillgrep äfven mutor. För att erhålla dertill nödiga medel, lånade Adolf Fredrik penningar på flere håll och bland andra af en bror till Axel Löwen, hvarjemnte han skickade Liewen till franska sändebudet med anhållan om behöfligt förskott. För samma ändamål ville ock Lovisa Ulrika utbekomma från Preussen 30,000 riksdaler, hvilka fadern åt henne testamenterat. När detta icke förr än ett år sednare kunde ske, lät hon, för att få de behöfliga medlen, pantsätta sina juveler och bar under tiden oäkta Som medhjelpare vid riksdagsrörelsen tillkallade Adolf Fredrik den fordna holsteinska gunstlingen Plessen, och Lovisa Ulrika bad sin bror, att preussiska sändebudet Finckenstein, hvilken kände alla svenska förhållanden, måtte få ännu en tid stanna i Stockholm. Man sökte tillika skaffa sig rörliga och oförskräckta handtlangare af lägre ordning. Redan under förra riksdagen hade Hattpartiets anhängare gardes-kaptenen Börje Filip Skeckta utmärkt sig genom ett djerft, nästan öfverdådigt lynne. Man

[1]) Mechant homme. Berättelse om besöket och omdömet förekomma i hennes eget bref till brodern.

sökte fördenskull vinna honom och hans biträde också för den nu stundande, och man lyckades. Han hade ock en broder vid namn Magnus, en man af samma lynne, men ledigare tunga, hvilken följt med de frivilliga, som 1733 reste till Danzig för att ingå i konung Stanislai tjenst [1]), och sedermera stannat derute och var för tillfället major i preussiska hären. På Lovisa Ulrikas begäran fick han dock tillåtelse att till Sverge återvända. Desse två bröder antogos nu bland det unga hofvets riksdags-handtlangare och åtogo sig utan betänklighet de mest betänkliga uppdrag och gingo i sin ifver ej sällan så långt, att de skadade både sig sjelfva och den sak, de skulle försvara.

Hattarna sjelfva och deras anförare voro likaledes mycket verksamma. Tessin säges hafva pantsatt mycket af sitt silfver för att anskaffa de för riksdags-utgifterna nödiga medlen. Man sökte derjemnte att omigen uppreta svenskarnas fiendtliga sinnesstämning mot Ryssland, hvilket denna gång gick så mycket lättare, som hofvet i Petersburg dertill på det kraftigaste sätt medverkade genom den stötande beskaffenheten af både sina anspråk och sin underhandlare. För att dessutom rentvå sig sjelfva sökte Hattarna inbilla allmänheten och i synnernet bönderna, att några högre befälhafvare af Mösspartiet varit förnämsta orsaken till krigsolyckorna i Finnland 1742 [2]). I sistnämnde landsort hade, som vi veta, Hattarna att kämpa mot en mycket vidrig sinnesstämning. De läto fördenskull i samråd med franska sändebudet ditskicka Fabian Wrede. försedd med franska penningar och med en mängd porträtter af Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika för att genom utdelande af såväl det ena som det andra besegra finnarnes ovilja. I dylik beräkning reste äfven Palmstjerna genom Östergötland och, som det säges, hade både han och Wrede betydlig fram-

[1]) 31. 124.
[2]) 36. 223, 224.

gång, så att många Hattar blefvo valda till riksdagsmän, t. o. m. i Finnland. Stockholms borgerskap, som vanligt under ledning af Plomgren och Kierman, valde nästan endast Hattar.

Vi hafva sett partierna och deras förberedelser, och vilja nu höra de främmande sändebudens omdömen, rörande så det ena som andra. Dansken sade: *Mössorna våga intet, Hattarna allt*; ryssen sade: *Mössornas bästa hufvud vilja ej deltaga i striden utan hålla sig stilla, hvarföre ock Hattarna skola segra*; engelsmannen sade: *ryssen är så mägtig, att han kan säga: detta är min vilja och befallning!*[1]) preussaren sade: *Mössorna äro mycket talrika och få i hemlighet understöd af Ryssland och af den gamle konungen, men skola dock näppeligen segra; ty Hattarna äro bättre ordnade och stödjas af det unga hofvet*[2]).

TRETTONDE KAPITLET.

RIKSDAGEN 1746—1747.

VALET AF LANDTMARSKALK OCH HEMLIGT UTSKOTT.

På bestämd dag öppnades riksmötet, och emedan Karl Gyllenborg var af sjukdom hindrad, höll Tessin det vanliga helsningstalet, och med sin vanliga skicklighet, sin vanliga framgång. Riksdagens medlemmar voro dock af mycket olika tänkesätt. Adeln bestod till ungefär lika delar af Hattar och Mössor; presterna, hufvudsakligen af Mössor, dock med starkare

---

[1]) Sic volo, sic jubeo.

[2]) Danska, franska, preuss., sax., österr. min. bref. Rådsprot. Lovisa Ulrikas bref till konung Fredrik, befintl. i Berlin Königl. Haus-Archiv.

inblandning af Hattar än förut, borgareståndet för det mesta af Hattar, bondeståndet nästan uteslutande af Mössor. Mellan så jemnstarka magter kunde häftiga strider förutses, hvarföre ock konung Fredrik med vackra ocb värdiga ord uppmanade till lugn och fördragsamhet. I afsigt att förekomma alla olagliga och vanhedrande uppträden beslöt ock adeln att söka under öfverläggningarna iakttaga mer lugn och ordning än vid föregående riksdagar stundom varit händelsen.

Första striden gällde, som vanligt, besättandet af den vigtiga landtmarskalks-platsen. Många personer blefvo omtalade, men blott tre kommo på allvar i fråga, nämligen Klas Ekeblad, Tessin och Ungern Sternberg.

Den sistnämnde, Mössornas man, hade inom eget parti att strida mot det misstroende, hans svaga uppförande under riksdagen 1748 alstrat. Men han lofvade bättring, och Korff utbetalade, säges det, 2000 dukater för att dels vinna honom sjelf, dels genomdrifva hans val. Mössorna hade ej heller någon bättre person att tillgripa, och föreslogo derföre honom och ingen annan.

På Hattarnas sida egde Tessin och Klas Ekeblad hvar sitt parti. Tessin ville verkligen erhålla platsen [1]), och hade redan i Juni 1746 lofvat Lovisa Ulrika att i händelse af anbud mottaga den [2]); men inför allmänheten förklarade han sig liknöjd, *Jag vill,* sade han, *sökas, icke söka.* Mot honom höjdes ock många röster och af många skäl. Redan i egenskap af riksråd hade han aldrig bort komma i fråga [3]). Dess-

[1]) Detta påstås af både Lynar och Finckenstein. (Preuss. min. br. d. 27 Jun. 1746.) I Tessin och Tessiniana (sid. 115), säges med stöd af Tessins egna anteckningar, att han »icke åstundade denna värdighet.»

[2]) Enligt hennes eget bref den 19 Juni 1746 till konung Fredrik i Preussen, befintligt i Berlin, Königlich. Haus-Archiv.

[3]) Se 34. 8. 36. 16.

utom hyste icke blott Mössorna, utan ock många Hattar en ej ringa grad af ovilja mot hans person. *Ständerna,* hette det, *böra icke med så högt förtroende hedra den man, som sjelf i sitt förtroende upptager klandervärda och föraktliga menniskor.* Han motarbetades ock af Palmstierna och, åtminstone till en tid, af franska sändebudet, hvilket beskref honom och förhållandet med följande ord: *Tessin blifver ofta ledd och missledd af sin lifliga inbillningskraft, sitt lättsinne, sin ombytlighet, och tillika af sin benägenhet för tidsödande nöjen. Ekeblad, ehuru icke så stort snille, är dock mycket mer användbar till följe af sitt klara och lugna förstånd, sin flit, sin beslutsamhet och sitt allvar; men,* tillade fransmannen, *Tessin med sina qvicka infall och sina lyckade tillställningar och lustbarheter är i kronprinsessans ögon den utmärktaste man, som i hela Sverge kan uppletas.* Hon yrkade också med ifver på hans val och säges hafva till dess främjande användt en betydlig del af de penningar, som för de pantsatta juvelerna influtit. Genom sina många och mycket lysande egenskaper hade ock Tessin vunnit och bibehållit en stor skara anhängare, t. o. m. beundrare, och man såg omigen unga officerare med handen på värjfästet hota en hvar, som *vågade klandra en så stor och utmärkt herre.* Mot detta mycket öfvervägande tänkesätt inom Hattpartiet, och mot Lovisa Ulrikas uttalade önskningar, kände sig Ekeblads anhängare alltför svaga och öfvergingo fördenskull till Tessin, på det Hattpartiet skulle med sålunda förenade krafter kunna motväga och, som man hoppades, öfverväga Mössorna.

Till den afgörande striden hade således båda partierna med fast sammanslutning valt hvartdera sin skyddling, sin man, Mössorna Ungern Sternberg, Hattarna Tessin.

Valdagen nalkades under ständigt växande ifver, och ständigt växande utdelning af mutor och förpläg-

ningar och det å ömse sidor; likväl allramest å Mössornas. Qvällen före valet hade dessa låtit på några källare sammankalla en mängd af riddarhusets röstegande medlemmar och bland dem utdelat svenska bankssedlar, rysska rubler samt ymnig välfägnad; så ymnig, att verkningar deraf ännu dagen derpå visade sig hos en ock annan bland dem, som troppvis strömmade till riddarhuset för att der rösta på sin Ungern-Sternberg[1]. Framför porten skall ock Korff hafva utställt en person, hvilken, bland de ankommande adelsmän, som skulle till ny öfvertygelse omvändas, eller i sin gamla stadfästas, utdelade 1400 dukater[2]. När det nu kom till formligt val, afgåfvos blott två stänkröster; alla de öfriga, tätt sammanhållna, föllo 392 på Tessin och 412 på Ungern-Sternberg. Mössorna hade segrat, hufvudsakligen, påstod man, genom skånska adeln och genom den ovilja, som många bland Hattarna hyste mot Tessin sjelf. Om qvällen var stor mottagning på hofvel. Också Korff hade der infunnit sig och tryckte sina vänners händer, sägande: *wir bedanken uns*[3].

Talmän i de andra stånden blefvo hos presterna erkebiskop Jakob Benzelius, hos borgerskapet borgmästaren Aulaevill och hos bönderna Olof Håkansson; alla genom föregående berättelser nogsamt bekanta.

Till utgången af landtmarskalks-valet bidrog utom ofvannämnde omständigheter också en annan, och den mycket betecknande för både partier, personer och tidsanda. Under förra riksdagarna hade man förnämligast åt Fredrik Gyllenborg anförtrott mottagandet

---

[1]) Detta enligt franska ministerns uppgift den 4 Okt. 1746.

[2]) Enligt uppgift af Fabian Wrede, Pechlin och Tessin. Korff förnekade uppgiften och begärde upprättelse: vi veta ej med hvad framgång.

[3]) Vi tacka eder.

och utdelandet af de bestickningsmedel, som franska hofvet öfversände. Man misstänkte dock, att han för eget behof behållit dryga delar deraf, och att det var för sådana slags behållningar, som han, i sig sjelf en medellös herre, hade nyligen inköpt stora landtegendomar. Följden blef, att, när denna gång Frankrike öfversände 40,000 dukater till bestridande af Hattarnas riksdagskostnader, blefvo medlen anförtrodda, icke åt nämnde Gyllenborg, utan åt Höpken, Palmstierna, de båda Wredarna, Fabian och Henrik Jakob. Tessin och Rosen visste dock skaffa i sina händer betydliga delar deraf, men använde dem, säges det, till betalande af egna skulder eller till bestridande af egna och personliga utgifter, hvadan ock, när landtmarskalk skulle väljas, Hattarna icke hade bestickningsmedel nog utan blefvo af Mössorna öfverbjudna och besegrade. Slaget var så mycket hårdare, som man kunde befara, att Frankrike, harmset öfver så det ena som andra, skulle indraga sina understödsmedel och lemna Hattpartiet hjelplöst. Dertill kom omöjligheten att åvägabringa någon slags förlikning med det öfver sin nya seger stolta Mösspartiet. Hattarnas ställning var förtviflad och dref till förtviflade ansträngningar. Enda möjliga räddnings-medlet var att bemägtiga sig Hemliga Utskottet. Men Mössorna hade öfvervigt i prestståndet och tycktes hafva öfvervigt på riddarhuset. och blott tvänne dagar återstodo, innan utskotts-medlemmarna skulle väljas. Skyndsamhet och ansträngning, slughet och tilltagsenhet voro således i hög grad nödvändiga, och Hattarna öfverlemnade sig omigen åt den i dylika företag erfarne och skicklige Fredrik Gyllenborg. Denne var ej sen att vid partimöten, vanligtvis hållna hos någon bland Wredarna, uppgöra sjelfva planen och öfverenskomma om utförandet. Man lyckades ock att af Lovisa Ulrika, af Ostindiska Kompaniet och af Tullarrende-Sociéteten erhålla betydliga lån, hvilka användes dels till mutor inom adeln och borgare-ståndet, och dels

till bekostande af en mängd gästabud, som under dessa dagar gåfvos af Broman, Ehrenpreus, Fredrik Gyllenborg, öfverste Hamilton, Fabian Wrede, Plomgren och Kierman. Franska sändebudet och en hop unga officerare arbetade likaledes med mycken ifver. Partiets alla ledare och mellanlöpare, och i synnerhet Fredrik Gyllenborg, voro i rörelse, både dag och natt.

Äfven Mössorna och Korff sökte bevaka sina fördelar. Det berättas dock, att den sistnämnde icke varit rätt lycklig i valet af handtlangare, och att de förra, vare sig af vanlig slapphet eller af tillfällig segerberusning, icke utvecklade den verksamhet, faran kräfde

Spänningen under dessa tvänne dagar var dock häftig nog. En perukmakare blef häktad och anklagad till följe af det sätt, hvarpå han blandade sig i valrörelsen. Åt en kapten Heldenhielm, en man i torftiga omständigheter, skickade Mössorna 1000 (?) plåtar, med villkor, att han skulle rösta efter deras föreskrift [1]). Han återskickade penningarna med förklaring, att han ämnade rösta efter sin egen öfvertygelse

Slutföljden af dessa omständigheter och bearbetningar blef, att, när val af utskotts-ledamöter anställdes, föllo rösterna inom adeln och borgrarna nästan uteslutande på Hattar och inom preståndet väl på Mössor, men icke på Serenius. Hattarna hade således inom detta vigtiga utskott vunnit bestämd öfvervigt, kunnande genom två röster, adelns och borgrarnas, lätt besegra den tredje, presternas. Bönderna hade väl begärt att nu, liksom 1740 och 1742 till en del skedde, få i bemälte utskott inträda. Men Hattpartiet förutsåg, att de i sådan händelse skulle förena sig med presterna och stärka Mösspartiet, hvarjemnte både adel, prester och borgare voro uppskrämda genom det obetänkta och våldsamma uppförande, hvar-

[1]) Uppgiften af Tessin.

till under riksdagen 1742 bönderna låtit sig af dansken Grüner och af en Per Andersson, en Olof Gustafsson m. fl. förledas. Deras begäran blef ock af de tre andra stånden afslagen[1]).

FJORTONDE KAPITLET.

RIKSDAGEN 1746 OCH 1747.

RYSSLANDS UPPREPADE FÖRSÖK ATT SKRÄMMA ADOLF FREDRIK OCH AFLÄGSNA TESSIN.

Vid riksdagens början hotades Hattpartiet med anfall från tvänne håll, från Ryssland och från Mösspartiet. Låtom oss betrakta det ena efter det andra, och först Rysslands!

Huru Bestuschew sände till Stockholm i stället för vedersakaren Luberas vännen Korff; huru Ryssland ville förhindra det tillämnade svenskt-preussiska förbundet; huru Elisabet fördenskull uppmanade Adolf Fredrik att undvika Hattarna och aflägsna Tessin; och huru Adolf Fredrik, fastän i undfallande ordalag dock bestämdt afslog hennes begäran; detta allt, som föreföll under sednare hälften af 1745 och den förra af 1746, är redan tillförene berättadt. Men nu nalkades riksdagen och således äfven tiden för den preussiska förbundsfrågans afgörande. Bestuschew beslöt fördenskull tillgripa kraftigare medel för att enligt sin regerings afsigt än fastare binda Sverge

---

[1]) Vår berättelse om de franska bestickningsmedlen och om arbetet för utskotts-valen är i mycket grundad på en i Köpenhamns Geheime arkiv befintlig uppsats, som visserligen är partisk mot Hattarna och i några fall öfverdrifven och opålitlig; men hvars hufvudsakliga innehåll bekräftas af andra källor. I öfrigt äro för detta kap. begagnade danska, franska, preuss. sax. och österr. min. bref, rådsprot., nordinska saml. och ur gyllenborgska arkivet på Ekebyhof, en af Hattpartiet uppsatt berättelse om frihetstiden.

vid och under Ryssland, eller åtminstone hindra dess anslutning till Preussen. För båda planernas framgång ansåg han alltjemnt Tessins aflägsnande vara ett oundgängligt villkor. Hattarna påstodo tillika och sökte utsprida, det Ryssland ämnade förmå ständerna till tvänne högst vigtiga steg, näml. att utkora en annan tronföljare, och att indraga halfva hären; det förra för att undvika krig mot Ryssland, och det sednare för att, som Korff föregaf, minska statens utgifter; men som hans regering åsyftade, för att minska rikets försvarskrafter. Åtskilligt i dessa uppgifter var troligen öfverdrifvet, om ej diktadt; men mycket blef dock af lättrogna sinnen antaget, som sanning. Hvad som naturligtvis väckte största uppmärksamheten och mesta förtrytelsen, voro de s. k. planerna mot Adolf Fredrik, d. v. s. att Ryssland, icke nöjdt med att hafva tillsatt en Svea rikes tronföljare, nu ville tillmäta sig också rättigheten att honom afsätta För att betaga Hattarna detta medel till både allmänhetens och det unga hofvets uppretande, lät Elisabet vid riksdagens början Korff tillkännagifva, att hon aldrig hyst någon dylik tanke. Kronprinsen tackade väl för tillkännagifvandet, men i kalla ordalag och visade Tessin också hädanefter samma nåd och förtroende som förut. Korff tillät sig då att vid ett offentligt företräde i Adolf Fredriks hof angripa Tessin med mycket hårda beskyllningar, på hvilka denne gaf ett svar, som Korff kallade en krigsförklaring mot Ryssland. Allt umgänge dem emellan hade redan förut upphört, för hvilket afbrott de ömsesidigt kastade skulden på hvarandra. Men redan vid första ankomsten till Sverge, hade Korff vändt sig mindre till svenska regeringens än till några det missnöjda partiets medlemmar, och hans hus blef mer och mer en mötesplats för dylika personer. Han bjöd äfven på gästabud medlemmar af borgare- och bondestånden, och lät bland dem utsprida sina mot Hattarna och det unga hofvet rigtade beskyllningar. Elisabet

sjelf, förargad öfver Adolf Fredriks motstånd, eller, som hon uttryckte sig, öfver hans *otacksamhet,* befallde Korff, att mundtligen göra honom allvarsamma föreställningar. Denne gjorde så vid ett hos Adolf Fredrik erhållet företräde. Han erinrade *om, huru Elisabet väsendtligen bidragit till Adolf Fredriks upphöjelse, — huru hon äfven sedermera af ömhet för hans person hade genom egenhändiga bref varnat honom för smickrande och skadliga förledare; — huru han likväl fortfarande lemnat sitt förtroende åt Tessin, fastän denne arbetat mot Adolf Fredriks både tronföljare-val och danska frieri och nu dessutom sökte uppväcka oenighet mellan Elisabet och Adolf Fredrik, och derigenom också krig mellan Sverge och Ryssland; och huru det var just Tessin, som i sådan afsigt utspridt det rykte, att kejsarinnan velat öfverända-kasta sista tronföljare-valet. Fördenskull uppmanade hon nu omigen Adolf Fredrik att skilja sig från Tessin och från dennes vänner och att i stället använda sådana personer, som sökte upprätthålla freden mellan Nordens begge riken och mellan Sverges begge hof. Ville kronprinsen ej följa dessa råd, nödgades kejsarinnan ändra sitt uppförande och ej mer visa honom någon vänskap, ej mer göra honom något bistånd.* När denna straffpredikan blifvit hållen, lemnade Korff åt kronprinsen en afskrift deraf, och det påstods, att redan dagarna förut hade andra afskrifter blifvit på kaffehus och källare företedda[1]), troligen i afsigt att på uppträdet förbereda och derigenom ytterligare uppegga det allmänna tänkesättet.

Men följderna af dessa åtgerder blefvo motsatsen, af hvad tillställarne åsyftat, och Bestuschew och Korff hade uppenbarligen försprungit sig. Ryska hofvets

---

[1]) Till denna beskyllning har Korff nekat och påstått, att skriften utspriddes först efteråt och i afsigt att sålunda inför svenska allmänheten rättfärdiga Ryssland.

anspråk att vilja föreskrifva Sverges kronprins, hvilka personer han borde till omgifning välja, detta försök att blanda sig icke blott i rikets, utan ock i hofvets inre angelägenheter var redan i sig sjelft högeligen förolämpande och blef det än mer genom det sätt, hvarpå det af Korff vid ett så högtidligt tillfälle framfördes, och tillika genom sjelfva skriftens utspridande bland allmänheten. Genom både det ena och det andra hade Ryssland skymfat icke blott Sverges kronprins, utan ock Sverges krona och Sverges folk, och detta folk slöt sig härutinnan nästan enhälligt till det unga hofvet. Några personer föresatte sig att icke helsa på Korff; andra bemötte honom på än mer stötande sätt; andra påstodo, att han ej mer borde vid hofvet mottagas; andra ville med hotelser om pöbel-upplopp skrämma honom från Stockholm, o. s. v. Troligtvis hade Bestuschew och Korff räknat på de mot Tessin förbittrade Mössornas understöd, men de hade också härutinnan missräknat sig. Mössornas förnämsta män, fulla af harm öfver Rysslands anspråk och Korffs uppförande, höllo sig mer och mer tillbaka och ville hällre låta sin sak falla, än upprätthålla den genom ett för dem sjelfva och för deras fosterland så nesligt förbund. Troligtvis hade Ryssland räknat äfven på den gamle konungen och på dennes ovilja mot det unga hofvet. Men äfven han ställde sig åtminstone i yttre måtto på kronprinsens sida och lät i sådan anda uppsätta sina svar på de bref, genom hvilka Elisabet sökte åstadkomma splittring inom det svenska hofvet.

Adolf Fredriks eget uppförande bidrog till den för honom lyckliga utgången. Han meddelade åt Hemliga Utskottet Rysslands ofvannämnda påståenden och uttalade derjemnte sin egen åsigt i ämnet. Denna var, *att han hyste uppriktig erkänsla för Elisabet och ville ådagalägga det vid alla tillfällen, så vidt Sverges väl sådant medgåfve; men att, om kejsarinnan trodde sig kunna behandla honom såsom en*

underlydande ståthållare, bedroge hon sig; — han ville hällre uppoffra hundrade lif, än att Sverge skulle genom honom komma i så nesligt beroende; — det vore endast af undseende för hennes person, som han, ehuru kronprins i Sverge, hade af friherre Korff fördragit, hvad han, såsom biskop i Lübeck, aldrig skulle af ett främmande sändebud hafva tålt. Värdigheten och allvaret i denna förklaring tillvunno Adolf Fredrik både högaktning och kärlek.

Tessin, som var närmaste föremålet för Rysslands angrepp, begärde laglig undersökning, och nedlade genast sin befattning såsom vice kansli-president i den sjuke Gyllenborgs ställe, och förklarade sig icke vilja återtaga den, förr än han blifvit från Rysslands anklagelser formligen frikänd.

Korff fortsatte emedlertid sina påståenden, och när dessa blifvit af Adolf Fredrik tillbakavisade, vände han sig omedelbart till den gamle konungen och inberättade Elisabets missnöje öfver Adolf Fredriks förbindelse med Tessin och med Hattarna samt de varningar, de egenhändiga bref, hon i detta hänseende skrifvit. Det var en hos Sverges konung gjord formlig anklagelse mot Sverges kronprins; en åtgerd, så ovanlig och så skymflig, att den ej gerna kunnat vidtagas, om man ej varit beredd att, om så behöfdes, den med väpnad hand understödja. Också talades vid samma tid om betydliga troppsamlingar mot finska gränsen och om ett snart förestående rysskt anfall.

Vi hafva nyligen berättat, huru största delen af svenska folket slöt sig till det unga hofvet och gillade det manliga sätt, hvarpå Rysslands förolämpande anspråk blifvit tillbakavisade. Men bredvid denna modiga sinnesstämning fanns, och det ofta hos samma person, en liflig oro öfver den hotande beslutsamhet, Ryssland visade, och tillika en, genom sista krigets utgång, uppskrämd farhåga för nya sammanstötningar. För att så länge möjligt undvika hvarje anledning dertill, sökte Hemliga Utskottet tolka

brefvexlingen mellan Elisabet och Adolf Fredrik såsom en blott personlig angelägenhet dem emellan, icke såsom någonting rörande båda staterna. Flertalet inom ofrälsestånden och äfven inom rådkammaren sökte ock afböja allt, som kunde såra eller reta Ryssland. Samma tänkesätt hystes af den gamle konungen, hvilken älskade freden mycket; men det unga hofvet och Tessin föga. Han förklarade äfven, att enhvar, *som rådde till krig mot Ryssland, vore en landsförrädare,* och serskildt bad han tronföljare-paret häldre på något lämpligt sätt aflägsna Tessin, än framkalla en slik riksolycka. *Eders kongl. höghet,* sade han till kronprinsessan, *bör betänka, i hvilket försvagadt tillstånd vårt fädernesland sig befinner, och att den man, som bidragit till dess olycka, är just densamme, som nu af eders kongl. höghet beskyddas.* I Uppsala utgaf ock den ryktbare professor Ihre en vetenskaplig afhandling, som påstod, *att, om en mägtig fiende under hotelse att eljest ödelägga landet, fordrade en dess oskyldige innevånares utlemnande, borde denne frivilligt uppoffra och utlemna sig; och att i annat fall staten hade rättighet att göra det.* Så våldsam var brytningen, så stor farhågan för ett nytt krig. Svenska folket vägde fram och tillbaka mellan harm öfver Rysslands öfvermod och fruktan för Rysslands öfvermagt; — mellan begäret efter fullkomlig sjelfständighet och fruktan för fullkomlig undergång.

Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika ådagalade emellertid och allt fortfarande sitt missnöje med Korff genom att så mycket möjligt undvika hans sällskap, och de afvisade med lugn och bestämdhet så väl Fredriks som Elisabets förmaningar till eftergift. Ett från den sednare ankommet bref af ungefär samma innehåll som de förra lät Adolf Fredrik framlägga för rådet och förklarade tillika, att han ingalunda ämnade öfvergifva eller blottställa sin trogne tjenare Tessin. Lovisa Ulrika visade än större ifver, och

troligen kände hon, att angreppet mot Tessin var ett angrepp äfven mot henne; ty det var egentligen genom sitt kraftiga understöd af hennes preussiska förbundsplaner, som han ådragit sig Elisabets ovilja. Hon var ytterst uppbragt mot både Ryssland, den gamle konungen och de fredligt sinnade ofrälse-stånden och först och främst mot Ryssland. *Det har,* sade hon, *redan en gång och i fråga om Holmers aflägsnande gifvit mig en örfil och vill nu, i fråga om Tessin, gifva mig den andra. Jag hatar och skall hata detta land, så länge jag har en blodsdroppe qvar i mina ådror, och jag skall visa, att jag är oberoende af all dess magt.* Hon kallade Ryssland vanligtvis *Nordens drake,* och tillade stundom sin förhoppning, att hennes bror, konung Fredrik, skulle blifva den *Mikael,* som nedstörtade vidundret. Hennes ovilja mot konung Fredrik steg äfvenledes ganska högt. Stundom hette det väl, att *han af naturen var icke elak, utan blott svag och pratsjuk* m. m.; men en annan gång, *att han varit orsaken till Sverges alla olyckor, och att Gud hade ditskickat honom i sin vrede.* Mycket förbittrad var hon ock mot de tre ofrälse-stånden, hvilkas flertal ville afböja förbundet med Preussen och underhålla godt förstånd med Ryssland. *Dessa prester, borgare och bönder,* skref hon, *äro hvarken af naturen eller försynen skapade för politik.* Hennes ungdom, hänförelse och vältalighet inverkade på ett stort antal personer, och det så mycket mer, som de i många fall understöddes af svenska rysshatet i allmänhet och denna gången serskildt af en rättvis förbittring öfver Rysslands och Korffs uppförande, och af en verklig förtjusning öfver Adolf Fredriks och Tessins manliga motstånd. Preussiska förbundet kunde väl ännu icke genomdrifvas; men Stora Sekreta Deputationen frikände Tessin, och ständerna bådo och öfvertalade honom att fortfarande under Gyllenborgs sjukdom och under den sedermera inträffade ledigheten

bestrida kanslipresident-sysslan. På Tessins förslag och till nedtystande af alla mot Adolf Fredriks val gjorda anmärkningar, utfärdades ock en så kallad *national-förklaring*, genom hvilken alla fyra stånden högtidligen tillkännagåfvo, att det varit med fri vilja, som de till svensk tronföljare kallat nämnde furste och hans manliga arfvingar, och att de nu förnyade sin tillförene åt honom afgifna trohets-ed, samt lofvade att detta sitt val med lif, blod och egendom försvara.

Rysslands angrepp mot Adolf Fredrik och Tessin hade således icke blott misslyckats utan gifvit åt begges ställning mer styrka och säkerhet än förut; så stod denna sak vid utgången af året 1746.

FEMTONDE KAPITLET.

RIKSDAGEN 1746—1747.

FRÅGAN OM EFTERRÄKNING MED HATT- OCH OM UPPRÄTTELSE ÅT MÖSSPARTIET.

Detta var det andra anfall, hvaraf Hattarna vid riksdagens början hotades.

Redan är berättadt, huru ofvannämnde frågor voro föremål för många öfverläggningar och häftiga strider under riksdagarna 1740 och 1742, och huru vid slutet af den sistnämnde Hattarna visserligen lyckades få den hotande räfsten undanskjuten, dock endast tillsvidare och med villkor, att den skulle vid nästa riksdag blifva återupptagen, och att, i anseende till sin vigt, blifva det företrädesvis framför alla andra. Nu var denna riksdag kommen och derjemnte tiden för samma efterräkning, samma upprättelse. Komna voro äfven de riksdagsmän, som skulle genomföra räfsten och som äfven ville genomföra den;

ty sådant var tänkesättet hos nästan alla bönderna samt hos största delen af presterna, kanske ock af adeln.

Hattarna förutsågo det tillämnade anfallet och sökte först genom erbjuden förlikning alldeles afböja det, hvilket dock, som berättadt är, misslyckades; — och sedermera att genom hvarjehanda svepskäl fördröja det, hvilket lyckades[1]) så tillvida, att några veckor af riksdagen förflöto, utan att man vidrörde denna fråga, hvilken dock bort vara den första. Men längre ville ej Mösspartiet gifva sig till tåls, och det blef nu bondeståndet, som bröt isen. Dess taleman Olof Håkansson hade underhållit och underhöll hemliga förbindelser med Korff, och det var förmodligen i sammanhang och till följe af derunder träffade öfverenskommelser, som bönderna d. 8 Okt. ingingo till de andra stånden med ett protokolls-utdrag i hvilket de begärde, att Bonde och Bielke måtte blifva insatta i de nu lediga rådsherre-platserna. Slutet af skriften innehöll: *att fäderneslandets märkliga välstånd under de 1739 entledigade rådsherrarnas styrelse, samt dess sedermera inträffade sällsamma och beklagansvärda omskiften hade hos dess innevånare*

[1]) I Tessin och Tessiniana, sid. 115—120 säges med stöd af Tessins egna uppgifter, att denne herre önskade, det för enighetens skull Bonde och Bielke måtte genast vid riksdagens början i rådkammaren återinsättas, och att han arbetade för detta mål. Men i *Sverge under Ulrika Eleonora och Fredrik den förste* (tr. 1821 sid. 225—228) säger andra sidans man, Gustaf Bonde, att Tessin och Hattpartiet sökte genom hvarjehanda, men endast låtsade förliknings-förslag narra Mössorna att uppskjuta det tillämnade anfallet, och att Tessin ville derigenom vinna utrymme till förslagets motarbetande, och tillika uppskjuta afgörandet till den tid, då landtadeln, Mössornas anhängare, skulle af trötthet vid riksdags-arbetet och af ledsnad vid riksdags-kostnaderna lemna hufvudstaden. — Vi införa här en anmärkning. I 36. 168 läses, att vid fredsmötet i Åbo 1743 föreslogs, att Elisabet skulle fordra upprättelse åt Bielke och Bonde, men att dessa afböjde förslaget. Men i Tessin och Tessiniana s. 118 säges, att det var Ryssland, som afböjde förslaget.

uppväckt ett missnöje, som ej kunde på bättre sätt stillas än genom de två herrarnas återintagande i rådet. Dessa ord inneburo ett öppet och skarpt klander mot Hattpartiet och mot dess nu vid styrelsen sittande ledare, och väckte fördenskull stor förbittring. När skriften åt riddarhuset meddelades, hördes ock mycket sorl af Cronhiort och bröderna Skeckta, m. fl. Henrik Wrede påstod, att bondeståndets framställning vore olaglig, ty det hade ej rättighet att deltaga i valet af riksråd; och orimlig, ty det kände ej orsakerna till rådsherrarnas afsättning 1739, emedan det ej deltagit i det då varande Hemliga Utskottets undersökningar. Henning Gyllenborg såg i besagde skrift *förebuden till ett blifvande bondregemente*; och Ulrik Scheffer förklarade, att *Bonde och Bielke hade gjort sig förlustiga ständernas förtroende.* Många på riddarhuset talade dock för böndernas åsigt, och en Adlerbeth, Cederfelt, Mannercrantz, Stjernstolpe, m. fl. hade der nästan samtidigt framställt likartade förslag, och vidhöllo nu sådana sina och bondeståndets åsigter. Landtmarskalken kunde ej förena tänkesätten och beslutet blef, enligt Henrik Wredes förslag, att målets behandling skulle tills vidare uppskjutas. Hattarna voro mycket uppbragta. *Skall,* hördes de ropa, *skall endast för de två herrarna Bielkes och Bondes skull rikets regering rubbas och dess lugn störas?* Andra påstodo, att *det var Gustaf Bonde, som i hemligt förstånd med Korff tillställt alltsammans, och det blott i afsigt att stöta undan Tessin och sedermera sjelf kunna uppstiga till kanslipresident-platsen.* Det var med anledning häraf, och af sin egen dåvarande belägenhet, som Tessin fällde sitt bekanta yttrande: *om det skall ske genom en främmande magt, så anser jag det för en större heder att blifva afsatt än tillsatt*; en tanke, ett ordalag, som gjorde och måste göra lycka hos allmänheten.

Bönderna visade emellertid mycken ifver och ihärdighet, och några bland dem påstodo, *att, ifall*

de entledigade rådsherrarna icke återinsattes, borde hela ståndet resa hem; och att ifall presterna icke följde exemplet, borde man ej mer betala dem någon tionde. Efter all sannolikhet skulle bemälte två herrar erhållit den ofta omtalade upprättelsen, om målet blifvit nu genast och inför sjelfva stånden föredraget. Men Hattarna vidhöllo troget sin grundsats, att *vinna tid för att vinna allt;* och likaledes sin vana att så mycket möjligt draga målets handläggning och afgörande från stånden och till sina vänner i Hemliga Utskottet. Redan dagen efter inlemnandet af böndernas uppsats skickade ock besagde utskott till stånden en skrifvelse, hvari begärdes, *att innan ofvannämnde protokolls-utdrag blefve stånden föredraget, Hemliga Utskottet måtte få del deraf för att till ståndens mogna bepröfvande sina påminnelser dervid göra;* och utskottet försäkrade, *att denna dess begäran härflöte endast från ömhet om rikets heder och säkerhet och om landsmäns enighet och inbördes förtroende.* Egentliga afsigten var dock, att på detta sätt få häldst saken sjelf begrafven bland Utskottets handlingar, eller åtminstone dess handläggning uppskjuten så länge möjligt, och tills intrycket af bondeståndets skrift hunnit försvagas, och landtadeln begynt tröttna och resa hem. Huruvida nu böndernas skrift skulle, som Mössorna ville, genast i stånden föredragas, eller som Hattarna ville, förut till Hemliga Utskottets granskning öfverlemnas, detta blef alltså första frågan. Striden härom fördes på riddarhuset med mycken ifver. Ulrik Scheffer yttrade sig mot böndernas förslag i dess helhet, och påstod, att *man kunde begära återupprättelse åt Karl Emil Levenhaupt likasåväl som åt Bielke och Bonde,* och K. V. Cederhielm gjorde samma anmärkning med hänsyn till sin 1727 afsatta fader. Hattarnas kämpar Boje och Coyet m. fl. deltogo på vanligt sätt i striden. Denna uppblossade med största häftigheten, när major Ture Gustaf Rudbeck anmärkte, att *frågan borde afgöras*

af ständen sjelfva, också derföre, att 1746 års Hemliga Utskott ingalunda borde få dömma, öfver hvad 1738 års Hemliga Utskott gjort; ty sådant vore att dömma i egen sak, emedan 1746 års Hemliga Utskott bestode af ungefär samma ledamöter som det af 1738. Vidrörandet af denna kinkiga punkt föranledde mycken uppståndelse, mycket buller. Man såg många riddarhusets medlemmar dels uppsprungna på sina bänkar, dels framsprungna till landtmarskalk-bordet; man såg halfdragna värjor, och hörde häftiga och hotande ord, och bland andra Börje Skecktas röst, som uppmanade Hattarna, att ordna sig till försvar, till strid. Det berättas t. o. m., att örfilar verkligen blifvit utdelade, och att Fabian Wrede dervid uppmanade dem, *som ville slåss, att göra det nere på gatan och icke i riddarhus-salen*[1]. Ungern Sternberg kunde ej bringa adeln till ordning och formlig omröstning utan uppsköt målets afgörande till nästa sammanträde, och enligt Hattarnas önskan och plan blef detta sammanträde uppskjutet i ungefär två veckor[2]. Under tiden mörknade utsigten för Mössorna mer och mer; ty det var just i dessa dagar, som Korff på ofvanbeskrifne förolämpande sätt framställde Elisabets redan i sig sjelfva förolämpande anspråk och derigenom än mer uppretade svenskarna mot Ryssland och mot allt, hvad dermed egde någon slags gemenskap, och således äfven mot Msspartiet. Att Hattarna med påpasslighet begagnade dessa omständigheter, säger sig sjelft. Det unga hofvet vände sig dessutom med artigheter och smicker till lagman

[1]) Som följder af uppträdet berättar Hattpartiets vän, preussiska sändebudet, d. 14 Oktob., att Rudbeck måste göra afbön; men Mössornas man, Gustaf Bonde, att det var Skeckta, som måste dertill beqväma sig. (Sverge und. Ulrika Eleonora och Fredrik den förste tr. 1821 sid. 230).

[2]) Detta enligt Bondes skrift om *Sverge under Ulrika Eleonora och Fredrik.* Enligt andra var uppskofvet icke så långvarigt.

Hammarberg, hvilken från riksdagen 1739 varit[1]) och ännu ansågs vara en blandÖsspartiets pålitligaste stolpar. Men nu, och till följe antingen af undseende för det unga hofvet, eller af kärlek till freden, eller af ovilja mot Ryssland, eller af något annat skäl[2]), öfvergick han till Hattpartiets åsigt. När fördenskull saken omigen på riddarhuset förekom, och Mössorna väntade, att han skulle uppträda till försvar för deras sak, talade han i stället för Hattarnas och förklarade sig *anse Hemliga Utskottets ledamöter för så uppriktiga vänner af rättvisa och fosterland, att han utan betänkande ville åt dem anförtro frågans afgörande; och detta så mycket häldre, som dertill fordrades en kännedom af hemliga statsförhållanden, som icke hos vanliga riksdagsmän kunde förutsättas.* Han blef för dessa ord belönad med Hattarnas högljudda bifall; hvaremot hans förra vänner, Mössorna, dels öfverraskade och försagda, dels troende, att han betingat deras parti någon motsvarande fördel, läto äfven de sin talan falla, och målet sålunda till Hemliga Utskottet hänvisas. Borgareståndet gjorde naturligtvis på samma sätt, likaledes presterna, eburu med någon tvekan. Bondeståndet deremot vidhöll sin åsigt. Genom tre stånd mot ett blef alltså det vigtiga målet till en början öfverlemnadt åt Hemliga Utskottets behandling.

Den växande oviljan öfver Rysslands fordringar och Korffs tilltagsenhet verkade under tiden både motbjudande och nedslående på hela Mösspartiet, och ej minst på Gustaf Bonde, hvilken dessutom nu, liksom alltid led vid den tanken, att hans person skulle föranleda oenighet, tvister och kanske än svårare uppträden. Med kännedom af ett sådant hans sinnelag och med minne af hans medgörlighet både 1739 och 1743, sökte

---

[1]) 34. 196, 197, 204.

[2]) Han var just vid denna tid uppförd på förslag till landshöfding i Jönköping. Se rådspr. d. 10 Dec. 1746.

Hattarna öfvertala honom till samma slags eftergifter också nu. Dertill kom, att Ungern Sternberg, såsom vanligt, skyggade tillbaka för hvarje häftigare brytning. och följaktligen understödde jemnknings-förslagen. Det blef dock egentligen Lovisa Ulrika, som enligt Tessins råd och med biträde af Palmstierna åtog sig utförandet. Hon bad Bonde för fredens skull nedlägga sina anspråk och beskref den uppriktiga kärlek, den lysande ära, han derigenom skulle förvärfva. I den honom föreslagna afsägelseskriften lästes dock bland annat: *jag tror mig hafva så fört min vandel, att, om också riksens ständer förut funnit orsak till något missnöje öfver mina, det jag vid Gud bedyrar, alltid välmenta rådslag, så skulle samma ständer nu efteråt finna tillräcklig anledning att ändra och utplåna det förra intrycket.* Dessa ord innehöllo ett medelbart erkännande af någon slags rättvisa i 1739 års afsättning; ett erkännande, som Hattpartiet ville till sitt försvar framlocka. Bonde i sin fromhet var ock färdig att redan nu bifalla; men önskade förut rådföra sig med kamraten Bielke. Denne ville dock ingalunda höra talas om något dylikt erkännande: *häldre*, sade han, *häldre vill jag, att min hand faller bort, än att den underteeknar en sådan skrift; ty det är icke nåd, utan rättvisa, jag fordrar.* Och en annan gång, när Bonde ville öfvertala honom, svarade han: *du kan, om du så vill, derigenom vanhedra dig; men jag lägger häldre mitt hufvud på stupstocken.* Hattarna blefvo oroliga; ty emellanåt tycktes sinnesstämningen bland bönder, prester och adel vara, oaktadt Hemliga Utskottets mellankomst, hotande nog. Lovisa Ulrika vände sig derför omigen till Bonde med sina råd, föreställningar och böner och lyckades slutligen att öfvertala honom att underteckna en ny afsägelse-skrift. Slutmeningen deri var: *jag kastar mig i mina landsmäns armar och begär, att om mitt återinsättande i rådet fråga aldrig mer måtte väckas, i fall dermed missnöje och*

oro föranledes. Min enda åstundan är att hädanefter få i fred framlefva mina år och att till döddagar få behålla det mig 1739 tilldelade anslaget. Skriften blef mottagen af Hattarna med högljudda loford; men af Mössorna med missnöje och klander. *Grefve Bonde,* mente de sednare, *har nu på sätt och vis erkänt sig hafva förtjent afsättningen 1739; och han har derigenom också gjort det till en omöjlighet att åt kamraten, den sjelfständige grefve Bielke, skaffa sådan upprättelse, denne förtjenat och ständernas flertal velat honom tillerkänna.* I sjelfva verket hade Bonde genom detta steg nedsatt sitt anseende hos många inom både Hatt- och Mösspartiet.

Det försoningsbref, som ständerna läto i följe häraf utfärda, vidrörde icke på något omedelbart sätt den kinkiga frågan om afsättningen 1739, utan förklarade blott, *att ständerna hyste för grefve Bonde den oförändrade vänskap och det uppriktiga förtroende, hans nu tagna berömliga steg* (afsägelsen) *förtjenade, och att de lofvade honom få till döddag behålla det nämnda anslaget. Hemliga Utskottet,* hette det vidare, *hade ämnat återinsätta honom i rådet, om han ej genom ofvannämnde skrift förklarat sig häldre önska lugnet*[1]. Någon upprättelse åt Bielke, någon efterräkning med Hattarna var efter denna tilldragelse icke att tänka på, och Serenii mödosamt utarbetade berättelse blef liggande obegagnad.

Mössorna voro således härutinnan alldeles tillbakaslagna, och detta till följe af de vanliga orsakerna, Hattarnas fintlighet, drift, sammanhållning och djerfhet, och Mössornas slapphet, godtrogenhet och brist på passande ledning; denna gången äfven till följe af det för hvarje svenskt hjerta upprörande i Rysslands anspråk och i Korffs beteende, hvilka båda delarna kastade en förhatlig dager också öfver Mösspartiet. Redan i November sågos ock många dess

[1]) Rådsprot. d. 3 Febr. 1748.

anhängare bland landtadeln lemna riksdagen och resa hem, dels af missnöje med nämnde förhållanden, dels af den misströstan om seger, som föranleddes genom svagheten i så väl Gustaf Bondes som Ungern Sternbergs uppförande[1]).

SEXTONDE KAPITLET.

RIKSDAGEN 1746—1747.

ÖFVERSIGT AF TRONFÖLJARE- OCH HATTPARTIETS MOT MÖSSORNA RIGTADE ANFALLS-PLAN.

De angrepp, som vid riksdagens början Ryssland och Mössorna rigtades mot tronföljare- och Hattpartierna, hade icke blott aflupit fruktlöst, utan ock slutat med att förstärka de angripnas politiska ställning. Dessa hade således och det redan i December 1746 lyckligen genomgått den del af sin riksdags-strid, som bestod i sjelf-försvar, och kunde numera gå anfallsvis till väga.

Utsigterna dertill voro gynnande, och detta ej minst genom de båda motpartiernas fel, Rysslands öfvermod och Mössornas klenmod, hvilka företeelser hos mången medelvägs-man alstrade hat mot det förra och förakt för de sednare, och således en viss benägenhet att sluta sig till Hattpartiet, såsom det i alla fall mest kraftfulla, sjelfständiga, fosterländska. Med sin vanliga påpasslighet försummade icke dettas ledare ett så gynnande tillfälle, och knappt var Mösspartiets anfall tillbakaslaget, förr än de beslöto genom häftiga motanfall jaga sina fiender helt och hållet från fältet.

---

[1]) Danska, franska, preuss., sax. och österr. min. br. Uppsal. Nordin. och Stjerneldska saml. — Riddarhusark. Hemliga Utskottets prot. Falkenbergska arkivet på Brokind.

Det mål, tronföljare- och Hatt-partiet vid denna nya strid sökte, var egentligen trefaldigt, nämligen:

1:o. att så snart möjligt upphöja Adolf Fredrik till medregent eller konung;

2:o. att tillika skaffa honom ökad magt; och

3:o. att sedermera med hans biträde tillintetgöra eller åtminstone oskadlig-göra sina motståndare.

De förberedande medel, som till vinnande af dessa mål användes, voro:

1:o. att skaffa Hattarna öfvervigt inom rådet genom ett med öfverraskning påskyndadt val, som skulle dit insätta flere partiets anhängare; och

2:o. att till tystnad skrämma Mössorna medelst rättegångar och förföljelser mot Hedman, Springer och Blackwell;

3:o. att skaffa Adolf Fredrik ökadt inflytande,
i Uppsala högskola genom att göra honom till dess kansler;
i hären genom att göra honom till dess generalissimus;
i bondeståndet genom att vinna många dess medlemmar; och
i utlandet genom att ingå ett franskt-preussiskt förbund.

Vi skola serskildt betrakta hvar och en bland dessa åtgerder.

SJUTTONDE KAPITLET.

RIKSDAGEN 1746—1747.

HATTPARTIET SKAFFAR SIG ÖFVERVIGT INOM RÅDKAMMAREN.

Finska kriget med dess följder hade gjort djupt intryck på sinnesstämningen också inom rådkammaren, så att bland dess medlemmar ej mindre än sex, näml.

Cedercreutz, Cronstedt, Löwen, Posse, J. A. Wrangel samt Åkerhielm ansågos vid denna tid mer eller mindre hylla Mössornas, men deremot blott fyra, näml. Ehrenpreus, Joh. Gyllenborg, Rosen och Tessin Hattarnas åsigter. Detta förhållande var för sistnämnde parti ett stort hinder, om hvars undanrödjande man naturligtvis var ganska angelägen. Tillfälle till ett dylikt försök yppades just nu, emedan riksrådens antal hade genom dödsfall eller afsked, nedsjunkit till tio i stället för sexton. Om man lyckades att med anhängare af Hattpartiet besätta de sex lediga platserna, skulle detta kunna beherrska äfven rådkammaren.

Enligt förra tiders vana borde sådana val anställas först vid riksdagens slut; men Hattpartiet ville anställa det så snart möjligt, för att under riksdagens fortgång kunna genom biträde af riksrådets flertal så mycket lättare vinna sina öfriga afsigter.

Alltså! dagarna före jul, och sedan talemännen sins emellan beslutat och inom stånden låtit förstå, att på det gamla året inga plena mer skulle sammankallas, och när af sådan orsak flere riksdagsmän rest till landet, då, och helt oförmodadt, uppstod på riddarhuset Henrik Wrede; han, som 1742 likaledes och till tjenst åt Hattarna bragte det oroväckande tronföljare-valet å bane[1]; han uppstod också nu och föreslog, att riksråds-val borde ofördröjligen anställas. Afsigten att öfverraska Mössorna var tydlig, hvarföre äfven dessa hastigt samlade alla sina krafter till motstånd och till utverkande af uppskof. De anmärkte, *att man kommit öfverens om, det riksdags-göromålen skulle under jultiden hvila; att man derföre trott intet plenum blifva mer på det gamla året sammankalladt; att många i förlitande derpå rest till landet; att ett så vigtigt ärende, ett så vigtigt val borde i god tid förut tillkännagifvas och af så många*

---

[1]) 36. 35.

som möjligt beristas; att valets uppskof på några veckor icke medförde någon våda o. s. v. Men å andra sidan påstodo Hattarna, *att dröjsmålet verkligen kunde medföra skada, emedan nuvarande ringa antal af rådsherrar omöjligen kunde medhinna alla riksvårdande ärender.* Striden härom blef på riddarhuset ganska häftig, och man hotade stänga dörrarna och kasta hvarandra ut genom fönstren. Men Hattarna, ehuru påtagligen mycket underlägsna i skäl, voro öfverlägsna i antal och beslöto med 370 röster mot 230, att sex nya riksråd skulle ofördröjligen väljas[1]).

Hattarnas åsigt segrade äfven hos borgareståndet, hvilket, enligt vanan, följde samma åsigt som adeln.

Inom preståndet deremot gjordes envist motstånd, i synnerhet af biskop Alstrin samt af prostarna Serenius och Trägårdh m. fl. och under åberopande af nyssanförda och flere andra skäl. Men Hattarna tillgrepo sitt vanliga medel, och betydliga summor blefvo utdelade, i synnerhet genom professorn, sedermera biskopen Brovallius[2]). Han och biskop

---

[1]) Vi böra härvid icke förtiga det märkliga förhållandet, att landtmarskalken Ungern Sternberg, hvilken dock gick och gällde för Mössa, och således för en Frankrikes motståndare; att samme Ungern Sternberg har några dagar efter denna Hattarnas seger anmält hos franska sändebudet Lanmary sin anhållan, det hans son måtte få en syssla inom franska krigshären. Franska min. br. Jan. 1747. Vi veta, att det var genom slika utnämningar, som Frankrike ofta belönade de tjenster, svenska undersåtare gjorde samma magt.

[2]) Danska min. br. d. 23 Dec. säga 15,000 plåtar. Voltemats annekdoter berätta, att Kalsenius fick 30,000 d. s. (men att många ansågo denna uppgift ogrundad;) — att Brovallius fick 12,000, Jernfelt i Westerås 15,000, Boberg 12,000; — att bland borgareståndet utdelades stora summor; — att, emedan franska sändebudet icke hade tillräckligt penningar inne, blefvo medel till mutorna, 80,000 plåtar, sammanskjutna af 4 bland de till riksråd ämnade Hattarna; — att Palmstierna och Fabian Wrede hade dertill på sina egendomar lånat penningar ur tullarrende-societetens kassa; — att Hårleman förskjutit medel ur slottsbyggnads-kassan; — att äfven Plomgren anskaffat stora sum-

Kalsenius kämpade med ifver och slughet för Hattarnas åsigt och anförde bland andra äfven det skäl, att, om presterna skilde sig från adeln och borgrarna, torde dessa två stånd, ensamma och presterna oåtsporda, skrida till rådsherreval. Derjemnte kommo beskickningar från borgareståndet och adeln, och från den sednare flere gånger och vanligtvis under anförande af någon bland Gyllenborgarne. Slutligen gaf också flertalet bland presterna det begärda bifallet· Några ville dock undandraga sig allt deltagande i valet, och Serenius afsade sig allt deltagande i ansvaret.

De tre stånd, som vid rådsherrars utkorande egde rösträtt, hade alltså beslutat nu genast företaga nämnde val, d. v. s. uppsätta förslagen dertill. Men sjelfva utnämningarna inom dessa förslag kunde konungen möjligtvis uppskjuta till riksdagens slut. Man saknade ej anledning till en sådan farhåga; ty han var mycket missnöjd med Hattarna, och i synnerhet med Palmstierna, hvilken var en bland dem, som partiet ämnade göra till riksråd. Också en annan omständighet väckte hans motvilja; vi mena Hattarnas föresats att denna gång genomdrifva en af konungamagten förut tillbakavisad åsigt, den nämligen, att, ehuru flere riksråds-platser voro till återbesättning lediga, skulle man framställa blott ett förslag i sender, och att, när konungen derur valt en person, genast i dennes ställe, sätta bredvid de två förbigångna en ny sin anhängare, och så undan för undan, hvarigenom konungen skulle blifva tvungen att utnämna endast Hattpartiets förnämsta kämpar. Båda dessa planer inneburo en icke obetydlig inskränkning

mor; att, när till återbetalande af dessa förskott franska sändebudet sedermera lemnade blott 40,000 d. s. m, ville man dela summan mellan låne-gifvarne i förhållande till storleken af hvarderas tillskott; men att Hårleman hotade röja hela tillställningen, så framt han ej oafkortadt finge ut hela den summa, han ur slottsbyggnadskassan förskjutit. Sax. min. br. d. 28 Apr. 1747 säger, att Frankrike för detta rådsval utbetalat 70,000 plåtar.

i konungens rättighet att välja både personer och utnämningstid. Men Fredrik var svag, beroende, förslöad och för tillfället krank; och Erland Broman lyckades öfvertala honom till bifall[1]).

Äfven några andra förberedelser till detta rådsherre-val må nämnas. Flere personer, som kommit i fråga, undanbådo sig, t. ex. K. G. Bielke, K. F. Piper, Lars Åkerhielm, Karl Hårleman och äfven Erland Broman. Den sistnämnde förklarade sig vilja *stanna hos konungen för att gå honom till handa.* Vid framställningen härom i preseståndet, föreslog Browallius, att i anseende till Bromans sålunda visade *nitfulla kärlek*, borde ständerna anmäla honom till erhållande af någon hedersbevisning. Förslaget gillades, och till fördel för denne person, hufvudmannen för konungens smågunstlingar och kopplare, ingick nu Sverges rikes prestestånd till regeringen med det tillkännagifvande, att man visserligen önskat se honom upphöjd till riksråd; men att, emedan han undanbedt sig denna värdighet, ståndet anhöll, det han måtte blifva befordrad åtminstone till president. Han fick således stanna hoe konungen och hädanefter som hitintills *gå denns tillhanda*, hvaremot han också redan 1747 blef utnämnd till både president och friherre och 1748 till serafimerriddare.

Anders Johan von Höpken ansågs vara en bland Sverges mest snillrika och framstående personligheter; dock, sade ovännerna, var det hittintills förnämligast i stämplingar och intriger han visat sin förmåga, sitt mästerskap. Säkert är, att han var ett bland partiets mest förslagna hufvud och kanske hela rikets skickligaste stilist. Hattarne ville också nödvändigt hafva honom in i rådskammaren, och Tessin, Browallius och Plomgren gjorde dertill

---

[1]) Enligt Voltemats anekdoter fick Broman derföre af Hattpartiet 14,000 plåtar.

hvar på sin plats, hvad de kunde. Men ständerna ville ogerna till rådsherre föreslå någon lägre stående ämbetsman än en öfverste eller dess vederlike, och Höpken var ännu blott expeditions-sekreterare. Broman öfvertalade då konung Fredrik att utnämna honom till hofmarskalk. Detta skedde på förmiddagen, så att Höpken den dagen uppstod som expeditions-sekreterare, åt middag som hofmarskalk och gick till sängs som riksråd.

Sedan dessa och andra förberedelser blifvit undangjorda, företogs den 22 December valet, hvarvid till riksråd utnämndes Klas Ekeblad, A. J. von Höpken, Nils Palmstjerna, K. J. Stiernstedt och W. L. Taube, alla bestämda Hattar, utom Taube, hvilken, ehuru Mössa, hade genom en tillfällighet fått plats på ett bland förslagen och genast blifvit af konungen utnämnd; likväl, som det tyckes, till följe af egna och verkliga förtjenster, och icke af någon slägtskap med den bekanta fröken Hedvig.

Hela detta rådsherre-val blef klandradt, icke blott för de begagnade medlen, utan ock för de befordrade personerna, och i synnerhet derföre, att man förbigått den högt förtjente, skicklige och för redbarhet kände Nolcken; och att man intagit Fabian Wrede, hvilken af många ansågs i egenskap af högste styresman öfver förråder och förrådsskaffare hafva under finska kriget på ett mindre hedrande sätt tillvällat sig stora summor och ännu icke på tillfredsställande sätt redovisat för nämnde sin förvaltning. Korff ville ej hos de nyvalda riksråden aflägga första besöket.

Valets följder blefvo af mycken vigt. Korff, anseende Mössornas sak nästan alldeles förlorad, ville ej mer till deras understöd utbetala några betydliga summor. Många partiets medlemmar, hvilka hittills hade stannat på sin riksdagsmannaplats och der oförtrutet och oförskräckt kämpat för sina åsigter, förlorade nu både mod och hopp och lemnade riksdagen; ty Hattarna hade vunnit en af-

görande öfvervigt. Dessa kunde hädanefter i rådkammaren uppställa nio röster mot sju, kanske elfva mot fem; ty de som Mössor upptagna herrarna Cedercreutz och Löwen ansågos ingalunda orubbliga i sin öfvertygelse. Man genomdref ock den åsigten, att de utnämnda rådsherrar, som tillhört Hemliga Utskottet, fingo till riksdagens slut också på sistnämnde ställe fortfarande tjenstgöra, hvarigenom de kommo i tillfälle att arbeta till sitt partis fördel, på en gång i både rådkammaren och utskottet. Mössornas tadel öfver oformligheterna blefvo lätt nedtystade: ty under sin allmagtstid hösten 1742 hade samma Mössor föregått med samma exempel, både af rådsherreval vid riksdagens början, och af tillåtelse för de utnämnda rådsherrarna att fortfarande och samtidigt tjenstgöra äfven inom Utskotten.

ADERTONDE KAPITLET.

RIKSDAGEN 1746—1747.

ADOLF FREDRIK BLIFVER KANSLER ÖFVER UPPSALA HÖGSKOLA.

Andra förberedelsen till tronföljare- och Hattpartiets åsyftade statshvälfning bestod i försöket att skaffa Adolf Fredrik större inflytande på högskolan i Uppsala och att i sådan afsigt utnämna honom till dess kansler.

Platsen hade i 7 år varit beklädd af Karl Gyllenborg. Oaktadt dennes starka benägenhet för Hattpartiet hade dock bland högskolans professorer Mössornas åsigter fått en stor öfvervigt, och detta kunde ej blifva utan inflytande på den ungdom, som vid nämnde lärdomssäte erhöll sin bildning, sin rigtning. För att åstadkomma en för Hattarna och det unga hofvet gynnsam förändring, eller, som

hon sjelf skref, *icke för nöje utan för politiska beräkningars skull,* gjorde Lovisa Ulrika sommaren 1746 ett besök i Uppsala och, som hon trodde, icke förgäfves. De flesta bland lärarna vidhöllo dock sina förra åsigter, hvilket äfven inom kort visade sig ganska tydligt. I December samma år dog nämligen Karl Gyllenborg, och snart nog förspordes, att professorerna ämnade till hans efterträdare rösta på Samuel Åkerhielm, genom hvilkens utnämning icke blott Mösspartiet skulle få större inflytande på högskolan, utan äfven Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika såras, och det på ett kännbart sätt; ty något hvar visste, att Åkerhielm var en för detta furstepar misshaglig person. Hans utväljande kunde dock svårligen förekommas; ty Tessin var redan kansler för högskolan i Åbo, och Hattpartiet mägtade bland sina öfriga rådsherrar icke utfinna en enda man med det anseende, att han kunde uppställas mot Åkerhielm. Då föll Tessin på den tanken, att Adolf Fredrik sjelf borde till sysslan utnämnas. Förslaget innebar en nyhet; ty ännu hade aldrig någon kronprins innehaft denna befattning. Förslaget innebar ock en olaglighet; ty enligt gällande stadga borde en rådsherre dertill väljas. Förslaget innebar ock en våda; ty prinsen kunde möjligtvis råka ut för det obehag, att vid valet få ett mindre antal röster, än undersåten. Men förslaget öfverensstämde med det unga hofvets önskan att lägga i prinsens hand så mycken magt och så många vigtigare ämbeten, som möjligt. Det öfverensstämde ock med Tessins enskilda önskan att, stående bakom den medgörlige Adolf Fredrik, få styra Uppsala högskola, liksom han i egenskap af verklig kansler styrde den i Åbo. Det öfverensstämde slutligen med både Hattarnas och det unga hofvets gemensamma önskan att nedsätta Mössorna och i synnerhet den fruktade Åkerhielm, samt att minska bådas inflytande på den studerande ungdomen. För-

beredande underhandlingar i sådan rigtning blefvo fördenskull öppnade förnämligast genom professor Lars Benzelstierna, brorson till erkebiskopen, och i sådana rörelser mycket öfvad, i egenskap af mellanlöpare åt förra kansleren Karl Gyllenborg. På motsatta sidan voro ej heller Mössorna overksamma, utan arbetade mycket och i synnerhet genom sin gamle handtlangare Arckenholtz. I medlet af Febr. 1747 anställdes valet. De skäl, som för Adolf Fredrik anfördes, voro, att utländska högskolor plägade till kanslerer välja sina furstar; — att derigenom bereddes tillfälle till ömsesidig bekantskap mellan prinsen och hans blifvande undersåtare; — att gustavianska ättens välgerningar mot Uppsala högskola fordrade tacksamhet mot den nu ifrågavarande ättlingen m. m. För denna åsigt och för Adolf Fredrik röstade sju professorer och deribland Celsius, Klingenstierna, Linné och Strömer. De skäl, som för Åkerhielm anfördes, voro, dels att gällande lag, d. v. s. Gustaf Adolfs stadga, bestämdt föreskref, att till kansler skulle tagas en bland rådsherrarna; dels att man ej borde sätta kronprinsen i jemnförelse med en undersåte, ej heller utsätta honom för möjligheten att blifva vid en omröstning besegrad. För denna åsigt och för Åkerhielm röstade tolf professorer, deribland Hydrén, Ihre, Rosén, v. Rosenstein och Wallerius. Tolf mot sju; ett så öfvervägande motstånd i en dylik sak och mot en tronföljare-parets, om ej öppet tillkännagifna, dock allmänt kända önskan, förorsakade mycket uppseende. Men vid första underrättelsen om valets utgång, nedlade Åkerhielm sina anspråk samt förklarade, att han hvarken kunde, borde eller ville täfla med rikets kronprins. Hos denne sednare hade visserligen utslaget af den skedda omröstningen bort alstra hvarjehanda betänkligheter; men dessa nedtystades genom det smickret, den osanningen, att alla professorerna skulle otvifvelaktigt hafva röstat

på honom, ifall de vågat, och ifall de trott honom vilja mottaga platsen. Genom detta svepskäl öfvertalades han att underkasta sig ett nytt val och att låta tillkännagifva, det han i händelse af anbud skulle mottaga befattningen. Nu anställdes detta nya val, hvarvid hela konsistorium gemensamt och utan omröstning förklarade sin innerliga önskan vara, att kronprinsen täcktes åtaga sig nämnde befattning. Han åtog sig den, och nu beslöt konsistorium, att högskolan skulle låta sin förtjusning deröfver uttalas genom kanonsalvor, illuminationer och festtal, det sednare till och med inom hvarje nation. Så skedde äfven, och högtidligheterna, fröjdebetygelserna varade i två dagar, och antalet af de hållna talen var åtminstone 21. Sin underdåniga glädje uttalade konsistorium ytterligare medelst en talrik beskickning till hofvet, och derjemnte medelst preglandet af en skådepenning, hvilken på kronprinsen och Uppsala tillämpade den romerska skaldens ord: *hic ames dici pater atque princeps*[1]). Högskolan företog sig ock att som årlig fest fira den dag, den 26 Febr., på hvilken Adolf Fredrik mottog kanslers-ämbetet, och de »*Lärda Tidningarna*» förklarade, *att akademien skulle intill våra sista efterkommande årligen förnya åminnelsen af en så lycklig tilldragelse.*

Oaktadt dessa bugningar, dessa botgörningar, blefvo de professorer, som röstat på Åkerhielm, föremål för Hattarnas och det unga hofvets icke blott ovilja utan t. o. m. förföljelse. Man afslog en af Rosén v. Rosenstein begärd årspenning[2]) för sina lyckade läkaråtgerder vid den späde prins Gustafs

[1]) *Här vill du kallas fader och furste.*

[2]) Kassel. arkiv. Gehebes bref d. 20, 31 Mars 1747 säger, att Rosén förlorade den pensjon, han som lifmedikus åtnjutit; — att han icke blef på hofvet mottagen; — och att, emedan i Vetenskaps-Akademien ingen *brottslig* person finge inträda, ämnade man derur utesluta honom såsom den der gjort sig skyldig

sjukbädd. Regeringen, den var efter sista rådsherrevalet i Hattarnas händer, — regeringen beslöt t. o. m. åtal mot de professorer, som röstat på Åkerhielm och endast för det de röstat på honom och icke på Adolf Fredrik; ty detta var deras enda förbrytelse. De vid valet hållna protokollerna blefvo till granskning infordrade; men der fanns icke ett enda uttryck, som kunde anses förnärmande mot kronprinsen. Det oaktadt blefvo de till Hemliga Utskottet öfversända och dess pröfning underställda. Här talade Löwenhielm, erkebiskopen och biskop Alstrin för mildare åsigter; men Henning Gyllenborg påstod, att de tolf professorerna visat vanvördnad mot kronprinsen, och A. J. v. Höpken sade: *när lagen föreskrifver, att man till kansler bör välja ett riksråd, hade väl berörde tolf professorer bort betänka, att, enligt hvarje sund slutkonst, en kronprins var till platsen ändå närmare än ett riksråd.* Cederhielm, Hårleman, Ax. Sparre m. fl. ville, att professorerna skulle lagligen tilltalas, och efter åtskilliga öfverläggningar och uppskof förklarade sig Utskottet *efter sorgfälligt öfvervägande finna de tolf professorernas uppförande mycket eftertänkligt, så att Utskottet begärde, att kongl. maj:t skulle deröfver infordra justitiekanslerns betänkande och låta saken allvarligen beifra.* Man tyckes dock vid ett än *sorgfälligare öfvervägande* funnit rådligast att nedlägga saken. Men hofvets smickrare och Hattarnas smygförfattare utgåfvo i stället smädeskrifter och förslag till smädepenningar, genom hvilka bemälte professorer förklarades för oxar eller framställdes som botgörare, de der ödmjukt framstammade sitt: *pater peccavimus*[1]). Äfven Mösspartiet lät smygskrifter, men af motsatt inne-

---

till det brottet, att hafva på ofvannämnd sätt motarbetat sin kronprins.

[1]) Fader vi hafva syndat.

håll, spridas kring landet, och med hvad verkan är lätt att förstå. Om Adolf Fredrik å ena sidan vunnit kanslers-sysslan, så hade han å den andra förlorat i anseende; ty något hvar tyckte, att han trugat sig till nämnde befattning och det på ett för honom föga hedrande sätt[1]). Mera hedrande blef förvaltningen; ty det var nu, 1747 och 1748, som man afskaffade några gamla och skadliga missbruk; och i synnerhet det förtryck, äldre studenter dittills utöfvat mot sina yngre kamrater.

Samma år eller 1747, och som det tyckes, genom Tessins föranstaltande, har Vetenskaps-Akademien i Stockholm valt Adolf Fredrik till sin beskyddare, hvarigenom och medelst hans inträde i akademien såsom dess ledamot det unga hofvet fick tillfälle till ökadt inflytande på äfven denna vetenskapliga inrättning och på dess verksamhet.

NITTONDE KAPITLET.

RIKSDAGEN 1746—1747.

ADOLF FREDRIK BLIFVER GENERALISSIMUS ÖFVER KRIGSMAGTEN.

En tredje förberedelse till statshvälfningen bestod i försöket att skaffa Adolf Fredrik större inflytande på svenska krigsmagten. Detta gick lätt nog. Prinsen hade redan förut med mycken förkärlek och välgörande nit omfattat alla dithörande ämnen, och inom befälet vunnit många bekantskaper, t. o. m. vänner. Man kunde derföre utan någon svårighet öfvertala ständerna att hos konungen

[1]) Lovisa Ulrikas brefvexling med sin broder Fredrik, befintlig i Kongl. Haus-Archiv i Berlin, och med sin broder August Wilhelm, befintlig i grefve Manderströms samlingar. Uppsala konsistor. prot. Sax. min. bref. Skoklosters arkiv. Riksark. Heml. Utskottets prot.

anhålla, det prinsen måtte blifva utnämnd till generalissimus eller högste befälhafvare öfver svenska krigsmagten till både lands och sjöss, hvilken anhållan också blef genast bifallen. Huru partiet sedermera ämnade till främjande af sina planer begagna denna åt Adolf Fredrik förskaffade magt, derom mera framdeles.

Det berättas ock, att man ville i samma afsigt få åt kronprinsen uppdraget öfverståthållare-ämbetet i Stockholm; men att den planen icke kunde drifvas igenom [1]).

TJUGONDE KAPITLET.

RIKSDAGEN 1746—1747.

FÖRSTA FÖRSÖKEN ATT VINNA BONDESTÅNDET FÖR TRONFÖLJARE- OCH HATT-PARTIERNA.

Vid genomdrifvandet af ofta nämnde planer, trodde sig tronföljare- och Hatt-partiet kunna räkna på stöd af rådet, af Hemliga Utskottet, af adeln och i synnerhet af borgrarna; — men å andra sidan på motstånd af prester och bönder. Bland presterna funnos visserligen många, som tillhörde Hatt-partiet; likväl ansåg man omöjligt att hos ståndet i dess helhet kunna genomdrifva förslagen om konung Fredriks tronafsägelse och om Adolf Fredriks påskyndade konungadöme och ökade konungamagt. Inom bondeståndet deremot trodde man någonting dylikt snarare kunna lyckas, och ett försök i den vägen blef således fjerde förberedelsen till den åsyftade statshvälfningen.

Förslaget hade visserligen mycket emot sig; t. ex. böndernas vanliga ovilja mot allt, som tyck-

---

[1]) Korff utspridde, att Adolf Fredrik hyste en sådan plan och sökte genom mutor förmå Rutger Fuchs taga afsked från platsen. Sax. min. br. d. 17 Mars 1747.

tes föranleda krig, och tillika deras sedan 1743 års tronföljare-strider bibehållna ovilja mot Adolf Fredrik; och dessutom två Mösspartiets ifriga och skickliga förespråkare, Olof Håkansson och hans snille, samt fabrikör Hedman och hans mutor och gästabud; ty liksom 1743 sökte den sistnämnde också denna gång att genom sådana medel leda riksdagsbönderna. Men å andra sidan räknade man på den benägenhet för ökad konungamagt, som ståndet ofta ådagalaggt, och man hoppades derjemnte kunna för sina afsigters vinnande begagna någon oenighet, som inom detsamma just då utbrutit. En riksdagsbonde, Olof Assarsson från Wedens och Bollebygds härad i Westergötland, hade näml. för oanständigt uppförande blifvit af Olof Håkansson och flertalet bortvisad och anförde deröfver klagomål, icke utan stöd af några sina kamrater. Hattarna sökte begagna tillfället att draga till sig de missnöjda och genom dem så många andra riksdagsbönder som möjligt. För sådant ändamål användes äfven mutor och gästabud, gifna på bekostnad af Frankrike och af det unga hofvet. Som handtlangare och ledare vid det ena som det andra tjenstgjorde i synnerhet Börje Skeckta. Under någon bland dessa sammankomster framlades en skrift, som innehöll högtidliga försäkringar om trohet mot tronföljaren, och hvilken Skeckta påstod borde undertecknas af en hvar, som älskade sin kronprins och sitt fädernesland. Många bönder invände, att de redan svurit trohetsed åt båda; men många, man säger 30, undertecknade, och Hattarna hoppades snart vinna öfvervigt också inom detta stånd. Under anförande af en Jöns Jansson från Östergötland, började ock de missnöjde samka sorl mot sin taleman, Olof Håkansson, och mot sin sekreterare, den ryktbare K. F. Sebaldt, hvilka båda motarbetade Hattpartiets planer. Tvisten urartade ända derhän, att knytnäfvarna tillgrepos, och en gång, säger man, nödgades Olof

Håkansson rymma fältet. Men i det hela blefvo han och hans åsigter försvarade af det ojemnförligt största flertalet, hvarföre Hattarnas anhängare snart insågo, att på vanlig och laglig öfverläggningsväg var för dem ingenting att vinna. Då och troligtvis eggade af Skeckta, gingo tolf bland de missnöjda, anförda af Jöns Jansson, till de andra stånden, och anklagade Olof Håkansson, såsom den der år 1742 velat införa dansk kronprins i landet, och nu år 1747 ville tillintetgöra riksdagsböndernas frihet, hvarföre beskickningen anhöll, att ståndet måtte varda från honom och från sekreteraren Sebaldt befriadt. Men den uppsats häröfver, som framlemnades, var ej försedd med några underskrifter och innehöll ej heller några vigtigare skäl eller öfvertygande bevis. Knappt hade ock Jöns Jansson och hans kamrater afträdt, förr än tolf andra bönder inträdde, hvilka, anförda af en Anders Larsson från Nerikes och Wermlands län, förklarade, att Jöns Jansson och hans kamrater icke varit af bondeståndet till sin vidtagna åtgerd bemyndigade, och att flertalet tvärtom gillade både talmannen och sekreteraren och önskade få behålla dem. De flesta på riddarhuset tyckte saken röra bondeståndet enskildt och ville fördenskull icke blanda sig deri; men några Hattarnas ifrigare kämpar, Björnberg, Coyet och Cronhjort samt herrarna Gyllenborg och Skeckta togo parti för Jöns Jansson och hans vänner och yrkade på formlig rättegång mot Olof Håkansson; och vid ett annat dylikt tillfälle försäkrade Börje Skeckta, att *Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika vore i hela landet så älskade, att, när man i kyrkorna bad för dem, instämde allmogen i bönerna ifrigt och med tårar i ögonen.* Flertalet af både adel, prester och borgare beslöt dock att icke blanda sig i denna bondeståndets ensak, utan blott medelst en gemensam beskickning anförd af Löwenhielm, uppmana till försoning och enighet. Men att från de högre

ständen liksom från en förmyndare, en lärare, mottaga dylika förmaningar, detta stack böndernas stolthet, och de beslöto tillbakavisa försöket. Till svar på Löwenhielms ord, lät fördenskull Olof Håkansson förstå, att denna de tre ståndens beskickning varit öfverflödig; *ty nu*, sade han, *nu Gudi lof! är all oenighet försvunnen.* Men just dessa ord uppväckte motsägelse-anden, och några började genast ropa: *Nej, nej!* och derigenom ådagalägga, att varningen varit behöflig. Löwenhielm tillade ock några ytterligare förmaningar, hvarpå fredsbeskickningen afträdde. Men efter några dagar kommo återigen och under anförande af en Håkan Andersson från Elfsborgs län 8 riksdagsbönder, hvilka å egna vägnar ånyo anklagade Olof Håkansson. Liksom förra gången, kom likväl genast derefter en annan beskickning, och nu af ej mindre än 24 riksdagsbönder, hvilka under anförande af Jan Persson i Tuna [1]) å ståndets vägnar försvarade talmannen, men deremot anklagade kapten Skeckta. Slutligen framlades ock en skrift, genom hvilken 80 ståndets medlemmar förklarade sig gilla Olof Håkanssons åtgerder. Detta starka, orubbliga och oförskräckta flertal inverkade på de öfriga, och kort derefter berättades, huru Olof Håkansson hade på en enda natt och medelst utdelande af ryska rubler återfört till sig och sina åsigter alla de förut missnöjda ståndsbröderna, och tillägger saxiska sändebudet [2]): *det unga hofvet såg med harm alla de penningar* [3]) *förlorade, som det låtit inom bondeståndet utdela.* Dessa brytningar förefollo till det mesta under de tre första månaderna af året 1747.

---

[1]) 36:e delen.

[2]) Dess berättelser Febr.—Apr. 1747.

[3]) 700,000 plåtar. Summan tyckes vara alldeles för stor.

Huru under sommaren och hösten samma år likartade rörelser återigen och i sammanhang med rättegången mot Hedman utbrusto, detta skall i ett sednare kapitel berättas[1])

TJUGONDEFÖRSTA KAPITLET.

RIKSDAGEN 1746—1747.

FÖRBUNDET MED PREUSSEN AFSLUTS.

Vi minnas förslaget derom, samt anledningarna; Preussens önskan att få sina schlesiska eröfringar garanterade af både Sverge och Pommern och följaktligen och af Hessen-Kassel, så framt ej konung Fredrik ville ådraga sig samma beskyllning för dubbelhet, som vid engelskt-hessiska förbundet 1740[2]); — derjemnte Frankrikes önskningar att genom Preussens biträde tillintetgöra pragmatiska sanktionen och försvaga Österrike; — ytterligare Preussens och Frankrikes gemensamma önskan att genom Sverge hindra Ryssland från att enligt nyss gifvet löfte komma det angripna Österrike till hjelp; — likaså, huru inom riket samma förslag understöddes af Lovisa Ulrika, som ville göra sin bror till viljes och hjelpa sitt fädernesland; — och af Adolf Fredrik, som ville göra sin gemål till viljes och visa sitt oberoende af Ryssland; — samt af Hattarna, som ville göra både Frankrike och det unga hofvet till viljes och derigenom betrygga sig sjelfva; — slutligen ock af ett stort antal svenskar, hvilka brunno af harm öfver de sista nederlagen, förlusterna och förnedringarna; och af begär att återvinna ära, länder och oberoende.

---

[1]) Franska, sax., österr. min. br., samt Rådets och Adelns protokoll.

[2]) 35. 47.

Vi minnas ock de mot ofvannämnde förbund talande personerna och skälen; Elisabets önskningar: *preussiska förbundet,* skref hon, *är öfverflödigt. Det behöfs icke mot Ryssland; ty jag har tydligen visat min tillgifvenhet för Sverges kronprins; ej heller mot Danmark, ty jag har likaledes ådagalaggt mitt beslut, att äfven i sådant fall lemna kraftigt understöd,* Till dessa Rysslands kommo äfven Danmarks och Englands afrådande ord, t. o. m. hotelser; — ytterligare konung Fredriks ovilja, den personliga mot tronföljare-paret och ålderdomens mot nya bekymmer och nya besvär; — likaså Mösspartiets benägenhet för fred och misstroende till den preussiska konungen; — och slutligen den stora och fredligt sinnade allmänhetens farhåga, att förbundet skulle leda till krig. Vi minnas ock, huru dessa åsigter åren 1745 och 1746 ifrigt försvarades af konungen samt af rådets flertal under anförande af Åkerhielm och Lagerberg, och huru det unga hofvet och Hattarna fördenskull icke vågade genomdrifva sitt förslag, innan folkets ombud blifvit deröfver hörda.

Knappt var nu riksdagen öppnad, förrän också härutinnan ständernas vanliga tudelning visade sig. Adel och borgare voro för, men prester och bönder mot förslaget; finska riksdagsmän förklarade t. o. m. att de skulle vid sin hemkomst blifva ihjelslagna, ifall de tillstyrkte något förbund, som kunde leda till nytt krig mot Ryssland. Spänningen blef häftig. Å ena sidan såg man Liewen och Fredrik Gyllenborg m. fl. och å den andra Korffs utliggare samt Hedman och Springer vara i mycken rörelse, och båda partierna, men i synnerhet Mössorna utskickade flere skrifter. En sådan kallad »*Svenska Sibyllan*»[1]), spådde, att, *ifall Sverge inginge förbund*

[1]) Författad af Korff eller af Erik Wrangel. Skriften fanns bilaggd ett saxiska sändebudets bref d. 19 Maj 1747.

med Preussen, skulle några tusen ryssar helt fredligt inrycka i Finnland och förklara, att de kommit endast för att befria innevånarna från den franskt sinnade Hatt-regeringens tyranni, och att finnarna utarmade genom de sista krigen och uppbragta genom utsigten till ett nytt, icke skulle dervid göra något motstånd.

Redan i November 1746 började striden, och med uppträden, erinrande om de åtgerder, som förberedde krigsförklaringen 1741. Nu liksom då hade Hattarna emot sig konungen samt allmännaste tänkesättet inom både riksmötet och landet, och denna gång var man icke ens säker på rådet och på Hemliga Utskottet, så kraftigt verkade minnet af förra kriget och farhågan för ett nytt. Men liksom man 1740 för krigsförklaringens genomdrifvande tillsatte en s. k. Secretissime-Beredning[1]), så blef också nu tillsatt ett s. k. Secretissimum, som skulle utreda och förbereda frågan. Ungefär som Secretissime-Beredningen 1741, utgjordes också det nu tillsatta Secretissimum af fyra medlemmar från riddarhuset, två från prest- och två från borgareståndet samt af två riksråd och kanslipresidenten. Hattarna insatte i detta Secretissimum flere sina mest framstående personligheter; t ex. A. J. v. Höpken, Palmstierna, Jak. Benzelius, Plomgren och Boberg, och dess beslut blef följaktligen att tillstyrka, det förbundet måtte enligt ett af Tessin uppsatt förslag, afslutas.

Vid början af April 1747 kom frågan till rådkammaren. Ehuru efter sista riksråds-valet Hattarna egde derstädes bestämd öfvervigt, rönte dock härutinnan deras åsigt mycket motstånd. Fredrik sjelf uppträdde mot densamma flere gånger och med en hos honom mindre vanlig ifver. *Förbundet,* sade han, *är som försvarsmedel mot Ryssland onödigt; ty jag är alldeles öfvertygad derom, att kejsarinnan Elisabet hvarken vill eller förmår störta vår tron-*

[1]) 35. 73, 75.

följare; hon vill det ej, ty hon har sjelf främja hans, slägtingens, upphöjelse; och hon förmår det ej heller, ty han är af Sverges konung och folk antagen och älskad. Förbundet är således onödigt; men det är tillika skadligt; ty det är orsaken och just enda orsaken till Rysslands och Danmarks misstroende och rustningar; och båda dessa magter skola lugna sig, så snart vi låta frågan om preussiska förbundet falla. — Nej, mente Adolf Fredrik, *om vi ej hafva några bundsförvandter, skola våra grannar blifva än djerfvare.* Konungens åsigter understöddes dock af Nolckens infordrade berättelser samt af Mösspartiets medlemmar inom rådet, och i synnerhet af Åkerhielm, hvilken derom aflät ett utförligt betänkande. Kronprinsen hade väl på sin sida Hattpartiets rådsherrar och i synnerhet Tessin och Palmstierna; men fredspartiet var envist och d. 6 April uppträdde konungen i rådet omigen och uppvisade en från svenska sändebudet i Petersburg grefve Barck ankommen skrifvelse, hvilken inberättade, huru ryska regeringen blifvit i hög grad oroad och uppbragt genom förslaget till ett närmare svenskt-preussiskt förbund, och från Finnland hade kommit bref om deraf föranledda ryska trupprörelser vid gränsen. Med anledning af så det ena som andra vände sig nu konungen till rådsherrarna med nya föreställningar. *Jag har,* sade han, *ofta förut varnat, och jag beder nu omigen herrar riksråd betänka förslagets vådor. Oss tryta ju både penningar och lifsmedel. Månne vi icke derföre böra tills vidare uppskjuta det preussiska förbundet och söka bibehålla godt förstånd med Ryssland? Och månne ej detta är bättre än att störta oss i en fara, ur hvilken vi sedermera torde få svårt att reda oss.* Efter dessa ord steg konungen upp och aflägsnade sig. Saken blef ock tills vidare uppskjuten.

I medlet af April förekom den omigen i Hemliga Utskottet, hvarest den framkallade tvister, så

häftiga och envisa, att de varade i två dagar. Skälen för och mot voro de förut nämnda, blott stundom med någon omvexling i ordalagen. Palmstierna sade: *vi och våra vänner bygga på positioner, våra motståndare blott på suppositioner; vi på rikets verkliga behof af trygghet mot en farlig granne, de på inbillade faror för krig.* Coyet sade: *jag vill ej sätta kött till arm, ej heller lita på någon egyptisk rörstaf. Men det vore oförståndigt att bortkasta den staf, Gud gifvit oss i handen, den räddning från rysskt öfvervälde, han genom det preussiska förbundet erbjudit.* Palmstierna tillade: *motpartiet vill stödja sig på kejsarinnan Elisabet, men tänk! om i Petersburg inträffar en statshvälfning, som störtar henne och upphöjer den nu fängslade Iwan, hur går det då med vårt påräknade ryska stöd?* I dessa åsigter instämde Höpken, Liewen och flere Hattpartiets anhängare. Andra sidan deremot ville, att rådet skulle höras, skulle rådfrågas, innan Utskottet fattade sitt afgörande beslut. Hattarna satte sig emot hvarje sådant förslag; emedan de ganska väl visste, att i denna punkt skulle många inom rådet och möjligen dess flertal instämma i Mössornas åsigter. För att motverka rådets hörande tillgreps då det vanliga hemlighets-krämeriet, och Höpken uppstod och förklarade, *att rådet skulle svårligen kunna öfver denna fråga yttra sig, utan att röja sådana statsförhållanden, som icke borde komma till allmänhetens kännedom.* Men andra sidan var envis och hade för sig flertalet, hvilket äfven genomdref sin åsigt; näml. att rådsherrarna skulle tillkallas och frågas. Dessa infunno sig i Utskottet d. 17 Apr. för att enligt begäran uttala sina åsigter. För de riksråd, som då afstyrkte förbundet, gick Åkerhielm i spetsen, och på hans sida ställde sig Mössorna Posse, Taube och Wrangel samt medelvägsherrarna Löwen och Cedercreutz samt Hattarna Rosen och Johan Gyllenborg, några dock

med vacklande och obestämda ordalag. För andra sidan talade deremot främst Tessin och med honom följde Ehrenpreus och Fabian Wrede, den sistnämnde med mycken ifver. *Enhvar,* sade han, *som på gatan anfalles af två, ropar alltid en tredje sig till hjelp, och så gör nu vårt Sverge, som, hotadt på en gång af Ryssland och Danmark, söker hos Preussen understöd. Eller skola vi kanske ständigt förblifva tvungna att som slafvar säga till ryssen: tala Herre! ty din tjenare hörer till! Käre bröder! låtom oss häldre redligen kämpa och dö, på det vår ära icke må komma på skam!* Mot förbundet hade således talat åtta, för detsamma blott tre rådsherrar[1]), och inom Utskottet yttrade preseståndets medlemmar allt framgent sina stora betänkligheter. Detta oaktadt blef förbundets ingående af Utskottets flertal tillstyrkt. Derefter kom frågan till slutligt afgörande i rådet. Konungen, Åkerhielm och Wrangel talade ytterligare för uppskof, men förgäfves. Tänkesättet hade derstädes ändrat sig, och flertalet röstade numera för Hattarnes och det unga hofvets plan.

Berättadt är, att både konungen och den stora allmänheten hyste mycken obenägenhet mot preussiska förbundet, och att flertalet inom rådet kanske ock inom Hemliga Utskottet hade ursprungligen hyllat samma åsigt. Det är fördenskull svårt att förklara, hur under sådana omständigheter Hattarna kunde lyckas drifva sin åsigt igenom såväl i Utskottet som rådet. En mägtigt bidragande orsak till deras framgång var tvifvelsutan den starka oviljan mot Ryssland, hvilken blifvit för tillfället än mer uppstegrad genom Elisabets närgångna fordringar och Korffs stötande framställningssätt. Beräkningen att ställa sig in hos det blifvande tronföljareparet torde ock hafva gjort sitt till. Hattarna begagnade dessutom allehanda skäl, svepskäl och ho-

[1]) Höpken och Palmstierna hörde dock äfven till denna sida.

telser, och inför Utskottet påstod Palmstierna, *att den, som icke genast och utan omröstning antoge preussiska förbundet, vore en fiende till rikets kronprins* [1]. Att de begge Hattarna Höpken och Palmstierna suto i både råd och utskott och kunde derigenom leda och sammanhålla dessa myndigheter, var också en för deras parti gynnande omständighet.

Sedan rådet och utskottet sålunda bifallit, blef det preussiska fördraget ändtligen d. 18 Maj formligen afslutadt. Det var ett ömsesidigt skyddsförbund, enligt hvilket man i händelse af behof skulle till inbördes understöd gifva Sverge 6- och Preussen 9,000 man. Det, som skulle skyddas, var å ena sidan Preussens nya eröfringar i Schlesien, detta var Preussens fördel; och å den andra Adolf Fredriks tronföljd, detta var det unga hofvets. Svenska statens deremot bestod i frigörandet från den trånga och tryckande förbindelsen med Ryssland och var i ty fall ett sidostycke till den hannoveranska alliansen, genom hvilken Horn år 1727 likaledes lösgjorde Sverge från en äldre och besvärlig förbindelse med samma magt; en åtgerd, hvilken på sin tid framkallade från hofvet i Petersburg häftiga och hotande motföreställningar, då genom Dolghoruky [2] ungefär på samma sätt som nu genom Korff.

I egenskap af en sådan befrielse var preussiska förbundet både nyttigt och ärorikt och hade följaktligen bort blifva föremål för svenskarnas glädje och stolthet. Men efter de sednaste två krigen qvarlåg ännu öfver de flestas sinnen en döfvande trötthet och i de flestas hågkomst en mängd afskräckande minnen. När några svenskar gladde sig

[1]) Enligt saxiska sändebudets berättelse påstod Korff, att till bestyrkande af sina uppgifter hade Hattpartiet inför några Hemliga Utskottets medlemmar uppvisat chifferbref från svenska sändebud vid utländska hof, dock sedan innehållet blifvit genom oärlig dechiffrering förfalskadt.

[2]) **M**. 147, 154.

åt nämnde förbund såsom en frälsning från rysskt förtryck, sågo andra deri endast ett onödigt förnyande af 1741 års öfvermodiga utmaningar, och befarade lika olyckliga följder. Denna sida, och den utgjorde flertalet, harmades följaktligen öfver det unga hofvet, som haft hjerta genomdrifva en för dess blifvande undersåter så vådlig åtgerd, och att göra det i otid och, som man trodde sig veta, förnämligast af personlig stolthet, preussisk slägtkärlek och dynastisk egennytta.

Sistnämnde beskyllning afsåg den förbundets punkt, som betryggade Adolf Fredriks tronföljd, och hvilken kommit till allmän kännedom, ehuru den blifvit undangömd i en separat-artikel. Den var i sig sjelf ett slags familj-fördrag, enligt hvilket Preussen lofvade *att med all magt försvara den holstein-gottorpska tronföljden i Sverge,* ungefär på samma sätt, som Ryssland år 1721 lofvade att *hindra och förebygga allt, som kunde mot den då antagna hessiska förehafvas.*

Frankrike slöt sig naturligtvis genast till det svensk-preussiska förbundet, hvarigenom detta förvandlades till en trippel-allians. Deremot hade Österrike på sin sida England, Holland och Ryssland. Så stodo nu Europas magter hotande mot hvarandra och färdiga till en stor och allmän strid. Att Sverge lätt kunde invecklas i ett så uppkommande europeiskt krig, detta var, såsom vi hört, ett bland de vigtigaste skälen, som mot det nu afslutade förbundet blifvit anförda[1]).

---

[1]) Danska, franska, preuss., sax. och österrikiska min. bref. Rådets, adelns och Hemliga Utskottets prot.

TJUGONDEANDRA KAPITLET.

RIKSDAGEN 1746—1747.

RÄTTEGÅNGEN MOT HEDMAN.

Föregående kapitel hafva visat, huru Hattpartiet sökt och lyckats stärka sina krafter och sin ställning genom de nya rådsherre-valen, genom Adolf Fredriks utnämnande till akademi-kansler i Uppsala och till generalissimus öfver krigsmagten, och likaså genom att muta en hop riksdags-bönder, och afsluta preussiska förbundet. De nedanstående kapitlen skola visa en annan sida af förberedelserna till statshvälfningen; nämligen, huru man sökte medelst hvarjehanda anklagelser och rättegångar dels afskrämma Mössorna från allt motstånd, dels uppskrämma både allmänheten och det unga hofvet för en, som man sade, inom riket befintlig fast i mörkret dold liga, hvilken i förening med ryska hofvet skulle åsyfta upphäfvandet af Adolf Fredriks tronföljd. För att åt detta påstående gifva ett sken af sannolikhet, behöfdes några bevis eller någonting, som kunde utgifvas för bevis; någonting, som kunde denna gång tjenstgöra på ungefär samma sätt, som Johan Gyllenstiernas sak gjorde 1741[1]). Man var likväl icke nu som då nog lycklig att komma något verkligt brott på spåren, och man hade derför intet verkligt skäl att åberopa. Men man hade genom det nyligen anställda riksråds-valet lyckats att i rådkammaren vinna en afgörande öfvervigt. Uppmuntrad genom denna framgång och litande på denna öfvervigt, beslöt man derföre att också nu mot sina vedersakare framkasta anklagelser för högförräderi; ehuru man icke hade några bevis derpå att framlägga.

[1]) **35.** 88.

Dessa anklagelser och rättegångar skulle tillika, enligt planens andra sida nedtysta Mössorna och afskrämma dem från ytterligare motstånd.

Den man, som både tronföljare-paret och Hattarna förnämligast ville åt, var Åkerhielm. Men liksom man vid angreppet mot Horn 1738 först kände sig före genom ett angrepp mot den obetydligare personen Arckenholtz, likaså beslöt man göra äfven nu, och den, mot hvilken man i sådan afsigt denna gång vände sig, var Abraham Hedman, hvilken redan förut varit omtalad [1].

Mannen egde en linnefabrik, belägen vid Ketilstad, nu Kettsta, i Harakers socken i Westmanland, och hade utmärkt sig genom åtskilliga förbättringar af spinnmachiner och blekningssätt m. m. och för sådana sina förtjenster erhållit vid riksdagen 1740 någon uppmuntran. Men han blandade sig tillika i statsärender och var en anhängare af holsteinska huset, till dess han, troende sig bedragen af gamla Pechlin, mottog penningar af Grüner och sedermera ifrigt sökte genom mutor, fritafflar och gästabud draga bondeståndet till danska kronprinsens parti. Våren 1743 blef han ock på angifvelse af den ifrige Hatten, borgmästaren Salin, anklagad och häktad. Han återfick väl snart nog sin frihet; men ansågs äfven sedermera arbeta för danska partiet och hafva mycket att säga hos allmogen. Vid sin resa till Dalarna 1744 gjorde ock Adolf Fredrik en omväg för att besöka och om möjligt vinna den inflytelse-rike mannen. Denne höll sig dock fortfarande till Mösspartiet, men har icke under året 1745 oss veterligen förehaft några betydligare stämplingar. Att han var driftig, orolig och föga samvetsgrann, inses af hvad här och förut berättadt är.

Det var Börje Skeckta, som åtog sig att vid anfallet mot Hedman gå Hattpartiets ärender. I Fe-

---

[1]) **36**. 50—94.

bruari 1747 lät han på eget bevåg fängsla, med kedjor belägga och till Stockholm föra bemälde fabrikör, hvarpå Skeckta anklagade honom, såsom den der sökte både 1743 att motarbeta Adolf Fredriks val, och nu 1747 att detsamma öfverändakasta, för att i stället framhjelpa prinsen af Cumberland eller konungen af Danmark. I dessa sina angrepp fick Skeckta understöd af Coyet, Hårleman Axel Sparre och Henrik Wrede[1]), hvilka om hvarandra påstodo, att Hedman gjort sig skyldig till högmålsbrott, och att han förverkat lifvet; hvarjemnte Skeckta talade om de sammansvurnes stora antal och försäkrade, att alla fängelser i Hedmans och Springers grannskap skulle snart blifva fullpackade med upptäckta landsförrädare.

Om den blifvande domstolen i målet uppstodo nu lifliga tvister. Hattarna önskade en ständernas kommission; men emedan hvarje sådan ansågs mer tillgänglig för parti-åsigter och parti-ränker, talade Mössorna för hofrätten såsom varande mer både oberoende och oväldig För en ständernas kommissjon röstade dock borgareståndet och adeln, den sednare likväl efter något motstånd af Ture Gustaf Rudbeck, hvilken vid denna tid började mer och mer framträda. Inom presteståndet talade Brovallius och Henrik Benzelius för kommissjonen, men Alstrin, Lagerlöf, Troilius och flertalet för hofrätten, hvilken sednare åsigt äfven segrade. I det redan förut splittrade bondeståndet blef striden ytterst våldsam. Der utdelades penningar å ena sidan af Frankrike och Hattarna, och å den andra af danska sändebudet[2]). Mössorna segrade. Men Hattarnas

---

[1]) Vid ett annat tillfälle tyckes Wrede hafva försvarat Hedman mot Skecktas öfverdrifna beskyllningar och derföre råkat med den sistnämnde i häftig ordvexling.

[2]) I ett långt chifferbref af d. 13—24 Juni 1747 berättar denne, huru han för sådant ändamål utbetalat 2,000 plåtar.

anhängare inom ståndet ville icke gifva sig tillfreds dermed; och Håkan Olssons nyss omtalade beskickning blef just af denna tvist föranledd. Att norrländningarna, af fruktan för ett krig mot Ryssland hållit sig till Adolf Fredrik, det veta vi af gammalt. En bonde från Medelpad, vid namn Nils Mattsson, inlemnade nu ock en uppsats, i hvilken han beskref *sin djupa sorg öfver det beslut, bondeståndets flertal fattat, samt huru han och hans hemmavarande medbröder hade en outsäglig kärlek till hans kongliga höghet; — huru de betraktade honom som en Guds nådegåfva; — och huru de med ängslan fått höra, det något djeflaartadt förehades mot detta deras dyra hopp; — och huru deras ängslan och bedröfvelse skulle ökas, om de nu finge höra, att man icke ville genom en ständernas kommissjon anställa deröfver så noggranna undersökningar som sakens vigt kräfde.* Men bondeståndets flertal kunde icke ens häraf bevekas att ändra sitt en gång fattade beslut.

På ofvannämnde sätt stannade således två stånd mot två. Enligt förslag af Ulrik Scheffer sökte väl adeln öfvertala presterna till ändradt beslut; men fåfängt, och målet blef alltså förvisadt till hofrätten, den lagliga domstolen. För att bestyrka sin anklagelse, framdrog nu Börje Skeckta en mängd vittnen, man säger ända till 100; men deras utsagor voro af föga eller ingen vigt, och hans företag och uppförande ådrogo sig ett ständigt växande klander. Han blef af konung Fredrik förbjuden att visa sig vid dennes hof och råkade med landtmarskalken Ungern Sternberg och andra i så häftiga ordvexlingar, att man beslöt gifva honom en formlig varning, och det genom de tvänne parti-vännerna Björnberg och Cronhjort; och han blef åtminstone för en tid bortvisad från riddarhuset. För att dock understödja honom och hans företag mutade brodern Magnus Skeckta en bonde att framkomma med nya anklagelser mot Hedman; men stämplingen röj-

des och misslyckades, och Magnus Skeckta måste bekänna förhållandet, hvarefter han för en tid aflägsnades och skickades till Preussen för att, som det hette, öfverföra det just då afslutade preussiska förbundet. Detta tilldrog sig i Maj och Juni 1747.

Hösten samma år gjordes ett nytt försök. Magnus Skeckta hade återkommit, och han eller brodern sökte omigen locka en hop riksdags-bönder till strängare åtgerder mot Hedman och mot en hvar, som skulle anses förrädiskt sinnad mot Adolf Fredrik. Skeckta utdelade exemplar af regeringsformen och riksdags-ordningen och derjemnte både mynt och välplägning och lyckades äfven nu att vinna ett icke obetydligt anhang. En deribland, Erik Persson i Herrsta, Stockholms län, framlade i bondeståndet en skrift, som Skeckta stuckit honom i handen. Den var med skicklighet uppsatt och *klagade öfver de förderfliga stämplingar, som* enligt dess påstående *förehades mot riket och tronföljden, och tillika öfver bondeståndets flertal, som afslagit den närmare undersökning, man velat genom en ständernas kommissjon åstadkomma.* Der omtalades ock, *huru man visste, att många bland ståndets medlemmar blifvit af vissa kända ledare gång på gång mutade med penningar och förplägning, så att det fordom ärade dannemanna-ståndet blifvit numera skamligen nedfläckadt. Erik Persson begärde fördenskull, att slika ledare måtte häktas och jemnte högförrädarne lagföras, och det inför en ständernas kommissjon.* Uppsatsen är märkvärdig, emedan den, ehuru som en partiskrift föga pålitlig, dock låter oss kasta en blick in i de stämplingar, som otvifvelaktigt äfven af Korff och Mösspartiet bedrefvos, fastän man om den sidans företag icke eger någon närmare kännedom. Skriften blef emellertid af bondeståndets flertal ogillad. Erik Persson påstod, att man t. o. m. genom hot och skuffningar sökte hindra dess uppläsning. Åtföljd af trettio

bönder, gick han då till riddarhuset och klagade öfver dessa uppträden och begärde omigen, att Hedmans sak måtte åt ständernas kommissjon öfverlemnas, i hvilket allt han fick understöd af Skeckta och af några andra adelns Hatt-ledamöter. Men straxt derefter kommo andra beskickningar af riksdags-bönder, hvilka enligt uppdrag förklarade, *att ståndets flertal gillade Olof Håkanssons, men ogillade Erik Perssons åtgerder.* Några Hattar sökte visserligen försvara den sistnämnde, men kunde ej heller denna gång förmå adeln att blanda sig i en dylik bondeståndets ensak. Bröderna Skecktas framfart rönte också mer och mer motstånd äfven på riddarhuset, och t. o. m. af Hatten Palmstierna; och emedan Börje Skeckta i detta och andra hänseenden utfor mot landtmarskalken i oanständiga ordalag, blef han omigen utvisad från riddarhuset och hotad med rättegång. En sådan hade kunnat blifva obehaglig; måhända också för flere personer. Till förekommande af så det ena som andra hjelpte fördenskull Lovisa Ulrika honom ur landet och anmälde honom till det bästa hos sin konungsliga broder, uppgifvande som orsak till hans motgångar, att han hade på riddarhuset talat med mycken ifver för det unga hofvet och dess fördelar[1]). Detta tilldrog sig i November och December 1747.

Otvifvelaktigt är, att bröderna Skeckta hafva genom sitt uppförande så i detta som andra mål mycket skadat sitt parti och ej minst tronföljareparet, hvilket först framdragit och sedermera beskyddat sådana män. Allmänheten såg också med ovilja, att Hedman fick till följe af Skecktas obevisliga anklagelse sitta ungefär ett helt år i fängelse. Ändtligen vintern 1748 blef han af hofrätten frikänd. Några bland garnisons-regementernas mu-

---

[1]) Berlin. Königlich Haus-Archiv. Lovisa Ulrikas bref till konung Fredrik i Dec. 1747.

sikanter företogo sig då, att, vare sig för sakens eller för drickspenningarnas skull helsa honom och hans befrielse medelst musik utanför hans boning. Men Adolf Fredrik blef deröfver mycket förtörnad och spelmännen fingo en tillrättavisning för sin artighet mot en dylik hos det unga hofvet mindre väl anskrifven herre[1]).

Hedman kunde, som vi sett, icke om något brott öfverbevisas. Men var han månne oskyldig? Att han för parti-afsigter utdelat mynt och välfägnad, hafva vi berättat; men detta hade Hattarnas handtlangare, en Fredrik Gyllenborg m. fl., likaledes gjort, och saken ansågs af den stora allmänheten icke serdeles fördömlig. En annan och vigtigare fråga är, om han deltagit i någon plan till upphäfvande af Adolf Fredriks tronföljd, — eller om någon sådan plan i verkligheten förefanns, — eller om den var blott en Hattpartiets dikt, hopsatt i afsigt att dermed uppskrämma allmänheten och det unga hofvet. Frågan är svår att besvara. Vi skola framdeles till densamma återkomma.

En vigtig följd af ofvanbeskrifna uppträden bör icke med tystnad förbigås. Läsaren har sett, huru en mängd af bondeståndets medlemmar utmärkte sig genom oenighet, mutbarhet, oordning, ja, en fullkomlig oefterrättlighet. Detta hoplaggdt med ståndets djupa okunnighet och tadel-värda uppförande under riksdagen 1742—1743, har troligen bidragit till den bestämdhet, hvarmed de tre högre stånden fortfarande motsatte sig dess inträde i Hemliga Utskottet.

---

[1]) Enligt bref af danska min. d. $^{18}/_{2}$ 1748. Se i öfrigt danska, preuss., sax., österr. min. br. Arkivet i Kassel. Gehebes bref, nordinska saml.. samt presternas, men i synnerhet adelns prot.

TJUGONDETREDJE KAPITLET.

RIKSDAGEN 1746—1747.

RÄTTEGÅNGEN MOT SPRINGER.

Det andra s. k. beviset för en sammansvärjning mot Adolf Fredrik och det andra skrämskottet mot Mössorna sökte man åstadkomma genom en rättegång mot Kristofer Springer.

Denne man, född 1704, besökte i de yngre åren främmande länder, men bosatte sig sedermera i Stockholm och började der drifva handel. Men han började ock snart nog att blanda sig äfven i de politiska rörelserna, först som Hatt, men från 1742 som Mössa; och vi hafva redan berättat det djerfva sätt, hvarpå han i Juni 1743 anklagade Plomgren, samt huru denna sak blef bilaggd[1]. Det oaktadt hördes Springer äfven sedermera både ofta och skarpt tadla besagde Plomgren, och redan hösten samma år anklagade han Kierman och justitieborgmästaren Aulævill, såsom de der bidragit till de fredliga rådsherrarnas afskedande 1739. Våren 1744 ville han och en hop missnöjda stockholmare sammankalla borgerskapet till några angelägna öfverläggningar, men det förbjöds. De ämnade då till allmänhetens upplysning om detta och andra förhållanden, låta från trycket utgifva några sina uppsatser, men äfven detta hindrades. Till följe af sådana upprepade och för Hattpartiet oroande förslag, blef han någon tid derefter häktad, men måste i Januari 1746 ställas på fri fot igen. Utan att låta sig af dessa uppträden afskrämmas, fortgick han

---

[1]) **36.** 113.

på sin mot Hattarna fiendtliga bana, och underhöll nära förbindelser med Korff, hvarföre han ock var af dennes regering väl ansedd och mycket gynnad. Han höll ock, sedan riksdagen 1746 blifvit öppnad, daglig fritaffel för 20 till 30 Mössor, och var genom sin förening af slughet och mod kanske den farligaste motståndare, Hattpartiet hade, och borde af denna orsak angripas och om möjligt undanskaffas. Man ville ock derigenom på en gång bestraffa hans fiendtliga uppförande och tillika än mer uppskrämma det unga hofvet och allmänheten; ty Springers beteende vid Adolf Fredriks val 1743 och hans sednare förbindelser med ryska sändebudet kunde lätteligen hopstafvas till ett icke oäfvet bevis för någon Mössornas och Rysslands sammansättning till upphäfvande af nämnde val.

Till tidpunkt för angreppet mot Springer, liksom för det emot Hedman och af samma skäl, valdes vintern 1747. Likasom Skeckta mot Hedman, så gick en borgmästare Boberg[1]) i spetsen för anklagelsen mot Springer. Som skäl dervid åberopades Springers uppträdande på rådhuset 1743[2]), för hvilket han visserligen erhållit förlåtelse; men hvilket man nu påstod vara af så stor vigt, att det hvarken borde eller kunde lemnas ostraffadt, hvarföre målet verkligen blef återupptaget. Dervid väcktes genast den vanliga frågan om blifvande domstol. Prester och bönder röstade för vanlig och laglig rättegång; men adel och borgare för en ständernas kommissjon; och genom deras och det unga hofvets bedrifvande blef frågan förvisad till Hemliga Utskottet. Här uppträdde nu Boberg med ett skriftligt betänkande, hvari han

---

[1]) K. G. Boberg, först bodbetjent hos Plomgren, sedan hofsekter och derpå borgmästare (i Öregrund?) men 1747 utnämnd till borgmästare i Ystad.

[2]) **36.** 113.

fästade sig vid uppträdet 1743, och i synnerhet vid de två omständigheterna, att Springer tadlat sättet för det holsteinska tronföljare-valet samt vädjat från riksdags-ombuden till principalerna. *Frågan*, utbrast Boberg, *frågan är den: skall hertig Adolf Fredriks val anses som lagligt eller som olagligt? och tillika den: skall hvart landskap, hvart härad eller hvar socken hafva rättighet att fatta och följa sitt eget beslut? och skall vårt svenska samhälle sålunda blifva ett vidunder inför alla de andra?* Löwenhielm ansåg väl Springers ord 1743 något betänkliga; men tyckte, att *denne hade ogillat blott sjelfrådigheten vid Karl Peter Ulriks val, men ingalunda Adolf Fredriks, hvilket han förklarat lyckligt.* Emedan nu Springers förseelse härutinnan redan en gång blifvit beifrad, försonad och nedlaggd, afstyrkte Ungern Sternberg dess återupptagande. Men Cojet och Hårleman m. fl. voro envisa, och andra Hattar ville t. o. m., att Springer skulle genast träda i häkte. Ungern Sternberg bad dock *utskottet betänka sig, innan det droge målet till sitt afgörande; han för sin del tyckte rådligast vara att låta hvar svensk undersåte njuta svensk lag och rättegångs-ordning.* Cojet och Palmstierna m. fl. förklarade dock målet vara en statssak af sådan beskaffenhet, att den borde hållas hemlig och fördenskull handläggas endast af Hemliga Utskottet. Wulfwenstierna invände: *uppträdet föreföll dock på rådhuset och i en mängd menniskors närvaro och var fördenskull visst icke någon hemlighet, och bör således ej heller behandlas i Hemliga Utskottet utan i hofrätten.* Men Hattarna hade på sin sida utskottets flertal; och när landtmarskalken framställde frågan: *om Springer borde häktas,* svarade adel och borgare: *Ja!* Å presternas vägnar gaf äfven erkebiskopen sitt bifall, dock med villkor, *att häktandet skulle ske på konungens och rådets befallning:* d. v. s. i vanlig laglig väg, och biskop Alstrin förklarade,

det han icke visste Springer hafva gjort sig skyldig till något brott, sedan han 1743 fick mottaga konungens både varning och förlåtelse. Men alla inkast och skäl voro fruktlösa, och utskottets flertal beslöt, att Springer skulle häktas, hans papper borttagas och hans sak genom kommissjon afdömas, och tillika, enligt Skecktas förslag, att till åklagare skulle tagas en assessor Robeck, hvilken redan förut i dylika mål tjenstgjort[1]). Öfver detta utskottets beslut blef presteståndet mycket uppbragt. Talemannen erkebiskop Jak. Benzelius, förklarade väl, *att den, som motarbetade Springers ställande inför en ständernas kommissjon, den älskade hvarken tronföljare-paret, ständernas frihet eller fäderneslandets välgång.* Men presterna vidhöllo sin åsigt, och förklarade, att deras medlemmar icke borde *deltaga i nämnde kommissjons sammanträden.* Häröfver uppstod mycket buller bland Hattarna, och Palmstierna *lät förstå, att presternas uppförande innebure en fiendtlighet mot Adolf Fredrik.* Biskop Alstrin nekade härtill, och understöddes af öfverhofpredikanten Troilius. Det berättades likväl, *att man inom det unga hofvet omtalat, huru presteståndet i denna sak ådagalaggt mycken kallsinnighet. — Ja!* genmälte Palmstierna, *det är naturligt, att vår kronprins tycker underligt vara, att presteståndet vill hindra nedsättandet af en kommissjon, som åsyftar tryggandet af hans tronföljd.* Slutet blef, att kommissjonen nedsattes och började sina arbeten.

Springer blef sålunda häktad och hans papper undersökta, utan att man likväl kunde i dem finna något bevis på brottslighet. Korff utfärdade också en skrifvelse, hvari han erkände Springers umgänge i sitt hus; men anmärkte, att sådant icke vore mer förbjudet för Springer, än för någon annan svensk

---

[1]) Sedermera tyckes en Reftelius haft samma uppdrag.

man, och att det för öfrigt icke varit af någon brottslig art. Men det unga hofvet var den anklagade mycket gramse, och Hattarnas ledare likaså, hvarföre rättegången fortsattes, och behandlingen blef mycket sträng. Springer skulle i sitt fängelse icke få begagna bläck och penna, ej heller under sin rättegång något biträde; *ty*, hette det, *han vore en man, som nogsamt kunde försvara sig sjelf*. Man jäfvade ock en del af hans vittnen och sökte med hotelse om Rosenkammarn framkalla de önskade bekännelserna. Några fällande bevis kunde likväl icke åstadkommas. *Om*, skref han till sina vänner, *om man anklagar mig för att hafva förplägat några bland Mössorna, hvarför anklagar man icke likaledes Fredrik Gyllenborg och Plomgren, hvilka gjort på samma sätt med Hattarna;* — och en annan gång: *mitt uppförande är ej mer tadelvärdt än många andras; men det är för Hattpartiet af stor vigt att deraf göres så mycket buller som möjligt*[1]).

Att Springer icke var på långt när så oskyldig, som Korff och han sjelf föregåfvo, detta, ehuru ej bevisadt, är dock ganska troligt[2]). Derföre och till följe af Hattarnas inflytande på domstolen kunde han med skäl vänta sig ett hårdt, kanske skymfligt utslag, och man förespådde minst lifstids-fängelse på Marstrand. Springer beslöt om möjligt undvika detta öde. I November 1747, han hade då setat 8 eller 9 månader i fängelse, lyckades han en qväll

---

[1]) Flere bland dessa uppgifter äro grundade på små breflappar, som Springer skaffade sig i fängelset tillfälle att skrifva till sin bror; men hvilka blefvo af Hattpartiet uppsnappade och finnas bilaggda vid rättegångs-handlingarna i Serskilda och Hemliga Protokoll, hållna i riksens ständers kommissjon 1747 och förvarade i riddarhus-arkivet.

[2]) Af danska min. br. d. 1 Maj 1747, tyckes det, som rysska sändebudet hjelpt på flykten en handelsman Franck, som egt närmare kunskap om Springers stämplingar.

att berusa vakten, hvarpå han med den sofvande underofficerarens hatt på hufvudet lemnade rummet och begaf sig till engelska sändebudet Guydickens's boning. Flykten blef genast upptäckt och inberättad till hofvet, hvilket var församladt hos den gamle konungen. Adolf Fredrik, som satt vid spelbordet, blef vid underrättelsen härom så uppbragt och förifrad, att han genast sprang upp och[1]), utan att ens gifva sig tid taga hatt på hufvudet, ned till vaktrummet, der han angrep officeraren[2]) med hårda ord och t. o. m. kallade honom en *landsförrädare*. Denne, en oförskräckt finne, svarade med stolthet och blef derföre skild från tjensten, men sedermera och vid närmare eftersinnande benådad[3]). Snart fick man veta, hvart Springer tagit sin tillflykt, och regeringen lät då med soldater omringa huset, på det rymmaren icke måtte undkomma, och man begärde genast och med mycken ifver hans utlemnande. Framför huset samlades ock en hop pöbel, som trodde på sammansvärjningen mot Adolf Fredrik. och derför visade så mycken lust till våldsamheter mot Guydickens's boning, att regeringen måste till dess betryggande förstärka vakten. Befarande ett angrepp af kanske både soldater och pöbel, gaf dock engelsmannen snart efter, likväl under förklaring, att det våld, hvarmed han hotades, stridde mot folkrättens bud. Åt Liewen, som å kronprinsens vägnar infunnit sig, blef således Springer utlemnad, och derpå återförd till fängelset. Om hela detta uppträde nedskref Guydickens en berättelse, som infördes i utrikes tidningar, och, som bland andra för svenska regeringen sårande uppgifter, uttalade också den öfvertygelsen, att Springer ingalunda begått något förräderi, och *att hela berättelsen om*

---

[1]) Säger berättaren.

[2]) Andra säga underofficeraren.

[3]) Enligt berättelse af sax. min. d. 12 Dec. 1747.

sammansvärjningen mot Adolf Fredriks tronföljd vore en dikt, som Hattarna hade för främjandet af sina enskilda planer uppfunnit och utspridt. Regeringen lät som svar skicka till alla i Stockholm befintliga främmande sändebud en motskrift, som förklarade många bland Guydickens uppgifter stridande mot sanningen. Kort derefter fick denne sin regerings befallning att genast lemna Sverge, hvilket han ock gjorde, och det utan att taga afsked; och under en längre tid härefter hade England icke något sändebud vid hofvet i Stockholm.

Springer, återförd till fängelset, fick nu inom kort sitt öde afgjordt. Men striden derom blef ganska häftig. Många inom Hemliga Utskottet, t. ex. Cojet, Hårleman, Palmstierna, Axel Sparre samt flere borgare yrkade på lifsstraff, och Boberg sade: *om ej Springer dömes till döden, så bör ordet dödsstraff utstrykas ur vår lagbok. Jag hör väl, att några vilja fälla honom till blott landsflykt. För ett sådant utslag talar dock endast ett enda skäl, nämligen, att en sådan menniskas kropp icke bör få hvila i svensk jord.* Man var naturligtvis nyfiken att få höra den förolämpade fienden Plomgrens yttrande. Dennes ord voro: *jag har visserligen lidit mycket af Springer; men nu kan denne ej mer skada, hvarföre jag, m e d t å r a r* [1]*, beder, att han måtte till lifvet skonas.* För lindrigare straff talade Alstrin, Hamilton, Löwenhielm, Nolcken, Piper, W. Taube samt de flesta presterna. Slutet blef, att den anklagade dömdes till lifstids fängelse på Marstrand och till skampåle i Stockholm och i alla de städer, han under nedresan skulle genomfara. Förnämsta fällande skälet var det redan beskrifna uppträdet år 1743. Ytterligare anfördes, att han fortfarande visat samma tänkesätt, talat förgripligen om sista riksrådsvalet, sökt undergräfva bankens kredit,

---

[1] Dessa två ord blefvo vid justeringen tillaggda.

samt förtegat flere högförrädiska stämplingar, som kommit till hans kännedom[1]). Hvari dessa stämplingar bestått, och af hvilka de bedrifvits, derom lemnas läsaren i fullkomlig okunnighet. Boberg och Axel Sparre ogillade dock utslaget, såsom allt för lindrigt, och yrkade fortfarande på lifsstraff. Men utskottet vidhöll sitt beslut, och Springer blef till Marstrand bortförd[2]).

Några år derefter, eller 1752, lyckades han att i en öppen båt rymma från sitt fängelse och komma öfver till jutländska kusten. Derifrån togs vägen till Ryssland, hvarest han blef väl mottagen och erhöll en tjenstebefattning. Men 1754 hade Hattregeringens herrar blifvit med Ryssland försonade och vänskapligt förbundna, hvarföre Springer fruktade blifva utlemnad, och den vunna tillflyktsorten måste öfvergifvas. Springer irrade sedermera omkring i Ukraine, Polen, Ungern, Österrike och Holland och stannade slutligen i England, hvarest han förvärfvade ett visst anseende och betraktades som en bland stödjepelarne för dervarande svenska församling. Här ingick han äfven närmare bekantskap med den ryktbare Emanuel Swedenborg och blef en bland dennes anhängare och vänner. Dödsåret är oss obekant[3]).

TJUGONDEFJERDE KAPITLET.

RIKSDAGEN 1746—1747.

RÄTTEGÅNGEN MOT BLACKWELL.

Detta uppträde skulle blifva det tredje beviset på tillvaron af en sammansvärjning mot Adolf Fre-

[1]) Domen är underskrifven af J. G. Lillienberg, J. Browallius och A. Borg. Som aktor nämnes der en Reftelius.

[2]) I riddarhusets arkiv förvaras 5 folio-band med handlingar rörande detta mål.

[3]) Danska, franska, preuss., sax. och österr. min. br. — Riddarhus ark.; Heml. Utsk. prot. Kongl. bibl. i Stock-

driks tronföljd; i någon mån ock det tredje skrämskottet mot Mössorna.

Alexander Blackwell var född i Skottland år 1709, och hade enligt egna uppgifter fått en vetenskaplig uppfostran, företagit lärda utrikes resor, blifvit promoverad till medicine-doktor samt vunnit mycket förtroende i synnerhet som landtbrukare. Andra[1]) deremot påstodo, att han aldrig tagit doktorsgraden, utan ständigt fört ett äfventyrarelif, varit boktryckare-lärling, delegare i ett boktryckeri, trädgårds-mästare, perukmakare o. s. v.; — och att han gift sig till någon förmögenhet, men bortslösat den; — att hans hustru sedermera förtjenat sitt bröd genom den skicklighet, hvarmed hon afmålade medicinal-växter; att Blackwell härigenom fick en eller annan ytlig insigt i läkarekonsten; — att han slutligen blef kammartjenare hos Englands förste minister Carteret; men att han, mutad af svenska sändebudet Wasenberg, hade åt denne undansnillat några sin herres angelägna papper. Alla, både i England och Sverge, beskrefvo honom som en pratsjuk, obetänksam och opålitlig man.

Orsaken till hans öfverflyttning var, att Sverge ville genom en person, som kände det engelska åkerbruket, införa förbättringar i det svenska, och att Blackwell derföre inkallades. Andra tillägga, att Wasenberg ville dymedelst rädda honom från några svåra efterräkningar; och, heter det ytterligare, Black-

---

holm. M. v. Celse, Svenska Mäns minnen. Vetensk.-Akad bibl. Voltemats anekdot. Arkivet i Kassel. Gehebes bref.

[1]) På Skokloster finnes i Miscell. XXIV ett bref, dat. Juli 1747 och från en doktor Mortemar, hvilken var sekreterare i vetenskaps-societeten (i London?) och som sade sig ganska väl känna Blackwell. — I Vetensk.-Akad. bibl. i Stockholm finnas i Voltemats anekdoter några anteckningar om Blackwell, gjorda efter Nils Rosén v. Rosensteins uppgifter. Ur dessa båda källor och ur några andra dermed öfverensstämmande har förf. hemtat dragen till den teckning öfver Blackwells personlighet, som här ofvan blifvit under autoriteten »andra» införd.

well mottog kallelsen; ty han var i England så känd, att han ej mer kunde derstädes vänta sig någon framgång.

Ankommen till Stockholm 1742, lyckades han att som läkare vinna förtroende hos flere högt uppsatta personer och äfven hos konung Fredrik, så att denne gaf honom tittel af lifmedikus[1]) jemnte ett årligt anslag[2]). Man begynte dock snart misstänka hvarjehanda bedrägerier; t. ex. att hans föreskrifter bestode af på höft afskrifna gamla recepter, och att han derigenom bragt flere menniskor om lifvet. Detta rykte blef mer och mer allmänt, och en ny verksamhets-bana valdes[3]).

Han fick sig nämligen under goda villkor upplåten Ållestads kungsgård i Westergötland för att der upprätta ett mönster-landtbruk. Snart påstods dock, att egendomen blef under hans hand snarare försämrad än förbättrad. Linné ville ej prisa hans vidtagna åtgerder, och regeringen, hos hvilken han begärde ytterligare understöd, höll sig något tillbaka, och uppdrog förhållandets närmare undersökning åt Faggot, hvilkens betänkande icke utföll till Blackwells fördel. Den sistnämnde hade äfven, och i sitt namn, utgifvit från trycket ett s. k. *"Försök till landtbrukets bättring i Sverge"*, hvilket han tillegnat konungen. Men snart upptäcktes, att det var öfversatt från ett tolf år förut i England tryckt arbete, hvilket förhållande genast blef genom tidningarna[4])

---

[1]) I Sackléns läkarehistoria finnes han ej bland lifmedici upptagen; men i ett rådsprotokoll af d. 23 Maj 1745 tillägges honom denna tittel; likaså i dödsdomen, samt i Lärda Tidningar 1745 N:o 43, och i flere officiella skrifter.

[2]) Enligt några uppgifter gafs det från Manufaktur-fonden; men dennes egare ohörda. De klagade och understöddes af Lagerberg; men Blackwell skyddades då af Tessin, se Rådsprot. Maj—Aug, 1745.

[3]) Några säga, som vi sett, att denna nya bana var bestämd redan före afresan från England.

[4]) Lärda tidningar 1745. N:o 43.

meddeladt åt allmänheten. Det oaktadt och i Januari 1747 anmälde han sig, såsom den der kunde utan nya taxor och gerder öka kronans inkomster och skaffa guld och silfver in i riket. Men just i detsamma blefvo alla hans ekonomiska planer afbrutna på sätt, nedanstående berättelse visar.

Jemnte läkare-konsten och landtbruket hade han nämligen sysselsatt sig äfven med den tideus politiska rörelser och legat inne först och mest med Hatt-, men sedermera ock med Möss-partiet, och tyckes stundom haft i uppdrag att medelst mutor anskaffa riksdagsmän, än åt ena, än åt andra sidan.

Vintern 1747 blef han af Hemliga Utskottet mot sin vilja kallad till Stockholm. Hvad dermed åsyftades, och hvad sedermera under några veckors vistelse i hufvudstaden med honom förehades, är ännu obekant. Men i början af Mars 1747 begärde och erhöll han företräde hos konungen och började derunder tala om drottningen af Danmark, och huru *hon skulle från sin fader, konungen i England, skaffa 100,000 pund sterling åt konung Fredrik, så framt denne ville gynna Danmark och England vid någon uppkommande förändring* [1]), hvarmed Blackwell tycktes, ehuru tämligen otydligt, åsyfta någon *förändring* i regeringssätt eller tronföljd; kanske införande af envåldet samt af en tronföljare från Danmark eller England i stället för Adolf Fredrik. Konungen, han var, säges det, i förväg varnad, ville icke närmare inlåta sig häri, utan bad Blackwell framställa sitt förslag för landtmarskalken Ungern Sternberg, Mössornas, och för hofmarskalken Broman, konungens man, hvilken uppmaning Blackwell också genast efterkom. Men sedan konungen rådfört sig med Broman, lät han, och redan samma dag, efterskicka Tessin och omtalade för honom Blackwells förslag med begäran, att alltsammans

[1]) Dessa sista ord, uppgifna af Fredrik, förnekades af Blackwell.

måtte till det unga hofvet inberättas, *för att,* hette det, *såmedelst tydligen ådagalägga, att han, konungen, icke ämnade deltaga i några mot kronprinsen rigtade stämplingar.* Blackwell blef nu genast häktad och inför kansli-rätten lagförd. Dervarande ordförande, Tessin, och den till åklagare nämnde Rosir[1]) blefvo i sina påståenden mot den anklagade mycket stränga, hvaremot några andra rättens ledamöter och i synnerhet Nolcken talade för skonsammare åtgerder. Man afböjde så mycket möjligt hvarje förhör med andra i saken inblandade personer, hvarje Blackwells meddelande åt danska eller engelska sändebuden, och under åtskilliga förevändningar afslog man hans begäran att få till rättegångs-biträde en bror till Springer, och gaf honom i stället en annan person, af hvilken han likväl erhöll blott ringa stöd.

Vid rättegångens början nekade visserligen Blackwell till allt; men snart erkände han samtalen med konungen, Ungern Sternberg och Broman, och i det närmaste sådana, som dessa dem uppgifvit. De lösa ord, som blifvit fällda och som mentes åsyfta planer mot tronföljden och mot regerings-sättet, tolkade han dock vanligen så, att de förra afsågo sådana åtgerder, som borde vidtagas, i händelse Adolf Fredrik och prins Gustaf med döden bortginge, — och de sednare sådana, som borde vidtagas för att störta Hatt- och återupplyfta Mösspartiet, hvilka tydningar hans motståndare likväl ingalunda ville godkänna. Om anledningen till sitt företag och om de personer, som honom dertill öfvertalat, och om de stöd, han dervid påräknat, — om allt detta kunde eller ville han ingenting bekänna, utan påstod envist, att han blif-

---

[1]) Denne var på sin tid högt och allmänt berömd för skicklighet, kraft och orubblig rättvisa. Att en sådan man deltog i de stränga åtgerder, som mot Blackwell användes, gifver anledning till den förmodan, att Blackwell var mer brottslig, och rättegången mindre orättvis, än vi hafva med stöd af hittills kända handlingar dem framställt.

vit lockad af ett bref, som en okänd person åt honom öfverlemnat, och som han sjelf sedermera borttappat. För att, hette det nu, få sanningen fram, väcktes fråga om pinligt förhör. Den nyss antagna 1734 års lag förböd väl *att pina eller plåga någon till bekännelse;* dock tilläts att i *grofva brottmål söka med svårare fängelse, dock varsamligen, få sanningen i ljuset, om näml. mot den anklagade bindande liknelser och omständigheter förefunnes.* Men anklagelsen mot Blackwell stödde sig blott på samtal mellan fyra ögon, och hans s. k. brottsliga ordalag hade varit mycket sväfvande och obestämda. Några rättens ledamöter ansågo ej heller dessa yttranden vara sådana *bindande liknelser och omständigheter,* som berättigade till användande af *svårare fängelse;* dock lyckades slutligen Tessin och Rosir att genomdrifva den motsatta åsigten. Till det sålunda beslutade *svårare fängelset* valde man tjufkällaren, den s. k. *Hvita Hästen*[1]. Men emedan nästan ingen kunde derstädes uthärda längre än 24 timmar, förtjenade stället namn, icke af ett *svårare fängelse,* utan af ett *pinorum,* ett *plågoredskap;* och likväl och tvärtemot lagens uttryckliga förbud, beslöt man dess användande.

Den 1 April blef Blackwell ditförd. Vanliga behandlingen var, att fången, naken och medelst handklöfvar upphissades så högt, att han blott med ena foten nådde till jordgolfvet, och i den ställning, att framsidan af kroppen stöddes mot en stenmur, hvilken liksom golfvet var fuktig och kall. Mot Blackwell blefvo likväl i förstone icke pinomedlen i all deras stränghet använda. Under åtta timmars vistande i tjufkällaren hade dock de växande plågorna blifvit så svåra, att han ropade på befrielse och förklarade sig villig att bekänna. Det var då nära midnatt; Rosir efterskickades, och Blackwell blef uppförd, men hade snart hemtat sig och förklarade nu, att han icke hade

[1]) 35. 99.

någonting att bekänna, hvarför han åter nedfördes i tjufkällaren, och der qvarhölls tills kl. 8 på morgonen, då man, af fruktan för den olyckliges lif, förde honom upp igen. Men äfven nu kunde ingen bekännelse frampressas; och när man hotade med förnyandet af samma plåga, bad han under tårar om förskoning och bedyrade, att han verkligen icke hade någon vigtig upptäckt att göra. Efter några dagars fåfänga förhör, yrkade Tessin och Rosir, att han borde omigen föras till tjufkällaren. *Jag*, sade Tessin, *jag önskar ingen menniskas olycka, utan använder häldst de lindrigaste medlen; men min dyra ed förbinder mig till trohet mot riket och mot tronföljaren, och jag skulle hvarken för samtid eller efterverld kunna försvara, om jag icke på allt vis sökte utleta sammanhanget af denna sak. Tjufkällaren kan ej heller anses för någon pina; emedan enligt slottsfogdens utsago här finnas än svårare fängelser.* Genom en något godtycklig beräkning ansågs flertalet hafva röstat för ett pinligt förhör. Tessin lät då tillkalla slottsfogden och ålade denne, att med Blackwell vidtaga »*alla de allvarsamma mått* »*och steg, som vid dylika tillfällen vanliga äro.*» Blackwell begärde en halmkärfve att emellanåt hvila på; men det afslogs, och han fördes ned i tjufkällaren och vardt åtminstone för några timmar på ofvanbeskrifna sätt upphängd vid väggen. Slutligen började slottsfogden blifva orolig och gick fördenskull till Tessin, och frågade, huru länge Blackwell skulle hållas qvar, hvarpå Tessin svarade: *så länge han kan tåla;* och med detta besked fick slottsfogden återvända. Men kl. 3 på morgonen och efter 19 timmars plågor, började Blackwell blifva alldeles genomkyld, och en efterskickad fältskär förklarade, att man icke längre kunde ansvara för lifvet. Han blef nu upphemtad; men, då man ånyo och under hotelser manade till bekännelse, svarade han: *min själ har jag antvardat i Guds hand; och med min kropp*

må fienderna göra, hvad de vilja. Om jag ock hade fjorton kroppar, som alla skulle huggas i stycken, så har jag likväl ingenting att bekänna: ett svar, som han under flere dagars förhör ständigt vidhöll. Justitie-kansleren Löwenhielm infann sig då i rätten och yrkade å ämbetets vägnar, att, *emedan förbrytelsen vore grof, och Blackwell icke kunnat genom »lindrigare handterande» förmås till bekännelse, skulle mot honom förfaras med all den stränghet, lagen tilläte.* Vi hafva dock sett, huru lagen icke tillät, utan tvärtom förböd att *plåga och pina någon till bekännelse.* Men sådant oaktadt, och emedan Blackwell förnekade alla planer mot tronföljaren, föreslog man nu att skicka honom till den s. k. Rosenkammaren. I taket af detta pinorum, det fanns inom Smedjegårdshäktet, var fästad en krok, mot hvilken den fångnes händer upphissades så högt, att foten knappast nådde till jorden, och just der den skulle finna lisa och stöd, framvällde en rännil kallt vatten. Somliga kunde på detta sätt uthärda 6, andra blott 2 timmar. Det var hit, man nu föreslog att skicka Blackwell. Af rättens 9 medlemmar röstade 5 och deribland Nolcken mer eller mindre mot åtgerden såsom olaglig; men 4, och deribland Tessin, för densamma. Efter omröstningens slut och efter åtskilligt tal om sin pligt och sitt samvete, förklarade Tessin, *att rättens ledamöter varit till hälften i sina åsigter fördelade.* I sjelfva verket hade dock 5 röstat mot och blott 4 för Rosenkammaren; men ingen vågade motsäga den mägtige gunstlingen[1]). Denne tillade ytterligare, *att det vore tvifvelaktigt, om man här hade för sig ett brottmål, då vid en dylik rösternas jemna fördelning den lindrigaste åsigten bör antagas; — eller ett processuale, då den åsigt bör gälla, som förordas af den främste i rätten; —*

---

[1]) Månne Tessin räknade sin, ordförandens, röst för två, såsom lagen i vissa fall föreskref.

det ville denna gång säga, af Tessin. Han föreslog alltså, att frågan härom skulle underställas konungen, d. v. s. regeringen, rådet, hvars flertal, som vi veta, utgjordes af Hattar. Nolcken förklarade väl, att saken vore ett brottmål, och att följaktligen den lindrigare åsigten borde utan dylik underställning antagas; men Tessin dref sitt förslag igenom. Konungen, d. v. s. rådets flertal, svarade, *att i detta enskilda fall borde den mening gälla, för hvilken den främste ledamoten talat.* Blackwell skickades således till Rosenkammaren, beledsagad af en fältskär, som skulle efterse, huru länge den olycklige kunde utan lifsfara tåla plågorna, och af två rättens medlemmar, som skulle mottaga hans blifvande uppgifter. Efter ett par timmars plågor förklarade sig Blackwell vilja bekänna; men framkom nu med åtskilliga uppgifter, som dels motsade hvarandra, dels föga rörde sjelfva saken, men derjemnte ock med det påståendet, att han aldrig fått något namnlöst bref, eller något uppdrag att bjuda penningar åt konungen. Man hotade omigen föra honom ned i plågoummet. *Häldre*, utropade han då. *häldre påtager jag mig allt, hvad man åstundar, till och med att hafva velat förgifta konungen, deras kongl. högheter och alla deras excellenser riksråden.* Man beslöt då, att ej längre fortsätta de pinliga förhören. I stället började sjelfva rättegången med sina skriftvexlingar, hvarefter man slutligen skred till utslaget. Nolcken yttrade sig dervid mildast och Tessin strängast; alla dömde dock Blackwell från lif, ära och gods, och som förnämsta skälet anfördes, att han *af bindande omständigheter och egen bekännelse blifvit öfverbevisad att hafva sig högstförgripligen yttrat om det oinskränkta envåldets återinförande och om den antagna tronföljdens rubbning, samt hemligen erbjudit en ansenlig summa penningar.* Blackwell ingick nu till styrelsen med ansökan om nåd, hvilken dock Rosir och kanslirätten afstyrkte, och regeringen afslog. De råds-

herrar, som undertecknade detta afslag, voro fem Hattar och två Mössor. Åkerhielm, som äfven var tillstädes, vägrade under hvarjehanda skäl att öfver ämnet utlåta sig[1]). I en ny skrift återkallade nu Blackwell allt, hvad han under de pinliga förhören bekänt, och vidhöll blott sina första uppgifter. Han begärde och erhöll äfven enskilda samtal med Tessin; men dessas innehåll har ännu icke kommit till efterverldens kännedom. Sistnämnde herre hade i verkligheten varit Blackwells svåraste förföljare; men Blackwell förklarade dock, att Tessin *alltid uppfört sig mot honom som en far*. Hur skall man förklara denna besynnerliga enskildhet i hela det besynnerliga uppträdet?

Blackwell begärde för sin dödsberedelse en reformert prest; men regeringen sände i stället Tolstadius, dock med befallning att hvarken denne eller någon annan skulle få i enrum samtala med fången. Tolstadius blef i början mottagen med gäckerier mot sin egen person, med förbannelser öfver Sverge och dess domare, och med den förklaring, att Blackwell icke trodde på någon bland de kristna bekännelserna, icke ens på bibeln, utan blott på tillvaron af en Gud. Men till följe af Tolstadii trägna och bevekande föreställningar och i synnerhet en gång vid genomläsningen af Johannis femte kapitel och vid ett der förekommande uttryck, greps Blackwell af en hastig och oemotståndlig känsla, och medgaf och omfattade nu med tro och hopp, hvad han tillförene begabbat, t. ex. läran om syndafallet och försoningen. På afrättsplatsen visade han mycken frimodighet. När man för det samlade folket uppläste dödsdomen och kom till dess vanliga slutord: »*och detta med rätta*», drog han på munnen. Men om han ock velat säga några ord till åskådarna, så hindrades dock hvarje sådant försök

[1]) Österr. min. bref d. 4 Aug. 1747 säger, att Åkerhielm vägrade underskrifva domen.

genom trumhvirflar, som borttogo ljudet. Han lade sig ned, men på ett sätt, som försvårade sjelfva halshuggningen. Bödeln rättade honom, hvarpå Blackwell svarade: *ursäkta mig! jag är en nybegynnare i denhär saken; men mottager gerna edra lärdomar.* Ögonblicket derefter mottog han dödshugget.

Åtskilliga drag i denna rättegång äro gåtor, som ännu icke funnit sin lösning; t. ex. — om eller från hvem Blackwell mottagit det omtalade brefvet? — huru han kunnat våga, att åt Broman och Ungern Sternberg meddela ett så vådligt förslag? — hvem den förnäme herre var, af hvilken han flere gånger sade sig bedragen? — hvad som utgjorde innehållet af hans enskilda samtal med Tessin; — huruvida ej flere i denna sak inblandade personer, åklagare och domare, i någon mån drefvos af begär att ställa sig in hos det unga hofvet? — och huruvida ej alltsammans var en slug tillställning för att gifva fart åt de utspridda ryktena om en sammansvärjning mot detta hof? I bref till sin konungslige broder yttrade Lovisa Ulrika den öfvertygelsen *att Blackwells sak, väl utförd, skulle blifva henne och hennes gemål till nytta.*

Sakens vigt gjorde, att den följdes med spänd uppmärksamhet, och dess hemlighetsfulla företeelser gåfvo anledning till många gissningar eller s. k. förklaringar.

En sådan mente, att uppgiften om såväl bref som penningesumma m. m. vore en dikt, ett alster af Blackwells djerfhet, obetänksamhet och begär att göra sig vigtig; detta var, serdeles i början, en fast och ofta uttalad öfvertygelse hos nästan alla de främmande sändebuden. Den måste likväl öfvergifvas, när man såg Blackwell underkasta sig pinliga förhör, ja till och med sjelfva döden; ehuru han genom att erkänna sig hafva hopdiktat alltsammans, skulle troligen kunnat undslippa båda delarna.

Den andra förklaringen, Hattpartiets, innehöll, att Blackwell var af Mössorna samt af ryska, danska och engelska hofven utskickad med afsigt att förbereda Adolf Fredriks aflägsnande och engelska prinsens tronföljareval[1]. En Hattarnas försvarskrift från långt sednare tid[2] förklarade väl Mössornas anförare oskyldiga i Blackwells företag; men påstod, att det likväl var från dem, som missdådet *moraliskt härstammade*. Men hela denna s. k. sammansvärjning, i sig sjelf mycket osannolik, blef redan då för tiden ansedd och förklarad som en dikt, och detta icke blott af Mösspartiet i allmänhet, utan ock af den trovärdige Gustaf Bonde och af nästan alla då för tiden i Stockholm varande utländska sändebud. Engelsmannen Guydickens lät, såsom vi förut berättat, genom en i Europas tidningar införd skrift afgifva en förklaring af dylikt innehåll, och engelska regeringen tog icke för Blackwells räddning ett enda steg. Till och med Lovisa Ulrikas bror, konung Fredrik, och dennes båda sändebud i Sverge, Finckenstein och sedermera Rhode, betraktade saken på samma sätt.

Den tredje, näml. Mössornas, dock i olika skiftningar förekommande gissningen satte uppträdet i förbindelse med andra samtida försök att uppskrämma tronföljare-paret och allmänheten genom förespeglandet af hemliga och vidt utgrenade stämplingar mot Adolf Fredrik. Mössorna ville veta, att Hattpartiet, hvilket i dylik afsigt anklagat Hedman som en Danmarks, och Springer som en Rysslands, företog sig nu, att likaledes anklaga Blackwell som en Englands utliggare. Några påstodo, att Tessin tillställt alltsammans, och att han låtit sin kammartjenare skrifva och genom en okänd person till Blackwell framlemna

[1]) Enligt Journal de Barbier, 4. 255, funnos i Paris många, som trodde, att konungen i England velat genom Blackwell förgifta Adolf Fredrik och den späde prins Gustaf för att sålunda rödja rum för någon af sin slägt.

[2]) Bland gyllenborgska handl. på Ekebyhof.

det bref, som med sina löften om Englands penningar och Danmarks bistånd lockade den obetänksamme och fåfänge mannen att springa till konungen. Man trodde ytterligare, att Tessin hade också den beräkning, att, om Fredrik lyssnat till förslaget och öppnat underhandlingar derom, skulle man sedermera lätt kunnat derföre anklaga och dermed tvinga honom att enligt partiets plan nedlägga kronan och lemna rum för Adolf Fredrik; men att Fredrik anade försåtet och angaf saken. Denna gissning yttrades af många äfven ansedda herrar, hvilka i följe deraf anmärkte, huru ohyggligt det skulle vara, om en och samma person, d. v. s, Tessin, varit Blackwells både förledare, anklagare och domare. Längre fram och sedan Lovisa Ulrika blifvit mot Tessin lika fiendtligt sinnad, som nu vänskapligt, hördes hon påstå, att det var han, som tillställt Blackwells olycka; men hennes då gjorda framställning om saken afvek i ett och annat, från hvad här ofvan blifvit berättadt.

En fjerde med den nästföregående beslägtad åsigt stod att läsa först i engelska och sedermera i flere andra europeiska länders tidningar. Den innehöll, att Hattpartiet ville aflägsna konung Fredrik och reta allmänheten mot dennes vänner, Danmark, England och Ryssland; — att det fördenskull genom falska och förklädda utliggare lockade Blackwell göra konungen det försåtliga anbudet; — att denne anade snaran och angaf saken; — att Hattpartiets första plan blef derigenom tillintetgjord; — att dess ledare likväl beslöto fortsätta rättegången för att derigenom ytterligare öfvertyga allmänheten om tillvaron af en sammansvärjning mot Adolf Fredriks tronföljd.

En femte gissning är framlaggd af Linné och på följande sätt. Alströmer begärde till sitt biträde en god landtbrukare från England, och man skickade Blackwell. Denne blef af Alströmer upptagen som son i huset; men skref derunder till England, och påpekade, huru Sverges uppblomstrande och för Eng-

land hotande manufakturer kunde liksom Alströmer sjelf lätt störtas, ifall Hattpartiet och i synnerhet Tessin störtades och Adolf Fredrik aflägsnades; — huru en engelsk prins kunde i stället blifva tronföljare; — och huru dessa mål kunde vinnas genom biträde af gamle konung Fredrik. Alströmer fick af en tillfällighet se brefvet och meddelade dess innehåll åt Tessin, och det var då, som man beslöt Blackwells fall, hvarpå en okänd person framlemnade det ofta nämnde brefvet, näml. om peninge-anbudet till konungen. Sedermera anklagades och fälldes Blackwell på sätt, här ofvan är berättadt. Men när en lång tid derefter ett Tessins hus nedrefs, påträffade man i dess källare ett lik inmuradt, och man började gissa, att det var den person, genom hvilken Tessin tillställt Blackwell ifrågavarande Urie-bref, och hvilkens mun Tessin velat, till hemlighetens bevarande, för evigt tillstoppa. Tessin sjelf, underrättad om ryktet, har förklarat upptäckten på så sätt, att hans husläkare hade för sina anatomiska studiers skull inköpt i Paris och medfört till Stockholm ett mennisko-benrangel; men att grefvinnan Tessin visade mycken ovilja för en sådan hyresgäst, hvarföre Tessin trodde, att husläkaren hade slutligen i en bland källrarne gömt undan detta föremål för hennes fruktan.

Alla handlingar i detta mål[1]) lät Tessin genast sammanslå i ett paket, som med hans och hans ämbets-bröders sigill förseglades och förvarades i riksarkivets hemliga hvalf. Trettio-åtta år derefter lät konung Gustaf den tredje upphemta och bryta det samt undersöka innehållet, hvarefter han befallde, att dithörande papper skulle oförseglade förvaras i riksarkivet för att tjena till upplysning för framtida historiska forskare. Först 1846 blef dock innehållet närmare undersökt och åt allmänheten meddeladt. Till

---

[1]) Hemliga Utskottet ämnade en gång trycka domen; se dess protok. d. 20 Juli 1747.

följe af det hemlighetsfulla sätt, hvarpå rättegången fördes har dock efterverlden än i denna stund icke kunnat komma till någon fullkomlig visshet om upphofvet och afsigten med detta lika besynnerliga som ohyggliga uppträde[1].

TJUGONDEFEMTE KAPITLET.

RIKSDAGEN 1746—1747.

PLANEN ATT SOMMAREN 1747 FÖRMÅ KONUNG FREDRIK TILL NEDLÄGGANDE AF REGERINGEN.

Vi hafva sett förberedelserna till statshvälfningen, den éna efter den andra: först huru tronföljare- och Hattpartierna tillbakaslogo Mössornas och Rysslands anfall; — sedermera huru samma partier förstärkte sig genom riksråds-valen, genom Adolf Fredriks utnämnande till akademi-kansler och till generalissimus genom bestickningar inom bondeståndet, och genom det svensk-preussiska förbundet; — och derpå, huru de sökte genom rättegångarna mot Hedman, Springer och Blackwell afskräcka Mösspartiet från vidare motstånd och tillika inbilla allmänheten, att brottsliga stämplingar mot Adolf Fredriks tronföljd verkligen förefunnos, och huru man sökte genom slika förespeglingar väcka det deltagande för tronföljare-paret och den ovilja mot dess vedersakare, som skulle underlätta de tillämnade statshvälfningarna. I Juni 1747 voro dessa förberedelser dels undangjorda, dels i full gång, och man ämnade nu skrida till sjelfva hufvudsaken på sätt, detta kapitel skall beskrifva.

---

[1]) Ofvanstående berättelse är förnämligast grundad på en i tidskriften Frey för 1846 införd och af herr N. Arfvidsson författad uppsats; — och i öfrigt på danska, franska, preuss., sax. och österr. min. br., på Gehebes bref i Kassels arkiv samt på rådsprot. och på de här ofvan serskildt anförda källorna.

Förslaget till konungamagtens utvidgande hade redan 1741 och 1743 varit omtaladt; men först efter Lovisa Ulrikas ankomst till Sverge började sträfvandet derefter taga form och fart. Hvad hon och följaktligen ock hennes gemål önskade lika mycket och kanske än mer, var dock att så snart möjligt komma i besittning af den konungamagt, som förefanns. Vinnandet af sistnämnde syfte var ock ett nästan oeftergifligt villkor för vinnandet af det förra. Närmaste föremålet för det unga hofvets planer blef alltså att förmå den gamle konungen till nedläggande af regeringen, och denna sida af planen förskrifver sig hufvudsakligen från nämnde prinsessas ankomst, önskningar och verksamhet; och hon fick dervid bistånd af både Frankrike[1]) och Hattpartiet. Redan under loppet af 1745 har man ock för den gamle konungen med lockande färger utmålat, huru lugnt och lyckligt han skulle kunna framlefva sin ålderdom, ifall han befriade sig från regerings-bekymren. Men Fredrik hade redan i flere år varit från dessa bekymmer tämligen befriad och i allmänhet framleft sina dagar så stilla, som önskas kunde, och visade fördenskull ingen längtan efter det förespeglade nya lugnet, ingen benägenhet att för dess vinnande nedlägga spiran[2]). För tillfället måste fördenskull partiet draga sig tillbaka, dock i afsigt att under den stundande riksdagen återupptaga förslaget, och då med ökade krafter och större eftertryck.

Men när i September 1746 riksdagen sammanträdde, ville i början ingen åtaga sig att framkomma med det betänkliga och stötande förslaget[3]). Hattpartiet var vid den tiden underlägset i rådkammaren och hotades derjemnte af efterräkning från Mössornas sida, och af mycken ovilja hos flertalet bland riksdagsmännen, så att det måste i främsta rummet vara

---

[1]) Franska min. br. Juli, Sept. 1745.

[2]) S. st.

[3]) S. st.

betänkt på eget försvar. Men sedermera lyckades det att tillbakaslå anfallen, och att vinna öfvervigt i rådkammaren, m. m., såsom redan berättadt är. Genom dessa framgångar både tryggadt och uppmuntradt, beslöt det att numera gå djerfvare till väga, och Palmstierna framställde ock för Fredrik det vigtiga, men motbjudande förslaget[1]), och när ingenting derigenom uträttades, grep sig Tessin sjelf an och frågade den gamle konungen, *om ej denne, för att vinna mer hvila och ledighet ville begära Adolf Fredrik till medregent.* Men Fredrik svarade: *det är nu andra gången, man gör mig detta förslag; den som för tredje gången dermed framkommer, låter jag enligt lagens ord behandla som förrädare*[2]). Stundom vacklade han väl i sitt beslut och längtade efter lugnet, men blef då beständigt till fortfarande och ihärdigt motstånd uppmuntrad icke blott af broderns hessiska utliggare, utan ock af sina egna gunstlingar, hvilka ville så länge möjligt inskörda de rika ynnestbevis, han kunde i egenskap af konung utdela; — likaså af Mössorna, hvilka önskade bibehålla Fredrik för att kunna lättare både bibehålla freden och motarbeta det unga slösande hofvet i allmänhet och den herrsklystna Lovisa Ulrika i synnerhet; — likaså af rysska styrelsen, hvilken lofvade skydda Fredrik, i händelse det unga hofvet tillgrepe våldsamheter. Konungen hade fått veta, att man låtit i landsorterna utsprida, det han af ålder och sjuklighet vore förslappad och till regeringens förande oförmögen, t. o. m.

---

[1]) Köpenh. Geh. ark. Ett långt i chiffer författadt bref från danska min. Wind till hofvet i Köpenhamn den 13—24 Juni 1747, hvilket innehåller en berättelse om dessa brytningar. — En dersammastädes befintlig smygskrift från 1748 säger, att Palmstierna två gånger gjorde konung Fredrik detta förslag. — Flere i Stockholm då boende utländska sändebud omtalade tronafsägelseplanen icke blott som en gissning, utan som en verklighet.

[2]) Sax. min. bref den 28 April 1747. Missiverna från saxiska sändebuden i Stockholm Walter och i synnerhet från Suhm; de sednare under åren 1745—1749 äro mycket upplysande.

att han sjelf ämnade nedlägga den. För att vederlägga dylika rykten begaf sig den nu 70-årige åldringen under vintern 1747 ut på björnjagter[1]) och företog sedermera några resor, bland annat för att besöka Möss-partiets gamle ledare Ture Gabriel Bielke[2]).

Till besegrande af detta motstånd föreslogos nu allehanda medel, t. ex. att med en gåfva af 40,000 ecus förmå någon bland gunstlingarna öfvertala konungen till frivillig tronafsägelse; — och att, om detta misslyckades, öfvertala någon bland bönderna att formligen framlägga det ömtåliga förslaget om tron-afsägelsen[3]), och slutligen, att, såsom vi berättat, vinna bönderna och sedermera genom dem samt adel och borgare, tre stånd emot ett, drifva besagde plan igenom. Man hoppades ock, som nämndt är, att rättegångarna mot Hedman, Springer och Blackwell skulle uppskrämma allmänheten, och man hade dessutom på sin sida en i Stockholm utkommande veckoskrift kallad *"Lärda Tidningar"*, hvilken väl icke omedelbart deltog i de politiska tvisterna, men innehöll en mängd tal och verser, fulla af beröm för tronföljareparet, men jemnförelsevis sällan några rader om Fredrik, en företeelse, som icke kunde blifva utan sitt inflytande på det allmänna tänkesättet. Äfven, säges det, sökte man genom rykten om tillämnad förgiftning skrämma den gamle mannen; men denne visade sig i ty fall oförfärad. *Jag tackar*, sade han, *för varningen, men anförtror mig i Guds hand och beskydd.*

Planerna för de åtgerder, Hattpartiet skulle vidtaga, blefvo vanligtvis uppgjorda i Lovisa Ulrikas rum,

---

[1]) Danska min. bref den 13—24 Juni 1747.

[2]) Danska min. bref den 10—21 Juli 1747.

[3]) Danska min. bref den 13—24 Juni 1747 samt en i Köpenh. Geheim. arkiv befintlig anonym och odaterad uppsats kallad: *Sverrig Umständliche Beschreibung von allem dem, was sich in Schweden seit den letzeren finnischen Kriege vorgefallen.* Dechifferadt den $^{17}/_{7}$ 1749.

der hon samlade sina förtroligaste gunstlingar till små afton-sällskap och öfverläggningar, i hvilka Palmstierna och Henrika Liewen mest deltogo och mest hördes. Prinsessan tyckte likväl mången gång, att hennes vänner gingo till väga med allt för mycken slapphet och räddhåga[1]), och hon yttrade deröfver mycket missnöje[2]). De vidtagna åtgerderna blefvo dock mer djerfva, sedan en mängd Mössor lemnat riksdagen, och rättegångarna mot Hedman, Springer och Blackwell tagit fart, och i synnerhet sedan man lyckats genomdrifva förbundet med Preussen, hvarigenom man ansåg sig försäkrad om understöd af både denna magt och af Frankrike. Då och i Juni 1747 hafva, vi veta dock ej af hvilka personer eller på hvilkens bemyndigande[3]), fyra märkvärdiga akter blifvit inom någon del af Hemliga Utskottet, kanske af Secretissimum, uppsatta. De voro: 1:o en ny kröningsakt[4]), 2:o en ny regegeringsform[5]), 3:o förslag till en *Förenings-* och 4:o till en *Försäkrings-akt*; alla fyra tillsammans utgörande både medel och mål för den tillämnade statshvälfningen. *Förenings-akten* innehöll ett ständernas beslut och ytterligare löfte att upphöja Adolf Fredrik på tronen, kanske i förtid; och *Försäkrings-akten* bestod i Adolf Fredriks försäkran att icke missbruka den magt, som blifvit honom anförtrodd. Dessa

[1]) Berlin. Königliche Haus-archiv. Lovisa Ulrikas bref till brodern Fredrik den 11 Juni 1747.

[2]) Danska min. bref den 13—24 Juni 1747 säga, att man dervid stundom befarade, att missnöjets häftighet skulle leda till utbrott af gallsjuka.

[3]) Kassels arkiv. Gehebes och Bennings bref sommaren 1747 omtala, huru lilla Sekreta Utskottet, kanske Secretissimum, ofta fattade beslut, om hvilka hvarken rådet eller Hemliga Utskottet i sin helhet fick någon kännedom.

[4]) Daterad den 3 Juni 1747, och på ständernas Hemliga Utskotts vägnar underskrifven af landtmarskalken Ungern Sternberg och af riddarhus-sekreteraren Ekestubbe.

[5]) Daterad den 11 eller enligt en annan uppgift den 27 Juni 1747 och underskrifven af Ungern Sternberg, Jakob Benzelius och Aulævill.

två sednare handlingar kunde naturligtvis blott vid en riksdag och vid Adolf Fredriks tronbestigning nå sin fulländning, och voro derföre blott utkast till hvad beslutas eller bekräftas borde[1]. — De två förra uppsatserna, krönings-akten och regerings-formen, skulle deremot betraktas, icke blott som utkast eller förslag, utan som formligt utförda och till rikets bästa fattade beslut, hvilka derföre blifvit vederbörligen underskrifna. *Krönings-akten,* vi känna ej närmare innehållet, torde hafva bestått i förslag till konungens försäkran och till undersåtarnes hyllnings-ed. Den nya *regeringsformen* skall hafva åt konungen tillerkänt rättighet att börja krig, pålägga skatter, bestämma tullafgifter, stifta nya och förklara gamla lagar, tillsätta riksråd o. s. v.[2]. Ytterst få personer egde någon kunskap om ifrågavarande fyra åtgerder; och af dessa få har hemligheten blifvit också efteråt bevarad så noga och samvetsgrannt, att det varit blott med yttersta möda, som man kunnat vinna någon ehuru ofullständig kunskap om förhållandet.

Som medel och hjelp vid statshvälfningens genomförande räknade man på preussiska hjelptroppar, på några svenska regementer, hvilkas befäl blifvit vunnet, på den ofta omtalade adliga fritroppen, hvilken man

---

[1]) Tillhopa benämndes de på tyska *Vereinigungs- und Versicherungs-Acten,* och måhända har det varit några inom holstein-gottorpska dynastien fortlefvande minnen och sägner om dylika planer, som föresväfvat Gustaf den tredje, när denne 1789 införde sin *Förenings- och Säkerhets-akt.*

[2]) Underrättelsen om dessa fyra märkvärdiga handlingar är hemtad förnämligast ur de bref, som österrikiska sändebudet i Stockholm Antivari sommaren och hösten 1749 sände till regeringen i Wien, och som finnas i dervarande statsarkiv Med besagde bref hade ursprungligen följt öfversatta afskrifter af samma fyra handlingar; men dessa hade redan vid brefvens ordnande i arkivet enligt å de samma gjorda anteckningar saknats och förmodligen, som med dylika bilagor ofta sker, blifvit, för att närmare granskas, borttagna, och kunde nu mera ej återfinnas. Om sjelfva handlingarnas äkthet och trovärdighet skola vi framdeles i 33 kap. yttra oss.

ämnade under Rosens ledning uppdrifva till 5000 man, på vältaligheten och skickligheten hos Tessin, hvilken ännu gällde som det unga hofvets man, och slutligen på den för tronföljareparet gynnsamma sinnesstämning, man sökt ingifva allmänheten.

Men när det nu skulle komma till verkligt utbrott, yppade sig många och stora hinder. Man hade näml. att befara kraftigt motstånd från England, Danmark och Ryssland och äfven inom Sverge. Allmänheten hade, oaktadt alla bearbetningar, icke kunnat ledas till något för statshvälfningen tillräckligt gynnsamt tänkesätt. Det unga hofvet hade väl för sig Hattarna samt en del af adeln och borgareståndet, men detta mer af politiska än personliga skäl; ty Adolf Fredrik genom sin obetydlighet och Lovisa Ulrika genom sin häftighet och herrsklystnad hade såväl i hufvudstaden som under resorna stundom mer afkylt än uppvärmt tillgifvenheten, hvaremot den gamle konungen, oaktadt sina många och stora svagheter, var i viss grad omtyckt till följe dels af sina fredliga tänkesätt, dels af sitt glada, godmodiga och öppna väsende; och man tyckte, att han kunde gerna få sitta i fred sina få återstående år. *Det gjorde,* mente man, *ingenting; ty nu liksom förut var det i alla fall icke han, utan ständerna och rådet som förde regeringen.* Äfven inom Hattpartiet funnos personer, som med anledning af Lovisa Ulrikas uppförande började hysa betänkligheter i fråga om det unga hofvets påskyndade tronbestigning och ökade magt, och hvilka dessutom efter vunnen öfvervigt i rådkammaren ej heller trodde sig längre behöfva dess skydd [1]. Allmänheten började dessutom blifva orolig, så i Stockholm som landsorten, och inför Hemliga Utskottet anmälde öfverhofpredikanten Troilius [2], att bland folket började gå hvarjehanda

---

[1]) Franska min. br. den 17 Jan. 1747.

[2]) Heml. Utskottets prot. den 23 Juli 1747.

oroande rykten; t. ex. huru utskottet ämnade afsätta den gamle konungen och alldeles förkrossa sina motståndare, och huru en lista på 150 sådana utsedda offer redan vore uppgjord o. s. v. Palmstierna ville väl betrakta dessa rykten som blotta uppfinningar af skadelystna ovänner; men Troilii ord inneburo dock en betydelsefull varning. Dessa och dylika omständigheter begagnades af den gamle konungens parti. Broman, som fruktade förlora både inflytande och inkomster, arbetade med både ord, stämplingar och mutor, gifna dels af Fredriks, dels af egna medel. Han understöddes af hessarne, och när konungen någon gång af trötthet och missmod talade om *att i sällskap med några gamla beskedliga personer söka lugnet i en vrå af verlden*, retade honom Gehebe med att omtala, huru man då *skulle säga, att han gjort det af räddhåga*, hvarvid Fredrik tog eld och utbröt: *jag är icke den, som låter skrämma mig. Jag råder ingen att komma med ett dylikt förslag; den, som vågar det, skall jag svara med käppen.* Under sådana omständigheter och en sådan sinnesstämning hos både konung och allmänhet, uppmanade Löwenhielm Hatt- och tronföljare-partiet till försigtighet och uppskof, och Ungern Sternberg förde samma språk inför Adolf Fredrik och skickade sådana helsningar till sjelfva Lovisa Ulrika.

Följden blef ock, att framtidspartiet beslöt uppskjuta verkställandet af sina planer, och till vederläggning af alla oroande rykten, och på uppmaning af öfverhofpredikanten Troilius afläto de fyra stånden en gemensam förklaring om deras trohet och tillgifvenhet för den gamle konungen[1]). Detta i Augusti 1747.

Från flere håll omtalades dock, huru det unga hofvet sjelft orubbligt vidhöll planen icke blott om afsättningen, utan ock om dess genomdrifvande redan nu

---

[1]) Danska min. bref den 28 Juli 1747; österr. min. bref den 11 Aug. s. å.

eller 1747[1]); — men att anfallet skulle uppskjutas, till dess isen hunnit stänga vägen för den ryska flotta, hvilken eljest kunde komma Fredrik och Mössorna till hjelp[2]); — likaså, att Hattarna ämnade genom förslag om en ny älskarinna locka den gamle konungen till bifall[3]); — likaså, att, ehuru Adolf Fredrik högtidligt förklarade sin trohet mot Fredrik, och sin afsky för alla stämplingar till dennes aflägsnande, hade han dock i hemlighet skyddat och eggat Skeckta, hvilken utan sådant ryggstöd icke skulle vågat så djerfva tilltag[4]); — likaså att Lovisa Ulrika under öfverläggningarna och tvisterna om dessa planer ofta förifrades och ett par gånger ända derhän, att hon föll i vanmagt[5]). Vi lemna dessa mer eller mindre lösa rykten i sitt värde. Hvad som likväl tyckes säkert, är, att allvarsamma planer till Fredriks undanträngande voro gång efter annan under denna riksdag å bana[6]); men att man till sist beslöt att åtminstone för den gången uppskjuta hela den tillämnade statshvälfningen.

TJUGONDESJETTE KAPITLET.

RIKSDAGEN 1746—1747.

FÖRBEREDELSER TILL ETT ALLMÄNT ANGREPP MOT MÖSSPARTIET.

Förslaget att vid midsommarstiden 1747 genomföra den åsyftade statshvälfningen hade, som vi sett,

[1]) Österr. min. bref den 18 Aug. 1747.

[2]) Sax. min. br. den 22 Sept. 1747.

[3]) S. st. den 14 Nov. 1747.

[4]) Kassels arkiv. Gehebes och Bennings bref den 11, 28 Sept. och den 29 Okt., 10 Nov. 1747.

[5]) Sax. min. br. hösten 1747.

[6]) Kassels arkiv. Gehebes bref den 24 Dec. 1747 berättar, huru Ungern Sternberg försäkrat brefskrifvaren, att man under

måst åtminstone för tillfället öfvergifvas. Förnämsta anledningen dertill var troligtvis den, att man ännu icke lyckats bibringa allmänna tänkesättet hvarken den öfvertygelse om det gamla hofvets, Mössornas och Rysslands s. k. afsättningsplaner mot Adolf Fredrik, ej heller den deraf alstrade förbittring, som båda delarna fordrades för att kunna med något allmännare bifall genomdrifva berörde plan. Om man skulle i framtiden bättre lyckas, var således nödigt, att genom nya uppfinningar, nya rättegångar än mer uppskrämma och uppreta allmänheten och dymedelst bibringa den sådana känslor och tänkesätt, som vore för den tillämnade statshvälfningen mer gynnsamma. Detta var ena orsaken till de åtgerder, de anklagelser vi nu gå att framställa.

Den andra låg i Hattarnas länge hysta fruktan för Mösspartiets efterräkningar. Omtaladt är, huru man hittills lyckats afböja dem, icke blott 1741 och 1743, utan ock hösten 1746. I afsigt att förekomma hvarje nytt försök i den vägen beslöto nu Hattarna att från sin sida anställa en dylik mot Mössorna, och den om möjligt så sträng, att dessa skulle icke blott nedtystas utan alldeles tillintetgöras.

De vigtigaste anklagelse-punkter, man af båda dessa orsaker ämnnade framkasta, voro, att Mössorna skulle hafva tillställt såväl 1743 års uppror i Dalarna, som alla dersammastädes äfven sedermera fortfarande oroligheter; — att de låtit rättegången om dessa uppträden föras så lamt och ofullständigt, att de egentliga anstiftarne sluppit undan, hvarföre ock besagde mål borde ånyo till undersökning upptagas; — och förnämligast, att Mössorna skulle i förbund med England, Ryssland och Danmark sökt öfverändakasta det sista tronföljare-valet och i Adolf Fredriks ställe in-

riksdagen gjort tre serskilda försök att undantränga Fredrik; och att bevis derom lätt kunde framdragas; men att det vore bäst behandla försöken med låtsad ovetenhet eller förakt.

föra hertigen af Cumberland, eller en prins af Danmark.

Första steget till en sådan Hattarnas efterräkning togs genast vid riksdagens början, då Magnus Skeckta föreslog, att man skulle nu som förut upprätta en protokolls-deputation, d. v. s. ett utskott eller en kommissjon, som egde att granska protokollerna vid ämbets-verken. Partiets afsigt var att sålunda få tillfälle till återupptagande af den förra rättegången om dalkarls-upproret, och till anställande af de efterräkningar och anklagelser, med hvilka man ville angripa Mössorna. Lätt kunde dock förutses, att förslaget, ehuru välkommet för adel och borgare, skulle ogillas af prester och bönder, hvarföre ock Skeckta föreslog, att, ifall de två sednare stånden icke bifölle, skulle adel och borgare ensamma utnämna ledamöter till ifrågavarande deputation och låta den träda i verksamhet, hvilken våldsamma åtgerd Ungern Sternberg dock lyckades afböja. Vintern och våren 1747 föreföllo emellertid häftiga tvister om dessa ämnen, serdeles inom bondeståndet, hvarest det förut omtalade för Hattarna vunna partiet gillade Skecktas förslag. Det rönte dock motstånd af Olof Håkansson och flertalet, hvilket anmärkte, att rörande dalkarls-upproret vore rättegången redan afslutad, de brottsliga afstraffade och de öfriga benådade, och att hela den saken således vore en gång för alla afgjord. Hattarna sökte lugna sinnena med det löfte, att den nu tillämnade rättegången icke skulle gälla någon bonde, utan blott de ledande herrarna. Slutligen lyckades man ock drifva Skecktas förslag igenom, och en dylik protokolls-kommissjon blef nedsatt. Tillika anställdes några personer för att utspionera hvilka Mösspartiets medlemmar plägade besöka de främmande magternas sändebud; och man hoppades att på detta sätt skaffa sig några mer i ögonen fallande bevis för den tillämnade anklagelsen; nu ungefär på samma sätt, som när man

1741 ertappade Johan Gyllenstierna[1]). Denna gång lyckades man likväl icke att få någon dylik mellanlöpare fast.

Kommissjonen sökte emedlertid skaffa sig andra bevis för de tillämnade anklagelserna, och i synnerhet för den om en sammansvärjning mot Adolf Fredrik. Rättegångarna mot Hedman, Springer och Blackwell hade icke kunnat bringa i dagen några sådana tillräckligt talande intyg, hvilket gaf Mösspartiet och allmänheten ökad anledning att betvifla, t. o. m. förneka hela sammansvärjningen. Detta kunde ej annat än försvaga deltagandet för tronföljare-paret och motverka försöken att påskynda dess tronbestigning och att öka dess magt; och det är ganska troligt, att just detta förhållande medverkat till uppskjutandet af den eljest vid midsommars-tiden 1747 tillämnade statshvälfningen. Man insåg, att, om denna skulle kunna genomföras, borde allmänna tänkesättet ytterligare i dylik rigtning bearbetas; och man gjorde således äfven af denna anledning allt möjligt för att anskaffa flere och kraftigare intyg om nämnde sammansvärjnings tillvaro. De så kallade bevis, man lyckades bekomma, voro dock endast rykten, gissningar, löst tal, som ej heller kunde bevisas. Vi vilja dock anföra de förnämsta bland dessa sägner, emedan de utgöra märkliga prof på innehållet af de rykten, som flögo kring landet, — och på de tänkesätt, som hystes af både ena och andra partiet, — och tillika på halten af de skäl, de bevis, hvilka lågo till grund för Hattarnas anklagelser. Det inberättades t. ex. *huru en onämnd adelsman tagit penningar af och plägat umgänge med Korff samt kallat Adolf Fredriks val en olaglighet, som borde ändras*[2]); — *huru både i hufvudstaden och landsorten talades mycket illa om Adolf Fredrik*

---

[1]) **35**. 88.

[2]) Dessa adelsmannens ord ville angifvaren, om så kräfdes, bevisa.

och Lovisa Ulrika. Tillika anfördes hvarjehanda likartade rykten och påståenden; t. ex. *att Adolf Fredrik lydde numera väl icke under den ryska Elisabet, men i stället under den preussiska Lovisa Ulrika och under den franske Tessin; — att preussiska förbundet vore för Sverge mycket skadligt; — att det unga hofret ämnade åt Preussen afstå Sverges pommerska besittningar; — att man borde med ett årsunderhåll af 200,000 dal. s. m. afskeda både Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika; — att Hattregeringen hade åt de nya manufakturerna gifvit dryga banko-förskott på pant af malätna och odugliga kläden; att den sålunda ådragit banken stora förluster; att besagde regeringsherrar och i synnerhet Tessin och Palmstierna borde aflägsnas; — att boningar för dem redan vore i Siberien beställda; — att till främjande af deras afsättning ryska penningar blifvit utdelade af fyra höga herrar*[1]*); — att dylika mutor blifvit mottagna på riddarhuset*[2]*); — att svenska folket skulle komma i åtnjutande af fredens välsignelse, och svenska soldaten få i lugn sköta sin jord, så framt blott Sverge löste sig från det förderfliga förbundet med Frankrike,* o. s. v. Af sådant innehåll voro de angifvelser, på hvilka anfallet mot Mössorna skulle grundas. De bestodo, som vi sett, endast i lösa rykten, gissningar, tydningar, önskningar m. m., sådana som, mer eller mindre sjelfskapade, pläga under hvarje svårare brytning löpa kring bland allmänheten. Icke ett enda vigtigare och bevisligt brott kunde framtes.

---

[1]) Troligtvis menades härmed Åkerhielm, Posse, Ant. Wrangel och Jakob Cronstedt, d. v. s. de fyra riksråd, hvilka Hattarna ämnade anklaga.

[2]) Sagesmannen för denna uppgift, en Harald Carlberg, namngaf 11 riddarhusets medlemmar, alla obetydliga personer, åt hvilka han påstod, att ryska penningar blifvit utdelade, och han uppgaf äfven, huru mycket hvardera fått, och slutsumman, näml. 14,600 d. k. m., men förklarade tillika, att han ingalunda mägtade bevisa dessa sina påståenden.

Angifvarne, på ett par när, ville ej heller nämna sina sagesmän, än mindre ansvara för uppgifternas sanning. Hattarnas ledare insågo ganska väl otillräckligheten af sådana bevis och beslöto fördenskull så mycket möjligt undandölja dem och deras verkliga beskaffenhet. Derföre och tillika för att under hemlighetens täckelse skydda angifvarnes personer, blefvo angifvelserna i sina urskrifter och enskildheter meddelade endast åt några få de högst betrodde partimännen, hvarpå de flesta dessa papper med förtigande af både anklagarens namn och anklagelsens enskilda innehåll förseglades och förvarades bland handlingarna[1]).

Läsaren minnes, huru, när de fredliga rådsherrarna år 1739 skulle störtas, man icke kunde mot dem framlägga några vigtigare anklagelser; och huru man derföre under svepskälet af Hemliga Utskottets tysthets-ed vägrade att uppgifva orsakerna till deras anklagande, utan endast och i allmänhet försäkrade, att deras förbrytelser varit stora och riksförderfliga[2]). Samma parti gick nu till väga på samma sätt. Också nu gömde man med mycken sorgfällighet undan sjelfva anklagelse-skrifterna; *ty,* skulle det heta, *dessas innehåll var så betänkligt*, att det icke borde utspridas bland allmänheten, icke ens bland det Hemliga Utskottets alla medlemmar. Deremot försäkrades i allmänna ordalag, att man upptäckt högst brottsliga stämplingar mot rikets lugn och nyss antagna tronföljd, och att Hemliga Utskottet borde uppmanas till planens

---

[1]) Näml. i riddarhusarkivet bland Hemliga Utskottets och nämnde kommissjons handlingar. Först 1864 om hösten brötos dessa förseglingar, och man fick således kunskap om angifvelsernas här ofvan meddelade innehåll. Angifvarna, de tyckas hafva varit omkring 14, (några inkommo efter den 15 Juli 1747) utgjordes af obetydliga personer, alla obekanta, utom de två, i egenskap af spejare och politiska handtlangare kända herrarna kapten Löfving och presten Granholm.

[2]) **3 1**. 178—180.

hejdande och bestraffning. Ståndens talmän blefvo till kommissjonen inkallade, för att i ämnet höras. Ungern Sternberg tillkännagaf då, *att han omöjligen kunde tro på tillvaron af så brottsliga stämplingar;* men Höpken sökte visa deras både möjlighet och trolighet, och fick deri understöd af Palmstierna och Brovallius. Dessa herrars parti påstod, att de gjorda angifvelserna, *ehuru ännu obevisade, likväl och genom sin öfverensstämmelse med andra företeelser ljusligen ådagalade, att i landet förefunnes anläggningar mot rikets lyckliga lugn och lagliga öfverhet.* Slutet blef, att kommissjonen skulle åt Hemliga Utskottet meddela hufvud-innehållet af de inkomna angifvelserna och derjemnte uppmana till de åtgerder, sakens vigt fordrade. En sådan skrifvelse utfärdades äfven, och fick vid sin ankomst af utskottets Hattar mycket medhåll. Henning Gyllenborg och Cederhielm ville, *att utskottet skulle åt kommissjonen uppdraga magt och myndighet att tillse, »ne quid detrimenti capiat respublica*[1]). Cronhjort ville hopkalla *de adliga fritropparna till försvar mot sammansvärjningen.* Cojet och Björnberg mente, att alla de angifna ränkmakarne *borde genast häktas. — Åtminstone,* tillade Hårleman och Axel Sparre, *åtminstone böra deras namn uppgifvas, på det ingen måtte af ovetenhet befordra dem till vigtiga förtroende-platser.* Ungern Sternberg anmärkte, *att deras namn ännu icke vore kända.* Boberg tillade: *hufvudmännen hafva varit så fina, att de omöjligen kunna öfverbevisas, så länge man måste strängt hålla sig efter rättegångs-ordningen. Utskottet bör derföre hos ständerna anhålla om tillåtelse att förfara politice och att utan de vanliga vidlyftigheterna försäkra sig om sådana personer, som äro misstänkta.* Detta Bobergs förslag bör noga beaktas, icke blott såsom i sig sjelf ganska märkvärdigt, utan ock såsom

---

[1]) *Att staten icke lede något afbräck.*

inledning till en än märkvärdigare företeelse, hvilken vi skola framdeles berätta. Nu och för tillfället mötte dock dess grundsats mycken motsägelse och måste öfvergifvas. Utskottets beslut blef att genom ett protokolls-utdrag lemna ständerna del af de inlupna angifvelsernas innehåll, men blott i allmänhet, och Höpken fick i uppdrag att författa skrifvelsen. Hvad som dervid behöfdes, var att i oroande, men allmänna ordalag utmåla den s. k. sammansvärjningen och derigenom reta och skrämma sinnena, men att icke inlåta sig i några enskildheter. Så skedde ock. Skriften, den kallades någon gång *anklagelse-protokollet*, innehöll, *att i landet vore å färde åtskilliga dristiga, eftertänkliga och förderfliga anläggningar mot ständernas frihet och mot rikets säkerhet och antagna tronföljd; att dock anslagen blifvit upptäckta, så att de ej fått i mörkret afbida mognad; men att till deras fullkomliga tillintetgörande alla rikets innevånare borde medelst enighet och fullkomlig laglydnad bidraga.* Skriften [1]) meddelades ej blott åt ständerna, utan ock genom trycket äfven åt allmänheten, och väckte oerhördt uppseende. Många trodde på dess uppgifter och utforo med förbittrade ord mot de s. k. gudlösa och trolösa orostiftarne, samt visade sig färdiga att bevilja hvarje det unga hofvets fordran. Andra, och ej få, betviflade eller förnekade hela sammansvärjningen. På riddarhuset fordrade Düring och många med honom, att bestämda bevis måtte framläggas; men Edvard Carleson med vänner ansåg farans tillvaro fulltygad, och yrkade fördenskull undersökning om hvarje stämpling mot tronföljare-paret, *dessa af himlen förlänade dyra panter för Sverges sällhet.* Flere inom preseståndet förklarade sig *svårligen kunna tro på tillvaron af så brottsliga anläggningar, utan förmodade talet derom vara ett alster antingen af*

---

[1]) Daterad den 15 Juli 1747.

lösa gissningar och tomma rykten, eller ock af berömlig vaksamhet och ömhet för rikets bästa. Äfven inom bondeståndet hystes likartade betänkligheter, och en dess medlem förklarade *utskottets protokoll vara en smädeskrift, som icke förtjenade tryckas.* När man sedermera väckte fråga om ransakning och afdömande, yrkade både prest- och bondestånden, att sådant borde ske inför laglig domstol, men icke inför någon serskild kommissjon. Men Mössorna, redan tillförene mycket qvästa, hade i längden svårt att tala mot den föreslagna kommissjonen; ty, emedan denna skulle anses medföra en strängare undersökning, kunde deras motstånd tolkas som en följd af det onda samvetets fruktan för sanningens upptäckande, och tillika som en följd af likgilltighet för tronföljare-parets trygghet och af mutor från Ryssland. När förslaget om en kommissjon för handläggningen af de s. k. förrädiska stämplingarna förekom i Hemliga Utskottet, anmärkte ock Löwenhielm oformligheten af, att ett utskott skulle enligt förslaget granska och ändra hofrättens utslag; och äfven Wulfvenstierna talade mot åtgerden. Men för densamma ifrade bland borgrarna Aulævill och Faggot, bland presterna Brovallius och Henrik Benzelius och bland adeln Biörnberg, Cojet, Henning Gyllenborg, Hårleman och i synnerhet Palmstierna och Höpken, hvilken sednare påstod, *att, emedan saken rörde främmande magter, borde den behandlas, icke af stånden, utan af Hemliga Utskottet,* vid hvilken åsigt man äfven stannade. På sådant sätt blef tillsatt en serskild domstol, hvilken stundom kallades *den nya dalkarls-kommissjonen;* emedan den skulle förnämligast sysselsätta sig med förnyade granskningar rörande sista dalkarls-upproret. Det var med tillhjelp af denna kommissjon, som Hattarna ämnade mot en hop Mösspartiets medlemmar anställa den förkrossande räfsten. Kommissjonens verksamhet,

hvilken till större delen inföll efter riksdagens slut, skall framdeles närmare beskrifvas[1]).

TJUGONDESJUNDE KAPITLET.

RIKSDAGEN 1746—1747.

FÖRFÖLJELSEN MOT SAMUEL ÅKERHIELM.

Vi hafva sett de rättegångar, genom hvilka man lyckades nedtysta och undanskaffa tvänne bland Mösspartiets mest driftiga handtlangare, Hedman och Springer. Men ännu qvarstod på platsen Samuel Åkerhielm, samma partis utmärktaste personlighet, och den ende, som möjligtvis kunde åt dess spridda skaror och sträfvanden gifva styrka, sammanhållning och planmessig verksamhet; och så länge denne man deltog i rådets och riksdagarnas öfverläggningar kunde det nu slagna Mösspartiet möjligtvis åter resa sig, framkomma med sina fordringar på efterräkning, upphäfva det franskt-preussiska förbundet och i allmänhet motarbeta tronföljare- och Hatt-partiets planer. Utom dessa allmänna anledningar till fiendtlighet mot Åkerhielm, hade mycken enskild och personlig ovilja blifvit mot honom framkallad, hos Adolf Fredrik genom medtäflarskapet till kanslerbefattningen i Uppsala; hos både Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika genom den sparsamhet, han vid flere tillfällen och i synnerhet vid deras förmälnings-högtidligheter förordat; hos Tessin genom den envist bibehållna öfverste-marskalk-sysslan, hvilken dock Tessin eftersträfvade; hos kamraterna vid rådsbordet ge-

[1]) Danska, franska, sax. och österrik. min. br. — Rådets, adelns, Hemliga Utskottets och kommiss. protok. — Uppsala. Nord. och Stierneldska saml. Kassels arkiv. Gehebes och Bennings bref.

nom den sjelfständiga öppenhet, hvarmed han ogillat några deras beslut; och hos Frankrike och Preussen genom hans ihärdiga strid mot dessa magters plan, att låta Sverge tjenstgöra i egenskap af en besoldad vapendragare. Alla dessa fiender förenade sig nu till ett gemensamt anfall mot det gemensamma hindret för deras planer, och Frankrikes regering uppmanade flere gånger sitt sändebud att så snart möjligt aflägsna den fruktade mannen.

Men på hvad sätt? Vintern och våren 1747 letade man efter dertill tjenliga skäl eller svepskäl, dock förgäfves. *Han står fast som en klippa; — han har ett säkert stöd i sitt goda samvete*, skrefvo om hvarandra de främmande sändebuden; äfven sådana, som arbetade på hans fall. Vederdelo-männen i Hemliga Utskottet sökte emellertid framleta allt, som kunde i någon mån vara tjenligt för deras afsigt, och till den kommissjon, som ledde ransakningarna i springerska målet, skickades förfrågningar, om ej bland dithörande papper några anklagelse-skäl mot Åkerhielm kunde finnas; och icke blott *förfrågningar*, utan äfven *uppmaningar* att sådana efterforska, och man försökte t. o. m. att locka Springer till dylika uppgifter[1]); men alltsammans utan att någonting hufvudsakligt kunde vinnas. Under sina egna granskningar af rådets protokoll och af andra handlingar trodde sig dock utskottet ändtligen hafva funnit ett par punkter, som möjligtvis kunde tillgripas, ehuru blott i nödfall: emedan de i sig sjelfva voro så obetydliga, att man tvekade om möjligheten att kunna på grund af dem framkomma med någon vigtigare anklagelse, eller framkalla någon allvarligare bestraffning. Man beslöt följaktligen att, innan de tillgrepos, på annan väg närma sig det afsedda målet. Åkerhielm kallades fördenskull till Adolf Fredrik, hvilken sökte förmå

[1]) Ridd.-hus. ark. Handl. rörande Riksens ständers kommissjon om såväl Åkerhielm som Springer.

honom att åt Tessin frivilligt afstå öfverste-marskalk-sysslan. Var nu detta förslag en följd af tronföljare-parets längtan efter Tessin? eller af Tessins längtan efter sysslan? eller ett försök att reta, trötta och derigenom aflägsna den misshaglige Åkerhielm? Vi veta det ej; men det blef i alla händelser med bestämdhet tillbakavisadt. Då och som en förberedelse till anfallet sökte man öfvertala bondeståndet att i denna sak skilja sig från presterna och förena sig med adel och borgare, hvilkas flertal var fiendtligt sinnadt mot Åkerhielm. För sådant ändamål blefvo, påstås det, Olof Håkansson och fyra bland de anseddare riksdagsbönderna kallade till Adolf Fredrik; men alla dennes bemödanden att öfvertala dem aflupo fruktlöst.

Ehuru dessa försök misslyckats, beslöt man dock att angripa Åkerhielm med en formlig rättegång; fastän man för hans anklagande icke hade några andra skäl, än de förut nämnde två punkterna. Och nu, se här dessas innehåll!

Den ena rörde frågan om principalatet. För folkets magt öfver folkombuden hade Åkerhielm yttrat sig flere gånger, och äfven vid rådsbordet, då han der blifvit af konungen om sin åsigt tillspord. För sin egen person hade han likväl talat endast om grundsatsens allmänna gilltighet och sanning; men aldrig sökt göra den i verkligheten gällande. Af brist på andra och vigtigare skäl blefvo dock några sådana hans yttranden nu gjorda till föremål för anklagelse. Åkerhielm aflät då öfver dem följande förklaring. *Jag anser adeln, presterna, borgrarna och bönderna i hela riket utgöra de rätta fyra riksstånden så under som mellan riksdagarna. De äro sakegare och rätta principaler för de ombud, som till riksdagsmän väljas. Dessa sednare äro således icke de ursprungliga, de egentliga riksens ständer, utan blott en del af dem, och tillika deras fullmägtige, hvilka i sådan egenskap böra inför sina principaler ansvara. Jag*

tror ock ett sådant ansvar nyttigt; emedan det utgör ett band på den mångfaldigt frestade riksdagsmannen. Men sedan hans majestät förbjudit vidröra principalats-frågan, har jag tegat med dessa mina åsigter tills nu, då jag blifvit derom tillspord. Han visade dessutom, att Hemliga Utskottet sjelft hade en gång rörande principalatet uttalat samma åsigt, som det nu tadlade; en upplysning som han troddes hafva fått af Serenius. Men motpartiet godkände icke denna förklaring, utan påstod, att den tvärtom förvärrat Åkerhielms sak, och det behandlade äfven sedermera några andra hans likartade yttranden såsom verkliga brott, de der borde bestraffas; och det utkom en, som man trodde, af Browallius författad skrift, som häftigt angrep de af Åkerhielm och Springer yttrade principalats-lärorna. Detta var således den ena, den först begagnade anklagelsen.

Den andra och längre fram tillgripna grundades på följande omständighet. Genom gåfvor till krigskassan och till en silfverservis åt Lovisa Ulrika samt genom stora lån åt staten, åt manufakturer och åt enskilda personer och stundom utan tillräcklig säkerhet, — genom allt detta hade banken kommit på obestånd, så att dess skuld 1745 utgjorde fjorton, men dess verkliga metalliska tillgång blott omkring en million d. s. Följden blef, att förtroendet minskades, att allmänheten började ur banken uttaga det klingande myntet, och att uppgälden mellan detta och sedlarna växte till hotande höjd. Banken måste besluta sig till ett af de två; antingen att för erhållande af full klarhet och reda formligen uppgifva verkets stat, i hvilken händelse man måst afkasta den slöja, hvilken hitintills hade för allmänhetens blickar undandoldt allt, som rörde banken, dess skulder, fordringar, medel och förvaltning; — eller ock att inskränka, nästan inställa all utvexling af klingande mynt och i stället utgifva mera sedlar och att genom konstlade tvångsförordningar både tillerkänna dessa lika värde,

som det goda myntet och fasthålla kursen på en för alltid bestämd punkt. Förstnämnde utväg yrkades af Cronstedt, af Posse, af Wrangel, af den då ännu lefvande Sven Lagerberg[1]) och i synnerhet af Åkerhielm[2]); men den sednare af rådets flertal; och man frestas att som skäl för dettas yrkande misstänka, åtminstone hos en och annan, den beräkningen att så länge möjligt dölja det klandervärda i partiets bankhushållning och det olyckliga i dess följder. I strid mot Åkerhielm och hans vänner beslöt man fördenskull att undvika allt, som liknade en öppen bankrutt och att i stället förbjuda utvexlandet af större summor klingande mynt ur banken, men att deremot utgifva massor af sedelmynt i synnerhet på smärre summor, också för att derigenom och genom utförselförbud ersätta det kopparskiljemynt, man åren förut hade oförsigtigt nog låtit ur landet föras. I kungörelsen härom förklarade styrelsen, *att banko-verket vore i bättre och förmögnare tillstånd än någonsin.* Genom denna uppgift[3]) ville man rättfärdiga åtgerden samt dölja sin misshushållning och dess följder.

I sig sjelf gällde också tvisten två olika grundsatser, hvilka begge hade och hafva både vigtiga och ansedda försvarare. Men den ena skulle nu, och för att skydda Hattarna och komma åt Åkerhielm, förklaras vara högst förderflig, t. o. m. förrädisk; och man utmålade med mörka färger, huru nämnde herre förnekat regeringens magt att besluta öfver banken och tillika velat röja bankens hemlig-

[1]) Enligt Gehebes bref den 20—31 Okt. 1747, befintligt i Kassels geheime-arkiv, också af Tessin och Rosen.

[2]) Denna åsigt blef redan då gillad af flere banko-utskottets ledamöter, och sedermera likaledes af riksdagen 1765; och i våra dagar hafva Schwerin och, som det tyckes, äfven Skogman ansett den för riket nyttigare än den, som följdes.

[3]) För att komma till denna uppgift, tyckes man hafva som säkra tillgångar beräknat bankens alla, ehuru ofta osäkra fordringar. Jfr s. 165.

heter, nedsätta dess anseende, drifva den till bankrutt, och derigenom skada både den och fäderneslandet. Detta var den andra anklagelse-punkten.

Först efter flere öfverläggningar och tvister mägtade Palmstierna, Henning Gyllenborg och Boberg att i spetsen för sina parti-vänner förmå Hemliga Utskottet till öppnande af denna rättegång, och det skedde medelst en öfvervigt af blott några få, det säges 3, röster. *Åtgerden,* skref franska sändebudet, *var dock alldeles nödvändig, ty utan Åkerhielms aflägsnande hade vårt parti aldrig kunnat komma till någon trygghet.*

Sedan den således anklagade Åkerhielm inkommit med sin förklaring, blef målet i Hemliga Utskottet framlaggdt. För mildare åtgerder yttrade sig många. Kammarrådet Wulfwenstierna sade: *principalats-läran är farlig; men det var i sittande råd och på konungens befallning, som friherre Åkerhielm deröfver yttrade sig, och han har derjemnte yttryckligen tillkännagifvit sin åsigt i alla fall vara den, att, hvad riksdagen fastställt, kunna de hemmavarande ingalunda förändra. Hvari består då hans brott? Låtom oss icke spilla tiden med småsaker, ej heller uppreta de många vänner, den anklagade har, ej heller till overksamhet undanskjuta en man, hvars stora nit och skicklighet vår stat ganska väl behöfver!* Superintendenten Körning sade: *riksrådet Åkerhielm bör så mycket mindre misstänkas för stämplingar mot vår tronföljd, som han under valstriderna flere gånger i rådet yrkade på utkorandet af just vår nuvarande kronprins. Han bör fördenskull icke underkastas något annat straff än på sin höjd en varning,* och häruti instämde en borgmästare Finerus och likaså biskop Alstrin, hvilken anmärkte, att *frågan om principalats-lärans laglighet eller olaglighet hittills icke varit afgjord, och att derföre, om också Åkerhielm vid dess bedömande i någon mån misstagit sig, vore sådant ursäktligt;*

häldst han dock städse påstått, att allt, hvad ständerna på riksdag beslutat, bör stå fast. Utförligast var öfverhofpredikanten Troilius. *Det är,* påstod denne talare, *det är orätt att på sätt, nu sker, angripa en herre af så högt vett, så mogen insigt, så långlig erfarenhet, så bepröfvad uppriktighet och så redligt nit som friherre Åkerhielm. Ett sådant angrepp skall icke främja, utan störa enigheten. Både de, som försvarat och de, som förkastat principalatsläran, kunna mena ärligt; och emedan denna åsigt då ännu icke blifvit utdömd, var friherre Åkerhielms framställande deraf ursäktligt.* Efter att hafva genomgått de vanliga skälen, slutade Troilius med dessa ord: *jag har talat länge; men Gud vet, att det skett af välmenande hjerta. Om jag derigenom kunnat förekomma några eftertänkliga steg mot hans excellens, riksrådet friherre Åkerhielm, och tillika förekomma den oenighet och den förbittring, som genom den tillämnade rättegången kunnat föranledas, så vare Gud derföre ärad!* Mot dessa försonande åsigter talade Boberg, Browallius, Cojet, Henning Gyllenborg, Palmstierna och Plomgren m. fl. och deras förnämsta skäl bestodo deri, att principalats-läran var högst förderflig; att mellan Åkerhielm och Springer någon öfverensstämmelse, kanske öfverenskommelse, egt rum, och att lagen måste hafva sin gång, o. s. v. När slutligen enligt Palmstiernas förslag man som proposition framställde den frågan: *skall riksrådet Åkerhielm för sina yttranden om principalatet tilltalas?* då svarade borgare och adel *Ja!* och presterna likaledes, dock efter mycken tvekan. Detta den 6 Juli 1747.

Dagen derpå framställdes frågan, huruvida rättegången mot Åkerhielm skulle anställas inför hofrätten, eller inför Hemliga Utskottet, eller inför någon ständernas kommissjon? Men många utskottets medlemmar, och i synnerhet presterna, hade vid närmare besinnande blifvit med gårdagens beslut så missnöjda, att de nu sökte kasta detsamma öfverända. Uppslaget

dertill skedde genom ett långt och vältaligt anförande af Troilius. Med varma ordalag och många skäl bad han utskottet icke följa *de olyckliga exemplen från 1738 och 1739. Riksrådet Åkerhielm vore en allmänt aktad man, och det skulle se ut, som ville man drifva honom ur rådet endast derföre, att han talat mot preussiska förbundet. Förlåten, mine herrar!* fortfor Troilius, *men jag säger mina tankar rent ut. De torde ej heller vara alldeles ogrundade, och jag hör i staden mycket, som ej omtalas här i utskottet. Jag frågar derför omigen: får icke riksrådet Åkerhielms bestraffning stanna vid några varnande ord?* Talet gjorde mycken verkan och i dess uttalade åsigter instämde Alstrin, Wulfwenstierna, prosten Trägårdh, borgmästaren Finerus, handelsmannen Gran m. fl. Afven Palmstierna förklarade sig *rörd af den beveklige framställningen; men påstod likväl, att utskottets gårdags-beslut borde stå fast.* Henning Gyllenborg fann Troilii tal *visserligen i sitt slag berömligt, dock stridande mot lag och riksdagsordning. Den anklagade måste antingen fällas eller frias; och man borde besinna, att strafflöshet är lika skadlig som hårdhet.* Biörnberg sade: *man klandrar här åtgerderna år 1739. Men det då begångna felet bestod icke i utskottets beslut att anklaga rådsherrarna, utan just i den flathet, de skadliga jemnkningar, som vid rättegången egde rum. Lika flathet denna gång kommer att medföra lika olycka, och de, som sådant föranleda, skola icke undgå ansvar.* — Löwenhielm deremot frågade: *om nu en kommissjon tillsättes, och Åkerhielm inför densamma erkänner sig hafva felat, men vilja rätta sig, hvad skall då kommissjonen göra?* Cojet svarade: *om någon skjuter på mig, men skjuter bom, och sedermera inför domstolen förklarar sig aldrig mer vilja angripa mig, är jag väl derigenom tryggad? och bör jag väl derföre låta honom fritt gå omkring och lägga an på mig? Vårt fädernesland är ingalunda*

tryggadt genom en sådan Åkerhielms bekännelse. — Psilander m. fl. talade mot *kommissjon och rättegång och ville omigen, att Åkerhielm skulle blott varnas. Men*, sade Henning Gyllenborg, *Springer blef dock för lika brott dömd till rättegång inför kommissjon; hvarföre då en sådan skilnad till person, en sådan skilnad mellan ett riksråd och en enskild man?* — *Jo!* genmälte Piper, *ty det är stor skilnad i bådas sak. Åkerhielm framställde blott en sats, och det under en öfverläggning vid rådsbordet; men Springer uttalade den offentligt och som stöd och försvar för det mytem, han upphetsat och anförde.* Palmstierna antog dock omigen, *att båda målen vore lika*, och frågade: *i fall riksrådet Åkerhielm slipper kommissjon, hvarföre slipper då icke handelsmannen Springer likaså?* — Efter långa tvister framställdes ändtligen propositionen: *den, som vill, att riksrådet Åkerhielm ställes inför en ständernas kommissjon, svarar Ja! den det icke vill, svarar Nej!* Borgarna svarade Ja! presterna Nej! adeln 16 Ja! och 13 Nej! flertalet således Ja! Med två stånd mot ett beslöt alltså utskottet, att Åkerhielm skulle ställas inför en kommissjon. Halten af båda sidornas skäl har läsaren sett, likaså den högst ringa öfvervigt i röster, hvarmed beslutet fattades; två adelsmän öfvergångna till Nej-sidan, och Åkerhielm hade varit från kommissjonen befriad.

Till åklagare i målet föreslog man justitie-kansleren Löwenhielm; men denne, som i allmänhet var välvilligt sinnad mot Åkerhielm, undanbad sig uppdraget. Detta anförtroddes i stället åt en assessor Hollsten, hvilken 1743 gått i spetsen för dem, som dömde Karl Emil Lewenhaupt till döden, och sedermera i egenskap af aktor tjenstgjort i politiska rättegångar. Ordförande blef än Henning Gyllenborg, än lagman Lillienberg, hvilken sednare i yngre år varit förbunden med de till Konstantinopel skickade unga Hattarna K. F. v. Höpken och Edv. Carleson och

äfven längre fram flere gånger kraftigt och i samma anda ingrep i ärendenas gång[1]).

Innan rättegången kommit i fart och äfven sedermera sökte den vanliga samman-jemnkaren Ungern Sternberg att medla till mildring, om möjligt till försoning. Det berättades, att han bad Adolf Fredrik öfvertala Lovisa Ulrika att icke drifva förföljelsen till någon ytterlighet, och att de äfven gifvit ett sådant löfte. Å andra sidan och för att undvika hårdare brytningar bad han Åkerhielm sjelf begära afsked, hvartill denne förklarade sig villig, dock mot erhållande af pensjon: ty Åkerhielm hade icke samlat någon större förmögenhet. Denna fördel ville dock de häftigare Hattarna och i synnerhet Palmstierna ingalunda medgifva. Sistnämnde herre fordrade t. o. m. att de anklagade riksråden skulle under vakt föras till och från domstolen, hvilket dock Hemliga Utskottet afslog. Andra bland Hatt-partiets anhängare gingo så långt, att de talade om att icke blott häkta Åkerhielm, utan ock att dömma honom från lifvet. General Stenflycht kallade honom en förrädare, och Axel Sparre, han var svåger till Tessin, mente, att man *icke borde tillåta Åkerhielm medelst taget afsked friköpa sig från lagligt ansvar.* Sparre gick i sina påståenden så långt, att t. o. m. Palmstierna måste uppmana honom till sans och måtta. Eljest ansåg man sistnämnde herre vara den, som förnämligast ledde och pådref förföljelsen mot Åkerhielm, och att han gjorde det för att derigenom ställa sig in hos tronföljare-paret, och undantränga den afundade Tessin.

I förstone hade, som vi sett, Hattarna förnämligast fästat sig vid Åkerhielms yttrande om principalatet Förmodligen funno de likväl denna anklagelse-

[1]) Det var denne Lillienberg, hvilken 1768 såsom president i bergskollegium, var den förste, som förklarade sitt kollegium hvilande, intill dess Adolf Fredrik återtoge den regering, han nedlaggt.

punkt ensam vara alltför svag och otillräcklig. De upptogo derföre också den andra, den om banken, hvilken vi redan omtalat; en åtgerd, hvarigenom de fingo på sin sida den stora hop, som var mer eller mindre i penninge-verkets misshushållande förvaltning delaktig, och derföre ville undvika dess offentliggörande.

I Åkerhielms åsigt rörande sistnämnde fråga hade 1745 också fem andra rådsherrar deltagit, hvilka följaktligen borde på samma gång anklagas. Men två bland dem, Tessin och Rosen, hörde till Hattpartiet[1]) och blefvo fördenskull med tystnad förbigångna, alldeles såsom man gjorde med Lagerberg, Mejerfelt och Banér vid den 1738 anställda rådsherre-räfsten[2]). De nu, 1747, återstående med Åkerhielm liktänkande riksråden voro för sina personer af mindre vigt; Jakob Cronstedt, en 79 års gubbe, hvilken nu mera nästan alltid vistades på landet; — Arvid Posse, en tapper krigare och välmenande herre, men utan några mer framstående själsegenskaper; Anton Johan Wrangel, sjöhjelten från 1719[3]), en man af ungefär samma halt Den rådsherre, Hattpartiet behöfde och egentligen ville komma åt, var Åkerhielm. Men de måste för skams och för partiets skull angripa äfven hans trenne kamrater.

Från den nya domstolen, kommissjonen, fingo alltså nämnde rådsherrar mottaga en formlig kallelse; men de ställde sig icke densamma till efterlefnad. De instämdes omigen, men vägrade också nu att infinna sig. *Vi äro*, påstodo de, *ständernas fullmägtige och således blott inför dem ansvarige, hvarföre vi ock hafva till dem skjutit vår sak.* Några häftigare Hattar ville då tillgripa våldsamma medel; men det afböjdes och i stället utfärdade man en ny kallelse;

---

1) Sid. 166.
2) **34.** 175, 176.
3) **30.** 69.

denne gång likväl vid ansvar af hemtning och 2000 daler silfvermynts vite. Nu inställde sig de anklagade personligen, eller medelst inlemnade skrifter. Cronstedt och Posse förde ett undfallande, Åkerhielm och Wrangel ett mera stolt språk, och den förstnämnde uppmanade sina domare att lyssna till *rättvisans bud*. Han och hans kamrater fingo ock, ehuru blott medelbarligen, mycket understöd af sina partivänner, och af rysska och engelska sändebuden samt af konung Fredrik sjelf. Hattarna hade väl sökt genom Erland Broman förmå den sednare att ingenting göra till Åkerhielms försvar; men denna gång visade Fredrik mer ihärdighet och mod än vanligt; — också en viss grad af ädelmod. Ehuru Åkerhielm förut hade envist motsatt sig några Fredriks önskningar, ställde sig dock konungen bestämdt på den angripne mannens sida och förklarade sig både önska och behöfva hans fortfarande biträde vid rådsbordet, Han säges t. o. m. hafva bland domrarne utdelat 36,000 ecus (?)[1]; men fåfängt. Genom Hattarna och det unga hofvet, hade Åkerhielm flertalet emot sig, och utskottets domslut blef, att han skulle afskedas och det utan att erhålla någon pension. Saken underställdes nu stånden; men liksom 1739 utan att gifva dem underrättelse om, hvilka de fel, de brott varit, som ådragit Åkerhielm en dylik bestraffning. På riddarhuset blef dock med 175 röster mot 100 berörde utslag stadfästadt. Som vanligt följde borgrarna adeln i spåren, och nu med stor öfvervigt; ty det var förnämligast detta stånd, som vägrade bevilja Åkerhielms ifrågasatta pension. Bland presterna kämpade Brovallius för samma åsigt; men hade emot sig Serenius, hvilken mente, *att ständerna icke kunde afsätta Åkerhielm, innan de visste, hvari hans brott bestode; och*, tillade

---

[1]) Kassels arkiv. Gehebes bref den 2—13 Nov. säger, att Fredrik med en gåfva af 10,000 plåtar öfvertalat Åkerhielm att taga afsked.

Serenius, *ju flere gånger rådsherrar afsättas, desto mer ökas ock villervallan och det oordentliga folkväldet*[1]). Biskop Alstrin tillkännagaf, att konungen åstundade behålla Åkerhielm qvar inom rådskammaren, hvarjemnte Alstrin förklarade sin egen önskan vara, att *Sverges konung och rike måtte få än länge begagna denne rådsherres höga förstånd, mångåriga erfarenhet samt mångpröfvade trohet och nit; och att Alstrin, i händelse af motsatt beslut, begärde få detta sitt yttrande intaget i handlingarna.* Alstrins mening segrade med 22 röster mot 7; och med densamma instämde äfven bondeståndet. Nu liksom 1739 ville Hattarna underkänna det sistnämndes rättighet att i ämnet yttra sig; *ty*, sade man, *emedan detta stånd icke får rösta om tillsättning af rådsherrar, bör det ej heller få rösta om deras afsättning.* Men detta inkast kunde icke göra sig gällande.

Således stodo nu, liksom 1739, två stånd emot två, och den häftiga spänningen tycktes äfven denna gång hota med ganska vådliga följder. För att bryta Mössornas ihärdiga motstånd hade näml. inom Hattpartiet uppstått ett serskildt förbund, som kallade sig *Boutons Jaunes*, d. v. s. *De gula knapparna.* En hvar bland dem bar nämligen på sin hatt en gul knapp till minne af Karl den tolftes enkla drägt, och derbredvid en svart silkes-tofs, likasom en fjeder från Preussens svarta örn, samt vid värja eller käpp ett hvitt band liksom ett blad från Frankrikes lilja; allt sinnebilder af kärlek till krigsbragder, till den preussiska Lovisa Ulrika, och till det franskt-preussiska förbundet. Sällskapets medlemmar utgjordes förnämligast af adelsmän, dock med tillsats af flere borgare och bönder och af t. o. m. en och annan prest; och som den åtminstone synlige ledaren framstod Börje Skeckta[2]), hvilken skänkte hvita

[1]) Populära regementet.
[2]) Enligt andra var det Lantinghausen.

band och behörigen utstyrda hattar åt sina vänner inom bondeståndet och försäkrade dem, att tronföljare-paret gynnade tillställningen. Förbundets syftemål och lösen var ock, att alla de, som ansågos hafva deltagit i den s. k. sammangaddningen mot tronföljare-paret, borde uppsökas och näpsas, och i synnerhet att Åkerhielm icke borde få slippa undan med blott afsked, utan tvärtom lagföras och straffas. De vandrade i flockar af 10 till 20 personer genom gatorna, och hvarhäldst der bodde en rådsherre eller riksdagsman, som yttrat mildare tänkesätt. blef en eller annan ur flocken inskickad med uppdrag att förmå honom öfvergå till Hattarnas åsigter. Tronföljare-paret skall dock hafva yttrat missnöje med dessa företag, så att snart voro bröderna Skeckta de enda, som genom dylika partitecken utmärkte sig. Men att ett sådant tilltag kunnat försökas och till en tid hafva framgång, visar, huru oroliga sinnena voro. Under sådana omständigheter hade inbördes strider lätt kunnat utbrista. Men det gick som vanligt, och Mössorna beslöto äfven denna gång att gifva vika, häldre än att blottställa fäderneslandet för vådan af ett inbördes krig. Öfverhofpredikanten Troilius höll fördenskull med Åkerhielm en öfverläggning, till följe af hvilken han för presterna tillkännagaf[1]), att *nämnde rådsherre tackade för ståndets välvilja och förtroende; men att han icke ville i rådkammaren qvarstanna på annat villkor, än att alla fyra stånden sådant önskade; att han ej heller ville för sin persons och saks skull ytterligare förlänga riksdagen och störa lugnet; att han tvärtom önskade få i stillhet tillbringa sina återstående dagar och att han följaktligen anhölle, det presterna icke måtte längre sätta sig emot adelns och borgrarnes önskningar.* Samma helsning framfördes äfven till bönderna, och nu öfvergingo båda dessa stånd till de två förstnämndes

[1]) Några säga, att Troilius vid detta tillfälle bedrog och störtade Åkerhielm.(?)

beslut. Åkerhielm blef således ur statens tjenst entledigad, och man fråndömde honom t. o. m. den pension, som åt vanliga afskedstagande ämbetsmän beviljades, och hvilken han, mer än de flesta, förtjenat. Likväl hörde man fransyska sändebudet Lanmary klandra straffet, såsom för lindrigt; dock tillika glädjas öfver den farliga fiendens nederlag och afväpnande. Åkerhielm sjelf drog sig ock numera helt och hållet tillbaka från allt deltagande i de allmänna ärenderna; ehuru han derunder ej sällan fällde hvassa anmärkningar öfver det sätt, hvarpå Hattpartiet fört och förde landets angelägenheter.

Att det var Åkerhielm och endast honom, som man ville åt, visade sig nu klart; ty de tre andra rådsherrarna, hvilka dock i myntfrågan med honom instämt, fingo behålla sina platser. Hemliga Utskottet förklarade, *att det till följe af nogsamt öfvervägande funnit, det nämnde herrar felat mindre af ond afsigt än af bristande insigt, hvadan förmodas kunde, att de, efter erhållandet af denna varning, skulle iakttaga mer betänksamhet.*

Hattarna hade sålunda vunnit fullständig seger och läto nu åt sina dertill bidragande kämpar utdela motsvarande belöningar. Kommissjonens vice ordförande lagman Lillienberg blef kort derefter landshöfding i Åbo. Kommissjonens åklagare, Hollsten, blef för sitt ådagalaggda nit begåfvad med en skådepenning i guld, och Hemliga Utskottet anslog 10,000 d. s. till fördelning mellan de personer, hvilka, för att begagna utskottets hemlighets-fulla och mångtydiga ord, hade *vid åtskilliga äfventyrliga händelser gjort banken så besynnerliga tjenster, att de fordrade erkänsla.* Till ännu en belöning blef tillfälle, när den efter Åkerhielm lediga rådsherre-platsen skulle tillsättas. På förslag uppförde man då i främsta rummet Erland Broman. Vi hafva redan tillförene flere gånger och äfven vid ett likartadt tillfälle yttrat några ord om

denne man[1]). Hans rykte hade sedan dess icke förbättrat sig, och ehuru han vanligtvis tillhörde franska partiet, har dock franska sändebudet just vid denna brytning beskrifvit honom såsom en allmänt föraktad person och såsom den förtrogne tillställaren af konungens hemliga förlustelser och deltagaren i dess skamliga utsväfningar[2]). Denne man blef nu af de rådande Hattarna i främsta rummet föreslagen till plats bland Svea rikes råd. Det andra besattes med Löwenhielm, som var föremål å ena sidan för mycket beröm och mycken förtjusning, men å den andra för bittert tadel; det tredje med Hårleman, hvilken, förlofvad med Lovisa Ulrikas gunstling Henrika Liewen, var hos konung Fredrik mindre väl anskrifven. Broman afsade sig förtroendet; *ty*, sade ovännerna, *han fruktar att eljest framkalla allt för många och skarpa anmärkningar.* Det derigenom lediga förslagsrummet fylldes med statssekreteraren Seth, en skicklig och nitisk ämbetsman, men föga inblandad i tidens partistrider. Han blef ock af konungen till riksråd utnämnd.

Rådsherre-räfsten af 1747 har med den af 1739 flere likheter; se t. ex. huru båda gångerna de två skäl, på hvilka anklagelsen förnämligast grundades, voro i hög grad obetydliga och trugade; — huru Hattpartiet båda gångerna sökte förhemliga halten af dessa skäl och derjemnte från stånden och till Hemliga Utskottet draga så väl granskning som afgörande; — huru adel och borgare stodo båda gångerna på de angripandes, men prester och bönder på de angripnas sida; — och huru båda gångerna Hattpartiet ville drifva saken till ytterlighet, menÖsspartiets ledare häldre läto sin sak falla. Liksom de 1739 afsatta rådsherrarnas förtjenst vitsordades deraf, att de fingo

[1]) **34**. 23.

[2]) Favori du roi, financier, surintendant de ses plaisirs clandestins, — entretient sa Majesté dans les plus honteuses crapules, fripon, generalement meprisé. Franska min. bref den 22 Dec. 1747.

behålla sina rådsherretittlar och en stor del af sina löner, så fingo äfven de 1747 anklagade rådsherrarna en högtidlig upprättelse redan 1748, då de näml. hedrades med höga värdigheter inom de riddarordnar, som då inrättades. Äfven åt Åkerhielm blef Serafimerkedjan erbjuden, men han undanbad sig[1]).

TJUGONDEÅTTONDE KAPITLET.

RIKSDAGEN 1746—1747.

FORTSATTA FÖRFÖLJELSER MOT MÖSSPARTIET.

Vi hafva nyligen omtalat det Hemliga Utskottets protokolls-utdrag af den 15 Juli, hvilket försäkrade om tillvaron af brottsliga stämplingar mot rikets frihet, fred och antagna tronföljd; allt detta dock utan att anföra några enskilda bevis för sina påståenden. Vi minnas ock, att man lät trycka detta *s. k. Anklagelse-protokoll*, så att dess innehåll måtte blifva allmänheten meddeladt. Naturligtvis skulle sådana underrättelser sprida mycken oro och tillika mycken nyfikenhet att få veta, hvilka dessa brottslingar voro, och hvari dessa brott egentligen kunde bestå. Men månad efter månad gick förbi, utan att vederbörande anklagade någon enda person mer än Samuel Åkerhielm och hans vänner inom rådet, hvilka dock, hvad många riksdagsmän trodde, hade af fäderneslandet förtjenat tacksamhet och icke anklagelser. När nu bland de med så mörka färger utmålade brotten icke ett enda blef till bevis och bestraffning framdraget, och när, oaktadt de vidlyftiga och bullrande rättegångarna mot Hedman, Springer och Blackwell, man icke kunde inför allmänheten framlägga ett enda verkligt och fulltygadt bevis på den omtalade sammansvärjningen; — då började mer och mer utbreda sig

[1]) Att dömma af boken Tessin och Tessiniana, tyckes Tessin i sina efterlemnade anteckningar hafva med fullkomlig tystnad förbigått hela rättegången mot Åkerhielm.

den misstanken, eller stadfästa sig den öfvertygelsen, att besagde kungörelse varit ett skrämskott och sammansvärjningen en dikt, begge tillgripna för främjande af det unga hofvets och Hattpartiets planer, och denna åsigt blef genom kringlöpande smygskrifter än mer spridd, än djupare inpreglad. Till vederläggande af en dylik tolkning och till bevis för de framkastade anklagelserna hade väl Browallius och Lillienberg uppsatt ett sammandrag af de inlupna uppgifterna, ett slags försök att på detta sätt bevisa sammansvärjningens tillvaro; men vederbörande tyckes hafva ansett bevisen alltför otillräckliga; ty skriften blef ej begagnad, och för att åstadkomma åtminstone något slags svar på tvifvelsmålen och gäckerierna, beslöt man att i brist på bättre omigen använda de gamla medlen, näml. att i en säker ton, dock blott genom allmänna ordalag försäkra om tillvaron af nämnde förrädiska sammansvärjning; *ehuru*, skulle det heta, *omständigheternas närmare vidrörande icke kunde gagna, utan på visst sätt skada*, hvarföre man nödgades förhemliga både brottslingarna och brotten. Palmstierna höll i sådan afsigt ett långt tal, hvari han erinrade om, huru Julius Cæsar, Gustaf den andre Adolf m. fl. brände sina fienders hemliga skrifter, för att sålunda qväfva bitterheten, t. o. m. oenigheten, och huru Sverges regering nu borde af samma skäl hemlighålla de gjorda angifvelserna. Den 26 Nov. blef också i Hemliga Utskottet antaget och godkändt ett af Löwenhielm i dylik anda författadt protokolls-utdrag hvilket, som sagdt är, äfven detta innehöll blott allmänna ordalag och utan anförande af ett enda bestämdt sakförhållande. Men skriften kallades *Upplysnings-protokollet;* ty den skulle, sade man, upplysa allmänheten om sanna förhållandet, ehuru i sjelfva verket förhållandet lemnades lika dunkelt och outredt, som förut. Äfven detta protokolls-utdrag blef liksom det förra genom trycket åt allmänheten meddeladt under partivännernas högljudda bifall, men motståndarnes

smygande tadel, — *smygande*, ej offentligt; ty på Hattpartiets vanliga sätt, blef protokollsutdraget vederbörande meddeladt till *kännedom* (ad notatiam), icke till öfverläggning, till bedömmande; all granskning deraf blef t. o. m. förbjuden. Men förgäfves. Man och man emellan hördes vedersakarna med bitterhet och skadeglädje göra sina anmärkningar. *Se!* hette det, *den 15 Juli lät utskottet genom ett tryckt protokollsutdrag tillkännagifva, att man upptäckt vådliga och brottsliga stämplingar. Allmänheten har sedan dess dag efter dag väntat på närmare upplysningar härom, — väntat få se dessa brott framdragna, dessa brottslingar bestraffade, men förgäfves. Nu ändtligen efter fyra månaders dröjsmål, nu utkommer rörande den vigtiga företeelsen ett nytt protokolls-utdrag, en ny skrift; men — parturiunt montes*[1]*, — hvad man har att framlägga är också denna gång ingenting annat än de gamla obestämda anklagelserna. Verkligheterna deremot, de s. k. brotten döljer man fortfarande under hemlighetens slöja, så att mången loekas betvifla, huruvida några sådana förefinnas.* Anmärkningens skärpa och sanning inverkade naturligtvis uppretande på allmänheten och oroande på Hattpartiet; och detta sednare insåg nödvändigheten af att genom nya rättegångar åstadkomma någon ting, som åtminstone skenbart kunde rättfärdiga de i Juli-protokollet och vid så många andra tillfällen framkastade anklagelserna.

Redan detta förhållande uppmanade således Hattarna till nya angrepp mot sina politiska fiender. De fördes dertill också af ett annat, förut påpekadt skäl, näml. af beslutet att nedtysta och om möjligt tillintetgöra hela Mösspartiet. Vi hafva sett de rättegångar och förföljelser, genom hvilka de undansköto eller nedtystade motpartiets ädlaste personligheter, en Bonde, Bielke och Åkerhielm, samt dess verksamma-

[1]) Hela den åsyftade latinska versens innehåll är: *Berget vill framföda ett barn, men det blir blott en råtta.*

ste handtlangare Hedman och Springer. Nu gällde det att utsträcka förföljelserna äfven till ett stort antal andra motståndare, och vi veta, att det var just för sådant syftemål, som man genomdrifvit den s. k. nya dalkarls-kommissjonen. Alltså! att bestyrka sammansvärjnings-ryktet, och att alldeles krossa Mössorna, se der driffjedrarne till den rad af nya rättegångar, som nu af Hattpartiet anställdes!

Vid dessa rättegångar förtjenar anmärkas, att man som utgångspunkter för dem icke begagnade någon bland de anklagelser, som i Juli månad samma år framlockades, men straxt genom försegling förhemligades[1]. Man lät dessa tvärtom qvarligga under sina omslag och signet, och i sitt mörker, för att oaktadt all sin obetydlighet kunna som okända storheter, som hotande spöken, begagnas till uppskrämmande af både Mössorna och allmänheten, och man tillgrep i stället några andra företeelser. Bland dessa vilja vi här i korthet beskrifva några de förnämsta, visserligen också de af föga betydenhet; men just derigenom högt talande vittnen om brist på verkliga och bättre skäl, och om det sätt, hvarpå Hattpartiet fullföljde sin plan att genom ett slags skräckvälde qväfva hvarje motstånd. Dessa förföljelser och rättegångar började under slutet af riksdagen 1747 och fortforo sedermera någon tid bortåt. Palmstierna, hvilken mer och mer vann det unga hofvets förtroende, var den, som förnämligast ledde och pådref åtgerderna.

Först fästa vi oss då vid angreppet mot Rutger Fuchs. Denne hade vid flere tillfällen visat tillgifvenhet för Misspartiet. Han blef nu derföre bestraffad genom en rättegång, ur hvilken vi anföra de förnämsta anklagelse-punkterna och hans derpå afgifna svar. Det anmärktes, att han såsom öfverståthållare visat partisk eftergifvenhet mot Springer; eme-

[1]) Sid. 158.

dan denne hade under rättegången fått vid något tillfälle åka i vagn i stället för på kärra. Fuchs svarade, att Springer var vid det tillfället sjuk och fick derföre begagna nämnde beqvämlighet. — Det anmärktes, att sedan Karl Emil Lewenhaupt blifvit från sin tillämnade flykt återförd till fängelset, hade Fuchs underkastat honom den onödiga förnedringen och plågan af black om fötterna och ej heller unnat honom mer än en dags tid för att bereda sig till döden, och att Fuchs derigenom bragt honom i äfventyr att förlora sin eviga salighet. Fuchs svarade, att Lewenhaupt redan förut haft flere veckors beredelsetid, att Fuchs sjelf en gång åt honom utverkat en sådan, att Fuchs äfven sista gången önskat något dylikt; men måst lyda regeringens befallning, hvilken äfven blifvit dåvarande Hemliga Utskott meddelad, och att, hvad blackens påsättande anginge, vore sådant brukligt med hvarje lifdömd fånge, som visat benägenhet för rymning, och att under bondeståndets och den stora allmänhetens dåvarande förbittring mot Lewenhaupt skulle hvarje skoning eller dröjsmål retat sinnena och måhända föranledt oroligheter, hvilken sistnämnde uppgift också af Hatten Faggot bestyrktes[1]. Mot dessa skäl och mot en person så allmänt aktad som Rutger Fuchs, och med anklagelser af så klen beskaffenhet, vågade man icke gå längre, utan nöjde sig med att ådömma honom en varning. Vi kunna härvid icke lemna oanmärkt, att denna mot Fuchs rigtade anklagelse för hårdhet mot Lewenhaupt kom från medlemmar af det parti, hvars ledare voro just de, som för att rädda sig sjelfva, lemnat den olycklige mannen till ett hjelplöst offer för motsidans raseri.

Äfven general Düring hade gynnat Mösspartiet och derjemnte till en tid understödt danska tronföljareförslaget. År 1748 ville konung Fredrik nämna ho-

---

[1]) Fersen, sid. 154, beskrifver sinnesstämningen med alldeles motsatta färger.

nom till fältmarskalk; men Hattarna satte sig deremot med så oböjlig envishet och skaffade Düring så många ledsamheter, att denne tänkte på att öfvergifva Sverge. Elisabet erbjöd honom fristad i Ryssland; men han afböjde förslaget, viljande hällre begifva sig till Danmark. Han beslöt dock till sist att stanna i Sverge, hvarest han ock 1751 blef till ofvannämnde värdighet upphöjd.

Åt Lantingshausen, sin anhängare af gammalt, och hvilken äfven sökt förmå konung Fredrik nedlägga regeringen, hade Hattarna redan förut skaffat tittel af general-major i svenska hären, ehuru han förut tjenstgjort nästan endast i den franska. År 1748 ville de likaledes skaffa honom ett eget svenskt regemente. Flere försök gjordes, men Fredrik vägrade. Striden blef ytterst häftig. Palmstierna, af en sjukdom i foten hindrad från att kunna gå, lät bära sig upp i rådet för att deltaga i striderna, och mellan konungen och Ehrenpreus blef ordvexlingen så skarp, att den förre kallade den sednare en *påflugen herre*, en *åsna (?)* och tillika försäkrade sig skola *visa, att han sjelf ännu vore hvarken död eller afsatt*[1]). Oaktadt alla Hattarnas bemödanden gaf han dock regementet, icke åt Lantingshausen, utan åt en öfverste Adlerstråle, hvilken tjenstgjort bland Karl den tolftes lifdrabanter och deltagit i många farliga vapenbragder, t. ex. slagen vid Klissow, Fraustadt, Holofzin och Pultava, samt i försvaret af Stralsund m. m. Hattarna förbittrades och anklagade Adlerstråle, såsom den der gynnat danskarnas kronprins och dalkarlarnas uppror. Förnämsta beviset derföre var dock ingenting annat, än att han 1743 kom i de sednares sällskap till Stockholm. Snart ådagalades ock, att han, liksom flere andra ämbetsmän, blifvit mot sin vilja och under bevakning medförd på detta tåg, och att han iakttagit första möjliga tillfälle att skilja sig från upp-

---

[1]) Kassels arkiv. Gehebes och Bennings bref Nov. 1748.

rorssvärmen. Någon annan tillvitelse kunde icke göras, och Adlerstråle blef frikänd.

En professor Bildstein hade under ett i Lund hållet högtidligt tal yttrat några berömmando ord öfver dåvarande konung Fredrik den femte i Danmark, hvilken nyss förut varit Adolf Fredriks medtäflare om svenska tronföljden. Man ville finna detta beröm opassande, anstötligt, om ej något värre[1]). Bildstein blef kallad till Stockholm och till kansliförhör. Som ursäkt förklarade han sig hafva hållit detta tal utan tillräcklig förberedelse, hvarföre han ock slutligen slapp undan med en skrapa.

Allvarsammare blef saken för den ryktbare språkforskaren, professorn i Uppsala, Johan Ihre, hvilken gjort sig känd som anhängare af Mösspartiet, och utgifvit flere disputationer af politiskt innehåll. En sådan från 1743 handlade om dalkarlarnas upplopp. Den angick visserligen de rörelser, som föreföllo under konung Sigismunds tid; men man ville i densamma finna några anspelningar också på det nu 1743 inträffade upproret, och anspelningar, som icke voro till fördel för Hattarna. År 1744 utgaf han en disputation om *Kungliga tronafsägelser*, och det nästan samtidigt med de begynnande försöken att förmå konung Fredrik till ett sådant steg. Vintern 1747 och när kansler öfver Uppsala akademi skulle väljas, röstade han icke på Adolf Fredrik, utan på Åkerhielm. Samma år, och under det man allmänt omtalade, huru Elisabet som villkor för fred och vänskap begärde Tessins utlemnande eller afsättning; just då försvarade Ihre en disputation: *Om straff öfver de oskyldiga*[2]), i hvilken framställdes den läran, att, när statens, det helas välfärd kräfde ett sådant offer, borde den en-

---

[1]) Detta beröm lärer hafva varit inre och egentliga orsaken till hans anklagande; ehuru inför allmänheten andra skäl uppgåfvos.

[2]) *De poena innocentum.* Den skall, säga några, hafva varit sammanskrifven af respondenten Gran.

skilde medborgaren lemna sig dertill, och man tolkade meningen vara den, att, emedan i Sverges dåvarande betryck Ryssland så fordrade, borde Tessin utlemnas eller afsättas, hälst till följe af eget och frivilligt anbud; men i annat fall med tvång, och af staten. Satsen väckte mycket uppseende, mycket klander, samt föranledde en rättegång inför kanslistyrelsen. Men emedan Tessin, hvilken troddes vara af Ihre påpekad, tjenstgjorde som ordförande i besagde domstol, nedskref professorn en ny disputation om *rättigheten att vara domare i egen sak*. Den förböds väl, men utkom två år derefter fast under annan tittel. Rättegången drogs på tiden. Ändtligen efter $3\frac{1}{2}$ år och sedan Tessin råkat i onåd, föll utslaget, enligt hvilket Ihre måste i böter utbetala 700 d. s. m., hvilka anslogos till skolverket i Lappland.

Wrangel, hvilken verkligen deltog i dalkarls-upproret 1743[1]), satt ännu som fånge på Warbergs slott. Det säges, att man lofvat honom vissa belöningar samt fullkomlig tystlåtenhet, ifall han upptäckte några omständigheter, med stöd af hvilka Bonde och Bielke kunde anklagas. Han försäkrade sig icke hafva några dylika att meddela, och fick sitta i fängelset qvar, tills han ändtligen 1751 derifrån befriades.

Gustaf Lagerhielm och Wilhelm Skogh, tvänne officerare troligen vid Nerikes och Wermlands regemente, blefvo af en Ture Gyllenspets och af kronobetjeningen anklagade, såsom de der talat illa om Adolf Fredrik, om Lovisa Ulrika och om Hattpartiet. Rörande förfarandet mot dem, kringlupo åtskilliga sägner t. ex., att de vid häktandet oförmodadt rycktes ur sina sängar, att de utan gilltiga skäl belades med bojor och insattes i hårdare fängelse, hvilket allt väckte så mycket deltagande, att på riddarhuset några medel sammanskötos åt Skogh, som var i torftiga omständigheter. Löwenhielm sökte väl i

[1]) **36**. 94, 107.

åtskilligt försvara rättegångs-sättet; men sista utslaget blef, att Lagerhielm och Skogh frikändes, och att den sednare fick ur statskassan en ersättning af 4000 d. s.; — och att deras anklagare dömdes till afbön och till fängelse på vatten och bröd.

En kyrkoherde Pacchalenius i Wånå i Tawastland åtnjöt af sin omgifning mycket anseende, men hade vid något tillfälle låtit förstå, att ryssarna kunde när som häldst intaga Finnland, och förmodligen var han, liksom de flesta landets innevånare, ovänligt stämd mot Hattarna. Han blef nu, några säga af Browallius andra af en okänd person, angifven såsom den der hade med en sin i Ryssland boende broder underhållit förrädisk brefvexling, hvarpå han häktades, lades i jern och lagfördes. Det blef då visserligen ådagalaggdt, att han bedt sina vänner uppbränna åtskilliga dem tillsända skrifvelser; men något vigtigare anklagelse-skäl kunde ej mot honom uppletas, och till den misstänkta brefvexlingen i Ryssland nekade han bestämdt. Man ville då bevisa dess tillvaro och företedde i sådan afsigt några postlistor från Tavastehus; men han skall hafva lyckats ådagalägga, att dessa voro förfalskade. Sedermera framfördes en person, som intygade sig hafva på Wånå prestgård sett en mot Sverge fiendtlig ryssk brefvexling samt många derstädes under golfvet dolda gevär. Men vid närmare ransakning erkände angifvaren dessa sina berättelser osannfärdiga och med hot framtvungna, och Pacchalenius blef slutligen af Åbo hofrätt frikänd. Rådet i Stockholm höll honom likväl och till följe af några sina enskilda misstankar fängslad ännu 1750 d. v. s. på tredje året. Han blef väl slutligen hemförlofvad; men sökte förgäfves upprättelse, tills de mot Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika uppretade 1756 års ständer gåfvo honom sitt förord, hvarpå han några år derefter erhöll ett nytt pastorat.

En Ulfeld-Ridderschantz var invecklad i misstänkta förbindelser med hofvet i Köpenhamn. Han kunde

väl icke om något brott öfverbevisas; men blef kallad till Stockholm och varnad samt befalld att någon tid stanna i Södermanland, på det han icke, återvänd till Skåne, skulle frestas till nya förbindelser med det närbelägna Danmark.

Rysska sändebudet Panin hade i sin sold en person vid namn Hök, hvilken under riksdagen och som bondeståndets notarie stått vid Olof Håkanssons sida, och danska sändebudet hade likaledes begagnat en vid slottsbyggnaden anställd bokhållare vid namn Hoof, hvilka båda personer sedermera och enligt sina soldgifvares uppdrag sökte under resor i landsorten uppreta menigheterna. Men genom en hop utliggare i motsatt rigtning upptäckte franska sändebudet och angaf förhållandet, hvarefter Hoof blef insatt på Bohus fästning; men Hök lyckades rymma till utlandet; kanske, mente ryktet, lät man honom med flit komma undan; ty han hade förut tjenstgjort som handtlangare äfven åt Hattpartiet, hvars ledare följaktligen befarade, att han, kommen i trångmål, kunde yppa några för dem sjelfva kinkiga omständigheter. Också flere andra obetydliga personer uppsökte danska sändebudet och erbödo sig till dylik tjenstgörning; dock, som det tyckes, mer med afsigt att locka sig till penningeunderstöd, än med förmåga att någonting i verkligheten uträtta.

Vi hafva sett, huru, när fråga blef om verkligheter, det rådande partiets anklagelser mot Mössorna voro i sig sjelfva mycket obetydliga och dertill ofta omöjliga att ens i sin obetydlighet bevisa. *Men*, frågas det, *månne ej verkliga brott, verkliga sammansvärjningar mot tronföljden förefunnos, ehuru de icke kunde framdragas eller ledas i bevis?*

Betraktom frågan och omständigheterna! Säkert är, att ett häftigt och allmänt missnöje med tronföljare-paret förefanns. Troligt är ock, att rysska regeringen, och i synnerhrt Bestuschew och Korff, icke ogerna velat anstifta en dylik sammansvärjning, om

icke just för att omintetgöra Adolf Fredriks tronföljd, åtminstone icke ännu, dock för att splittra och försvaga Sverge sjelft och för att skrämma och tvinga det och Adolf Fredrik till lydigt vasallskap under Ryssland. Troligt är ock, att Elisabet, uppretad öfver Adolf Fredriks fortfarande motstånd, har stundtals hyst och kanske uttalat några afsättningstankar. Troligt är ock, att Danmark ej ogerna sett de mot Adolf Fredrik förehafda stämplingarna såsom förberedelse till återupptagande af unions-förslaget. Troligt är ock, att några Mösspartiets medlemmar, dels egennyttiga lycksökare, dels upphetsade brushufvud, velat låna sig till biträde vid företaget, likaså att dylika planer flere gånger varit omtalade, varit framkastade. Allt detta är troligt, ganska troligt.

Men otroligt och af många skäl ganska otroligt är ock, att i verkligheten någon sådan sammansvärjning, någon sådan ordnad plan förefunnits; otroligt redan af den orsak, att Ryssland ej gerna kunde på fullt allvar vilja afsätta Adolf Fredrik, hvilkens undanträngande möjligtvis kunde bereda rum för danska konungen och för en ny nordisk union; — otroligt också derföre, att, om en dylik ordnad sammansvärjning förefunnits, hade den tvifvelsutan blifvit upptäckt och till sina personer och förslag närmare åtminstone utpekad af Hattpartiet, hvilket, efter hvad vi sett, sökte med outtröttlig ifver göra sådana upptäckter, och skulle af dem hemtat stora fördelar. Men vår berättelse har ådagalaggt, huru Hattarnas beskyllningar aldrig kunde i denna sjelfva hufvudfrågan komma till några enskilda bestämda uppgifter. Det är väl sannt, att inom allmänna tänkesättet förefunnos en mängd frön till blifvande uppror, och nu beskrifna företeelser utgjorde dessas öfver allt mer eller mindre uppskjutande broddar. Men längre kom det ej, och längre kunde det ej heller komma, också till följe af ett annat redan förut påpekadt förhållande, vi mena det till Ryssland. I följd af dåvarande tidsomständig-

heter hade näml. de fredliga åsigter, som Mösspartiet hyste och som ryska regeringen åtminstone låtsade hysa, ställt dem båda så nära hvarandra, att den förhatlighet, som i svenskarnas ögon hvilade öfver allt, hvad rysskt var, kastade en mörk skugga också öfver Mösspartiet; en skugga, som skrämde flere dettas medlemmar till tystnad, till overksamhet, eller till affall. Redan denna omständighet måste förringa Mössornas antal, försvaga deras mod, förlama deras verksamhet. Otroligt är ock, att så ädelsinnade män som Bonde, Bielke, Lagerberg, Åkerhielm och Anton Wrangel velat ingå i en dylik sammansvärjning, velat sjelfva bryta och locka sina medundersåtare att bryta sin gemensamma och högtidligt aflaggda trohets-ed mot Adolf Fredrik; — än mindre, att de velat göra det till fördel för någon ny af Ryssland eller Danmark föreslagen furste och nästan på befallning af den öfvermodige Korff. Lika otroligt är ock, att man kunnat med förbigående af nyssnämnde herrar uppgöra eller ens försöka att uppgöra en sådan större sammansvärjning. Slutligen bör ock anmärkas, att, ehuru de samtida utrikes-ministrarnas bref från Stockholm äro fyllda med beskrifningar om dessa anklagelser och dessa rättegångar, så hafva vi likväl aldrig, icke ens i de preussiska eller fransyska sändebudens skrifvelser, funnit någon bestämdare uppgift om sammansvärjningens ledare och planer, utan blotta återljud af de i allmänna och obestämda ordalag utropade anklagelserna; men deremot och icke sällan den gissningen, det påståendet, att det i verkligheten icke fanns någon sådan sammansvärjning; — detta allt dock rörande förhållandet 1746 och 1747. Sedermera tyckes frågan hafva ingått i ett nytt utvecklings-skede.

Hvad serskildt angår Mösspartiets ofvannämnde mest framstående herrar, så tyckas de hafva i allmänhet varit ledda af den åsigten, att fortsatt oenighet och fortsatta partistrider skulle än mer försvaga fäderneslandet och leda till ett än mera tungt och

nesligt beroende af främmande magter. Besagde herrar trodde följaktligen, att de och deras vänner icke kunde göra något bättre än att med tystnad och tålamod underkasta sig omständigheterna. Oaktadt missnöjet och upprorsandan voro inom de undre lagren af Mösspartiet ganska starka, sågos fördenskull dess högre stående medlemmar hålla sig orörliga, tysta, undergifna. Ryssland gjorde väl 1749 ett försök att omigen framlocka Åkerhielm på stridsfältet, men fåfängt. Man säger ock, att det ville förmå Höpken att öfvergå till Mösspartiet samt åtaga sig dess återuppväckande och ledning; men detta förslag, om det verkligen framställdes, vann ingen framgång.

Och det kunde svårligen vinna någon sådan. Massan af Mösspartiet såg, huru den blifvit öfvergifven af sina utmärktaste personligheter, huru ett stort antal dess öfriga medlemmar blifvit för några ord af missnöje angripna och förföljda, och huru hela partiet misstänktes för hemliga förbindelser med de hatade ryssarna. Tillika berättades, huru Hemliga Utskottet hade 1747 anslagit en summa penningar till underhållande af spioner, som skulle genomkorsa landet, och man misstänkte sådana biafsigter också under de ämbetsresor, justitie-kanslern Löwenhielm samtidigt anställde. Den skara lycksökare, som fanns bland Mössorna liksom bland alla partier, insåg fördenskull, att, om lyckan skulle sökas, kunde det hädanefter med framgång ske endast hos den rådande sammansättningen af Hattpartiet och det unga hofvet, hvilket sednare snart skulle från tronens höjd kunna rikligt belöna sina anhängare. Många rättade sig derefter, och åsynen af dessas hopade öfvergångar till andra sidan och fruktan för deras angifvelser mot fordna förtrogna vänner gjorde Mösspartiet återstående medlemmar än mer nedslagna och hopplösa, och bidrog så till fulländandet af det skräckvälde, under hvilket Mösspartiet efter 1747 nedsjönk i tystnad och overksamhet[1]).

---

[1]) Danska, franska, sax., österr. min. br. — Riddar-

TJUGONDENIONDE KAPITLET.

RIKSDAGEN 1746—1747.

TESSIN BLIFVER KANSLI-PRESIDENT.

Under Karl Gyllenborgs sista och långvariga sjukdom, hade Tessin förestått kanslipresident-sysslan, och han fortfor dermed också efter Gyllenborgs död. Denna inträffade i Dec. 1746; och de flesta togo för afgjordt, att Tessin skulle blifva efterträdaren. Vi veta dock, att han hade afundsmän och fiender, och att Ryssland med häftighet fordrade hans aflägsnande. Många befarade fördenskull, att hans utnämning till en så vigtig plats skulle alltför mycket stöta Elisabet för hufvudet, och i några kretsar föreslogs att i stället taga Cedercreutz, eller Ehrenpreus, eller Höpken, eller Löwen, eller Åkerhielm. Men Tessin var en så lysande personlighet, att han i mängdens ögon fördunklade alla sina medtäflare, och just den omständigheten, att han förföljdes af Ryssland, bidrog till hans seger. Många, äfven bland Mössorna, uppträdde till hans försvar; just derföre, att detta var på samma gång ett försvar för Sverges heder och oberoende. Sjelfva bondeståndet fordrade, att Ryssland skulle bevisa sina anklagelser, eljest kunde på dem intet afseende fästas.

Tessin sjelf tog saken på följande sätt. Han förklarade väl ryska beskyllningarna ogrundade och begärde sträng undersökning; men han förklarade tillika, att han icke skulle på något villkor mottaga kanslipresident-sysslan; *ty han ämnade icke lägga sitt hufvud på stupstocken*, och han ville t. o. m. genast afsäga sig den tillsvidare-befattning, han med samma ämbete innehaft. På hofvets och de fyra ståndens begäran fortfor han likväl att dess göromål dock blott för tillfället bestrida. Detta allt skedde jultiden 1746.

---

hus-ark. Adelns protok. Uppsala. Nord. saml. Riksark. Hemliga Utskottets prot. Kassels arkiv. Gehebes och Bennings bref.

Vintern 1747 blef i många exemplar utspridd en smygskrift, som troddes författad af en Erik Wrangel, kanske Mössan och skalden Erik Wrangel, hvilken 1739 blifvit riksråd, men 1743 samma syssla frivilligt nedlaggt eller af hans son. Uppsatsen innehöll så många och svåra anklagelser mot Tessin, att denne ansåg sig böra ingå i formligt försvar mot så detta som andra likartade angrepp. Detta försvar hade nu kunnat ske på vanligt sätt och genom att helt enkelt låta till utskott eller ständer inlemna en för sådant ändamål uppsatt skrift; men i dess ställe lät Tessin ordna följande uppträde. Alla fyra stånden sammanträdde, hvarpå Tessin begaf sig till deras samlingsrum, och blef der vid ankomsten af två grefvar, två biskopar, två borgare och två bönder mottagen och införd i salen och till plats bredvid landtmarskalken. Härifrån höll han nu till riksförsamlingen ett tal, hvaruti han under starkt sjelfberöm försvarade sitt uppförande och klagade öfver ovännernas förföljelse samt anhöll om noggrann undersökning och till sist allemnade en uppsats, som innehöll omständligare förklaringar. Efter några artiga ord af landtmarskalken blef Tessin på samma högtidliga sätt beledsagad ur salen, och man lät sedermera trycka och utdela de tal, som vid tillfället blifvit hållna. Det hela var nära nog, som hade en kunglig person hedrat ständerna med sitt besök, och som dessa varit kallade för att afhöra hans trontal, innan hans proposition, denna gång försvarsskriften, åt dem aflemnades.

Ständerna uppdrogo nu åt Hemliga Utskottet den undersökning, Tessin begärt. Vid samma tid sågos väl ett par nya mot honom rigtade smygskrifter, af ett bittert, ofta ilsket, men stundom qvickt innehåll, och en bland dem, upptagande flere ark, genomhäcklade med skärpa hela hans försvarsskrift. Men utskottets formliga undersökning utföll så, att Tessin blef frikänd och mycket berömd. Utskottet förklarade t. o. m. *att efterverlden skulle erkänna, det Tessin*

städse följt den oskrymtade sanningens och oväldiga rättvisans kraf. I ungefär samma omdöme instämde äfven ständerna, och båda dessa myndigheter uttalade sin önskan, det han måtte icke blott fortfarande vårda, utan ock för beständigt öfvertaga kanslipresident-sysslan. Detta föreföll våren och sommaren 1747.

Men nu som förut vägrade Tessin att tillträda ifrågavarande ämbete. Om bevekelse-grunderna hördes många förklaringar, många gissningar. Han sjelf sade: *jag vill ej, att för min persons och befordrans skull mitt fädernesland skall blottställas för farorna af ett krig mot Ryssland;* och denna förklaring blef som den enda verkliga antagen af Lovisa Ulrika och af många andra. De preussiska sändebuden, både Finckenstein och Rhode, trodde dock, *att orsaken derjemnte var till någon del brist på mod, på kraft och på arbetslust, och tillika en otidig finkänslighet*[1]. Saxiska sändebudet uttalade redan våren 1747 den gissningen, *att Tessin, säker på sin och sitt partis magt öfver både utskott och ständer, ville framkalla några för sig smickrande uppträden, den begärda undersökningen, den motsedda frikännelsen, de motsedda bönerna att öfvertaga sysslan och de motsedda anbuden af ökad lön,* och sådan var äfven många andras öfvertygelse[2]. Somliga påstodo deremot, att han ville afvakta utgången af anfallet mot Åkerhielm, och att, om denne stannat vid rådsbordet, skulle Tessin icke vågat intaga kanslipresident-stolen. Ovissa om hans afsigt, började emellertid många äfven bland partivännerna blifva oroliga, blifva villsna och derföre kasta sina blickar skiftevis på Löwen, Höpken eller Cedercreutz, utan att dock kunna fästa sig vid någondera. Åndtligen led Åkerhielms rättegång till slut, och man förutsåg hans snart inträffande afgång. Nu och, som det hette, på böner

[1] Delicatesse malplacée.

[2] Walpole i sina *Mem. of George*, 2., sid. 239, säger, att Tessin låtsade vilja resignera, men ville stanna qvar, och att han sökte genom sina utliggare förbereda detta sitt qvarstannande.

af Palmstierna, Hårleman, Browallius m. fl. lofvade Tessin mottaga sysslan. Hemliga Utskottet föreslog då, att han skulle till densamma utnämnas och med ökad aflöning, och detta förslag blef af riddarhuset med handklappningar mottaget och af de andra stånden bifallet, hvarpå utnämningen genast följde. Till rådsbiträde vid kansli-göromålen, sådant som Düben och Bonde varit åt Arvid Horn, ansågs väl Höpken skickligast; men Tessin valde Ekeblad, som man trodde, af fruktan, att i den förres utmärktare och ärelystnare personlighet få sig en skarpare granskare, en farligare medtäflare vid sidan. Man har trott, att detta val bidrog till det mindre goda förhållande, hvari Tessin och Höpken sedermera till hvarandra kommo[1]).

Det var i December 1747 som under Hattarnas ledning Svea rikes ständer, såsom bevis på förtroende och välvilja öfvertalade Tessin att blifva kansli-president och dervid tilldömde honom en betydligt högre lön än den, hans företrädare vanligen åtnjutit.

Just i samma dagar sågos, under samma ledning, samma ständer såsom bevis på misstroende och ovilja bortdrifva Åkerhielm ur rådkammaren och fråndöma honom den pensjon, som åt afskedstagare vanligen beviljades[2]).

TRETTIONDE KAPITLET.

PLANER TILL KONUNGAMAGTENS FRAMTIDA UTVIDGANDE, UPPGJORDA VID SLUTET AF RIKSDAGEN 1747.

Vi minnas, huru man under våren och sommaren detta år förehade åtskilliga planer att aflägsna

---

[1]) Tessins stora förtjenster om vetenskaper och konster höra till hans enskilda lefnadsteckning.

[2]) Danska, franska. preuss., sax. och österr. min. br. Berlin. Königliche Haus-archiv. Lovisa Ulrikas bref till konun-

konung Fredrik och att utvidga efterträdarens, Adolf Fredriks magt; — men ock, huru man beslöt att åtminstone tillsvidare uppskjuta så det ena som andra försöket. Nu i December 1747 och vid riksdagens slut blef dock om det framtida utförandet en närmare öfverenskommelse träffad mellan några Hatt- och tronföljare-partiets förnämsta ledare. Planen, hvilken likväl hölls mycket hemlig, tycks hafva varit följande.

Förslaget om Fredriks afsägelse eller afsättning öfvergafs, och man beslöt att i stället invänta hans frånfälle, hvilket ej kunde vara långt borta. Också förslaget om konungamagtens utvidgning blef uppskjutet till samma tidpunkt; men skulle då genomdrifvas samtidigt med Adolf Fredriks uppstigande på tronen. För en dylik statshvälfning ansågs likväl ständernas närvaro kunna möjligtvis blifva hinderlig, hvarföre man beslöt att så länge möjligt uppskjuta sammankallandet af nästa riksdag. Ifall, som troligt var, konungens död inträffade under mellantiden, borde Adolf Fredrik genast och utan några omständigheter tillträda regeringen och i samma fart äfven tillrycka sig och börja utöfva en ökad regent-magt. Sedan han någon tid hade på sådant sätt fört styrelsen och hunnit stadga sitt välde, skulle, när riksdag längre fram sammanträdde, ständerna troligtvis lätt nog kunna förmås att gilla det, som skett, och således stadfästa konungamagtens utvidgning. — Men, ifall något parti reste sig mot statshvälfnings-försöket, borde man under tagen anledning af preussiska förbundet tillkalla de deri utlofvade hjelptropparna, och med dessas biträde våldsamt qväfva motståndet och i samma vefva på ett eller annat sätt undanrödja det motsatta partiets förnämsta personer. — Detta tyckes hafva varit planens rigtning och innehåll.

---

gen i Preussen. Uppsala. Nordiniana. Vetensk. akad. bibl. Voltemats anekdoter. Riksark. Sekreta Utskott. protok.

För dess verkställande vidtogos flere förberedande åtgerder. En deribland bestod i några punkter, hvilka i riksdagsbeslutet infördes; och på hvilka vi fästa läsarens uppmärksamhet. I afsigt att vinna allmänna tänkesättet för tronföljare-paret, och att afskräcka vedersakarne från allt klander och motstånd, infördes å ena sidan mycket och högstämdt beröm öfver prinsen och prinsessan, och å den andra, *varningar emot dem, som saklöst tadla och vrångt uttyda riksdagarnas författningar och således förringa öfverhetens höghet och ständernas fri- och rättigheter*, och man tillade, *att sådana personer skulle, som oroliga och skadliga samhällsmedlemmar lagligen straffas*. — För beredande af tillfälle att vid Fredriks väntade frånfälle kunna utan ständernas hörande och möjliga motstånd genomdrifva statshvälfningen, beslöts enligt förenämnde plan att, så långt görligt var, uppskjuta nästa riksmöte. Lagliga föreskriften var väl, att sammanträda hvart tredje år och derföre denna gång sednast i Januari 1750; men af nämnde skäl önskade man uppskjuta mötet ända till 1753, d. v. s. i sex år, för hvilket dröjsmål man ämnade som skäl förebära, att, emedan riksdagarna 1738, 1740 och 1742 följt så tätt på hvarandra, borde man till insparande af tid och kostnader denna gång öfversitta ett af ständernas vanliga sammanträden. Man vågade dock ej ett steg så djerft och så stort, utan nöjde sig med att i riksdags-beslutet utsätta ständernas nästa sammanträde till sednare delen af September 1751; det var ändå 1¾ år efter den lagliga tiden; och som skäl omtalades, huru *landet varit med riksdagar nog besväradt* och derföre behöfde hvila sig. Att icke ständerna borde före sistnämnde tid sammankallas, blef till yttermera visso upprepadt två serskilda gånger och den sista med uttrycklig önskan, att detta riksdags-uppskof måtte räcka »*allra minst*» till September 1751, så angelägen var man om den saken, om detta uppskof. — Äfven andra likartade tecken visade sig.

Regeringsformen föreskref, *att ingen regent skulle uppstiga på tronen, innan han vid ständernas sammankomst sin försäkran gifvit och sin ed gångit.* Denna vigtiga föreskrift blef i riksdagsbeslutet 1747 med fullkomlig tystnad förbigången, och man lät ständerna i allmänhet och utan något sådant undantag begära *att icke före slutet af September blifva sammankallade*, och till åtgerdens, lagbrottets, försvar sökte man under hand utsprida den åsigt, att, emedan tronföljare redan vore vald och efter afgifven försäkran hyllad, så kunde han också genast bestiga tronen utan att dertill behöfdes något ständernas sammankallande, någon åt dem gifven konunga-försäkran. Det var tydligt, att man ville på detta sätt förskaffa sig tillfälle att utan riksdags-strider och med så litet motstånd som möjligt genomföra den åsyftade förändringen. — Riksdagsordningen föreskref ytterligare, att, *om det inträffade någon oförmodelig händelse, på hvilken rikets välfärd och ständernas frihet berodde, så borde riksdag genast utskrifvas.* Som en sådan händelse kunde väl icke blott konungens frånfälle, utan ock ett angrepp af utländsk fiende betraktas; men för att kringgå äfven detta riksdags-skäl lät man genom riksdagsbeslutet öfverlemna åt konungen rättighet, att i händelse af ett slikt anfall kunna utan ständernas sammankallande *vidtaga de mått, som till rikets välfärd pröfvades nödiga.* — För vidtagande af sådana mått och steg fordrades dock medel och gerder, och för dessas erhållande fordrades bifall af sammankallade ständer. Men för att kringgå också detta riksdags-skäl, lät man i riksdags-beslutet inrycka den föreskriften, *att riksdag icke skulle före den utsatta tiden få utlysas, icke ens vid olyckshändelsen af ett fiendtligt infall; ty,* hette det, *ständerna och hvarje undersåtare äro beredda och skyldiga att opåminta till rikets värn och försvar uppoffra allt.* Orden inneburo ett slags berättigande för konungen att, ständerna oåtsporda, utskrifva de gerder, han pröfvade nödiga, hvarjemnte utskottet gaf

regeringen rättighet, att *i olycklig och vidrig händelse* få i banken lyfta 1,500,000 d. s. m.[1]).

Detta riksdagsbeslut hade alltså: 1:o uttryckligen inskränkt, nästan tillintetgjort de enskilda medborgrarnas yttrande-rättighet ända derhän, att de förbödos i tal sins emellan klandra ständernas beslut; 2:o formligen och i öppen strid mot riksdags-ordningen uppskjutit ständernas sammanträde 1¾ år öfver den lagliga tiden; 3:o medelbarligen sökt skaffa tronföljaren lägenhet att tillträda regeringen, innan motsvarande konunga-försäkran blifvit åt ständerna gifven; 4:o medelbarligen skaffat regenten ett slags rättighet att, folkombuden oåtsporda, pålägga nya gerder. Härtill kom 5:o, att samma riksdagsbeslut äfven bidrog till upphäfvande af ständernas rättighet att granska regeringens s. k. ekonomiska stadgar, såsom framdeles skall närmare beskrifvas. Dessa punkter innehöllo redan i sig sjelfva en icke obetydlig utvidgning af regeringsmagten och en icke ovigtig förberedelse till de nya åtgerder, man ämnade i samma rigtning vidtaga.

Man förutsåg, att utförandet af statshvälfningen skulle föranleda missnöje, motstånd, måhända uppror. I sådan händelse ämnade man, som berättadt är, inkalla preussiska hjelptroppar och med deras biträde qväfva motståndet. Måhända var just beräkningen på detta understöd en hemlig, men kraftigt samverkande orsak till den ifver, hvarmed man sökte genomdrifva det preussiska förbundet.

En serskild och lika vigtig som ohygglig beståndsdel i denna plan var att vid samma tillfälle låta på olagligt sätt och genom ett slags lönnmord undanrödja de förnämsta medlemmarna af Mösspartiet. Första kända, dock ännu lösa hänsyftningen, till något dylikt förekom några månader förut, när i Hemliga Utskottet borgmästaren Boberg önskade, *att utskottet måtte få tillåtelse att förfara politice och att utan vanliga*

---

[1]) Andra säga 2 eller 3 millioner d. s. m.

vidlyftigheter försäkra sig om de personer, som äro misstänkta; men varit så fina, att de omöjtigen kunna öfverbevisas, så länge man måste strängt hålla sig efter rättegångs-ordningen[1]. Åsigten blef för den gången ogillad och förkastad, men vann under loppet af sommaren och hösten mer och mer anhängare; troligtvis äfven derföre, att partiet oupphörligen misslyckades i sina bemödanden att, så framt lagliga former skulle iakttagas, kunna enligt önskan komma åt sitt motparti, och i synnerhet dess förnämsta personligheter. Huru och genom hvem dessa blodiga åsigter vidare utvecklades och utspriddes, det veta vi ej; men mot slutet af November voro de af än flere personer antagna. Ty den 28 November lät ständernas kommissjon till Mindre Sekreta Deputationen afskicka ett protokolls-utdrag af följande märkliga innehåll. *Fast våldsamma sjukdomstecken icke framträdt, kan dock mycken sjukdom i en kropp förefinnas. Så är händelsen här i Sverge. Sedan kungörelsen af den 15 Juli har utskottet blifvit ytterligare stärkt i den öfvertygelsen, att en kedja af stämplingar mot tronföljden, lagen, banken och friheten förefinnes inom vårt rike; ehuru de stämplande illgerningsmännen icke kunna vid sina brott med bevis bindas. Vårt fäderneslund sväfvar dock i stor fara, och vi vore ovärdiga att vistas på svensk jord, om vi åtskildes, innan vi sökt betrygga vårt folk mot dessa vådor och olyckor. Bästa skyddet mot allt sådant borde väl vara lagen och dess magt. Men vår rättegångsbalk, mer än andra dylika, skyddar just missgerningsmannen, och sådant till den grad, att, ehuru brottet är klart och visst, kunna dock ofta nog dess upphofsmän ingalunda lagligen åtkommas; och vår lag befinnes härutinnan alldeles otillräcklig. Hvad medel kan då mot det onda begagnas? Utskottet vill ingalunda tillgripa omilda, än mindre olagliga åtgerder, men måste dock söka*

---

[1]) Sid. 159.

förekomma den fäderneslandets olycka, hvarmed dylika stämplingar hota. Efter dessa och dylika allmänna talesätt slutade utdraget med de orden: *vi vilja lefva och dö som ärliga svenska män*[1]).

Skriften var till ord och ordalag ganska väl hopsatt, och derjemnte ganska slugt. Der uttalades den ena försatsen, *att fäderneslandet var genom hemliga stämplingar i fara;* och tillika den andra, *att dessa stämplingar icke kunde hejdas och ej heller deras förderfliga verkningar förekommas, så länge man var tvungen att iakttaga vanlig rättegångs-ordning.* Men den deraf framgående slutsatsen, *att våldsamma och mindre lagliga räddningsmedel måste tillgripas*, denna tanke blef ej uttalad, men dock hos läsaren väckt, framlockad, framtvingad; och den blef inom kort äfven formligen uttalad. Några medlemmar af Hemliga Utskottet uppsatte ett förhållningsbref, en s. k. *instruktion* för högste befälhafvaren öfver Sverges hela krigsmagt, d. v. s. för Adolf Fredrik. Skriften tyckes uppsatt inom någon utskottets underafdelning, vi veta ej hvilken, kanske dess secretissimum, och af innehållet känna vi endast 19:de §, hvilken är af följande märkliga innehåll. *I händelse vid kronprinsens uppträdande på tronen något uppror bland allmogen yppas, skall enligt regeringens föreskrift generalen ofördröjdt ditsända preussiska*[2]) *troppar och rörelsen med magt och våld dämpa. Sällan tändes dock något sådant uppror, utan att män af anseende, adel eller andra förmögna ståndspersoner, inverka på allmogen. Men ehuru man känner, både hvilka dessa anstiftare äro och deras delaktighet i brottet, så veta de dock vanligtvis att, genom i förväg iakttagna försigtighetsmått och sedermera genom slingringar och rättegångs-undflykter, ställa så till, att de sjelfva och deras bofstycken icke kunna i ljuset framdragas, och man får således*

[1]) Riksark. Riksens ständers kommissjons protokoll.
[2]) Märk preussiska! utländska, icke svenska!

öppet hugg endast mot dem, som blifvit på färsk gerning gripna. »Fördenskull och emedan för fädernes»landet och för hvar redlig svensk undersåtare nödigt »är, att sådant ogräs utrensas och af vägen rödjes; »alltså åligger det generalen en chef att, om ett sådant »uppror hända skulle, och sedan han af kongl. rege»ringen fått befallning om berörde kommendering till »hämmande deraf samt uppteckning på de personer, »som efter inlupne berättelser befunnits vara dess upp»hofsmän, men i anseende till omständigheterna ej kunna »gripas och laga förhör underställas. i tysthet förmå »befälhafvarna öfver de preussiska tropparna att åt »några bland de officerare, till hvilka han hyser stör»sta förtroendet, gifva hemliga order att, på hvad sätt »det ske må, låta vid det tillfälle taga bemälte upp»hofsmän afdaga, om de kunna öfverkommas; dock »sålunda, att ingen får veta, att det genom de kom»menderade skett, eller blifvit anbefalldt.» — Stockholm d. 14 Decemb. 1747. Skriften var undertecknad på adelns vägnar af Nils Palmstierna, på presteståndets af professor Browallius och på borgareståndets af Tomas Plomgren [1]).

---

[1]) Tillvaron af denna paragraf bestyrkes af följande omständigheter,

1:o. Den blef i bref under Juli månad 1749 af österrikiska sändebudet i Stockholm, Antivari, till hofvet i Wien inberättad och i afskrift sänd: jemnte tillkännagifvande, att Antivari och ryska sändebudet i Stockholm, Panin, hade medelst dryga penningesummor skaffat sig afskrift af såväl denna som några andra högst vigtiga men hemliga handlingar. (Se längre fram).

2:o. Bref från saxiska sändebudet i Stockholm, Suhm, till hofvet i Dresden, skrifna under året 1749, visa, att han hade af Panin erhållit underrättelse, dock endast i allmänna ordalag, om tillvaron af dylika planer.

3:o. Danska sändebudet i Stockholm, Wind, har i bref till sitt hof redan den 4—15 April 1749 inberättat, huru regeringen öppnat sista riksdagens testamente och deri funnit fullmagt för Adolf Fredrik att kommendera hären och vidtaga nödiga försvarsanstalter. Samma Wind har straxt derefter, eller den 23 Maj 1 49 till Köpenhamn skickat ett utdrag ur bemälte 19:e §,

Detta är allt, hvad man hittills för visso känner om ifrågavarande plan; men detta enda är tillräckligt för att visa rigtningen af det hela och lynnet hos dess uppfinnare. Hvilka dessa och deras gynnare

---

och den 30 Maj s. å. en fullständig afskrift deraf, tagen, som det heter, ur Sekreta Utskottets sekreta instruktion för generalen en chef för arméen. Det är ur denna afskrift vårt ofvan-införda utdrag är gjordt. Wind sade, att det var icke genom Panin, utan på annan väg, han bekommit den vigtiga handlingen.

4:o. Paragrafens innehåll står icke i någon oförsonlig strid mot lynnet hos de tre herrar, som derunder tecknat sina namn. Palmstiernas lynne känna vi af gammalt. Professor Browallius, vid denna riksdag Hattarnas förnämsta sakförare inom preståndet, var ingalunda samvetsgrann i valet af medel; och huru Plomgren stundom förordade olagliga, t. o. m. blodiga åtgerder, hafva vi redan tillförene sett. (**35**. 102).

5:o. Borgmästare Bobergs i Hemliga Utskottet d. 15 Juli 1747 fällda yttrande (sid. 159) och ständernas kommissjons nyss (sid. 199) anförda protokolls-utdrag innehålla båda två en tankegång, som nära öfverensstämmer med den i ofvanstående 19 §; och utgöra äfven inhemska bevis på tillvaron af dylika planer.

6:o. Ett annat likartadt bevis förekommer i rådets justitierevisjonsprotok. den 9 April 1748. Höpken påstod, *att det för riket vore vådligt, ifall vid undersökningar om uppror en vanlig och vidlyftig rättegångsordning skulle följas.* Rådet hade förut gillat tankegången, men uppskjutit verkställigheten. Nu fordrade Palmstierna, *att grundsatsen borde genast användas mot de många ryktesmånglare och orostiftare, som börjat uppröra Nerike, Östergötland och Skåne. Men*, tillades det, *om man skall härvid nödgas noga iakttaga lagens former, då torde det komma att heta: »Fiat justitia et pereat regnum»!* (Må rättvisan upprätthållas och riket falla!) *Till ordningens upprätthållande har en styrelse två medel, lag mot den enskilde och troppar mot menigheten. Vid fara för uppror bör derför regeringen använda visserligen lagliga, men tillika, och med utelemnandet af benificia juris, skyndsamma och allvarsamma både ransakningar, domar och bestraffningar, dem ostyrigom och halsstarrigom till tygel.*

7:o. Fastän ryktet om denna 19 § och dess innehåll var efter 1749 af ej få personer kändt, har dock svenska regeringen icke upptagit, än mindre vederlaggt den blodiga beskyllningen, utan iakttagit en betydelsefull tystnad.

Å andra sidan bör märkas, att hessaren Gehebe misstänkte hela denna 19:e § vara hopdiktad: *ty*, mente han, *om ock Hemliga Utskottet hyst så omenskliga afsigter, så kunde man icke*

voro, kan ej bestämdt uppgifvas, men gissas, — dock ännu blott gissas. Alltsammans hölls så hemligt, att icke ens de främmande sändebuden kunde genom sina besoldade spejare på länge erhålla den ringaste spaning derom.

Genom denna åtgerd, detta beslut, hade nu Hatt- och tronföljare-partiets ledare fått i handom ett skenbart lagligt bemyndigande till de våldsamma åtgerder, man i händelse af behof ämnade tillgripa, och man afbidade nu de kommande tider och tillfällen, vid hvilka dess användning kunde komma i fråga.

TRETTIONDEFÖRSTA KAPITLET.

RIKSDAGEN 1746—1747.

RIKSDAGENS SLUT OCH PARTIBELÖNINGAR.

Ifrågavarande riksdag sysselsatte sig med flere angelägenheter, rörande rikets förvaltning och försvar, hvilka ämnen dock egentligen höra till berättelsen om inrikes-styrelsen. De föremål, som för tillfället mest ådrogo sig uppmärksamheten, voro likväl de här ofvan beskrifna partistriderna. Vanligtvis uppgifvas Tessin och Plomgren såsom de herrar, hvilka förnämligast ledde tronföljare- och Hatt-partiets förenade åtgerder; den förre dock undvikande alla våldsammare åtgerder, och döljande sig inom höghetens strålglans och verkande blott medelbart och genom andra; den sednare deremot mer personligt och genom sin vältalande tunga och sina välsmakande gästabud. Som den tredje och ej minst verksamme framstod, såsom vi sett, Palmstierna.

---

tro, att konungen i Preussen eller någon hans general skulle vilja åtaga sig ett sådant lönnmördare-uppdrag. Emellertid berättade Gehebe, att två personer, och deribland en högt uppsatt man, försäkrat honom om uppgiftens sanning, och att de med egna ögon läst sjelfva den ifrågavarande skriften. (Kassels arkiv. Gehebes bref den 7—18 och den 19—30 April och den 23 Juni, 4 Juli 1749.

Enligt vanan hade en myckenhet mutor blifvit kringdelad, och Frankrikes utgifter för denna riksdag stego till 870,256 d. k. m., d. v. s. ungefär 96,700 rdr rmt. De personer, åt hvilka man anförtrodde medlen och deras fördelning, voro främst bland alla Fredrik Gyllenborg, hvilken vid 45 serskilda tillfällen mottog hoplaggdt 472,964, och dernäst Kierman med 102,200 och Henrik Wrede med 66,700 och Fabian Wrede med 35,492, allt d. k. m. Bland dem, hvilka tyckas hafva blott för egen räkning uppburit penningar, anträffas Browallius för 2,000, Löwenhielm för 3,000, Scheffer (troligen Ulrik) för 6,000, Tessin för 10,000 och A. J. v. Höpken för 33,000, allt d. k. m. *Jag har*, skref franska sändebudet[1]) om den sistnämnde, *jag har ansett af stor vigt att understödja och vinna denna herre; emedan han troligtvis kommer att spela en ganska stor roll*[2]).

Att äfven på andra sidan mycket penningar utdelades är säkert; ehuru man icke känner några enskilda personer eller summor. Men i rättegångarna mot Blackwell, Hedman och Springer kan man se spåren efter slika mellanlöpare och höra återljuden af slika klingande skäl. Om man kände den sidans listor, skulle troligtvis preste- och bonde-

---

[1]) Den 18 Februari 1747.

[2]) Bland franska min. bref finnes rörande dessa utbetalningar en förteckning, af hvilken vi lemna nedanstående sammandrag, som visar, huru stor summa hvarje person bekommit och i huru många uttag. Borgareståndet 18,000, bondeståndet 1,000, Biörnberg 4,000, Erland Broman 30,000, Browallius 2,000, Boberg 6,000, Faggot 6,000, Fredr. Gyllenborg i 45 uttag 472,964, Höpken 33,000, Kierman i 9 uttag 102,000, Löwenhielm 3,000, Palmstierna åt Nordencrantz 6,000, Anders Plomgren i tre uttag 18,000, Tomas Plomgren i 2 uttag 12,000, presteståndet 1,000, Ridderstad i 2 uttag 18,000, Scheffer 6,000, Stierneld 4,000, Tessin 10,000, för Hemliga Utskottets testamente 12,000, Fabian Wrede i 8 uttag 35,492, Henrik Wrede i 10 uttag 66,700, Urlander i 2 uttag 3,800.

ståndens skuldregister framstå i föga vackrare gestalt än här ofvan adelns och borgrarnas.

Till hvilken grad dessa utdelare och mottagare voro ledda af sanslöst brusande partinit, eller af ärlig, fast ensidig partiöfvertygelse, eller af oärlig och låg egennytta, detta torde i många fall blifva svårt att afgöra. Säkerligen funnos inom båda ligorna personer af alla tre slagen. Uppträdet i sin helhet kastar öfver många bland frihetstidens riksdagsmän en skugga, lika mörk som den, hvilken vanställer många bland envåldstidens, och i synnerhet Karl den elftes riksråd.

Vid slutet af riksdagen efterlemnade Hemliga Utskottet som vanligt ett testamente. Det gick visserligen icke så långt som de förut omtalade hemliga uppsatserna; men tillerkände dock åt dels regeringen dels Adolf Fredrik rättighet att börja krig, pålägga gerder och undvika riksdag. Det visade ock tillvaron af ett förbund, som lofvade åt Adolf Fredrik och hans tronföljd Preussens beskydd; och åt Preussen och dess schlesiska eröfringar, Sverges. Man ser deraf ock, att tronföljareparet hade under riksdagen stått i nära förbindelse med Hemliga Utskottet. Testamentet aflemnades förségladt, och skulle endast i händelse af någon rikets iråkade fara få öppnas[1]).

Den 14 December upplöstes riksdagen. Det let vid afskeds-talen, som den vanligtvis eftergifvande, och äfven nu emellanåt mycket smickrande Ungern Sternberg dock åter tagit något mod till sig. Han omtalade

---

[1]) Beskrifningen om detta testamente är hemtad ur ett långt bref af den 18 April 1749 från österrikiska sändebudet i Stockholm Antivari till hofvet i Wien. Vid detta bref hade ursprungligen varit bifogadt hela testamentet i afskrift, men detta saknades år 1867. Testamentet var icke detsamma, som de skrifter, vi här ofvan sid. 149 och sid. 200 omtalat; men tyckes hafva varit i samma anda. Det lär varit uppsatt af Löwenhielm, Lillienberg, Ax. Sparre, Wulfvenstierna, erkebiskop Benzelius, Troilius, Plomgren och Lang. Att Frankrike för att få det efter sin afsigt utbetalat 12,000 d. kp. m. är på ett par ställen i minister-brefven omtaladt.

näml. *huru svenskarna borde äta svenskt bröd och bära svenska kläder, och huru fädernas sparsamhet vore bästa medlet till rikets upphjelpande, och huru för sådant ändamål de efterdömen, som gåfves i palatsen, vore mer verksamma än de föreskrifter, som lästes i lagboken;* hvilka ord tydligen pekade på ostindiska och levantiska handelskompanierna, som öfversvämmade landet med främmande varor, och tillika på det unga hofvet, som föregick med exemplet af ett lefnadssätt, mer kostsamt och lysande, än man förut varit van vid. Ungern Sternberg yttrade ock, *att man borde tillintetgöra den riksförderfliga missgunsten och visa lika nåd mot alla trogna svenskar;* en anmärkning, hvilken äfvenledes pekade på det unga hofvets d. v. s. på dess partiska val af gunstlingar. Dessa ord voro dock det tillbakavikandeÖsspartiets afskedsord. Rikdagsbeslutet deremot, förestafvadt af Hattarna, innehöll mycket beröm öfver det unga hofvet, öfver de båda handelskompanierna och öfver det franskt-preussiska förbundet och derjemnte stränga hotelser mot dem, som drefvo principalats-läran, eller som tadlade riksens ständers författningar i stället för att dem *med tystnad och lydno mottaga.*

Alla så kallade ekonomiska författningar, som regeringen mellan riksdagarne utfärdade, skulle af näst sammanträdande ständer granskas, och, om de blefve gillade, i riksdagsbeslutet införas, hvarefter de först erhölle en för framtiden gällande kraft. Det var på detta sätt, som ständerna hade i regerings-formen åt sig förbehållit och äfven under riksdagarna från 1719 t. o. m. 1739[1]) utöfvat den ekonomiska lagstiftningen. Men i riksdagsbeslutet 1741 blefvo sådana

1) År 1727 hunno ständerna ej vederbörligen granska ifrågavarande ekonomiska stadgar, utan uppsköto till nästa riksdag denna åtgerd.

författningar icke uppräknade, icke stadfästade; ty, hette det, man hade ej haft tid att dem vederbörligen granska. Skälet kunde låta höra sig i anseende till de många och brådskande göromål, som föranleddes af det just då utbrytande kriget. Men i nästa, i 1743 års riksdagsbeslut, blefvo de icke ens nämnda; man gick dem under fullkomlig tystnad förbi, likasom deras granskning aldrig varit af regeringsformen föreskrifven. Möjligt är ock, att saken i någon mån hindrades af dåtidens våldsamma och vådliga skakningar. Men också nu, 1747, blef samma tystnad iakttagen och denna gång utan andra synliga orsaker, än de, som uppenbarade sig i tystnadens vigtiga följder; — den ena, att de ekonomiska och af många tadlade författningar, som Hattregeringen under åren 1740—1746 vidtagit, blefvo undandragna den ständernas granskning, som regerings-formen föreskref; — och den andra, att ständernas lagliga rättighet till deltagande i den ekonomiska lagstiftningen blef genom dess upprepade uraktlåtande mer och mer afskaffad; och detta till fördel för den rådande Hattregeringen och för dess beskyddares, det unga hofvets snart blifvande konungamagt. Det motsatta partiet var för tillfället så nedtryckt, att dessa åtgerder, ehuru uppenbart stridande mot författningens både anda och bokstaf, icke rönte något motstånd.

Det återstår att redogöra för de belöningar, som Hattregeringen utdelade under eller straxt efter riksdagen och att sammanföra dem här på ett ställe, ehuru några bland dem blifvit redan förut nämnda. Till riksråd befordrades Ekeblad, Höpken, Palmstierna, Stiernstedt och Fabian Wrede; — till friherrlig värdighet Broman, Ehrenpreus, Hårleman, Löwenhielm, Palmstierna och Rudensköld, dock äfven några utom partiet stående personer, t. ex. Nolcken, Seth och Anton Wrangel. Penningar, större eller mindre summor,

blefvo på ett eller annat sätt anslagna åt Edv. Carleson, Cronhiort, Ehrenpreus, Joh. Gyllenborg, A. J. och K. F. v. Höpken, Löwenhielm, T. Plomgren, Rosen, Rydelius, Tessin m. fl., hvarjemnte ständerna till betalande af iråkade skulder skänkte åt konungen 250,000, åt kronprinsen 200,000, åt kronprinsessan 150,000, och dessutom åt prins Gustaf 100,000, allt plåtar[1]. Befordringar blefvo dessutom utdelade främst åt gyllenborgska slägten; Gustaf hade blifvit landshöfding i Nyland redan 1746; Fredrik blef tittulerad president 1747, och Henning Adolf jemnte Karl Otto Hamilton tittulerad hofkansler samma år; Löwenhielm blef justitie-kansler, Cronhiort tittulerad öfverste, Plomgren kommerseråd, Henrik Wrede landshöfding i Karelen, lagman Lillienberg landshöfding i Åbo och professor Browallius biskop dersammastädes, och åt åklagarne i rättegångarna mot Åkerhielm och mot Hedman gafs eller föreslogs hvar sin gyllene hederspenning. Ostindiska och levantiska handelskompanierna samt tullarrende-societeten upprätthöllos, hvilka företag och bolag, mer eller mindre nyttiga för det allmänna, ansågos vara mycket nyttiga, de förra för många personer inom borgareståndet; de sednare likaså inom riddarhuset.

Med dessa belöningar gick vanligtvis så till, att de föreslogos af Hemliga Utskottet och derpå förordades af ständerna och slutligen beviljades af regeringen. Inom alla tre myndigheterna hade Hattpartiet så betydlig öfvervigt, att det kunde förestafva både förslag och beslut.

De hufvudanklagelser, med stöd af hvilka gyllenborgska partiet 1739 störtade hornska rådkammaren voro två. Den ena bland dem bestod deri, att besagde rådkammare hade, för att ej tredskas mot ko-

[1]) Sax. min. br. den 28 Mars 1747. I statskont. dispositioner för samma år finnas samma utgifter åt hofvet (utom den åt Lovisa Ulrika) beräknade i d. s. och med jemnt dubbelt större sifferbelopp.

nungen, medgifvit utfärdandet af två fullmagter på vice-amirals namn, heder och värdighet; ehuru lagen sådana tittel-befordringar väl icke förbjudit, dock flere gånger afstyrkt[1]. Nu 1747 såg man samma gyllenborgska eller Hattparti sjelft och till fördel för slägtingar och vänner tillåta sig många alldeles likartade åtgerder; vi nämna blott, huru Fredrik Gyllenborg nämndes till president och hans brorson Henning till hofkansler och deras partivänner Cronhiort till öfverste och Karl Otto Hamilton till hofkansler; men alla fyra icke till syssla, utan blott till namn, heder och värdighet.

Sättet för några bland dessa belöningar må närmare belysas.

Karl Gustaf Cronhiort liksom nästan alla officerare hade efter det stora krigets slut haft en ganska långsam befordran[2]. Han hade ock uppträdt bland krigs-partiets häftigaste kämpar, och derjemnte ifrigt talat för den s. k. adliga fritroppen; det ena som det andra till tjenst åt Hattarna. Att han i öfrigt bevisat sitt fädernesland några utmärktare tjenster är oss obekant. Men på Hemliga Utskottets förord år 1747, fick han, då för tiden blott en afskedad major, fullmagt på öfverste namn, heder och värdighet och tillika en års-pensjon af 1500 d. s. m. *tills passande beställning kunde erhållas.* År 1748 bekom han en af de då för första gången utdelade svärdsordens-stjernorna och 1749 eget regemente.

Till det andra exemplet taga vi Henrik Jakob Wrede. Han hade af samma orsak som Cronhiort haft föga utsigt till befordran och derföre redan 1722 och som blott tittulerad kapten tagit afsked, hvarefter han tillbragte några år i stor fattigdom. Men snart började han att visa sig på riksdags-fältet; dock, säges det, i förstone så torftigt utstyrd, att vännerna stundom

---

1) **34**. 145, 146.
2) **33**. 158—171.

nödgades skaffa honom passande kläder. Men han deltog med stor ifver och skicklighet i partistriderna, talade 1727 för Josias Cederhielm, var 1741 ordförande i domstolen öfver Johan Axelson Gyllenstierna, väckte förslag 1742 om tronföljare och 1746 om nya riksråd, samt var en bland dem, som hade sig uppdraget att bland riksdagsmännen utdela de franska besticknings-medlen. Ehuru han i svensk tjenst endast varit tittulerad kapten och det blott ett enda år, och ehuru han ej heller haft någon enskild vigtigare befattning utan uppträdt endast som Hattarnas kanske dock användbaraste och villigaste vapendragare, blef han nu genom deras understöd utnämnd till landshöfding i Karelen och året derpå till riddare af svärdsorden.

Till tredje exemplet taga vi Fredrik Gyllenborg, den person, som mer än någon annan och på tadelvärdare sätt än de flesta hade alltifrån 1731 blandat sig i alla partistämplingar och strider och esomoftast lånat sig till handtlangare, så snart mutor skulle utdelas eller riksdags-stämplingar uppgöras. Så stora parti-förtjenster fordrade en motsvarande belöning. Från borgareståndet kom ock till riddarhuset en beskickning, som under anförande af Kierman föreslog, att Fredrik Gyllenborgs *fosterländska nit borde på något hedrande sätt belönas.* Många bland adeln instämde, och Börje Skeckta prisade borgareståndet, som *ville skaffa rättvisa åt en så välförtjent herre.* Man föreslog ock, att han borde hugnas med namn, heder och värdighet af president i bergskollegium och framdeles med sjelfva sysslan. Saken rönte dock motstånd. Åtskilliga talare påstodo, att en dylik utnämning skulle på ett både olagligt och kännbart sätt förorätta flere personer, som gjort sig till sådan utmärkelse mer förtjenta; personer, hvilka öfver 20 år berömligen arbetat inom nämnde ämbetsverk, hvarest deremot Gyllenborg aldrig haft någon befattning eller inlaggt någon förtjenst. Men dessa

inkast blefvo öfverröstade af Börje Skeckta, Henrik Wrede och Henning Gyllenborg samt ogillade af adelns flertal, hvarpå Fredrik Gyllenborg blef 1747 tittulär, och 1750 verklig president i bergskollegium samt 1748 kommendör af nordstjerneorden.

Två inom hof- eller Hattpartiet mycket verksamma personer, bröderna Skeckta, erhöllo ingen belöning, åtminstone icke någon, som kommit till allmännare kännedom. Vi hafva dock sett, huru de, såsom påräknade medhjelpare, hade af det rådande partiet, ja af sjelfva det unga hofvet, blifvit tillkallade, och derjemnte med hvad ifver de sökt svara mot förtroendet. Men ifvern var af sådant slag, att både tronföljare- och Hattpartiet funno rådligast att efter stridens slut skjuta de båda kämparne ifrån sig[1]).

TRETTIONDEANDRA KAPITLET.

TVISTERNAS FORTSÄTTNING UNDER ÅREN 1748 OCH 1749.

Den nu afslutade riksdagen efterlemnade en dryg bottensats af oroande jäsnings-ämnen; obesvarade frågor, olösta svårigheter, oförsonade tvister, och nya tryckande beskattningar; och det dröjde icke länge förr än följderna af detta olycksarf började att visa sig, den ena efter den andra.

Det var tronföljare- och Hattpartierna, som gemensamt vunnit riksdags-segern; men Hattpartiet ensamt hade skördat dess förnämsta frukter. Detta hade näml. vunnit allt, hvad det för sin del kunnat önska, näml. öfvervigt inom rådet, inom Hemliga Utskottet och hos ständerna, och tillika en så fullkomlig seger öfver Mössorna, att dessa icke ens

---

[1]) Danska, franska, sax. min. bref. Adelns prot. — Uppsala. Svenska Handl. — Rådsprot.

kunde bjuda till att längre göra något motstånd. Bundsförvandten, tronföljare-partiet deremot, hade visserligen i beslutet om uppskof med nästa riksdag och i de ofvannämnde hemliga skrifterna erhållit några lofvande utsigter; men i verkligheten hade det med undantag af Åkerhielms och Mössornas störtande, icke mägtat genomdrifva någon enda bland sina vigtigare önskningar, och de olösta svårigheterna, de oförsonade tvisterna voro ock företrädesvis just sådana, som angingo det unga hofvet och som till det mesta blifvit föranledda af Lovisa Ulrikas personlighet och sträfvanden. De förnämsta bland dessa återstående tvisteämnen voro tronföljare-parets fiendtliga ställning till den gamle konungen, till den fria statsförfattningens anhängare och till Ryssland och Danmark. Dessa fyra frågor blefvo ock föremål för en fortfarande och förbittrad strid, hvilken fördes äfven under loppet af åren 1748 och 1749 och som hotade Sverge med nya olyckor. Vi lemna här en serskild öfversigt af hvar och en bland dessa företeelser.

NYA FÖRSÖK ATT FÖRMÅ KONUNG FREDRIK NEDLÄGGA KRONAN.

Detta var ena jäsnings-ämnet.

Vi minnas, att det rådande partiets ledare hade vid slutet af riksdagen 1747 velat för sina statshvälfningars genomförande invänta konungens snart motsedda frånfälle. Men för en och annans häftiga lynne och heta blod blef denna väntan alltför lång. Med anledning af konungens första slaganfall i Febr. 1748 började man ock redan våren och sommaren samma år att ånyo tänka på tronafsägelse eller medregentskap och om en för sådant ändamål tillämnad riksdag[1]), hvilket förslag dock icke kunde genom-

[1]) Franska min. br. d. 12 Juli 1748.

drifvas. Planen blef likväl icke öfvergifven. Man sökte på hvarjehanda sätt höja Adolf Fredriks och nedsätta Fredriks anseende, och vintern 1749 kringspriddes bland annat en i grofva ordalag författad smygskrift, som dock tycktes förnämligast framkallad af harm öfver 1747 års bränvins-förordning och höga skatte-pålagor; men hvilken tillika *förbannade regeringen, som utgifvit, och den gamla vällustingen*[1]) *Fredrik, som underskrifvit dylika landsförderfliga påbud; men deremot högligen berömde tronföljareparet.* Våren 1749 blef ock regentombytet af Palmstierna omigen föreslaget, men af Tessin och rådets flertal afböjdt, äfven derföre, att det skulle gifva Ryssland och Danmark anledning till krig[2]). Oaktadt detta rådets motstånd har man hösten samma år, och när Fredriks helsa åter försvagades, ånyo upptagit den förra planen. För att till bifall öfvertala konungen, vände man sig bland annat till Beutman, en äfventyrare, hvilken i egenskap af både kopplare och qvacksalfvare lyckats insmyga sig i Fredriks förtroende. Han skulle framställa, huru denne, befriad från regeringsbesväret, borde blifva mycket friskare och starkare, så att han derigenom och medelst begagnande af Beutmans gulddroppar skulle kunna ännu i tolf år njuta af denna verldens fröjder[3]). Tilställarne, vi hafva icke lyckats upptäcka deras namn, hade i hopp om framgång, uppsatt ett förslag till sjelfva tronafsägelse-skriften. De läto deri Fredrik omtala, *huru han vore af ålder och sjukdom för svag, att så, som hans faderliga ömhet fordrade, vårda regerings-ärenderna; — huru han fördenskull ville sammankalla ständerna för att tacka dem för visad trohet och vördnad, och för att*

---

[1]) Ordet var mycket gröfre.

[2]) Österr. min. bref, April 1749.

[3]) Sax. min. bref omtala det stora förtroende, Beutman vid denna tid hos Fredrik åtnjöt.

å sina och sin slägts vägnar nedlägga alla anspråk på svenska kronan och afträda regeringen åt Adolf Fredrik, hvilken vore dertill af ständerna vald, samt genom visad vördnad mot konungen och mildhet mot undersåtarne högeligen förtjent; och hvars ätt dessutom blifvit än mera betryggad genom födelsen af de två prinsarne Gustaf och Karl; — men huru Fredrik dock förbehöll sig kunglighetens värdighet samt sina hittills åtnjutna fördelar af boning på slottet, och på Karlberg och af vanliga hand- och taffelpenningar, m. m., hvarjemnte försäkrades, att allt detta skedde enligt konungens egna önskningar och fria vilja[1]. Framgången ansågs vara så säker, att man t. o. m. uppsatte förslag till de skrifvelser, genom hvilka tronafsägelsen skulle för främmande magter tillkännagifvas, så snart Fredrik bifallit[2]. Man ville också veta, att Hårleman hade i uppdrag att ordna de blifvande krönings-högtidligheterna i Uppsala, och att han derom redan afslutat öfverenskommelse med några handtverkare, och ryktet om en riksdag i förväg eller i början af 1750 var så allmänt, att från några småstäder kommo borgmästare eller rådmän till Stockholm för att höra sig före hos den vanliga ledaren Plomgren.

De hinder, dessa planer mötte, hafva redan blifvit eller skola framdeles blifva närmare beskrifna.

---

[1]) Afskrift af denna afsägelse finnes i Österr. min. bref den 5 Nov. 1749; Utdrag ur den samma i Kassels arkiv Gehebes bref den 27 Okt.—7 Nov. 1747. Hessaren Benning drog, dock afsägelse-utkastets äkthet i tvifvelsmål.

[2]) Österr. min. bref den 31 Okt. och 5 Nov. 1749, vid hvilka afskrifter af nämnde notifikations-bref varit bilaggda; ehuru de 1867 ej kunde återfinnas.

FÖRBEREDELSER TILL KONUNGA-MAGTENS UTVIDGNING.

Detta var andra jäsnings-ämnet.

Vid slutet af riksdagen 1747 blef, som vi nyss nämnde, förslaget om konungamagtens utvidgande, uppskjutet till tidepunkten af konung Fredriks snart väntade frånfälle. Förberedelserna fortsattes dock oafbrutet och detta på tillstyrkan också af konung Fredrik i Preussen, hvilken då för tiden önskade förskaffa sin svåger så utvidgad regentmagt som möjligt, för att sedermera kunna genom honom och systern så mycket lättare leda Sverge efter sina egna önskningar. Han rådde fördenskull Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika att icke låta nämnde plan falla, och han gaf till dess verkställande både anvisningar om sättet och löften om hjelp[1]. Adolf Fredrik hade väl nyligen aflåtit ett slags försäkran om sin afsigt att icke eftersträfva ökad regentmagt; men man trodde den icke vara uppriktig[2], och den var det ej heller, åtminstone icke alltid. För vinnandet af just detta mål höllos näml. 1748 hemliga öfverläggningar mellan honom, Lovisa Ulrika, Tessin och Karl Rudensköld. Prinsessans gunstling, Henrika Liewen, numera gift med Hårleman, hade jemnte sin man blifvit intagen i hemligheten, och var den, som hjelpte till vid den brefvexling, som härom fördes med hofvet i Berlin. Vanliga planen var, att vid konungens frånfälle skulle med tillhjelp af några pålitliga regementer statshvälfningen genomföras; — och att i händelse Ryssland och Danmark eller inhemska motståndare sökte hindra, skulle Preussen skicka behöfligt understöd i både mynt och manskap[3].

---

[1]) Franska min. bref Juli—Aug. 1748.

[2]) Österr. min. bref 13 Sept. 1748.

[3]) Min. bref. Franska, Juli, Aug. Sax., Mars, Juli. Österr., Juli, Sept. Allt 1748.

Under tiden borde i Sverge allmänna tänkesättet förberedas och vinnas genom till landsorterna utskickkade personer, t. ex. Palmstierna och Hårleman, m. fl. — och genom till allmän läsning utgifna böcker och skrifter. Bland sådana utmärkte sig i synnerhet dessa årens *Lärda Tidningar*, hvilka voro öfverfyllda af smickrande beröm öfver tronföljare-paret och öfver de små i vaggan liggande prinsarna, alltsammans i ett språk, som smakade mer af lycksökarens kryperi för sin envåldsherre, än af den fria mannens vördnad för sin öfverhet. Från trycket utkom likaledes en bok, kallad *Borgerlig Regering*, hvilken var tillegnad prins Gustaf och talade om fördelarne af en enväldigare styrelse, samt anvisade sättet, huru en sådan skulle kunna införas; och påminte bland annat också derom, att man icke borde uppskrämma allmänheten genom ordet *suveränitet* eller genom brådstörtade åtgerder, utan långsamt och så omärkligt, som ske kunde, verkställa förändringen[1]). Boken togs i beslag, men författaren, en magister Montin, höll kort derefter på Adolf Fredriks födelsedag ett högtidligt lyckönsknings-tal.

Några främmande sändebud talade ock sedermera om en annan med det preussiska understödsförslaget sammanhängande plan, hvilken likväl skulle vara känd af ytterst få personer, näml. blott af tronföljare-paret, Tessin, Rudensköld och konungen i Preussen[2]). Den innehöll, att till säkerhet för sitt ofvannämnda penninge-understöd borde Preussen bekomma som pant Stralsund eller en del af Pommern. Planen liknade mycket det förslag, som konung Fredrik 1722 förehade; nämligen att hos Preussen pantsätta Wolgast för att få låna penningar till bekostande af den tidens

[1]) Jfr. Frankrikes likartade råd 1676. Se **16**. 2:dra uppl sid. 109.

[2]) Också hafva vi hittills icke lyckats finna några uppgifter derom i de bref, som preussiska sändebudet i Stockholm skickat till Berlin.

stämplingar efter ökad konungamagt[1]). Som skäl för det nu 1748 ifrågavarande penningelånet ämnade man föregifva, att medlen skulle användas till förbättrande af Stralsunds fästningsverk och hamn. Vi lemna både skälet och hela berättelsen i sitt värde[2]); men anmärka, att förberedelserna till statshvälfningen fortgingo oafbrutet.

De mötte dock hvarjehanda hinder äfven bland allmogen, i synnerhet utefter vestra gränsen, hvarest benägenheten för en dansk kronprins och en nordisk union fortlefde och nu genom tyngden af de nya skatterna och rustningarna åter väcktes till lif. Oron yppade sig likväl denna gång mindre i Dalarna än på Dalsland samt i Westergötland och Wermland, i synnerhet i Nordmarks härad. Anförare voro en afskedad länsman och en häradsdomare i Holmedals, en bonde i Åmåls och en skogvaktare i Örs socknar. Tvänne prostar Wall och Söderberg lyckades väl lugna innevånarne i Hesselskog och Steneby; men på andra ställen i nämnde landsorter gick upproret så långt, att ledarne utsatte böter för dem, som ej deltogo i upploppet eller som betalade de nya skatterna[3]). Rörelsen qväfdes väl snart nog, men missnöjet fortfor, i synnerhet i Wermland, kanske ock till följe af den mot Lagerhielm och Skogh der-

---

[1]) **RR.** 54, 55.

[2]) Skälet ansågs då för tiden blott som ett svepskäl; men berättelsen läses i Österr. min. bref den 13 September 1748 och 3 Januari 1749 och i ett vigtigt chifferbref af den 10 Januari s. å. Rysska sändebudet påstod enligt brefvet den 3 Januari, att dessa uppgifter vore tillförlitliga. Saxiska sändebudet inberättade dem ock till Dresden s. å. Österrikiska sändebudet förmodade, att det äfventyrliga förslaget kommit från Lovisa Ulrika; men att Adolf Fredrik näppeligen skulle gå in på en åtgerd, hvilken genom bortpantande af en så vigtig fästning måste djupt såra svenskarna. — Att en sådan plan väntades redan 1745, är förut berättadt. (Se sid. 52).

[3]) Just. Revisions prot. 1748.

städes anställde förföljelsen[1]). Adolf Fredrik beslöt, att, åtföljd af Palmstierna, företaga en resa till detta landskap och att medföra 10,000 d. s. m., för att till folkets lugnande utdelas bland de mest lidande. de mest missnöjda, och färden skulle anträdas vintern 1749 och ställas så, att prinsen komme till de båda marknaderna i Karlstad och Kristinehamn. Löwenhielm, som kände orten och befolkningen, blef i förväg ditsänd med uppdrag att höra sig före och att bearbeta tänkesättet. Men vid återkomsten förklarade han sinnesstämningen så orolig, att han måste afråda från hela färden. Den blef ock inställd under åberopande af sträng årstid eller svårt väglag; och tillika af konungens missnöje med hvarje prinsens företag, som liknade eller kunde tydas som jagt efter folkgunst[2]).

Tronföljare-parets planer rönte motstånd äfven från andra håll; af Frankrike, som fruktade blifva genom Preussen undanträngdt från Sverges och Hattpartiets ledning[3]); — likaså af Danmark och Ryssland, hvilka önskade hafva i Sverge en af folket beroende och derför både mer fredlig och mindre farlig regering, än enväldet med dess benägenhet för eröfringskrig och med dess större i en hand samlade medel; — likaså af Ryssland och Österrike, hvilka befarade att i sina planer mot Preussen blifva genom Lovisa Ulrika hindrade, ifall hon dertill finge genom ökad konungamagt också ökade tillgångar; — likaså af den gamle Fredrik: *jag har nu,* sade han, *varit konung så länge, att jag ej mer vill blifva undersåte;* likaså af hans nådehungriga gunstlingar[4]); likaså af många inom både

---

[1]) Sid. 185.

[2]) Rådsprot. Jan., Febr. 1749 samt franska, österr. min. bref i Febr. samma år.

[3]) Franska min. bref den 8 Mars, 12 Juli, 9, 23 Aug. 1748 och österr. min. bref Maj 1750.

[4]) Se sid. 10.

rådet och Hattpartiet, hvarom snart skall talas; — likaså och slutligen af allmänna tänkesättet, äfven inom preste- och borgare-stånden[1]); ty något hvar ansåg Adolf Fredriks själsförmögenheter så inskränkta, att han ej passade till oinskränkt regent[2]). Han hade dessutom blifvit Sverge påtrugad; hvarjemnte det unga hofvets slösande lefnadssätt och de ständiga, både kostsamma och oroande rustningar, riket för dess skull måste vidkännas, hade väckt en icke ringa grad af ovilja.

Bland alla hinder för framgången af både den ena och andra planen var dock Lovisa Ulrikas personlighet det förnämsta. Det varma deltagande för vetenskaper och vetenskaps-män, för konster och konstnärer, hvarigenom hon sedermera och med rätta förvärfvade så många vänner och så mycken tillgifvenhet, hade hitintills blott i mindre grad kunnat visa sig, hvaremot de oupphörliga politiska stämplingarna tydligen laggt i dagen flere bland hennes mindre berömliga egenskaper och bland andra den obejdade herrsklystnaden. Allmänt förutsågs ock, att hon skulle komma att hädanefter liksom hittills styra sin gemål, och att ett envälde i hans hand skulle blifva ett envälde i hennes. Men huru vådligt ett sådant kunde till följe af hennes häftiga och obändiga lynne blifva, det hade år efter år med växande tydlighet trädt i dagen och ej minst genom äfventyrligheten, brådskan och våldsamheten af ofvannämnde statshvälfnings-planer, hvilka ansågos hafva kommit hufvudsakligen från henne. Hon drog ej heller i betänkande att öppet visa och försvara tänkesätt och läror, hvilka måste oroa allmänheten. Åtskilliga rykten af dylik art flögo kring landet. Man ville veta, att hon ogerna såg folksamlingar kring sin vagn; och att hon vid ett sådant tillfälle

---

[1]) Sax. min. bref den 19 Okt. 1750.
[2]) Franska min. bref Mars 1748.

hade med harm utbrustit: *kör bort packet!*[1]) Man visste berätta, huru Henrika Liewen hade vid något tillfälle varnande afrådt från de våldsamma planerna; men derföre fallit i en dock snart öfvergående onåd[2]). Öppet talade ock prinsessan om enväldet och om dess förträfflighet, och påstod t. ex. en gång, *att folket vore skapadt för regenternas skull, och icke tvärtom.* Lantingshausen invände, *att folken likväl funnits till före regenterna, och att det var det förra, som valt de sednare.* Prinsessan sökte likväl försvara sin sats och begärde dervid understöd af Rudenskiöld, hvilken dock försigtigt undandrog sig hvarje afgörande svar, och man såg Tessin betänksamt skaka hufvudet. Men prinsessan vidhöll oförskräckt både tankarna och talet och behandlade med ovilja alla, som ådagalade andra åsigter[3]). Tydligt är, att ett sådant tänke- och handlings-sätt hos den blifvande herrskarinnan skulle ingifva många betänkligheter mot en ökad herrskare-magt. Saxiska sändebudet skref ock till sitt hof följande märkliga ord: *kronprinsessan blandar sig i allt. Hennes gemål skall derför aldrig erhålla envålds-magten; ty svenskarna vilja ej styras af en sådan drottning. Men prins Gustaf deremot torde framdeles lyckas införa nämnde regeringssätt*[4]).

De sednare brytningarna mellan tronföljare-paret och riksrådet skola längre fram omtalas.

OVÄNSKAPEN MED RYSSLAND.

Detta var tredje jäsnings-ämnet.

Orsakerna voro å ryska sidan de förut antydda, d. v. s. oviljan mot Adolf Fredrik, hos Elisabet för

---

[1]) Voltemats anekdoter.

[2]) Franska min. bref den 12 Juli 1748.

[3]) Österr. min. bref den 7 Febr. 1749.

[4]) Sax. min. bref den 19 Okt. 1750. Franska min. bref den 12 Juli 1748 uttalar ungefär samma åsigter och samma

hans så kallade otacksamhet; hos Karl Peter Ulrik för upphäfvande af hertig Karl Fredriks testamente; hos Bestuschew och hans landsmän för de stora uppoffringar, Ryssland måst göra för holstein-gottorpska husets skull, för Karl Fredrik åren 1720—1728 och för Adolf Fredrik vid freden 1743, slutligen också Rysslands åstundan att få oförminskadt bibehålla det skyddsherrskap öfver Sverge, som det 1743 hade för tillfället vunnit, och att derjemnte bereda sig tillfälle och rättighet till framtida inblandning i dess inre angelägenheter.

Orsakerna till fiendtligheten å svenska sidan voro dels och förnämligast alla partiernas begär att försvara fäderneslandets sjelfständighet och ära mot de förolämpande anspråk, ryska styrelsen framställt, och mot de förolämpande språk ryska sändebudet fört; — och dessutom dels Adolf Fredriks och Lovisa Ulrikas åstundan att visa sig oberoende af ryska hofvet, — dels svenska regeringens önskan att genom hotande åtbörder hindra Ryssland från hvarje angrepp mot Preussen, — dels Hattpartiets önskan att genom visad stolthet och sjelfständighet mot Ryssland, och den var icke blott visad utan verklig, vinna svenska folkets och tillika det unga hofvets välvilja.

Det ömsesidiga missnöjet utbröt väl icke i formligt krig, men föranledde å båda sidor krigiska hotelser och rustningar, än ökade, än minskade, allt efter vexlande tidsförhållanden. Att följa enskildheterna häraf skulle blifva mycket tröttande, men föga lärorikt. Vi skola i stället anföra, men blott i korthet de medel, som hvardera parten begagnade.

Dessa voro å Rysslands sida dels egna eller engelska penningar; dels försök att mot prinsen

---

förutsägelse om den då blott två-årige prins Gustaf. Kassels arkiv. Gehebes bref den 10—21 Febr. 1749.

och prinsessan uppreta tänkesättet genom att tala till konung Fredrik om deras längtan efter kronan, och till svenska frihetspartiet om deras längtan efter envälde, och till svenska allmogen om deras längtan efter krig. Äfven hotelser användes. Skarpa bref från Petersburg ankommo, och ryska flottor läto se sig än vid Degerby, än vid Hangö och ryska troppar likaså gång efter annan vid östra gränsen. Man tillgrep ock hvarjehanda stämplingar, ledda vanligtvis af en vid ryska beskickningen anställd person vid namn Simolin, hvilken nu och sedermera vid dylika förrättningar ofta tjenstgjorde. Bland dalkarlarna utdelades ryska penningar, och man vände sig bland andra till den inflytelserike bonden Jan Persson i Tuna[1]), och sökte locka dessa och andra menigheter med hoppet, att Bielke eller Åkerhielm skulle ställa sig i spetsen för upproret. I Roslagen och flerestädes kringsmög en afskedad gardessoldat vid namn Oxelgren, en äfventyrare, som flere gånger blifvit för brott afstraffad, och som nu sökte inbilla allmogen, att Adolf Fredrik och Hattregeringen ämnade pålägga nya skatter för hvarje barn, vagga, kreatur, skägg, pipa o. s. v., likaså, att dalkarlarne hade till afskaffande af dylikt oskick redan tågat till Stockholm, och att exemplet borde följas, o. s. v. Mannen misstänktes vara besoldad af ryska sändebudet, och blef fasttagen och dömd till spö och till fängelse på Marstrand. Höpken röstade för lifsstraff.

Ryssland sökte, som vi sett, uppreta sinnesstämningen i medlersta Sverge; men det var dock förnämligast på Finnland, som det rigtade sina blickar och slösade sina löften och penningar. Simolin skall ock hafva bestuckit en häradshöfding Wikman i Savolaks, hvilken någon tid tjenstgjorde som rysk spion på dåvarande general-guvernören i Finnland

---

[1]) **36.** Se namnlistan.

grefve Rosen och tillika sökte mot svenskarna uppvigla landets innevånare. Också hördes der hvarjehanda röster; somliga ville för att undvika det blifvande krigets fasor genast gifva sig öfver till Sverge; andra ville för att undvika hvarje möjlighet till krig, genast gifva sig under Ryssland och således slippa att den ena gången efter den andra se sitt fädernesland göras till skådeplats för härjningar och ödeläggelse. Vi hafva redan berättat, huru en smygskrift, kallad *Den svenska Sibyllan*, påstod, att *finnarna, utarmade genom de sista krigen, och uppbragta öfver förslaget till ett nytt, skulle icke ogerna underkasta sig Rysslands välde.* — Huru denna magt sökte ytterligare förstärka sig genom förbund med Danmark skall framdeles beskrifvas.

De medel, som å svenska sidan begagnades, voro af flere slag. Ett deribland erinrar om åtskilligt i Hattarnas fordna beteende och beräkningar. Regeringen i Stockholm beslöt nämligen, att till Petersburg affärda ett serskildt sändebud, och att dertill använda Gustaf Wulfvenstierna [1]), såsom man påstod, i den förhoppning, att han, en vacker och tilltagsen herre, skulle liksom Cedercreutz blifva gunstling hos Elisabet och sålunda kunna omstämma henne till Sverges fördel, för hvilket ändamål han också medförde penningar och juveler till bestickande af hennes omgifning. Men planen röjdes, och genom såväl denna upptäkt som genom Wulfvenstiernas beteende i öfrigt blef ryska hofvet uppbragt mot honom i lika hög grad, som det svenska var mot Korff. Efter åtskilliga underhandlingar slutade denna enskilda tvist så, att de båda misshagliga sändebuden blefvo af sina hof återkallade och fingo till efterträdare svensken G. W. Höpken [2]) i Peters-

---

[1]) Son till den Johan Wulfvenstierna, hvilkens deltagande i riksdags-striderna blifvit i det föregående omtaladt.

[2]) En bror till A. J. v. Höpken.

burg och ryssen Panin i Stockholm. Detta den svenska regeringens försök till genomdrifvande af sina åsigter misslyckades således och den ömsesidiga förbittringen fortfor oförminskad och hotade snart utbrista i öppen fejd. De försvarsmedel, svenska regeringen för sådan händelse hade att tillgripa och tillgrep, voro att vädja till folkets känsla för ära, oberoende och frihet, och till dess ovilja mot en granne, som tillfogat det så stora förluster samt nyligen tvungit och ville nu ytterligare tvinga det till förnedrande eftergifter. Man sökte ock, som nämndt är, att stärka sig genom förbund med Preussen, Frankrike och Turkiet, och att genom rustningar vid östra gränsen uppmuntra sig sjelf och om möjligt skrämma på ryssarna.

Svenska folket var visserligen högeligen uppbragt öfver Elisabets förolämpande fordringar och önskade med kraft tillbakavisa dem; men i afseende på tiden och sättet framträdde nu och inom sjelfva Hattpartiet och rådkammaren tvänne olika åsigter, den ena mer påskyndande krigisk, den andra mer dröjande fredlig. De svarade på sätt och vis mot 1738 års Hattar och Mössor; men voro nu, och som det tyckes, af Lovisa Ulrika omdöpta, krigspartiet till *Die Hertzhaften*[1]) och fredspartiet till *Die Zaghaften*[2]) eller *Les Trembleurs*[2]). Die Hertzhaften anfördes af prinsessan, af Palmstierna och af preussiska sändebudet och bestodo af Hårleman, Höpken, Liewen, Rosen, Stiernstedt m. fl. och af den medgörlige Adolf Fredrik. De påstodo, att Ryssland vore svagt och Elisabet rädd, och att man följaktligen kunde skrämma båda till eftergift. Partiet ville fördenskull gå anfalls- eller åtminstone utmaningsvis till väga, och man lät i det hotade Finnland till

[1]) De modiga.
[2]) De klenmodiga.

försvar af östra gränsen Stjernstedt anställa åtskilliga rustningar, och till försvar af södra kuststräckan Ehrensvärd påskynda fästningsbyggnaden vid Sveaborg, och till försvar af hela landet Rosen som dess general-guvernör uppträda i spetsen för några troppar. Liksom 1739, ville man också nu, sända än mera manskap samt uppreta Turkiet till krig. Det unga hofvet gick i spetsen för rörelsen. Adolf Fredrik mönstrade tropparna, undersökte Waxholms och Fredriksborgs hållbarhet samt ville i egen person begifva sig öfver till Finnland; och när vid en större högtidlighet kejsarinnan Elisabets skål föreslogs, deltog svenska kronprinsessan icke deri, ehuru ryska ministern var tillstädes. Som vanligt, när man vill uppmuntra svenskarna till krig, blefvo också denna gång Karl den tolfte och hans minne framdragna och firade af de krigslystna inom både hofvet och folket. Adolf Fredrik hade redan förut börjat till en viss grad härma hans klädesdrägt, och Lovisa Ulrika, hvilken emellanåt talat om honom med rätt föraktliga ord, lät dock under dessa brytnings-dagar uppsätta hans bröstbild i sina rum. Saxiska sändebudet skref om dessa och likartade företeelser[1]): *ingen kan utan förvåning se*[2]), *huru man nu afgudar denne konung; churu han utsugit sitt folk, bortspelat dess eröfringar och bragt dess rike till branten af undergång.* Men krigspartiets syftemål var att på allt sätt upphetsa folket till en modets, en öfvermodets hänförelse, så oemotståndlig som möjligt. Också hörde man omigen försäkras, att en svensk kunde slå fem danskar och tio ryssar; och år 1748 utkom en dikt, kallad »*Uppmuntran till bardalust*», hvilken slutade med följande ord:

---

[1]) Den 21 Mars 1749.

[2]) Chose incroyable au de hors et qu'on ne saurait ici voir qu'avec surprise.

Svärdet det adlar och förer till heder,
Svärdet förknippar båd' länder och städer,
Svärdet i tapper hand härligen grönskar,
Svärdet kan skaffa dig allt, hvad du önskar;

och man lät i sammanhang härmed tidningarna och general Stenflycht omtala, huru polska konfederationer stode färdiga att på samma gång som svenskarna angripa Ryssland. Hos en del af hufvudstadens befolkning lyckades man ock frambringa den åsyftade sinnesstämningen, och rysska och engelska sändebudens betjening blef på gatorna antastad af allehanda lösa personer, de förra till och med af verkliga borgersmän.

Försöken att omigen tillskapa en häftig förbittring mot Ryssland gynnades väl af de många och retande anledningar dertill, som rysska regeringen hade denna gång sjelf gifvit. Men å andra sidan motverkades de genom minnena från åren 1739 till 1743; minnena af det öfvermodiga skrytet, de förtidiga segersångerna, de efterföljande nederlagen. En svensk-ryssk smygskrift föreslog gäckande, att på hvarje offentlig plats i Sverge borde till behöflig påminnelse och varning uppresas minnesvårdar med en i stora bokstäfver inristad kort öfversigt af berörda års händelser. Otvifvelaktigt är ock, att tanken på dessa uppträden inverkade mycket nedslående på allmänheten, och de krigssånger, som uppstämdes, voro på långt när hvarken så många eller så utmanande, som de af 1741; ehuru Sverge hade nu mot då ojemnförligt flere och vigtigare anledningar till förbittring och krig. Flertalet och i synnerhet de s. k. *Zaghaften* ville ock, så länge rikets heder och trygghet möjligen kunde medgifva, undvika ett nytt krig. Till detta parti hörde emellanåt Adolf Fredrik sjelf. I spetsen för detsamma skulle väl egentligen konung Fredrik stå; — men verkliga ledaren blef märkligt nog Tessin, just den förut mot freden och mot Ryssland så fiendtligt

sinnade Tessin. Här uppenbarade sig nu en påfallande och lärorik öfverensstämmelse med förhållandet 1739. Det var genom att tala för krig, som Gyllenborg hade med tillhjelp af Åkerhielm m. fl. störtat Horns fredliga rådkammare. Men knappt hade dessa herrar, i egenskap af kansli-president och riksråd, fått sig ålaggda regerings-ärendernas ledning och ansvar, förr än också de, den ene mindre[1]), den andre mer, började 1739 och 1740 draga eller söka draga sig tillbaka från krigspartiet och dess planer. Nu, år 1748, gick det på samma sätt. Fredligheten i Åkerhielms statsåsigter 1746 hade varit ett väl icke offentligen uttaladt, men i verkligheten mycket bidragande skäl, hvarföre han blef af Tessin 1747 undanträngd. Men knappt hade den sistnämnde som kansli-president kommit till styret och ansvaret, förr än också han i sin ordning började rygga tillbaka för de hotande krigsutsigterna. Följden blef, att han mer och mer råkade i oenighet med det unga hofvet och dess anhängare, i spetsen för hvilka numera Palmstierna framträdde. Striden mellan dessa fordna bundsförvandter blef tämligen häftig. *Tessin,* hette det, *är nu för tiden ett mål för Palmstiernas angrepp på alldeles samma sätt som Horn 1738 var för Karl Gyllenborgs; och får mångfaldiga gånger uppbära förebråelser för feghet och affall från fordna åsigter,* och Plomgren skall hafva sagt: *jag har satt grefve Tessin på kansli-president-stolen; och kan också lyfta honom derifrån.* Men Tessin hade på sin sida icke blott Mössorna och flertalet af landtbefolkningen, utan äfven flertalet af rådkammarens Hattar, hvilket till en del af samma orsaker som han sjelf hade öfvergått till mer fredliga tänkesätt.

Rysska regeringens ovilja mot tronföljare-paret och Hattarna fortfor, som nämndt är, oförminskad, och tycks t. o. m. hafva vid början af 1749 blifvit för-

---

[1]) **35.** 10—15.

ökad. Väl underrättade personer påstodo, att det mer och mer uppretade rysska hofvet ville vid sistnämnde tid verkligen och på fullt allvar öfverändakasta icke blott Hatt-regeringen utan numera ock Adolf Fredriks tronföljd[1]), och det till fördel för en engelsk prins och en dansk prinsessa. Uppgiften synes icke alldeles otrolig, då man besinnar alla den tidens företeelser. Krigets utbrott blef dock förhindradt genom de åtgerder till försoning med Danmark, som svenska rådet just då vidtog, och som vi skola längre fram beskrifva.

OVÄNSKAPEN MED DANMARK 1748.

Detta var fjerde jäsnings-ämnet.

Mellan Sverge och Danmark, dock mer mellan deras hof än folk, rådde under åren 1747 och 1748 ungefär samma oroliga och sväfvande förhållande som mellan Sverge och Ryssland, samma vexlande ebb och flod af hotelser och fredsförsäkringar, af rustningar och afväpning. Det var å ömse sidor en glödande stridslystnad, som likväl aldrig fick uppflamma i öppet krig.

Orsaken till fiendtligheterna var å Danmarks sida förnämligast dess åstundan att bekomma Slesvig-Holstein, och dess missnöje öfver Adolf Fredriks dervid gjorda motstånd; hvartill kom en ej ringa grad af harm hos konung Fredrik den femte öfver förlusten af svenska tronföljden, och hos danskarna öfver försvinnandet af hvarje utsigt till en ny union, hvilka motgångar, begge två, voro följder af Adolf Fredriks uppträdande. Oviljan blef ytterligare eggad af Ryssland, som ville, för den väntade striden mot Sverge, erhålla en förbundsbroder, och

[1]) Danska min. bref den 16 Februari, den 25 April 1749 Preuss. min. bref den 3 Januari 1749.

derföre lockade Danmark med lysande utsigter, än att återfå, hvad i Brömsebro och Roeskild förlorades, än att en dansk prinsessa, förmäld med hertigen af Cumberland, skulle bestiga Sverges tron, sedan nämligen, såsom man hoppats, Adolf Fredrik blifvit från tronföljden undanträngd.

Orsakerna på svenska sidan lågo nästan uteslutande hos Adolf Fredrik och i hans hat mot Danmark, i hans önskan att hindra Danmarks planer på Sleswig-Holstein, i hans ovilja mot medtäflaren sedan 1743, och i hans fruktan för dennes fortfarande fiendtlighet och stämplingar. Att sådana hans känslor och tänkesätt skulle till en viss grad delas och understödjas af Lovisa Ulrika och Hattpartiet, är klart, af hvad redan tillförene blifvit berättadt.

De använda medlen voro å ömse sidor ungefär de samma. Båda regeringarna skickade till hvarandra eller mutade hos hvarandra flere personer, hvilka tjenstgjorde dels som offentliga underhandlare, dels som hemliga spioner och uppviglare. Danmark begagnade som sådana de förut omtalade herrarna Ulfeld-Ridderschantz och Hoof samt dessutom en Boje, en Hjärne och några ämbetsmän i Bohuslän m. fl.[1]); svenskarna ungefär likaså i Danmark, men i synhet i Norrge, hvarest Palmstierna underhöll flere dylika personer, t. ex. en Helland, en Friedenreich, m. fl. Båda partierna anställde ock tid efter annan betydliga rustningar och hotande tropprörelser; — båda hyste eller låtsades hysa stora förhoppningar, Sverge att taga hela Norrge, och Danmark att åter-

---

[1]) Enligt lektor Wetters anteckningar ur geheime-arkivet Köpenhamn hafva danska sändebuden utbetalat olika summor, vanligen mellan 100 och 1000 rdr, åt nedanstående svenska soldtagare, Anders Andersson en bonde i Dalarna, Bergstock en gammal karolin och hemmansegare i Roslagen, en häradshöfding Wexloe i Bohuslän, en öfverhofjägmästare Boje, en lagman Cederfelt, en sekreterare Gradman, en direktör Hammerin, en fabrikör Hedman, en Karl Hjärne, en Ulfeld-Ridderschantz m. fl.

taga Skåne och Halland, m. m.; — båda afgåfvo emellanåt högtidliga försäkringar om sina fredliga tänkesätt; — båda misstrodde dock hvarandras ord och fortsatte sina rustningar. Man kämpade äfven med lärdomens vapen. I Köpenhamn utgafs ett akademiskt lärdomsprof, som sökte försvara den åsigt, *att Kalmare-Unionen borde ännu vara gällande*; *emedan de två rösterna, Danmarks och Norrges, varit, och vore bindande för den tredje, för Sverge*; — *och att sistnämnde stat följaktligen hvarken haft eller hade rättighet att egenvilligt utträda ur förbundet*; och att de två andra fördenskull egde rättighet att tvinga det till återgång och till uppfyllande af sitt ursprungliga förbundslöfte. Dalin utgaf genast i de Lärda Tidningarna[1]) en vederläggning, hvilken slutades med den försäkran, att *Kalmare-union numera låge i stoft och glömska, och detta med rätta.* Å andra sidan utfärdade konung Fredrik i Sverge en öppen kungörelse, medelst hvilken han förklarade, att svenska regeringen icke på något sätt sökt skrämma eller tubba Norrges innevånare till olydnad mot deras öfverhet, och han befallde strängeligen sina undersåtare att afhålla sig från sådana *»nesliga och nedriga»* försök. Man frestas att i denna kungörelse se ett uttryck icke blott af hans fredskärlek, utan ock af hans ovilja mot det unga hofvet, hvars dylika planer och stämplingar blifvit kända. Vare sig härmed huru som häldst; tronföljare-partiet lät sig ingalunda genom dessa åtgerder hejdas. Nämnde kungliga kungörelse utkom i December 1748, och redan i Februari 1749 sände Palmstierna till Norrge den ena spejaren, den ena uppviglaren efter den andra. Just vid denna tid eller vintern mellan 1748 ock 1749 var spänningen starkast. Grefvarna Brahe och De la Gardie erbjödo sig att till fäderneslandets försvar uppsätta egna regementer, och vid norrska gränsen

---

[1]) 1749. N:o 37.

lät man å ömse sidor upprätta fältbagerier och samla troppar. Det såg ut, som ämnade Sverge gå anfallsvis till väga, och man påstod, att Adolf Fredrik redan uppgjort plan för hela fälttåget. Vintern och våren blef ock faran för ett krig mot på en gång Danmark och Ryssland så hotande, att man kunde hvarje dag vänta dess utbrott. Den åtgerd, som lyckades afvända faran, skall längre fram beskrifvas.

TRETTIONDETREDJE KAPITLET.

UPPTÄCKTEN 1749 AF DE 1747 FATTADE MEN FÖRHEMLIGADE BESLUTEN.

Hemliga Utskottets föreskrift vid riksdagens slut 1747 innehöll att, om riket råkade i någon svårare belägenhet, skulle ett af utskottet efterlemnadt förségladt konvolut, som förvarades på riddarhuset, blifva af regeringen till ledning öppnadt. En sådan belägenhet tycktes nu hafva inträffat genom det krig, som hotade utbrista mot på en gång Danmark och Ryssland. Regeringen beslöt fördenskull, att nämnde konvolut skulle brytas och undersökas; men till en början af blott fyra dertill utsedda rådsherrar, näml. Ekeblad, Höpken, Palmstierna och Taube, hvilket ock skedde. Troligtvis har innehållet bestått af Hemliga Utskottets testamente[1]), af det blodiga förhållningsbrefvet för härens öfverbefälhafvare[2]), måhända ock af de fyra statshvälfnings-skrifterna från midsommarstiden 1747[3]). Men hvad der fanns, blef åt ingen enda meddeladt, utom möjligtvis åt några få de förnämsta partimännen; ty mot alla andra iakttogo de

[1]) Sid. 205.
[2]) Sid. 200.
[3]) Sidd 149, 150.

fyra rådsherrarna en orubblig tystnad och läto med sina signet genast och omigen försegla det hemlighetsfulla konvolutet. Derpå uppläste de i rådkammaren ett betänkande, till följe af hvars innehåll man beslöt att lemna besagde papper, såsom de nu voro, förseglade; men att i stället öppna en så kallad dublett af samma konvolut, hvilken blifvit inlemnad till banken. Hvarföre man undangömde det på riddarhuset befintliga konvolutet och i stället öppnade det på banken, någon gilltig orsak dertill finnes icke uppgifven; men tyckes omöjligen kunnat vara någon annan än den, att i det förra funnos andra, och betänkligare skrifter än i det sednare[1]).

Uppdraget att öppna det i banken befintliga konvolutet anförtroddes af regeringen åt samma fyra riksråd och af bankofullmäktige åt trenne dessas medbröder, Fredrik Gyllenborg, Troilius och Plomgren. Efter verkställd undersökning tillkännagåfvo dessa för bankofullmägtige, men blott i allmänna ordalag, att konvolutet innehöll Hemliga Utskottets föreskrift att åt kronan lemna ytterligare ett betydligt förskott. Gyllenborg hemställde derefter, huruvida samtlige herrar bankofullmäktige ville bekomma kunskap om konvolutets öfriga och hela innehåll;

---

[1]) I utrikes departementets arkiv i Stockholm finnes ett öppet konvolut, som varit förségladt med Ekeblads, Höpkens, Palmstiernas och Taubes signeter. Utanpå läses, att det innehållit *Sekreta Utskottets bref angående det hemliga konvolutet uppgifvet till rådet den 19 December 1747* (nämnes dock ej i rådsprot. för denna tid) *tillika med riksråden Taubes, Höpkens, Palmstiernas och Ekeblads memorial, uppläst i rådkammaren den 20 Mars 1749* (nämnes ej i rådsprot.. men låg i konvolutet). Nedanföre på kouvolutet läses, *att det blef under deliberationen den 15 Maj 1751* (nämnes ej i rådsprot. för denna dag) *angående statsbristen åter uppbrutet.* Än längre ned står ytterligare antecknadt, *att det på Sekreta Utskottets begäran är tillbakalemnadt den 10 Juni 1752* (nämnes ej i inrikes rådsprotokollet samma dag) *och mottaget af sekreteraren Benzelstierna.* Hvart dessa papper sedermera tagit vägen, hafva vi ej kunnat upptäcka.

— men en bland dem, den bekante Lillienberg, förklarade, att han afstod derifrån; ty han litade på de valda ombudens försigtighet, i hvilket yttrande hans ämbetsbröder instämde, till följe hvaraf också skrifterna i detta konvolut blefvo helt och hållet undangömda[1]).

Ehuru man sålunda sökt så mycket möjligt insvepa hela denna sak i ogenomträngligt mörker och begrafva den i dödlik tystnad, spordes dock här och der förstulna hviskningar om några vigtigare och i hemlighet tillämnade företag, om hvilka berörde skrifter skulle innehålla utförliga uppgifter. Detta väckte naturligtvis mycken nyfikenhet och oro hos motpartiet och i synnerhet hos österrikiska och ryska sändebuden, och sistnämnde herrar beslöto göra allt för vinnande af närmare upplysning. Medelst dryga gemensamt hopskjutna penningesummor lyckades de muta en person, hvilken tycks hafva i Hemliga Utskottet erhållit någon spaning om saken, och genom honom tillika en vaktmästare i kansliet. Men denne sednare tordes ej låta handlingarna till afskrift bortlånas. Man skaffade sig fördenskull falska eftergjorda nycklar till kanslirummen och falska signet, härmade efter dem, med hvilka de hemliga handlingarna voro förseglade. Sedan gick man natt efter natt in i arkivet och afskref den ena handlingen efter den andra, hvarpå urskrifterna blefvo med de falska signeten åter förseglade. Tillställningen tyckes hafva utgått från Panin; Antivari visade näml. i början någon ovilja mot ett sådant förfaringssätt; men gaf snart efter och lemnade sitt bidrag till bestickings-kassan och fick sina exemplar af skrifterna, hvilka han ock genast

---

[1]) Sekreta Banco-protokoll den 20 och 23 Mars 1749, förvarade bland bankens handlingar. Någon anteckning om konvolutets inlemnande i banken i December 1747 hafva vi ej sett, och hvart sjelfva skriften tagit vägen, hafva vi ej lyckats upptäcka.

och med säkert bud skickade till Wien. De uppsatser, man på detta sätt bekom, voro regeringsformen samt krönings-, förenings- och försäkringsakterna från midsommarstiden 1747[1]); ytterligare det blodiga förhållnings-brefvet för härens befälhafvare från December 1747[2]); vidare Hemliga Utskottets testamente samt slutligen en föreskrift, huru Turkiet skulle retas till krig mot Ryssland. Panin befarade, att motståndarne skulle hos honom anställa en sträng husvisitation, och lät fördenskull till en tid förvara dessa sina papper hos Antivari.

Om nämnde skrifter genast blifvit offentliggjorda, skulle Hatt- och tronföljare-partiet blifvit tvingadt att handlöst kasta sig i Preussens armar och kanske ock att med öppet krig angripa Ryssland, och till en sådan ytterlighet ville man ännu icke drifva saken. Båda sändebuden beslöto fördenskull att tillsvidare äfven de förhemliga dessa handlingar; och att i deras ställe utsläppa lösa och obestämda rykten om likartade planer och stämplingar, näml. i afsigt att uppskrämma allmänheten och afskrämma tronföljarepartiet. Dessa åtgerder väckte uppmärksamhet, och Tessin utskickade några allmänna varningar mot de vanrykten och förfalskade uppsatser, han trodde vara af ryska och österrikiska sändebuden kringspridda; men att nämnde herrar skaffat sig afskrifter af de hemliga besluten, derom tyckes han och svenska regeringen icke haft någon säker kännedom.

Deremot är det ganska troligt, att Tessin sjelf egt redan från 1747 kunskap om dessa skrifter, och att efter närmare begrundande af företagens äfventyrliga, våldsamma och blodiga innehåll, samt efter vunnen närmare erfarenhet af Lovisa Ulrikas lynne, hafva han med några liktänkande vänner beslutat ej längre understödja det parti, som leddes af en

---

[1]) Sidd. 149, 158.
[2]) Sid. 200.

dylik personlighet, och som tillät sig beslut och åtgerder af så vådlig, så tadelvärd beskaffenhet. Nästföljande kapitel skola beskrifva den mer och mer framträdande brytningen[1]).

---

[1]) Innehållet af detta kapitel är grundadt, utom serskildt angifna källor, förnämligast på de bref, österrikiska sändebudet i Stockholm Antivari den 20 och 27 Juni, den 4 och 11 Juli, den 5 September och den 5 November 1749 skickade till Wien, och hvilka i österrikiska statsarkivet förvaras. Att afskriften eller utdragen ur Hemliga Utskottets testamente och ur förhållningsbrefvet för härens befälhafvare äro äkta, tyckes tämligen säkert. (Se sid. 201, 202). Deremot kan något tvifvel hysas angående de fyra uppsatserna om regeringsformen samt krönings-, förenings- och försäkringsakterna; emedan för dessas tillvaro hafva, utom Antivaris berättelse, ännu inga fullt afgörande bevis kunnat framdragas, hvarken ut- eller inländska. Hvad *utländska* källor angår, så hafva, så vidt vi funnit, hvarken franska sändebudet Lanmary eller det preussiska Rhode i brefven till sina hof nämnt något härom. Detta är ett bevis mot skrifternas äkthet. Men då ej heller någon bland dessa herrar sagt ett ord hvarken om skrifternas tillvaro eller till deras vederläggning, ser det ut, som de varit om desamma alldeles okunniga. Att Panin och Antivari velat och sökt hålla sina motståndare i en sådan okunnighet, är förklarligt. Underligare förefaller det, att tronföljare-partiets ledare icke åt franska och preussiska sändebuden meddelat de planer, som skulle utföras just med tillhjelp af Frankrike och Preussen, och detta är ett mot skrifternas äkthet högt talande skäl. Märkas bör dock, att franska hofvet började 1748 stå på en mindre förtrolig fot till tronföljareparet, och att preussiska sändebudet Rohde synes icke hafva egt sitt hofs obegränsade förtroende; ty man finner, att detta har någon gång drifvit sina hemligaste underhandlingar med svenska tronföljare-partiet icke genom Rhode, utan genom Rudenskiöld. Ytterligare må nämnas, att saxiska och danska sändebuden i Stockholm hafva både 1747 och 1749 till sina hof inberättat rykten, likartade med ifrågavarande skrifters innehåll, och den förstnämnde, den skicklige underhandlaren Suhm, skref den 28 Augusti 1747, att, om Tessin 1746 blifvit landtmarskalk, hade konung Fredrik troligen blifvit afsatt. Antivari sjelf har fortfarande trott sina erhållna afskrifter vara äkta och som sådana har han hemskickat dem, ehuru han tillika nämnde, att några tvifvelsmål blifvit anförda. I fall de varit af honom och Panin tillverkade, borde han väl hafva omtalat sådant i brefven till sin regering. Men ett enda ord om någou sådan hans förfalsknings-åtgerd förekommer icke, och allt detta tyckes tala högt för skrifternas äkthet. Hvad *in-*

TRETTIONDEFJERDE KAPITLET.

FÖRSONINGEN MED DANMARK 1749.

Stora och många voro de faror som våren 1749 hotade Sverge. Inomlands var det unga hofvet föremål för misstroende och missnöje hos några Hattar, hos alla Mössor, hos det gamla hofvet och hos en stor del af allmogen, detta sista till följe af minnen från 1743 och af de vid riksdagen 1747 ökade skatterna. Oaktadt öfverensstämmelsen i denna partiernas gemensamma känsla, stodo de likväl i öfrigt till hvarandra i ett så fiendtligt förhållande, att Sverge verkligen företedde det sorgliga skådespelet af ett allas krig emot alla. Detta inom sig så upplösta och splittrade samhälle hotades dessutom af anfall från både Ryssland och Danmark; ja det

---

ländska källor angår, så finnes i svenska sändebudens, Barcks och Höpkens bref från Petersburg, så vidt vi hunnit genomögna dessa dryga samlingar, ingen underrättelse om sådana dit ankomna afskrifter, och ej heller i rådets eller Hemliga Utskottets protokoller hafva vi lyckats finna dylika uppgifter. Men sådana bevis, för eller mot, torde dock finnas och blifva af sednare forskare framdragna. Omöjligt är ej heller, att spåren efter dessa stämplingar blifvit så mycket möjligt utplånade af de länge efteråt herrskande magterna, Hattpartiet och holstein-gottorpska dynastien. Anmärkas bör ock, att nämnde fyra skrifter både till rigtning och djerfhet ega en viss likhet med de stämplingar och planer, som man med säkerhet vet hafva varit af nämnde parti förehafda; likaså att det ofvanbeskrifna besynnerliga och hemlighetsfulla sätt, hvarpå Hattregeringen behandlade Hemliga Utskottets konvolut, gifver anledningar till starka misstankar. Voltemats anekdoter berätta dessutom efter Fredrik Gyllenborg, att Tessin åt Lovisa Ulrika utarbetat en ny regeringsform och velat locka Gyllenborg till delaktighet i företaget; men att denne undandragit sig. Tessins ovänner åberopa ock ett Lovisa Ulrikas yttrande, sedan hon blifvit fiendtligt stämd mot besagde herre, nämligen, att denne velat tillsammans med Adolf Fredrik uppgöra en plan till enväldets införande.

tycktes i förblindad yrsel sjelf störta sig i krigshvirfveln. Sådan yttrade sig sinnesstämningen åtminstone hos Lovisa Ulrika, hvilken var själen och ledande tanken i tronföljare-, och ville vara det äfven i Hattpartiet, ja i hela regeringen, och som ofta visste göra gällande sitt: *"je le veux!"* [1]) Hon såg ganska väl, att den förestående striden skulle medföra många och stora faror; men hon hade beslutat häldre trotsa dem än vika Märkvärdigt är det sätt, hvarpå hon i bref till brodern August Wilhelm skildrade sin och det unga hofvets belägenhet och det just vid tidpunkten af den mest hotande brytningen, eller i början af året 1749 [2]). *Jag vill,* skref hon, *underrätta eder om vår belägenhet. Vi spela högt spel och äro verkligen hotade af en rasande storm. Var emellertid öfvertygad derom, att jag icke är nog svag att frukta olyckan, och kommer den, skall jag veta trotsa den. Stundom är man större i mot- än medgång. Stridens utgång är, ni vet det, alltid oviss; men om vi äfven blifva besegrade, så skall det aldrig ske utan ett föregående tappert försvar. Min gemål är sin höga plats värdig, och om han icke har något af en Don Quichotte såsom Karl den tolfte* [3]), *så har han visserligen mer förstånd och skall bättre leda det hela.*

Lovisa Ulrika hade sålunda beslutat våga allt och att störta sig och riket i den vådliga striden.

Med helt andra ögon och känslor betraktades saken af de flesta hennes undersåtare, både höga och låga. Mot krig, så det ena som andra, och i synnerhet mot två på en gång, företedde sig ock de stora och afskräckande hindren af brist på pen-

---

[1]) *Jag vill det.* Se sid. 26.
[2]) Befintliga i grefve Manderströms samlingar.
[3]) S'il n'est pas de Don Quichotte comme Charles XII.

ningar, på lifsmedel och mångenstädes äfven på vilja. I allmänhet var all slags utsigt till krig mycket misshaglig för svenska allmogen, hvilken redan förut klagade öfver de höga skatter, som föregående fejder efterlemnat, och nu pågående rustningar ökat. Här och der hördes ock hotande återljud från år 1743, uttryck af böndernas välvilja för Danmark och ovilja mot den påtrugade Adolf Fredrik, och många trodde fullt och fast, att den sednares tronföljareval blifvit på olagligt sätt tillvägabragt. Ungefär samma känslor och tänkesätt hystes af en stor skara personer inom både medel- och högre samhällsklasser; och i synnerhet af de många kring landet spridda lemningarna efter Mösspartiet, och de fingo ytterligare styrka genom såväl Frankrikes fredliga råd som Rysslands hotande hållning. Die Hertzhaften minskades och Die Zaghaften ökades till antal och utlåtighet, och det t. o. m., som vi sett, inom Hattpartiet, hvilket, innehafvande magten, skulle numera äfven uppbära ansvaret, ifall man råkade i krig mot på en gång både Ryssland och Danmark. Till stridigheternas biläggande föreslog ock Tessin redan 1748 en europeisk kongress. Deraf blef väl ingenting; men när tvisterna fortforo och farorna växte, började partiets ledare se sig om efter något sätt att komma ifrån åtminstone den ena fienden, och detta tyckte man skulle lättast låta sig göra med grannen i söder. Men äfven der mötte stora svårigheter. Förnämsta tvisteämnet var, som vi berättat, Danmarks önskan, att Adolf Fredrik skulle utbyta sina arfsanspråk på hertigliga andelarna af Sleswig och Holstein. Vi minnas ock, huru Danmark redan 1743 framställde sådana sina önskningar, och huru de blefvo af svenska rådet understödda, men af Adolf Fredrik tillbakavisade[1]. När sedermera ryska regeringen omkring 1746 började

[1] **36**. 196.

blifva missnöjd med nämnde furste och derföre närmade sig till Danmark, fattade detta sednare nytt mod och framställde omigen samma anspråk; men besvarades i början med ett *Nej!* lika bestämdt som det förra. Danska hofvet lät sig dock hvarken genom detta afslag retas till brådstörtade våldsamheter eller genom Rysslands förespeglingar lockas till utsväfvande planer, utan rigtade allt framgent sina bemödanden på det enda målet, Sleswig-Holstein. Till ersättning för Adolf Fredriks dervarande arfs-anspråk föreslog det omigen danska konungahusets rättigheter till Oldenburg och Delmenhorst. Anbudet blef dock äfven denna gång af Adolf Fredrik tillbakavisadt; ehuru han ganska väl visste, med hvad ifver svenska både rådet och folket önskade en förlikning med Danmark, och tillika huru vigtig och angelägen den under då hotande omständigheter var för hela riket. Tronföljare-paret syntes dock obevekligt, hvarje försoning med Danmark således omöjlig, och kriget, dubbelkriget, följaktligen oundvikligt, och om några veckor kunde fälttåget öppnas.

Under så förtviflade omständigheter måste nu rådsherrarna gripa sig an, och för rikets frälsning våga allt, t. o. m. en brytning med tronföljare-paret. De sammanträdde också den 4 April för att om detta vigtiga ämne öfverlägga. Det var ett hett jern att vidröra. Frågan gällde å ena sidan rikets fred och välfärd, och å den andra rikets kronprins och de arfs-anspråk, till hvilka denne var fullt berättigad, och hvilkas afstående måste för honom personligen vara ganska kännbart. Underhandlingen måste ock föras i största hemlighet; ty man visste, att, om saken upptäcktes, skulle den af Ryssland motarbetas, kanske tillintetgöras. Under målets hela behandling iakttogo fördenskull rådsherrarna mycken försigtighet, och blott en enda vid kansliet anställd

tjensteman, en Falkenberg[1]), fick sig anförtrodt förandet af dessa vigtiga protokoll. Rådets önskan var, att Adolf Fredrik skulle genom antagande af nämnde bytes-förslag vinna Danmark för Sverge och således minska, kanske afvända faran af ett krig mot Ryssland. Till främjande af denna plan och till afskräckande från all tanke på krig blefvo nu af det rådande Hattpartiet anförda bland andra äfven alldeles samma skäl, som 1738 af Mössorna; t. ex. *att staten var gäldbunden, statsinkomsterna otillräckliga, statsbristen stor, undersåtarne utsugna och främmande understöd osäkert* m. m. Derjemnte anmärktes, *att intill 1718 hade Sverge visserligen sträfvat efter vidsträckta eröfringar, höga tittlar och mycket politiskt inflytande; men att numera hade både regering och folk lärt sig i stället söka de väsendtligare fördelarna af handelns, näringarnas och landtbrukets förkofran, och lärt sig inse, huru fäderneslandet skulle i dessa hänseenden göra stora förluster, i fall ett krig mot Danmark och Ryssland utbruste.* Dessa af partiet Tessin 1749 uttalade ord må jemnföras med dem, som personen Tessin 1738 uttalade mot *ett nesligt stillasittande och en blygsam hvila*[2]). *Att,* fortfor man, *att för faror och lidanden af besagde svåra beskaffenhet blottställa det stora Sverge endast för det lilla Holsteins skull, detta kunde rådsherrarna icke tillstyrka. De tyckte tvärtom, att Adolf Fredrik borde se mer på Sverges än på sin egen slägts fördel och genom bifall till det föreslagna bytet, afböja den hotande krigsfaran, och derigenom förvärfva sig nya rättigheter till Sverge; ja, genom en sådan uppoffring göra detta rike till sitt enda fäderneslund.* För yttermera visso skull uppsatte rådet en skrift, hvilken anförde

[1]) Troligen Melcher, grundläggaren af falkenbergska arkivet på Brokind, slutligen riksråd, friherre och grefve.

[2]) **31.** 114.

och sökte vederlägga de skäl, som kunde mot ifrågavarande förlikning göras, hvilken skrift till protokollet bifogades. Rådsherrarna mente väl sina skäl vara bindande, och Frankrike gillade dem. Man förutsåg likväl, att förslaget skulle misshaga Adolf Fredrik, hvarföre ingen ville vara den förste, som detsamma för honom framlade. Slutligen åtog sig Tessin det kinkiga uppdraget. Under ett förtroligt samtal berättade han förhållandet i allmänhet, hvarpå Adolf Fredrik begärde att till en början få sig förslaget meddeladt enskildt, men icke i sittande råd. Det aflemnades ock, men derefter förgingo två veckor, utan att något svar afhördes. Tessin påminte om saken, men Adolf Fredrik mente den icke hafva någon brådska. Emellertid nalkades dock våren och tiden för ett fälttåg, kanske för ett krig, och riksrådet gjorde sig ånyo påmint. Adolf Fredrik förklarade då den 7 Maj, att *han ville för Sverge offra lif och allt;* men han framlade derjemnte några sina tvifvelsmål, sina inkast, de flesta dock tämligen obetydliga. Rådsherrarna sökte vederlägga äfven dem, och förnyade tillika sin anhållan om skyndsamt bifall. Derjemnte lät Frankrike förklara, att, *om Adolf Fredrik icke till Danmarks lugnande gåfve efter, skulle Frankrike ej längre utbetala några underhålls-penningar;* och från landsorterne inlupo hotande underrättelser om befolkningens motvilja för krig i allmänhet, och i synnerhet för ett mot Danmark. Slutet blef, att Adolf Fredrik gaf efter och antog det gjorda förslaget, hvarpå Danmark öfvergick till Sverges sida, och Ryssland, lemnadt ensamt, drog sig något tillbaka, genom hvilket allt freden i Norden blef åtminstone för tillfället betryggad. Den och det nya förhållandet fick ytterligare stadfästelse, när någon tid derefter svenska prinsen, den fyra-årige Gustaf, förlofvades med den danska prinsessan Sofia Magdalena, om hvilken förbindelse mera framdeles.

Förlikningen med Danmark var alltså vunnen och freden i Norden stadfästad genom ofvannämnde utbytta arfs-anspråk och ingångna förlofning. Båda åtgerderna hade blifvit genomdrifna af det i rådet herrskande och denna gång fredligt sinnade Hatt-partiet; men under det unga hofvets tydliga missnöje och motstånd [1]).

TRETTIONDEFEMTE KAPITLET.

SEDNARE TVISTER MOT RYSSLAND

och

ADOLF FREDRIKS NYA FÖRSÄKRINGS-SKRIFT.

Danmarks försoning med Sverge hade betydligen minskat rysska hofvets krigsifver, men ingalunda dess personliga ovilja mot tronföljare-paret eller dess politiska mot hvarje försök att utvidga Sverges konungamagt. Den ifver och envishet, hvarmed det unga hofvet fullföljde sina planer, förorsakade ock en ständigt underhållen oro hos Ryssland och likaledes hos Österrike; emedan bägge befarade, att deras gemensamma fiende Preussen skulle erhålla ett serdeles kraftigt bistånd från Sverge, i fall Adolf Fredrik finge snart och med ökad magt uppstiga på tronen. För att hindra både det ena och andra vidtogo fördenskull nämnde regeringars sändebud alla åtgerder, som stodo dem till buds, Redan är berättadt [2]), huru de sökte uppskrämma och uppreta allmänna tänkesättet genom att kringsprida obestämda och oroande rykten om tronföljare-partiets

[1]) Danska, franska, preuss., sax. och österr. min. bref. Rådsprot. samt lektor Wetters anteckningar ur danska riksarkivet.

[2]) Sid. 234.

så kallade olagliga och brottsliga planer, hvarjemnte Elisabet gång på gång också i skrifvelser till svenska hofvet förklarade sig fullkomligen öfvertygad om sjelfva tronföljare-parets afsigt, att medelst någon statshvälfning utvidga den svenska konungamagten, och hon visade sig känna planen att bereda lägenhet dertill genom uppskjutande af nästa riksdag.

Dessa dofva rykten, dessa högljudda anklagelser underhöllo och ökade oron å ena sidan hos de svenska frihetsmännen, och å den andra hos både tronföljare- och Hatt-partiet; hvarjemnte, som sagdt är, många inom det sednare började hysa en ej ringa obenägenhet mot Lovisa Ulrika och hennes magtutvidgnings-planer. Också af dessa anledningar framkom nu det förslaget, att Adolf Fredrik borde genom en allmän kungörelse vederlägga de rysska beskyllningarna. Äfven hofvet i Paris och konung Fredrik i Preussen rådde till en dylik lugnande förklaring. Rådet följdes, och skriften uppsattes af Höpken och granskades af rådet, prinsen och konungen, och blef derefter, enligt Adolf Fredriks begäran, tryckt och under den 12 Juli 1749 utfärdad[1]). Innehållet var, att Adolf Fredrik *på det kraftigaste och heligaste tillkännagaf, att han hvarken sjelf eller genom andra tänkt eftersträfva något, som vore stridande mot hans ed och försäkran eller mot landets regerings-form och ständernas frihet; — och att han skulle anse för sin och rikets hätskaste fiende enhvar, som ville göra något försök mot fäderneslandets frihet och ständernas rättigheter, — och att sådant var hans beständiga uppsåt och tanke, och att han af sina undersåtare begärde ingen ting annat oinskränkt än den kärlek, hvilken utgör hvarje öfverhets pålitligaste stöd* o. s. v.[2]). Uppgiften,

[1]) Rådsprot. Juli 1749.

[2]) Såsom vi sett och längre fram skola tydligare se, hade flere Hattpartiets ledare redan nu börjat draga sig tillbaka från de s. k. suveränitets-planerna, t. o. m. att ogilla dem. Det är ej

att Adolf Fredrik aldrig sträfvat efter förändring i regerings-sättet, var, enligt hvad de kunnigare nogsamt hade sig bekant, stridande mot sanningen, hvilket hos alla sådana personer minskade förtroendet till förklaringens öfriga innehåll. Uttrycken hade ock möjligtvis kunnat vara än mer bestämda och afgörande. I vanliga fall skulle de likväl befunnits fullkomligt tillfredsställande. Men nu var det verkliga eller låtsade misstroendet så stort, att motpartiet icke fann eller icke ville finna den gifna förklaringen och försäkringen tillräcklig, utan påstod, att orden blifvit med flit så ställda, att kronprinsen icke skulle vara af dem ovillkorligen bunden. Han hade t. ex. förklarat *sig hvarken sjelf eller genom andra eftersträfva* någon magt, som vore stridande mot regeringsformen m. m.; *men*, sade man, *detta hindrar honom ej från att mottaga en sådan, i fall den af andra, af ständerna erbjudes, och som föregifvas kunde, frivilligt erbjudes: hans försäkran borde fördenskull också af ständerna bekräftas.* Han hade ytterligare tillkännagifvit, att han *icke någonsin tänkt* på en sådan magt-utvidgning; han borde dock, mente man, hafva gjort det tillägg, *att han ej heller skulle i framtiden göra det.* I det på svenska författade exemplaret hade han sagt, att uppfyllandet af dessa löften vore *hans beständiga uppsåt*, hvilka två ord i det fransyska exemplaret återgåfvos med *ferme resolution*[1]); men man anmärkte, att det bort heta *permanente* eller *immuable resolution*[2]) o. s. v.[3]). Hofvet i Petersburg framför andra påstod, att förklaringen var ställd på skrufvar och icke gaf någon säkerhet, hvarföre ock rysska regeringen inför den i

---

otroligt, att besagde ledare gerna velat framkalla denna Adolf Fredriks förklaring, för att derigenom kunna så mycket lättare hindra den tillämnade magt-utvidgningen.

[1]) Fasta beslut.

[2]) Ständiga eller oföränderliga beslut.

[3]) Rådsprot. Sept. 1749. Min. bref, franska, den 17 Okt. och österr. den 27 Aug. s. å.

Stockholm tillkännagaf, *att i fall något försök gjordes till den gällande regerings-formens öfverända-kastande, skulle kejsarinnan låta sina troppar inrycka i Finnland och der qvarstanna, tills Adolf Fredrik berörde grundlag antagit och besvurit.* Svenska regeringens svar till rysska gesandten var uppsatt af Tessin[1]), och deri lästes följande. *Vi hafva meddelat hans majestät konungen eder skrifvelse, ehuru den är författad i mycket ovanliga ordalag. Af aktning för hennes majestät kejsarinnans person, har dock hans majestät konungen befallt oss svara derpå. Vi anmärka fördenskull, att, enär hans kongl. höghet vår kronprins frivilligt förnyat sin försäkran om iakttagande af regerings-formens föreskrifter och om upprätthållande af ständernas frihet, är hvarje misstanke om motsatsen en svår förolämpning mot hans person. Om i öfrigt några försök mot vårt styrelsesätt skulle i verkligheten göras, så har Sverges regering sjelf krafter nog att dem tillbakavisa. I fall nu, oaktadt dessa förhållanden och försäkringar, Ryssland låter sina troppar rycka öfver gränsen, har konungen vår herre befallt oss uttryckligen tillkännagifva, att han måste betrakta hvarje sådant steg såsom ett våldförande af folkrätten, och såsom en åtgerd, den der skall tvinga Sverge att till sitt försvar använda alla de medel, som försynen lemnat i dess hand, och som svenska kronans oberoende och ära fordra.* Allvaret och värdigheten af detta svar verkade, och flere utrikes hof ogillade Elisabets uppförande och tyckte, att hon bort åtnöjas med Adolf Fredriks förklaring. Inkasten mot densamma voro ock, såsom vi sett, småaktiga, trugade, och äfven förolämpande; ty de inneburo ett Rysslands försök att blanda sig i Sverges inre angelägenheter. Regeringen i Stockholm lemnade också dessa Rysslands anmärkningar utan afseende; men saknade magt

---

[1]) Några tillägga Ekeblad.

att den på vederbörligt sätt tillbakavisa, icke blott med ord utan ock med gerningar.

Sedan Tessin lyckats åstadkomma försoning med hofvet i Köpenhamn, vågade ej heller Elisabet något anfall; ty hon skulle dervid haft att vänta motstånd af alltför många och mägtiga krafter, af hela svenska folkets, alla partiers brinnande hat till Ryssland och brinnande kärlek till ära och sjelfständighet; likaså af Sverges bundsförvandter, Preussen, Frankrike och numera kanske också af Danmark. Ryssland beslöt fördenskull att för det närvarande icke tillgripa några våldsamheter, utan afbida konung Fredriks snart väntade frånfälle, och hvad då skulle inträffa, hvad då kunde göras. Det fortsatte dock oafbrutet sina stämplingar, i synnerhet i Finnland, för att der vid den väntade brytningen hafva att påräkna så många vänner som möjligt.

Oaktadt detta Rysslands något tillbakadragna uppförande, och oaktadt svenska allmänhetens och äfven en stor del af Hattpartiets benägenhet för fred; — oaktadt allt detta och mycket annat, bibehöll dock en del af tronföljare-partiet sin krigiska sinnesstämning. Lovisa Ulrika samt preussiska sändebudet jemnte en icke ringa skara deras anhängare ville hösten 1750 nödvändigt skicka en betydlig styrka, 8000 man, öfver till Finnland, men förslaget blef i rådkammaren afböjdt af Tessin och dervarande manstarka fredsparti, till hvilvet numera äfven Stjernstedt och Ehrenpreus öfvergått, och kvilket den gången fick understöd också af Adolf Fredrik, hvarjemnte också Frankrike afrådde från hvarje sådan åtgerd.

I ofvanbeskrifna mellan krig och fred sväfvande ställning hängde förhållandet mellan Sverge och Ryssland under åren 1747—1750, och ända till konung Fredriks död. En granskande återblick visar, att den fiendtliga sinnesstämningen hade blifvit framkallad å ena sidan af Elisabet och Bestuschew och af deras närgångna och förolämpande fordringar, — och å den

andra genom Lovisa Ulrika och det af henne framtrugade mot Ryssland rigtade förbundet med Preussen. Följden blef, att Sverge tvingades till oupphörliga krigsrustningar, hvilka på ett kännbart sätt ökade de redan förut tryckande bördorna af undersåtarnes skatter och rikets skuld[1]).

Hela denna långvariga brytning kan i öfrigt betraktas såsom icke blott en följd af Lovisa Ulrikas personlighet, utan ock såsom ett den svenska fosterlands- och sjelfständighetskänslans krampaktiga bemödande att, oaktadt all svaghet och utmattning, dock söka lösrycka sig från det nesliga beroende under Ryssland, som Karl den tolftes och Karl Gyllenborgs krig grundlaggt och utbildat.

TRETTIONDESJETTE KAPITLET.

BRYTNINGEN MELLAN DET UNGA HOFVET OCH HATTREGERINGEN 1748—1751.

Föregående kapitel hafva visat flere spridda spår af en inträdande oenighet emellan tronföljare-paret och en större eller mindre del af Hattpartiet. Vi lemna här en sammanhängande teckning af förhållandet.

Med det onda samvetets fruktan för Mössornas efterräkningar hade, som ofta nämndt är, Hattpartiets ledare under åren 1744—1746 sökt skydd hos tronföljare-paret och fördenskull understödt eller låtsat understödja dettas sträfvande efter påskyndad tronföljd och ökad konungamagt. Men i December 1746 lyckades Hattpartiet genomdrifva de riksrådsval[2]), genom hvilka

---

[1]) Danska, franska, preuss., sax. och österr. min. bref, Upps. Nordiniana. Arkivet på Trolle-Ljungby, samt rådsprot.
[2]) Sid. 93—99.

det fick afgjord öfvervigt i rådkammaren och således en mer betryggad ställning än förut. Redan då begynte ock några dess ledare inse, att de hädanefter icke för sin, för partiets skull behöfde utvidga konunga-magten[1]; hvarföre de ock började betänka, huruvida det icke vore klokare att åt sig sjelfva behålla det inflytande, hvaraf de såsom beherrskande både rådkammaren och ständerna numera voro i besittning. Korff lät också Adolf Fredrik förstå, att denne *icke borde räkna på Hattpartiets tillgifvenhet för hans person eller på dess biträde vid hans sträfvanden; ty,* sade Korff, *så snart Hattarna fullkomligt besegrat och undanträngt sina motståndare, skola de behandla ers kongl. höghet på alldeles samma sätt, som de behandlat hans majestät, den gamle konungen*[2]. Man såg, att anmärkningen gjorde intryck, men det unga hofvet måste för sina egna planers skull och i striden mot gemensamma vedersakare, fortfarande understödja Hattpartiet, och mot slutet af riksdagen 1747 blef ock, så som vi sett, dessa fiender, Åkerhielm afsatt och Mössorna slagna ur fältet. Hattpartiet eller åtminstone en del deraf tyckes ock ännu i slutet af samma riksdag hafva gjort eller ämnat göra tronföljare-paret några rätt kraftiga handtag såsom vi sett i fråga om uppskjutandet af nästa riksdag och om förhållningsbrefvet för härens öfverbefäl[3]. I början af 1748 fortgingo ock deras gemensamma öfverläggningar om dylika ämnen; likväl blefvo de förut mycket nära förbindelserna mindre täta, mindre lifliga, mindre förtroliga, och det var mer Hattpartiet som drog sig tillbaka från det unga hofvet än tvärtom.

Orsaken är att söka icke blott i nyssnämnde egennyttiga beräkningar, utan ock i en verklig kärlek till det nya statsskicket, en verklig öfvertygelse om

---

[1]) Franska min. bref den 17 Januari 1747.
[2]) Sax. min. bref den 16 Maj 1747.
[3]) Sid. 199.

dess företräden, i synnerhet framför ett envälde, som skulle falla i Lovisa Ulrikas hand. Hattarna ansågo, att det var för Sverge nyttigare att styras af rådkammaren än af nämnde prinsessa.

Redan under loppet af 1748 föreföllo några uppträden af oenighet mellan det krigslystna tronföljarepartiet t. ex. Palmstierna, Liewen och Hårleman, samt några mer fredliga Hattar t. ex. Tessin. Egentliga brytningen inträffade dock först våren 1749, och när Hattpartiets ledare af oro för det hotande kriget mot både Danmark och Ryssland, och med minne af så väl den sista fejdens olyckor som af Mössornas derpå grundade ansvars-påstående, icke ville omigen utsätta fäderneslandet för dylika missöden, ej heller sig sjelfva för dylika efterräkningar, utan beslöto locka Danmark från Ryssland, och att i sådan afsigt öfvertala, och, om så behöfdes, truga Adolf Fredrik till afstående af sina schleswig-holsteinska anspråk. Med detta redan beskrifna uppträde hade brytningen mellan det unga hofvet å ena och Hattpartiets ledare å andra sidan trädt öppet och omisskänneligen i dagen.

Att det skulle efterföljas af flere dylika slitningar, låg i både sakens och personernas natur. Lovisa Ulrika ville alldeles icke låta sig af nyss uppräknade svårigheter afskräckas. Det unga hofvet vidhöll derföre sina åsigter och fortsatte sina förberedelser, icke blott Hattarna oåtsporda, utan ock i strid mot dem. Det sökte följaktligen att bilda sig ett eget, af Hattarna oberoende parti, och begagnade dervid förnämligst syskonparet Liewen och Hårleman[1]), stundom ock några, som man sade, Tessins afundsmän, en Höpken, en Palmstierna, m. fl. och derjemnte ett ständigt växande antal sådana personer hvilka i samma mån, Fredriks lefnadsafton nalkades, vände sig och sin dyrkan till den snart uppgående

[1]) Österr. min. bref den 24 April 1750.

nya solen. Dertill kom ock ett ej ringa antal medborgare, som i ärligaste välmening voro öfvertygade om nyttan af en ökad konungamagt. Med stöd af detta parti inlät sig det unga hofvet från och med sommaren 1749 i kamp mot sina förra vänner, de nu regerande Hattarna. Vi skola här berätta några derunder förefallna uppträden, hvilka tillika kunna betraktas som de första skärmytslingarna i den strid, hvars blodiga och afgörande slut inträffade först 1756.

BRYTNINGEN MELLAN DET UNGA HOFVET OCH TESSIN.

Tessin hade under åren 1744—1747 varit det unga hofvets allt i alla, föremålet för dess förhoppningar och innehafvaren af dess förtroende, och att han också någon tid efteråt både känt och deltagit i dess planer, tyckes vara säkert. Men under sednare delen af 1748 och i synnerhet under våren 1749 drog han sig tillbaka, förmodligen af ofvan-uppräknade för hela Hattpartiet gemensamma skäl. Huruvida de ädla eller oädla deribland verkat mest, torde numera ingen kunna med säkerhet afgöra; men att dömma af Tessins lynne och uppförande i allmänhet, anse vi troligt, att kärlek till frihet och fädernesland varit de förnämsta, ehuru icke enda driffjedrarna. Men emedan förbindelsen mellan honom och det unga hofvet varit varm och, som det tyckes, å ömse sidor uppgitig, ville i början ingendera uppgifva förhoppningen om dess fortfarande. Följakteligen sökte man ömsesidigt öfvertala och vinna hvarandra. Tessin föreställde, *huru ett konungahus kunde genom välgörenhet samt genom uppmuntringar, gifna åt vetenskaper, konstverk och näringar, vinna folkets både vördnad och kärlek samt leda dess öden utan att inkräkta på dess frihet.* Från andra sidan lät man Tessin förstå, *huru han under skygd af en magtegande konung skulle, befriad från både partistormar-*

nas obehag och ansvarets vådor, kunna föra ett lysande och lyckligt lif. För att åt sistnämnde skäl gifva än mer styrka och för att äfven genom andra medel inverka på den inflytelserike mannen, tillgrepos namnlösa bref och skrifter, än på vers, än på prosa, hvilka, innehållande lockelser, hotelser eller smädelser, blefvo honom tillskickade t. o. m. stundom instuckna i hans grefvinnas kläder, och det uppe på sjelfva hofvet; men alla dessa bemödanden aflupo fruktlösa, och till Sverges sändebud vid främmande hof utfärdade Tessin öppna bref, i hvilka han bedyrade sig aldrig vilja deltaga i några suveränitetsplaner. Lovisa Ulrika blef uppbragt och påstod, att dessa Tessins nu visade tänkesätt, innebure ett affall från tillförene yttrade åsigter, och tillika en otacksamhet för tillförene åtnjutna välgerningar; hvaremot man hörde Tessin påstå, *att, ifall Lovisa Ulrika varit född undersåte, skulle också hon varit en republikan, och det mer bestämdt och orubbligt än någon annan.* Den inbördes oviljan blef ej ringa, och utbröt flere gånger tämligen våldsamt. Redan våren 1749 blef Lovisa Ulrika öfver Tessins så kallade affall så uppbragt, att hon sökte nedsätta hans inflytande, och bland annat fråntaga honom guvernörskapet öfver prins Gustaf; *ty,* sade hon, *Sverges blifvande konung bör uppfostras af en man, som ingifver honom, icke zaghafte, utan herzhafte åsigter.* Man ville veta, att till detta beslut hade bidragit Henrika Liewen, i afsigt att skaffa platsen åt sin broder, eller åt sin make. Men vid underrättelsen om det ena som det andra, sade Tessin; *jag nedlägger detta ämbete endast i ständernas händer, af hvilka jag mottagit det;* och mellan honom och Lovisa Ulrika föreföll i Juni 1749 en tvist så häftig och skarp, att Tessin afbröt den genom att aflägsna sig, då han till den i förmaket stående Henrika Liewen utbrast; *jag har aldrig af hennes kongl. höghet väntat eller förtjenat få höra, hvad jag nu hört.* Tvisten skulle väl sedermera anses bilaggd, men den ovänliga sinnesstämnin-

gen fortfor. Hösten 1750 utbröt den åter och troligtvis med anledning af troppsändningen till Finnland; och Lovisa Ulrika blef dervid så uppbragt, att hon förböd sina hofdamer besöka Tessins hus. Hon fann dock snart rådligast att stilla sig[1]), och i allmänhet sökte både hon och Tessin att för verldens ögon dölja förhållandet. Det upptäcktes dock snart af skarpsyntare blickar, och några framtidsmän ville begagna omständigheterna och påskynda Tessins fall för att sedermera få intaga hans plats. Som sådana fiskare i det grumliga vattnet omtalades Palmstierna, men i synnerhet och oftast A. J. v. Höpken[2]), med hvad skäl, kunna vi ännu icke afgöra.

Saken föranledde naturligtvis någon oenighet inom sielfva Hattpartiet, i synnerhet i början; då Ekeblad, Höpken och Palmstierna m. fl. understödde, men Tessin jemnte några andra motarbetade det unga hofvets planer. Mer och mer insågo dock äfven de förra vådan af att öka den magt, som skulle falla i Lovisa Ulrikas hand. Med anledning af ett och annat drag trodde man sig ej heller kunna fullkomligt lita på Adolf Fredriks ord. Det ena med det andra vidgade mer och mer afståndet mellan rådet och det unga hofvet. Om också Palmstierna och Höpken möjligtvis icke ogerna förutsågo Tessins fall, så instämde likväl också de liksom de flesta rådsherrarna snart nog i hans bemödande att hindra hvarje försök såväl till krig mot Ryssland som till konungamagtens utvidgning[3]). Spänningen ökades. Man berättade å ena sidan, huru Lovisa Ulrika i sin förbittring lofvade att vid nästa riksdag inskränka rådsherrarnas magt[4]); och huru å den

[1]) Österr. min bref; samt Kassels arkiv. Gehebes bref 1749 och 1750. Af ofvanstående, liksom af många andra skäl, kan läsaren finna, huru föga sannolik berättelsen är om Tessins sednare kärleksförklaring för Lovisa Ulrika.

[2]) Österr. min. bref den 27 November 1750.

[3]) Österr. min. bref, Januari 1751.

[4]) Österr. min. bref den 27 November 1750.

andra rådsherrarna ämnade vid nästa riksdag tvärtom förstärka den eller åtminstone kraftigt upprätthålla regeringsformen af 1720.

Tvisten om prins Gustafs förlofning skall längre fram serskildt beskrifvas.

BRYTNINGEN MELLAN DET UNGA HOFVET OCH FRANKRIKE.

Under dessa år utbildade sig mellan de europeiska staterna ett nytt förhållande, som fick mycket inflytande äfven på Sverge, och som i betydlig mån bidrog till söndringen mellan tronföljare- och Hattpartierna. Frankrike och Preussen hade, som berättadt är, förut varit med hvarandra nära förenade till följe af deras gemensamma bemödande att upphäfva pragmatiska sanktionen och försvaga Österrike. Genom freden i Aachen hösten 1748 bilades den långvariga tvisten om berörde ämne, och i och med detsamma försvann hvarje anledning till närmare förbund de nämnde båda staterna emellan. Enhvar bland dem följde ock sedermera sina egna och enskilda planer, hvilka i afseende på Sverge blefvo helt olika. Preussen ville underhålla den fiendtliga sinnesstämningen mot Ryssland, Frankrike deremot ville upprätthålla freden. Genom blodets frändskap och åsigternas valfrändskap slöto sig tronföljareparet och dess krigiska anhängare till Preussen, hvaremot rådet, de egentliga men numera fredligt sinnade Hattarna, fortfarande höllo sig till Frankrike. Följden blef, att sistnämnde lands regering icke längre ville understödja det unga hofvets sträfvan efter envälde, utan tvärtom sökte i förbund med sina vänner rådsherrarna att upprätthålla det fria statsskicket, för att således kunna bibehålla också freden. Försöket lyckades äfven; ty rådet hade på sin sida bland de utrikes magterna både Frankrike och Ryssland, och inomlands både konungen, regeringsformen och den stora allmänheten.

Än Mössorna, det rådande partiets vanliga vedersakare? *Mössorna*, heter det ena gången: *de sofva*[1]); eller en annan gång: *de älska freden och friheten, men icke det unga hofvet*, och vilja fördenskull icke på något villkor understödja det sednares lystnad hvarken efter krig eller efter regentmagt. Förföljelserna 1747 och 1748 torde ock hafva bidragit till deras tystnad. Alltnog! Hattarna inom rådet fingo utan något motstånd från den sidan styra riket och leda ärenderna.

BRYTNINGEN MELLAN DET UNGA HOFVET OCH RÅDET.

Våren 1749 föreföll en tvist, om hvilken vi likväl känna endast några få punkter, dessa dock tillräckliga för att ådagalägga den väckta frågans vigt och den ömsesidiga förbittringens höjd. Det berättas, att man tvistade om, huruvida en då utgången förordning skulle bekräftas med Adolf Fredriks enskilda eller med rådets gemensamma signet; — att Adolf Fredrik, uppeggad af Liewen, ingaf en skrifvelse, i hvilken han påstod rådet hafva genom öfverraskning förmått honom till ett beslut, som han sedermera ångrade, och nu ämnade genom ständerna upphäfva; — att rådet skickade Höpkens bror med ett svar, hvari det nekade till sanningen af Adolf Fredriks beskyllningar, men deremot påstod, att hans uppförande härutinnan stärkte misstankarna om hysta envåldsplaner. Slutet blef, att, oaktadt Adolf Fredriks och Lovisa Ulrikas häftiga missnöje, måste den förre taga tillbaka sin anklagelseskrift, hvaremot allt, som rörde detta mål, blef ur rådsprotokollerna uteslutet[2]).

I November samma år skulle en lagmanssyssla tillsättas. På det unga hofvets begäran hade konun-

[1]) Danska min. bref den 1 December 1750.
[2]) Franska min. bref den 13 Maj 1769.

gen dertill utnämnt en Wrangel, men förbigått en medlem af slägten Gyllenborg, hvilken dock blifvit af rådsherrarnas flertal förordad. Tvisten måtte hafva varit tämligen häftig; ty det berättas, att rådsherrarna sedermera höllo förtroliga öfverläggningar om det stolta språk, Lovisa Ulrika fört, om de tilltag, man hade att framdeles af henne förvänta, och om nödvändigheten att i tid sätta en dam mot hennes sjelfrådiga åsigter och vanor[1]).

Vintern 1750 ämnade Adolf Fredrik sända troppar till förstärkande af hären i Finnland, men rådet vägrade; ty det ville icke gifva Ryssland minsta anledning till krig. Adolf Fredrik föreslog då, att fem eller sex regementer borde nästa vår samlas till ett öfnings- och lustläger utanför Stockholm. Man fruktade dock, att derunder dolde sig någon statshvälfningsplan, hvarföre rådet i början vägrade, hvarvid Stiernstedt rörande sjelfva förslaget fällde följande märkliga ord: *ers kongl. höghet vill alltså genom dylika tillbud sjelf gifva en bekräftelse åt de kringlöpande ryktena om anslag mot vår frihet?* Prinsen svarade: *dessa rykten äro falska, och man hör ej heller några sådana omtalas mer än här i Stockholm.* Stiernstedt genmälte; *gifve Gud att så vore! men dylikt tal höres ty värr också i landsorterna*[2]). Sedermera blef likväl ett sådant lustläger samma år hållet[3]).

Frampå året 1750 ville Adolf Fredrik i egen person resa till Finnland. Rådet afstyrkte; ty årstiden var sen och penningebristen stor; kanske misstänkte man också nu en derunder liggande envåldsplan; eller kanske fruktade man, att några der af prinsen vidtagna förhetsade åtgerder kunde framkalla kriget. Franska regeringen ämnade vid samma tid till Finnland öfver-

---

[1]) Franska min. bref den 7 November 1749.
[2]) Franska min. bref den 27 Mars 1750.
[3]) Danska min. bref. Maj 1750.

skicka en officer vid namn La Touche[1]); enligt några för att motarbeta en dylik statshvälfning eller ett dylikt krig, enligt andra för att se efter, huruvida svenska regeringen verkligen hade på rustningar i Finnland användt de summor, Frankrike för sådant ändamål utgifvit. Rådet lyckades dock att afböja den i båda fallen för Sverge skymfliga resan; och å andra sidan äfvenså en ny troppsändning, hvilken det unga hofvet och det preussiska sändebudet omigen ville dit öfverskeppa[2]).

TVISTEN 1750 OM FREDRIK AXEL VON FERSENS UTNÄMNING TILL GENERAL-MAJOR.

Den sedermera mycket framstående riksdagsmannen Axel Fersen, såsom han vanligtvis och för korthetens skull benämndes, var redan i sin ungdom en ganska utmärkt personlighet. Han ingick tidigt i Frankrikes tjenst och blef der nämnd till öfverste vid 26 och till general-major vid 29 års ålder, hvarefter han återvände till fäderneslandet. Här hade han blott en kortare tid tjenstgjort; men begärde dock nu genast att blifva utnämnd också till svensk general-major. Så hastig befordran skulle hafva stött mången äldre krigare, hvarföre Adolf Fredrik bad honom återtaga sin ansökan och lofvade i ersättning ett svenskt regemente. Men Liewen, som var Fersens afunds- eller vederdelo-man, motarbetade äfven sistnämnde befordran, så att den tycktes vilja uteblifva. Fersen återtog derföre icke, utan fullföljde tvärtom sin första ansökan[3]), och fick deruti understöd af rådet, bland hvars medlemmar några varit

[1]) Skrifves stundom ock La Tours.
[2]) Sax. min. bref den 30 November 1750.
[3]) Voltemats anekdoter. Franska min. bref den 23 Juni 1750. — Preuss. min. bref den 5 Februari 1751.

vänner med fadern, den på sin tid så kallade triumviren, presidenten Hans v. Fersen[1]. Redan sommaren 1750 förefölla härom mellan Adolf Fredrik och rådsherrarna så häftiga tvister, att den förre under flere dagars tid afhöll sig från allt deltagande i de sednares sammanträden, och man måste genom Ekeblad öfvertala honom att åter infinna sig[2]. Sjelfva befordrings-målet förblef dock länge oafgjordt. Ändteligen skulle förslaget uppsättas, hvarvid rådet talade för, men Adolf Fredrik mot Fersen, och det så ifrigt, att han t. o. m. hotade rådet med efterräkning inför ständerna[3]. Fersen blef likväl på förslaget uppförd, och en gång, när Adolf Fredrik var bortrest på jagt, öfvertalade man den gamle konungen att utnämna Fersen till ifrågavarande syssla. Adolf Fredrik blef högeligen uppbragt, och Liewen vände sig till flere förbigångna öfverstar, hvilka han sökte uppreta mot rådet och draga öfver till hofpartiet. Fersens utnämning stod emedlertid fast. Mot densamma aflät visserligen Adolf Fredrik en formlig insaga, men sedermera, och blifven konung, tog han den tillbaka[4].

TVISTERNA 1750 OM FÖRLOFNINGEN MELLAN SVENSKA PRINSEN GUSTAF OCH DANSKA PRINSESSAN SOFIA MAGDALENA.

Bland brytningarna mellan rådet och det unga hofvet var knappt någon så häftig som den nu angifna. Sjelfva förlofningen utgjorde en beståndsdel af Tessins från år 1749 följda och af Frankrike understödda plan; näml. att genom närmare förbindelse med Danmark stärka Sverge och skaffa det en af Ryssland oberoende

---

[1]) **34**. 3, 6, 12.
[2]) Franska min. bref den 23 Juni 1750.
[3]) Preuss min. bref den 5 Februari 1751.
[4]) Voltemats anekdoter.

ställning. Redan 1747 lära sådana mer eller mindre skandinaviska tankar, beslägtade med Dal-upprorets, hafva flugit honom genom hufvudet[1]), och i den förlikning, som 1749 afslöts mellan Sverge och Danmark, intogs en artickel af innehåll, att båda *staterna skulle begagna alla framtida tillfällen, att vidare befästa den nu ingångna vänskapen, samt att utvidga den till begge staternas än större nytta och säkerhet.* Man tycktes hafva med dessa ord redan nu åsyftat ifrågavarande förlofning. Sommaren 1750 skulle saken formligen afgöras. De märkvärdiga företeelserna dervid framställas af hvartdera partiet på olika sätt. Vi införa här i första rummet ett sammandrag ur den berättelse, som prins Gustaf sjelf vid 19 års ålder nedskrifvit[2]). *Planen utgick från Tessin, som ville derigenom förekomma ett anfall från Danmark. Äfven Fredrik den femte gillade förslaget; ty han var glad att kunna trygga freden genom en lysande förbindelse för sin dotter. Hinder mötte dock i Adolf Fredriks ovilja, den holsteinska mot Danmark, och den personliga mot medtäflaren från 1743. Måhända hade han dock mägtat öfvervinna dessa känslor, om han icke blifvit uppbragt genom det sätt, hvarpå Tessin sökte försäkra sig om hans bifall. Aftonen förr, än saken skulle i rådet föredragas, omtalade näml. Tessin för tronföljare-paret, som då vistades på Drottningholm, huru svenska sändebudet i Köpenhamn inberättat en derstädes kringlöpande sägen om någon dylik önskad förbindelse. Tessin och tronföljare-paret samtalade härom, dock endast som ett ogrundadt rykte. De öfverräknade väl sakens både fördelar och olägenheter, dock alltsammans på så obestämdt sätt, att kronprinsen och kronprinsessan icke kunde föreställa sig, det förslaget var allvarsamt menadt. Da-*

---

[1]) Danska häfdatecknare säga, att planen utgått från Bernstorff. Fersens hist. skrift. sid. 177 säga, att grunden till förbindelsen lades i Hemliga Utskottet 1747.

[2]) Konung Gustaf III:s efterlemnade papper, utgifna af E. G. Geijer. I. 29.

gen derpå föredrogs det likväl i rådet[1]*, hvars med-medlemmar dervid tillkännagåfvo sin önskan, att först inhemta Adolf Fredriks och Lovisa Ulrikas samtycke. Då uppstod Tessin och försäkrade, att han aftonen förut hade af deras kongl. högheter fått i uppdrag att tillkännagifva deras bifall. Man vände sig nu till den gamle konungen, hvilken likaledes samtyckte; hvarpå Tessin genast affärdade till svenska gesandten i Köpenhamn ett ilbud med befallning*[2] *att ofördröjligen afsluta öfverenskommelsen, och med tillkännagifvande, att från konungen och tronföljare-paret i Stockholm skulle formliga bref derom med det första öfversändas. Derpå for Tessin till Drottningholm och berättade för Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika, hvad beslutadt och gjordt var. Dessas öfverraskning och harm kunna ej beskrifvas. Adolf Fredrik bleknade, och Lovisa Ulrika utbröt i förebråelser och förklarade tillika, att hon aldrig skulle samtycka. Adolf Fredrik, upphetsad af hennes ord, förklarade, och med mycken häftighet, att han skulle gå upp i rådets nästa sammanträde och tillkännagifva, det han varit alldeles okunnig om hela denna förtidiga giftermåls-afhandling*[3] *och vore med densamma mycket missnöjd. Tessin sökte, och äfven han med mycken värma, att försvara åtgerden, och mente, att den såsom gjord sak numera ej kunde ändras. Men då Adolf Fredrik vidhöll sitt tillkännagifna beslut, höjde Tessin tonen och förklarade, att, emedan kronprinsen ämnade i sittande råd anklaga honom, kanslipresidenten, för villseledande uppgifter, borde denne begära undersökning och tillsvidare gå i arrest, hvarpå han ville öfverlemna sin värja. När kronprinsen väg-*

[1]) Det är föga troligt, att en så vigtig sak skulle i rådet till afgörande föredragas, utan att prinsens föräldrar blifvit förr än qvällen förut derom underrättade och utan något af dem dertill gifvet bifall.

[2]) Kanske det längre fram sid. 262, not. 1. omtalade brefvet af den 16 Juli 1750.

[3]) Se dock noten 2, sid. 261.

rade mottaga den, lade Tessin vapnet på kronprinsessans bord och gick ut under utrop af förtviflan. Belägenheten var oroande, och båda parterna vände sig till Ekeblad, hvilken medlade så, att Tessin återtog sin värja, och att Adolf Fredrik förklarade, det han missförstått Tessin, och aldrig trott på den ifrågavarande förbindelsen, hvilken han äfven ansåg bäst att tills vidare uppskjuta. Rådet blef likväl icke sammankalladt, förr än danska hofvets bifall ankommit. Adolf Fredrik prutade väl ännu emot och åberopade en faders rättigheter öfver sitt barn. Men det svarades, att prins Gustaf tillhörde staten, och att det vore svenska folket, som egde förfoga om hans hand, och att Adolf Fredrik, ehuru kronprins, vore dock en undersåte, den der ej hade magt att bryta sin konungs härom redan gifna löfte o. s. v., och på detta sätt och med dessa skäl blefvo slutligen Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika tvungna till bifall.

Sådan är den berättelse, prins Gustaf nedskrifvit, troligtvis enligt uppgifter och med ord och färgläggning lånade från Lovisa Ulrika. Låtom oss nu höra den andra partens, Tessins framställning[1])!

När jag erhöll underrättelse om Danmarks benägenhet för giftermåls-förslaget, var jag hos det unga hofvet på Drottningholm. Jag gick genast till kronprinsen och omtalade den ankomna nyheten, och han syntes deröfver förtjust. Jag gick då med samma underrättelse till kronprinsessan, hvilken förklarade, att hon visserligen hyst andra planer, men att hon gerna uppoffrade sina enskilda tycken, för hvad rikets väl fordrade; dock tillade hon sin önskan, att prinsessan måtte sändas till Stockholm för att der uppfostras. Jag visade olägenheterna af ett sådant förslag, och den tycktes förfalla, så att dagen blef derpå i rådet deras kongl. högheters samtycke anmäldt. När jag några dagar derefter återkom till Drottningholm, sade kron-

[1]) Enligt Tessin och Tessiniana. sid. 125.

prinsessan, att hon hört, det hennes samtycke blifvit i rådet anmäldt; men att hon aldrig gifvit och aldrig skulle gifva detta samtycke, på annat villkor än att prinsessan uppfostrades i Stockholm. Jag svarade, att, om mina ord inför rådet förklarades ogrundade, kunde jag ej längre behålla mitt ämbete. Kronprinsen bekräftade dock mina uppgifter, och dermed var saken afgjord.

Emedan ingen utom tronföljare-paret och Tessin tyckes hafva öfvervarit dessa vigtiga samtal, kan efterverlden näppeligen afgöra, hvilkendera berättelsen är enligast med sanningen; och vi hafva derför inryckt begge två till den kraft och verkan, de hvar för sig kunna ega, Att dömma af såväl personernas lynne som berättelsernas innehåll är ingendera fullt pålitlig. Båda förtiga den vigtiga omständigheten, att förlofningen redan förut varit påtänkt och till en del afgjord. Båda söka att på ett för sig fördelaktigt sätt framställa de vigtiga samtalen; men ingendera har derom uttalat hela sanningen.

Vi anföra nu, hvad om denna underhandling är från andra håll[1]) bekant.

Förslaget skall hafva först utgått från danska hofvet och, säges det, från grefve Bernstorff[2]). I Maj 1750 vände man sig dermed till franska sändebudet i Köpenhamn Le Maire, hvilken genom sin ämbetsbroder i Stockholm Havrincourt genast derstädes framlade förslaget, då det också blef af konungen, det unga hofvet och regeringen med välvilja mottaget. Men kort derefter förefölło på Drottningholm och troligtvis med anledning af prinsessans blifvande uppfostran, de tvister, om hvilka vi anfört ofvanstående tvänne berättelser. Antagande, att saken blifvit bi-

---

[1]) Se minister-bref från Köpenhamn 1750, samt en i Utrikes Departementets arkiv befintlig uppsats i ämnet den 14 Nov. 1765, författad af K. G. Löwenhielm.

[2]) I Lovisa Ulrikas bref till hennes bror Aug. Wilhelm den 18 Februari 1750 (H. excell. grefve Manderströms samlingar)

fallen, uppsatte Tessin kort derefter förslag till ett bref från Sverges till Danmarks konung, rörande besagde ämne. Men det blef ej afskickadt; emedan Lovisa Ulrika fortfarande vägrade sitt bifall, i händelse icke Sofia Magdalena blefve hos henne och af henne uppfostrad[1]). Tessin framställde olägenheterna af en sådan åtgerd, *och huru personliga tycken och ändrade omständigheter kunde framdeles hindra det tillämnade giftermålet, — huru stötande och svårt det då skulle blifva att skicka prinsessan tillbaka, — och derjemnte huru villkoret om prinsessans uppfostran i Sverge skulle förolämpa hennes moder, drottningen af Danmark, såsom ett mot henne visadt misstroende*[2]). Sistnämnde furstinna fann sig ock sårad af besagde fordran, och hade troligtvis ej heller mycken lust att anförtro sitt barn åt en sådan fostermoder som Lovisa Ulrika. Alla för Tessins åsigt anförda skäl blefvo dock länge fruktlösa, men att utfinna några gilltiga anledningar till Lovisa Ulrikas envisa motstånd är så svårt, att man frestas misstänka någon hennes hemliga afsigt att göra hela förbindelsen om intet. Adolf Fredrik måste ock ett par gånger uppträda i rådkammaren för att söka genomdrifva hennes vilja; men riksråden voro å sin sida lika obevekliga. Så vägde saken fram och åter under de tre månaderna Augusti—Oktober 1750. Ändtligen

läses: *vous saurez sans doute, qu'on a disposé de la main de Gustave, mais tout peut se changer dans 15 ans; ainsi rien n'est perdu.* Häraf vill synas, som nämnde giftermåls-förslag varit äldre än ofvan uppgifvits. Af andra uttryck tyckes ock, som Lovisa Ulrika vid denna tid önskat en framtida förmäluing mellan prins Gustaf och någon bland hennes anförvandter i Tyskland; måhända en markgrefvinna af Brandenburg-Schwedt.

[1]) Rådsprot. den 27 och 29 Augusti 1750. — Enligt Löwenhielms uppgift blef dock den 16 Juli 1750 det unga hofvets bifall till förbindelsen afgifven.

[2]) S. st.

i November[1]) beslöt det unga hofvet gifva efter; men kunde ej förmå sig att göra det med god min och på ett försonande sätt, utan lät i sina till hofvet i Köpenhamn ämnade bref inflyta några ord, som tycktes antyda, att det nu gifna bifallet icke varit rätt frivilligt. På rådets begäran medgafs väl, att skrifvelserna, innan de afskickades, blefvo af Tessin öfversedda[2]). Lovisa Ulrikas bref var och förblef dock både kort och kallt, och sade derjemnte uttryckligen, att konungen i Sverge var den, som haft omsorg med att stifta förlofningen[3]). Att prins Gustafs föräldrar önskat den, något sådant ord förekom icke i hela brefvet; och det berättas, att Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika instängde sig för några dagar på sina rum, endast af förbittring mot Danmark och af harm öfver sakens utgång[4]). På sådant sätt[5]) och under sådan sinnesstämning ingicks den ödesdigra förbindelsen mellan Gustaf den tredje och Sofia Magdalena.

TRETTIONDESJUNDE KAPITLET.

DET UNGA HOFVET OCH HATTPARTIET VID TIDPUNKTEN AF KONUNG FREDRIKS DÖD.

Anledningarna till oenigheten dem emellan hafva vi redan utförligen omtalat: och likaså dess betydelse-

---

[1]) Af andra källor, bref i danska geheime-arkivet, tyckes ock det då gifna bifallet hafva varit villkorligt, tills saken slutligen i Januari 1751 fullkomligt afgjordes.

[2]) Rådsprot. den 20 December 1750.

[3]) Adolf Fredriks och Lovisa Ulrikas bref härom till danska konunga-paret äro i Crusenstolpes Portefeuille 4. 47, 49 daterade i December 1750, men urskrifterna i danska geheime-arkivet den 18 Jan. 1751.

[4]) Franska min. bref den 19 Mars 1751.

[5]) Närmare underrättelse om de många och kinkiga underhandlingarna i denna sak hafva vi ej lyckats finna.

fullaste uppträden. Vigtigast bland dessa sednare voro otvifvelaktigt de strider, som uppstodo, när rådet ville genomdrifva först utbytet af Adolf Fredriks anspråk på Schleswig-Holstein och sedermera förlofningen mellan den svenska prinsen och den danska prinsessan; båda delarna för att dymedelst draga Danmark från Ryssland och till Sverge. Afsigten var utan tvifvel välmenande och medlen kraftiga, hvarför också målet vanns. Tessin och hans vänner berömde, och kunde äfven med skäl och med mycket skäl berömma sig öfver, att såmedelst hafva ändtligen befriat Sverge från det beroende under, den fruktan för Ryssland, hvari det sedan 1742 sig befunnit; — och att tillika hafva afböjt det vådliga dubbel-krig, som ett annat parti höll på att anstifta.

Men om medlen voro kraftiga, så voro de äfven mycket påkostande, för tronföljaren, som måste uppoffra sina personliga anspråk på Schleswig-Holstein, och för tronföljare-paret, som i afseende på sin sons framtida äktenskaps-förbindelse måste uppoffra sina enskilda önskningar och se sin föräldramagt trotsad och tillintetgjord. Det var naturligt, att båda delarna skulle kännas i hög grad motbjudande. Att nu för sitt rikes och sina undersåtares skuld med undergifvenhet foga sig i ett så tungt öde, dertill egde hvarken Adolf Fredrik eller Lovisa Ulrika nog varm kärlek till detta land; — och att för sin egen skull hålla god min i elakt spel, och att af nödvändigheten göra en dygd, också dertill egde ingendera och minst Lovisa Ulrika nog magt öfver sig sjelf. Att tvärt afslå och ihärdigt tillbakavisa nämnde två fordringar, dertill egde de ej heller mod och kraft nog; ty samma fordringar öfverensstämde verkligen med svenska folkets fördel och önskningar. Så förblefvo Adolf Fredrik och Lovisa Ulrika en lång tid bortåt sväfvande mellan trots och eftergifvenhet, och med den följd, att spänningen förlängdes och förbittringen ökades, och att de sjelfva gingo miste om både

den kärlek, som en frivillig uppoffring ingifver, och den aktning, som ett kraftfullt motstånd framtvingar.

Å andra sidan finner man, att rådet förfor med mycken misstänksamhet och skärpa; och på ett sätt, som måste såra det redan förut och genom sjelfva uppoffringarnas art djupt kränkta tronföljare-paret; så mycket mer, som de skarpa medlen tyckas hafva stundom blifvit i oträngda mål använda. Vi hafva, åtminstone icke ännu, funnit några fullt rättfärdigande skäl till den envishet, hvarmed rådsherrarna hindrade Adolf Fredrik från resan till Finnland, och till en tid äfven från lustlägret vid Stockholm; — ej heller till det trots, hvarmed de genomdrefvo sin skyddlings, Axel Fersens, som det vill synas, orättvisa befordran; — ej heller till den brådska och till det hårdhändta förfarande, hvarmed de framtvingade tronföljare-parets bifall till prins Gustafs förlofning. En oväldig granskare måste i allmänhet ogilla det sätt, hvarpå rådsherrarna under åren 1748 och 1750 stundom behandlade tronföljare-paret; ett sätt, som visserligen kan genom Lovisa Ulrikas mycket tadelvärda beteende till någon del förklaras, men icke i sin helhet rättfärdigas.

Att mellan båda parterna fälla en rättvis dom, och att säga, hvilkendera det var, som genom obillighet, tredska och trots gaf första eller förnämsta anledningen till deras inbördes förbittring, detta är dock och torde för alltid blifva svårt, om ej omöjligt. Hos beggedera hade tyvärr utbildat sig den retsamhet, som beständigt söker tillfälle att såra, och den retlighet, som lika beständigt känner sig sårad.

Emellertid rustade begge partierna till den strid, som vid konung Fredriks frånfälle förestod. Hvad det unga hofvet med sitt mindre antal vänner mägtade göra, var jemnförelsevis ringa nog. Rådet deremot, i denna punkt stärkt genom lagens både bokstaf och anda, och likaså genom inbördes enighet och

det allmänna tänkesättets bifall, vidtog nödiga och kraftiga anstalter för att genast vid konungens död kunna mot hvarje hofpartiets försök upprätthålla det fria regerings-sättet.

NAMNLISTA.

A.

Aderkas, s. 4.
Adlerbeth, s. 86.
Adlerstråle, Jon., s, 183.
Adolf Fredrik, konung i Sverge, hela boken.
Albertina Fredrika, hertiginna af Holstein-Gottorp, s. 1, 4.
Alstrin, Er., s. 95, 103, 119, 127, 130, 167, 169, 174.
Alströmer, J., s. 143, 144.
Amalia, prinsessa af Preussen, s. 18, 20.
Andersson, A., s. 229.
Andersson, H., s. 108, 120.
Andersson, P., s. 77.
Antivari, 150, 205, 233, 234, 325.
Arckenholtz, J., s. 101, 118.
Assarson, O., s. 105.
August, se Fredrik August.
August Wilhelm, prins af Preussen, s. 15, 23, 24, 26, 28, 35, 237, 261.
Aulæwill, P., s. 74, 124, 149, 161.

B.

Banér, Ax., s. 172.
Barck, N., s. 112, 236.
Benzelius, Henr., s. 119, 161.
Benzelius, Jak., s. 74, 103, 111, 126, 127, 149, 205.
Benzelstierna, L., s. 101, 232.
Bergstock, s. 229.
Bernstorff, s. 261.
Bestuschew, A., s. 49—60, 77—84, 187, 220, 246.
Beutman, s. 212.
Bielke, K. G., s. 97.
Bielke, T. G., s. 12, 63, 65, 84—92, 148, 180, 189.
Bildstein, G. E., s. 183.
Birkenfeld, hertig af, s. 45.
Biörnberg, K., s. 107, 120, 159, 161, 169, 204.
Blackwell A., s. 93, 131—145, 148, 149, 156, 178, 204.
Blaspiel, s. 15, 21, 26.

Boberg, s. 95, 111, 125—131, 159, 167, 168, 198, 202, 204.
Boije(?), s. 87, 229.
Bonde, G., s. 12, 28, 63, 65, 66, 84—92, 142, 180, 189, 192, 194.
Borg, s. 131.
Brahe, Er., s. 24, 230.
Broman, Erl., s. 6, 32, 42, 76, 97, 98, 135, 152, 173, 204, 207.
Broman, N., s. 31, 32, 134, 141.
Browallius, J., s. 35, 97, 131, 159, 161, 165, 168, 173, 176, 179, 186, 194, 201, 202, 204, 208.

C.

Cæsar, Jul., s. 179.
Carlberg, H., s. 157.
Carleson, E., s. 160, 170, 208.
Carsten, s. 12.
Carteret, s. 132.
Cedercreutz, H., s. 23, 24, 49, 53, 94, 98, 113, 191, 193, 223.
Cederfelt, St., s. 86, 229.
Cederhielm, J., s. 87, 210.
Cederhielm, K. V., s. 87, 103, 159.
Cederström, Ol., s. 23.
Celsius, Ol., s. 101.
Coyet, St., s. 87, 107, 113, 119, 126, 130, 159, 161, 168, 169.
Cronhiort, K. G., s. 86, 107, 120, 159, 208, 209.
Cronstedt, Jak., s. 23, 94, 157, 166, 172, 173.
Cumberland, hertig af, s. 229.

D.

Dalin, Ol., v, s. 230.
De la Gardie, P. F., s. 230.
Dolghoruki, s. 115.
Düring, J. K., v., s. 183.

E.

Ehrenpreus, K. D., s. 23, 76, 94, 114, 183, 191, 207, 208, 246.
Ehrensvärd, Aug., s. 225.
Ekeblad, Kl., s. 68—73, 98, 192, 194, 207, 231, 232, 245, 252, 260.
Ekestubbe, J. L., s. 149.
Elisabet, kejsarinna i Ryssland, s. 1, 10, 16, 19, 22, 23, 39, 44—60, 67, 77—84, 110—113, 114, 183, 184, 188, 220—228, 243—247.

F.

Faggot, J., s. 133, 182, 204.
Falkenberg, M., s. 240.
Fersen, s. 24.
Fersen, F. A., v., s. 23, 256, 257, 265.
Fersen, H., v., s. 257.
Fersen, K. R., v., s. 24.
Fersen, Kr. Aug., gift Löwenhielm, s. 9, 24.
Finckenstein, s. 28, 45, 69, 193.
Finerus, s. 167, 169.
Franck, s. 128.
Fredrik, konung i Sverge, se hela boken.
Fredrik 2:e, konung i Preussen, s. 15, 16—25, 40—54, 62, 67, 142, 215, 216, 233, 243.
Fredrik 5:e, konung i Danmark, s. 183.
Fredrik August, hertig af Holstein-Gottorp, s. 2, 5, 55—57.
Fredrik Wilhelm, konung i Preussen, s. 15.
Friedenreich, s. 229.
Fuchs, R., s. 105, 181, 182.

G.

Gehebe, s. 202, 203.
Georg I, konung i England, s. 15.
Giörwell, K. K., s. 23.
Gradman, s. 229.
Gran, s. 169.
Granholm, s. 158.
Grüner, s. 77, 118.
Gustaf I, konung i Sverge, s. 6.
Gustaf 3:e, konung i Sverge, s. 24, 38, 43, 54, 68, 102, 135, 144, 208, 214, 216, 220, 241, 251, 258—263, 265.
Gustaf 2:e Adolf, konung i Sverge, s. 21, 179.
Gustafsson, Ol., s. 77.
Guydickens, s. 129, 130, 142.
Gyllenborg, F., s. 43, 74—77, 110, 123, 128, 204, 208, 209, 210, 211, 232, 236.
Gyllenborg, G., s. 208.
Gyllenborg, H. A., s. 54, 86, 103, 159, 161, 167, 168, 169, 170, 208, 209, 211.
Gyllenborg, J., s. 23, 94, 113, 208.
Gyllenborg, K., se hela boken.
Gyllenborg, s. 117, 255.
Gyllenstierna, J. Axels., s. 117, 156, 210.

H.

Hamilton, G. D.(?), s. 46, 76.
Hamilton, K. O., s. 130, 208.

Hammarberg, H., s. 89.
Hamnerin, s. 229.
Havrincourt, s. 262.
Hedman, A., s. 65, 93, 106, 109, 110, 117—123, 125, 148, 149, 156, 162, 178, 180, 192, 194, 204, 208, 227, 229.
Heldenhielm, S., s. 76.
Helland, s 229.
Hjärne, s. 229.
Hollsten, s. 170, 176, 208,
Holmer, M. F. v., s. 5, 9, 13, 45, 46, 56, 83.
Hoof, s. 187, 229.
Horn, A. B., s. 115.
Horn, K. E., s. 33, 61.
Horn, s. 24.
Håkansson, Ol., s. 74, 85, 105—107, 108, 122, 155, 164, 187.
Hårleman. K, s. 36, 95, 96, 97, 103, 119, 126, 130, 159, 161, 177, 194, 207, 214, 215, 216, 224, 249.
Hydrén, L., s. 101.
Hök, s. 187.
Höpken, A. J., v., s. 75, 97, 98, 103, 110, 113, 115, 159, 161, 190, 191, 193, 194, 202, 204, 207, 208, 222, 224, 231, 232, 243, 249, 252, 255.
Höpken, G. W., v., s. 223, 236.
Höpken, K. F., v., s. 170, 208.

I.

Ihre, J., s. 101, 184, 185.
Iwan, s. 113.

J.

Jansson, J., s. 106, 107.
Jernfelt, s. 95.
Johanna Elisabet, furstinna af Anhalt-Zerbst, s. 2, 14, 16, 19.

K.

Kalsenius, A., s. 95, 96.
Karl 9:e, konung i Sverge, s. 1.
Karl 12:e, konung i Sverge, s. 3, 39, 237.
Karl 13:e, konung i Sverge, s. 2, 215.
Karl 3:e, konung i Spanien, s. 16.
Karl, hertig af Holstein-Gottorp, s. 1, 3.
Karl Fredrik, hertig af Holstein-Gottorp, s. 4, 5, 220.
Karl Peter Ulrik, tronföljare i Ryssland, s. 5, 6, 16, 55—59, 126, 221.

Katarina 2:a, kejsarinna i Ryssland, s. 2, 16.
Kierman, G., s. 68, 71, 76, 124, 204, 210.
Kiörning, Ol., s. 167.
Klingenstierna, S, s. 101.
Korff, s. 57, 58, 64, 65, 74, 76—84, 85, 89, 91, 98, 114, 115 121, 125, 127, 128, 156, 187, 189, 248.
Kristian 6:e, konung i Danmark, s. 4, 12.
Kristian, pfaltsgrefve af Birkenfeld, s. 16.
Kristian August, hertig af Holstein-Gottorp, s. 1.
Königsmarck, F., s. 15.

L.

Lagerberg, Sv, s. 11, 22, 23, 24, 35, 41, 49, 53, 65, 66, 110, 133, 166, 172, 189.
Lagerhielm, G., s 185, 186, 217.
Lagerlöf, N., s. 119.
Lang, s. 205.
Lanmary, s. 5, 95, 176, 235.
Lantingshausen, Alb., s. 183, 220.
Larsson, A., s. 107.
La Touche, s. 256.
Le Maire, s. 162.
Lewenhaupt, K. E., s. 87, 170, 182.
Liewen, H. H., v., s. 24, 30, 31, 46 54, 69, 110, 113, 130, 224, 249, 254, 257.
Liewen, H. J., v., s. 30, 31, 68, 148, 177, 215, 220, 249, 251, 252.
Lillienberg, J. G., s. 131, 170, 171, 176, 179, 205, 208, 232.
Linné, K. v., s. 101, 133, 143.
Lovisa Ulrika, kronprinsessa i Sverge, se hela boken.
Luberas, J. L. P., s. 57, 77.
Lynar, R. F. v., s. 5.
Löfving, s. 158.
Löwen, Ax., s. 7, 11, 13, 69, 98, 113, 193.
Löwenhielm, K. G., s. 103, 107, 108, 126, 130, 138, 152, 161, 169, 170, 177, 179, 185, 190, 191, 204, 205, 207, 208, 218, 261, 262.

M.

Manderstrom, K. R. L., s. 23, 26, 35, 237, 261.
Mannercrantz(?), s. 86.
Maria Eleonora, drottning i Sverge, s. 21.
Mattson, N., s. 120.
Mejerfelt, J. A., s. 172.
Montin, J., s. 216.

N.

Nolcken, E. M., v., s. 13, 98, 112, 130, 135, 138, 208.
Nordencrantz, A., s. 204.

O.

Olsson, H., s. 120.
Oxelgren, s. 222.

P.

Pacchalenius, T., s. 186.
Palmstierna, N., s. 70, 73, 75, 90, 95, 96, 98, 111, 112, 113, 115, 122, 126, 127, 130, 147, 148, 152, 157, 159, 161, 167, 168, 169, 170, 171, 179, 181, 183, 192, 194, 201, 202, 203, 207, 213, 216, 218, 227, 229, 230, 231, 232, 249, 252.
Panin, s. 187, 201, 202, 224, 233, 234, 235.
Pechlin, s. 118.
Pechlin, K. F., s. 74.
Person, E., s. 121.
Person, J., s. 108, 122.
Piper, K. F., s. 13, 97, 130, 170.
Plessen, J. L. v., s. 5, 9, 45, 69.
Plomgren, A., s. 204.
Plomgren, T., s. 68, 71, 76, 95, 97, 111, 124, 128, 130, 168, 201, 202, 203, 204, 205, 208, 215—227, 232.
Posse, A., s. 23, 94, 113, 157, 166, 172, 173.

Q.

Quichotte, Don, s. 237.

R.

Reftelius, s. 127.
Rhode, s. 193, 235.
Ridderstad, s. 204.
Robeck, s. 127, 208.
Rosén, G. F., s. 12, 23, 75, 94, 113, 150, 172, 222, 225.
Rosen v. Rosenstein, N., s. 101, 102, 132.
Rosir, J., s. 135, 136, 139.
Rudbeck, T. G., s. 87, 119.
Rudenskiöld, K., s. 18—25, 207, 215, 216, 220, 235.
Rydelius, s. 208.

S.

Saldern, Kasp., v., s. 5, 6.
Salin, s. 118.

Scheffer, U., s. 86, 87, 120, (204?).
Schwerin, F. B., v., s. 166.
Sebaldt, K. F., s. 106, 107.
Serenius, J., s. 43, 76, 95, 165, 173.
Seth, G., v., s. 177, 208.
Sigismund, konung i Sverge, s. 184.
Simolin, s. 222.
Sjöblad, M. K., s. 30.
Skeckta, B. F., s. 69, 70, 86, 88, 106, 107, 108, 118—123, 125, 127, 153, 174, 175, 210, 211.
Skeckta, M., s. 70, 86, 120, 121, 145, 175, 211.
Skogman, K. D., s. 166.
Skough, W., s. 185, 186, 217.
Sofia Dorotea, drottning i Preussen, s. 15.
Sofia Dorotea, hertiginna af Lüneberg-Celle, s. 15.
Sofia Magdalena, prinsessa af Danmark, s. 241, 258—263.
Sparre, Axel Wrede, s. 103, 119, 130, 131, 159, 171, 205.
Sparre, Ch. F., s. 24, 30.
Sparre, U. L., gift Tessin, s. 24, 27, 29, 30.
Springer, K., s. 59, 60, 93, 110, 124—131, 135, 148, 149, 156, 162, 163, 165, 168, 170, 178, 180, 181, 182, 204.
Stackelberg, s. 52.
Stanislaus Leczinski, konung i Polen, s. 70.
Stenflycht, J., s. 6, 12, 171, 226.
Stierneld, S. G., s. 204.
Stiernstedt, K. J., s. 98, 207, 224, 225, 246, 255.
Stiernstolpe (?), s. 86.
Strömer, M., s. 101.
Suhm, s. 201, 235.
Swedenborg, Em., s. 131.
Söderberg, A., s. 217.

T.

Taube, s. 24.
Taube, E. D., s. 11.
Taube, H. U., s. 6, 33, 98.
Taube, W., s. 98, 113, 130, 231, 232.
Tessin, K. G., hela boken.
Tolstadius, E., s. 140.
Troilius, S., s. 119, 127, 151, 152, 168, 169, 175, 205, 232.
Trägårdh, J. E., s. 95, 169.

U.

Ulfeld-Ridderschantz E. (?), s. 186.
Ulrika Eleonora d. y., drottning i Sverge, s. 15.

Ungern Sternberg, M. A., s. 13, 69—74, 88, 90, 92, 95, 120. 126, 134, 135, 141, 149, 152, 159, 171, 206.
Urlander, s. 204.

V.

Val de Rocoully, s. 15.
Voltemat, H. J., s. 5, 6, 236.
Voltaire, F. A., de, s. 16.

W.

Wall, E., s. 217.
Wallerius, G., s. 101.
Wasenberg, s. 132.
Westphalen, v., s. 5.
Wetter, W. G., s. 229.
Wexloe, s. 229.
Wikman, s. 222.
Wilhelm, landtgrefve af Hessen-Kassel, s. 30, 33.
Wind, s. 201, 202.
Wrangel, s. 24, 255.
Wrangel, A. J., s. 23, 94, 113, 114, 157, 166, 172, 173, 189, 208.
Wrangel, E., s. 7, 11, 192.
Wrangel, G. W., s. 185.
Wrede, Fab. d. y., s. 70, 74, 75, 76, 88, 95, 98, 114, 204, 207.
Wrede, H. J., s. 75, 86, 94, 119, 204, 208, 209, 210, 211.
Wulfvenstierna, G., s. 223.
Wulfvenstierna, J., s. 126, 161, 167, 169, 205, 223.

Å.

Åkerhielm, L., s. 97.
Åkerhielm, S., s. 12, 14, 22, 23, 24, 29, 36, 41, 42, 43, 49, 53, 65, 94, 100, 101, 102, 103, 110, 112, 113, 114, 118, 140, 157, 162—178, 180, 184. 189, 190, 191, 193, 194, 208. 212, 227.

RÄTTELSER.

Sid. 36. Till hvad här raden 32—36 är berättadt, tillägges, att enligt dispositionerna för 1744, befintliga i statskontoret, hafva Lovisa Ulrikas brudskatt och paraphernal-penningar blifvit enligt Kongl. Maj:ts bref den 28 September anslagna till bildning af lån hos banken; och den 3 Oktober har ock af samma medel (paraphernal-penningarna 21,818 $\frac{2}{11}$ dukater) blifvit betalade 152,727 d. s. på en kammarkollegii och statskontorets skuld till banken. Lovisa Ulrikas anspråk tyckes sålunda icke saknat skäl.

»	38,	r. 22	*står:*	rum	*läs:*	rum. Enligt Fersen 1. 38 skall Tessin visat en otidig kärlek till prinsessan.
»	56,	» 2	»	sysslan	»	sysslor
»	126,	» 3	»	Olsson	»	Andersson
»	130,	» 16	»	Carl	»	Axel
»	166,	» 39	»	Jfr. s. 165	»	—
»	182,	» 30	»	raseri	»	raseri [2].
»	212,	» 33	»	om	»	på
»	247,	» 19	»	HATT-REGERINGEN	»	HATT-PARTIET
»	260,	» 35	»	*den*	»	*det*
»	299,	» 34	»	267	»	167

---

[2]) Fersen, 1 155, upprepar nämnde anklagelser mot Fuchs.

LIBRARY
APR 19 1976
UNIVERSITY OF TORONTO

